

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Бойчук Петро Микитович, кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України, ректор, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вовк Мирослава Петрівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна;

Цюняк Оксана Петрівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Беспарточна Олена Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, керівник навчально-методичного центру нормативно-правового забезпечення навчального процесу, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського;

Бичук Олександр Іванович, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, професор, професор кафедри теорії спорту та фізичної культури, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Денисенко Наталія Григорівна, доктор педагогічних наук, декан факультету початкової освіти та фізичної культури, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Дишко Олеся Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної культури, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Друшляк Марина Григорівна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка;

Замелюк Марія Іванівна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Крутії Катерина Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського;

Лякішева Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Мартинюк Алла Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет;

Мартинюк Тетяна Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Марченко Оксана Юріївна, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України;

Семеног Олена Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри – професор кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка;

Фаст Ольга Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Красонь Катаржина (Krasoń Katarzyna), prof. dr hab, заступник декана з наукової роботи, Сілезький університет у Катовіце, Польща.

*Ілюстрація на обкладинці – картина із серії «Квіти – радість життя»
луцької художниці Світлани Костукевич (використана за згодою автора).*

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
26 квітня 2023 р., протокол № 6

Науковий журнал «Академічні студії. Серія «Педагогіка» зареєстровано Міністерством юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 24745-14685P від 05.03.2021)

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 735 від 29 червня 2021 року (додаток 4) зі спеціальностей 011 – Освітні, педагогічні науки; 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 017 – Фізична культура і спорт.

Офіційний сайт видання: www.academystudies.volyn.ua/index.php/pedagogy

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-4758 (Print)

ISSN 2786-4766 (Online)

© Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2023

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЩОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147.811.11

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.1>

А. О. ВОРНАЧЕВ

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу,

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Електронна пошта: a.vovranchev@knute.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-0342-0601>

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ОСВІТНЬОЮ ПРОГРАМОЮ «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»

Стаття розглядає питання використання системи дистанційної освіти під час викладання іноземної мови, що спричинено необхідністю сьогодення у навчанні студентів закладів вищої освіти. Дистанційний навчальний процес здійснюється за допомогою комбінації синхронних і асинхронних засобів, зберігаючи гнучкість, зручність і забезпечуючи якість та ефективність у вивченні англійської мови. Але дистанційні методи навчання англійської мови студентів закладів вищої освіти за освітньою програмою «Міжнародна економіка» залишаються системно не розглянуті і вимагають детального вивчення. Мета дослідження – теоретично обґрунтувати роль, важливість, необхідність дистанційного вивчення англійської мови у вищій освіті сучасної молоді на основі характеристик сучасних технологій. Об'єктом дослідження є навчальний процес дистанційного навчання іноземної мови. Предметом дослідження є методи дистанційного навчання іноземної мови студентів закладів вищої освіти в Україні. Методи дослідження: аналіз літератури з теми дослідження, систематизація та порівняння відомостей щодо процесу навчання та застосування системи дистанційного навчання, описовий, функціональний, конструктивний та метод перекладу.

Використання дистанційного навчання у закладах вищої освіти сьогодні має як переваги, так і недоліки. Переваги: доступ до отримання знань, незалежно від місцезнаходження учасників навчального процесу; зменшення витрат закладів освіти на оренду приміщення та комунальні послуги; можливість одночасного навчання великої кількості студентів; збільшення часу на самостійну роботу; підвищення рівня знань за допомогою сучасних засобів інформаційно-комунікативних технологій. Недоліки: постійна співпраця через мережу Інтернет не замінить повною мірою безпосереднє спілкування; відсутність можливості об'єктивно оцінити знання здобувачів вищої освіти; відсутність саморегуляції, самодисципліни, зосередженості, уваги, посидючості, терпіння, організованості, відповідальності та високої мотивації протягом тривалого часу кожного дня; відсутність високоякісних послуг Інтернет-з'єднання у всіх учасників одночасно. Викладачі іноземної мови повинні знаходити найбільш результативні й ефективні способи навчання студентів закладів вищої освіти, впроваджуючи нові методи викладання, покращуючи якість дистанційного навчального процесу. Перспектива подальших досліджень передбачає вивчення ролі інтерактивних платформ як ефективного інструмента дистанційного навчання англійській мові студентів закладів вищої освіти.

Ключові слова: дистанційна освіта, іноземна мова, англійська мова, заклад вищої освіти, здобувач.

Актуальність проблеми. Останні тенденції у закладах вищої освіти призводять до скорочення кількості аудиторних годин та збільшення годин, на самостійну роботу студентів закладів вищої освіти. Роль викладача поступово також втрачає актуальність як головного джерела інформації. Викладач під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти набуває ролі організатора, консультанта та експерта.

У такому разі постає необхідність для дистанційного навчання, що значно зростає протягом останніх десятиліть для реалізації інформаційної, систематизуючої, контролюючої та мотивуючої функції у навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти дослідження у цій галузі здійснювали як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: Б. Шуневич, В. Кухаренко,

О. Рибалко, Н. Сиротенко, М. Коваль, J. Adams, F. Bodendorf, H. Dichanz, G. Hoppe, J. Kettunen та ін. Але, незважаючи на велику кількість праць, дистанційні методи навчання англійської мови студентів закладів вищої освіти за освітньою програмою «Міжнародна економіка» залишаються системно не розглянуті і вимагають детального вивчення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати роль, важливість, необхідність дистанційного вивчення англійської мови у вищій освіті сучасної молоді на основі характеристик сучасних технологій. Об'єктом дослідження є навчальний процес дистанційного навчання іноземної мови. Предметом дослідження є методи дистанційного навчання іноземної мови студентів закладів вищої освіти в Україні. Методи дослідження: аналіз літератури з теми дослідження, систематизація та порівняння відомостей щодо процесу навчання та застосування системи дистанційного навчання, описовий, функціональний, конструктивний та метод перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сучасності дистанційна освіта – це вимога та необхідність. Нормативними документами, що регулюють права й обов'язки учасників навчального процесу в цьому аспекті, є Закон України «Про вищу освіту» [Про вищу освіту 2014], Положення про дистанційну освіту та Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні.

Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні від 20.12.2000 р. визначає дистанційне навчання як сукупність технологій, які доставляють студентам, або будь-яким особам, які навчаються, основний обсяг матеріалу та забезпечують інтерактивну взаємодію студентів і викладачів під час навчального процесу, методом надання студентам працювати самостійно [Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні 2000].

В. Рибалка зазначає, що дистанційна освіта важлива тому, що вона є специфічною організацією навчального та педагогічного процесу, за основу якого береться застосування дистанційних, інформаційних та телекомунікаційних технологій [Кухаренко & Рибалко 2002].

В. Вишнівський та М. Гніденко стверджують, що «дистанційне навчання представляє

собою нову організацію освіти, що ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів отримання знань, так і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, а також на принципах самоосвіти» [Вишнівський & Гніденко 2014 : 5].

В. Биков виділяє певні різновиди дистанційного навчання [Биков 2009: 98–99]: –традиційно-дистанційне навчання – процес, який здійснюється переважно асинхронно у часі, та відбувається за допомогою постачання навчальних матеріалів через пошту або телефон; – електронно-дистанційне навчання (е-ДН) – процес, який відбувається як асинхронно, так і синхронно. Суб'єкти процесу здійснюють зв'язок та обмін навчальними матеріалами виключно через засоби ІКТ.

Вважаємо, що використання дистанційного навчання у закладах вищої освіти сьогодні має такі переваги: доступ до отримання знань, незалежно від місцезнаходження учасників навчального процесу; зменшення витрат закладів освіти на оренду приміщення та комунальні послуги; можливість одночасного навчання великої кількості студентів; збільшення часу на самостійну роботу; підвищення рівня знань за допомогою сучасних засобів інформаційно-комунікативних технологій.

Сьогодні в Україні не залишилося жодного закладу вищої освіти, який би не впроваджував активне використання моделей дистанційного навчання. Так, Київський національний торговельно-економічний університет, один із перших, що почав застосовувати форму спочатку змішаного, а далі дистанційного навчання іноземної мови.

Існують такі моделі дистанційного навчання: 1) модель на базі самостійного вивчення матеріалу (екстернат); 2) модель навчання в університеті; 3) модель співпраці навчальних закладів; 4) модель автономних освітніх установ; 5) модель автономних навчальних систем; 6) модель дистанційного навчання з використанням мультимедійних програм [Дистанційна освіта 2021].

На нашу думку, усі засоби дистанційного навчання іноземної мови можна віднести до синхронної або асинхронної групи. До синхронної належать чати на від конференції на різних платформах. До асинхронної групи можемо

віднести електронну пошту, блоги, форуми та подкасти.

Кожна із груп має свої переваги та недоліки. Так, перевагами синхронних засобів зв'язку можна вважати: підтримка особистого контакту зі студентами; відчуття прямого голосового контакту в курсах дистанційного навчання; спонтанність і проникливість мови, подібної до реального середовища; забезпечення сучасної підтримки голосового спілкування через миттєвий зворотний зв'язок від аудиторії та менеджменту; безпосередність, оперативна співпраця та особисті контакти. До недоліків відносимо: фрагментацію навчання – студенти можуть знаходитись в ситуаціях, що відволікають їх увагу; час спілкування обмежений, залишилося мало часу для роздумів; проблема планування може виникнути для людей у різних часових поясах або тих, хто зайнятий на роботі; вони можуть вимагати додаткового програмного забезпечення та програмного забезпечення [Гулак 2019].

Переваги асинхронних засобів: додатковий час і можливість розглянути рішення і продумати відповідь; можливість для повної участі в процесі комунікації в будь-який час; швидкість мовлення може бути змінена, і студенти з різними мовними навичками можуть бути легко залучені до курсу; учасники взаємодії не залежать від часу, місця та процесу планування; відчуття певного комфорту при спілкуванні в письмовій формі. Недоліки: учасники відчувають відсутність особистого контакту та вербального спілкування; прийняття групових рішень вимагає більш тривалого періоду; зворотній зв'язок може бути відкладений на кілька днів або годин [Гулак 2019].

Вважаємо, що у XXI столітті найвагоміше місце у вивченні іноземної мови посідають Інтернет-технології. Завдяки використанню Інтернету студенти можуть зміцнити свої комунікативні здібності, ознайомитися з різними культурами та зміцнити такі навички, як слухання, мовлення, читання та письмо. Студенти отримують автономне використання Інтернету, при цьому деякі сприятливі фактори впливають на цей процес [Yunsheng 2008]: використовуючи Інтернет, учні мають можливість вибирати власні методи, навчальні матеріали та глибину вивчення; самоконтроль; співпраця; веб-сайти,

що надають велику кількість текстів для прослуховування, мовлення, читання та письма; інтернет-журнали з вивчення англійської мови; чати.

Для успішного навчального процесу та якісного вивчення іноземної мови високоефективним є проведення онлайн-занять. Основні види діяльності, які використовуються для проведення такого типу занять, подібні до видів діяльності на звичайних заняттях. До них належать: дискусії, обговорення, бесіди, рольові ігри з вирішенням навчальної проблеми, проектна діяльність, інтерактивні форми та методи навчання тощо. Усі ці види діяльності спонукають здобувачів освіти до роздумів і висловлювання думок, а розвиток самостійної діяльності сприяє виникненню зацікавленості, пізнавального мислення, творчості, наполегливості та ініціативи у вирішенні навчальних проблем [Коваленко 2021 : 253].

Ефективним прийомом вивчення іноземної мови вважаємо презентації. Використання такого виду навчальної діяльності дозволяє впливати на зорову, слухову, емоційну види пам'яті. Наш практичний досвід свідчить, що студенти закладів вищої освіти за освітньою програмою “Міжнародна економіка” дуже люблять як готувати презентації та і використовувати уже готові. Такий вид роботи дозволяє студенту будувати свої висловлення послідовно, розгорнуто, впевнено та виразно. Використання тематичних презентацій є ефективним на усіх роках вивчення англійської мови у закладі вищої освіти. Так, наприклад, для студентів 1 курсу актуальними є презентації на теми: «Business organization», «Ownership», «Business Relationship», «Companies' Restructuring», «Employment», для 2 курсу «Customers, Consumers and Clients.», «Products, Goods and Services», «Financial Centres», «Money and its Functions», «Business Across Cultures» «Businesses and the Internet» та багато інших.

Веб-квести також є актуальними та результативними серед студентів закладів вищої освіти. Це вид пошукової діяльності, де студенти здобувають необхідну інформацію в Інтернет-мережі за вказаними адресами. Такі завдання сприяють ефективному використанню часу здобувачів освіти, розвитку критичного мислення,

оцінювання та аналізу отриманої інформації. Так, для студентів програми «Міжнародна економіка» слід використовувати пошук інформації у Financial Times, BBC News та інші.

Слід особливу увагу звернути на функцію контролю під час вивчення іноземної мови студентами. Зазвичай види контролю виокремлюють за часовими ознаками: діагностуючий, поточний, періодичний та підсумковий. Діагностуючий контроль під час дистанційного навчання іноземних мов здійснюється за допомогою «тестів на розміщення», що дозволяє визначити початковий рівень підготовки студентів з метою вивчення допустимої складності запропонованого навчального змісту. Аналіз даних попереднього контролю також дозволяє вчителю вносити зміни в дистанційні навчальні курси з акцентом на знання іноземної мови студента. Поточний контроль дозволяє мати постійну інформацію про прогрес і якість освоєння навчального матеріалу, вносити зміни в процес навчання вчасно. Нинішній контроль у розвинених курсах дистанційного навчання – це не стільки інспекція, скільки освіта, оскільки вона пов'язана з консолідацією, переглядом та аналізом навчального матеріалу. Періодичний контроль дозволяє визначити якість вивчення учнями навчального матеріалу з цього предмету. Він проводиться у формі тестів протягом терміну або кредитів на кінець терміну для курсів, підсумковий контроль яких є іспитом. Підсумковий контроль служить для відображення кінцевих результатів навчального процесу з цього предмету. Він реалізується у вигляді кредитів або іспитів [Гулак 2019].

Під час здійснення дистанційного навчання англійської мови необхідно враховувати те, що базовим компонентом змісту навчання іноземних мов є не основи наукових знань, а способи діяльності, які забезпечують засвоєння різних видів мовної діяльності: аудіювання, читання, письмо, говоріння, тобто формування умінь, пов'язаних зі спілкуванням. Крім того, предмет «Іноземна мова» вважається «безпредметним», що означає можливість спілкування на будь-які теми залежно від віку, інтересів, уподобань здобувачів освіти. Істотною відмінністю можна вважати і щільність спілкування (об'єм мовної практики) й об'єм навчальних дій, які мають дуже тісний взаємозв'язок. Названі осо-

бливості важливо враховувати в організації дистанційного навчання іноземної мови [Коваленко 2021].

Наш досвід свідчить, що для студентів закладів вищої освіти за освітньою програмою «Міжнародна економіка» найбільш ефективною є платформа MyEnglishLab (Pearson) з усіма необхідними вмонтованими інструментами для дистанційного навчання. Це інноваційна онлайн-платформа, що надає велику кількість різноманітної діяльності з вивчення англійської мови в різноманітному форматі. Вона забезпечує індивідуальний зворотній зв'язок та дозволяє 24/7 виконувати завдання. MyEnglishLab підтримує різні стилі навчання та надає студентам величезну кількість практики. Серед головних дидактичних функцій, що реалізує MyEnglishLab є пізнавальна, розвиваюча (сприяє розвитку таких необхідних пізнавальних процесів, як сприйняття, логічне мислення, пам'ять, увага), тренувальна (можливість самостійно тренуватись та перевірити свій рівень знань та умінь з певної теми, визначити конкретні прогалини, доопрацювати їх та виконати запропоновані завдання ще кілька разів з метою покращання результатів), діагностична (викладач має змогу швидко здійснити контроль та з'ясувати рівень засвоєння навчальної теми студентами), комунікативна (маючи діалог з комп'ютером студенти долають бар'єр боязливості) [Кушмар & Колот 2019].

Однак, незважаючи на усі вище вказані позитивні сторони дистанційного навчання іноземній мові, слід зазначити і негативні:

– Постійна співпраця через мережу Інтернет не замінить повною мірою безпосереднє «живе» спілкування між здобувачами вищої освіти та викладачами.

– Відсутність можливості об'єктивно оцінити знання здобувачів вищої освіти, що своєю чергою віддзеркалюється на результатах успішності.

– Відсутність саморегуляції, самодисципліни, зосередженості, уваги, посидючості, терпіння, організованості, відповідальності та високої мотивації у здобувачів вищої освіти протягом тривалого часу кожного дня.

– Відсутність високоякісних послуг Інтернет-з'єднання у всіх учасників одночасно.

Лише розумна організація дистанційного навчання на заняттях з предмету «Англійська мова за професійним спрямуванням» з урахуванням усіх позитивних і негативних сторін призведе до здобуття високих результатів у процесі вивчення іноземної мови студентами закладів вищої освіти напряму «Міжнародна економіка».

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Використання системи дистанційної освіти під час викладання іноземної мови – це необхідність сьогодення у навчанні студентів закладів освіти, які не мають можливості отримувати знання традиційно. Дистанційний навчальний процес здійснюється за допомогою комбінації синхронних і асинхронних засобів, зберігаючи гнучкість, зручність і забезпечуючи якість та ефективність у вивченні англійської мови. Викладачі англійської мови постійно знаходяться в пошуку найбільш результативного й ефективного способу навчання студентів закладів вищої освіти, впроваджуючи нові методи викладання, покращуючи якість дистанційного навчального процесу.

Перспектива подальших досліджень передбачає вивчення ролі інтерактивних платформ на заняттях з предмету «Англійська мова за професійним спрямуванням» як ефективного інструмента дистанційного навчання англійській мові студентів закладів вищої освіти.

Перспектива подальших досліджень передбачає вивчення ролі інтерактивних платформ на заняттях з предмету «Англійська мова за професійним спрямуванням» як ефективного інструмента дистанційного навчання англійській мові студентів закладів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. К. : Атіка, 2009. 684 с.
2. Вишнівський В. В., Гніденко М. П., Гайдур Г. І., Ільїн О. О. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів. К.: ДУТ, 2014. 140 с.
3. Гулак В. О. Особливості дистанційного навчання англійської мови: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра; спец. : 6.020303 – філологія. Суми: СумДУ, 2019. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/74165/3/Gulak_bac_rob_pdf.pdf;jsessionid=3C63856DA70681FBF036E0AFF4688E7C
4. Дистанційна освіта. Міністерство освіти і науки України. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>
5. Коваленко А. Дистанційне навчання іноземної мови за умов пандемії: специфіка форм і методів роботи. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 35, том 3. 2021. С. 250–255.
6. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні року: Постанова від 20 грудня 2000 / Міністерство освіти і науки України. URL : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
7. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс : навч. пос. Х: НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. 320 с.
8. Кушмар Л. В., Колот Л. А. Myenglishlab як одна з інноваційних платформ змішаного навчання. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 89. 2019. С. 52–58. URL: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2019-89-08>
9. Про вищу освіту : Закон України № 1556-ІІ від 1 липня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
10. Adams J. E-learning offer myriad opportunities for rapid talent development. 2008. Pp. 69–73. URL: <http://yellowedge.files.wordpress.com/2008/03/adams.pdf>.
11. Bodendorf F. Computer in der fachlichen und universitären Ausbildung. München, 1990. 131 p.
12. Dichanz H. E-Learning: Begriffliche, psychologische und didaktische Überlegungen zum «electronic learning». Medienpädagogik. 2001. URL: www.medienpaed.com/00-2/dichanz_ernst1.pdf
13. Hoppe G. Classification and Sustainability Analysis of E-learning Applications. Universitat Hannover, 2003. 243 p.
14. Kettunen J. Strategy Process in Higher Education. Journal of Institutional Research. Vol. 15, No 1. 2010. Pp. 16–27.
15. Yunsheng Z. A Study of Autonomy English Learning on the Internet. English Language Teaching. Vol.1, № 1. 2008. Pp.147–150.

REFERENCES

1. Bykov, V. Yu. (2009). Modeli orhanizatsiynykh system vidkrytoiyyi osvity – [Models of organizational systems of open education]: monohrafiia. K. : Atika, 2009. 684 s. [in Ukrainian].
2. Vyshnivskiy, V. V., Hnidenko, M. P., Haidur, H. I. & Ilin, O. O. (2014). Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia. Stvorennia elektronnykh navchalnykh kursiv ta elektronnykh testiv – [Organization of distance learning. Creation of electronic training courses and electronic tests]. K. : DUT. 140 s. [in Ukrainian].
3. Hulak, V. O. (2019). Osoblyvosti dystantsiinoho navchannia anhliiskoi movy : robota na zdobuttia kvalifikatsiinoho stupenia bakalavra; spets. : 6.020303 – filolohiia – [Peculiarities of distance learning of the English language: work

to obtain a bachelor degree; special. : 6.020303 – philology]. Sumy: SumDU. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/74165/3/Gulak_bac_rob_pdf.pdf;jsessionid=3C63856DA70681F8F036E0AFF4688E7C [in Ukrainian].

4. Dystantsiina osvita – [Distance education]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>. [in Ukrainian].

5. Kovalenko, A. (2021). Dystantsiine navchannia inozemnoi movy za umov pandemii: spetsyfika form i metodiv roboty – [Distance learning of a foreign language under the conditions of a pandemic: the specifics of forms and methods of work]. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp. 35, tom 3. Ss. 250–255. [in Ukrainian].

6. Kontsepsiia rozvytku dystantsiynoi osvity v Ukraini roku – [The concept of the development of distance education in Ukraine] : Postanova vid 20 hrudnia 2000 / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>. [in Ukrainian].

7. Kukharenko, V. M., Rybalko, O. V. & Syrotenko, N. H. (2002). Dystantsiine navchannia: umovy zastosuvannia – [Distance education: conditions of application]. Dystantsiynyy kurs : navch. pos. Kh: NTU «KhPI», «Torsinh». 320 s. [in Ukrainian].

8. Kushmar, L. V. & Kolot, L. A. (2019). Myenglishlab yak odna z innovatsiinykh platform zmishanoho navchannia – [Myenglishlab as one of the innovative blended learning platforms]. Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya: Inozemna filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov. Vyp. 89. S. 52–58. URL: <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2019-89-08>. [in Ukrainian].

9. Pro vyshchu osvitu – [About higher education] : Zakon Ukrainy № 1556–II vid 1 lypnia 2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

10. Adams, J. (2008). E-learning offer myriad opportunities for rapid talent development. Pp. 69–73. URL: <http://yellowedge.files.wordpress.com/2008/03/adams.pdf> [in English].

11. Bodendorf, F. (1990). Computer in der fachlichen und universitären Ausbildung. München. 131 p. [in English].

12. Dichanz, H. (2001). E-Learning: Begriffliche, psychologische und didaktische Überlegungen zum «electronic learning» Medienpädagogik. URL : www.medienpaed.com/00-2/dichanz_ernst1.pdf [in German].

13. Hoppe, G. (2003). Classification and Sustainability Analysis of E-learning Applications. Universitat Hannover. 243 p. [in English].

14. Kettunen, J. (2010). Strategy Process in Higher Education: Journal of Institutional Research. Vol. 15, No 1. Pp. 16–27. [in English].

15. Yunsheng, Z. (2008). A Study of Autonomy English Learning on the Internet. English Language Teaching. Vol. 1, № 1. Pp. 147–150. [in English].

A. V. VORNACHEV

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation,
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine
E-mail: a.vovranchev@knute.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-0342-0601>*

PECULIARITIES IN ENGLISH DISTANCE LEARNING OF HIGHER EDUCATION UNDER THE “INTERNATIONAL ECONOMY” EDUCATIONAL PROGRAM

The article examines the use of the distance education system during teaching a foreign language, which caused by the necessity in education of students at higher education institutions. The distance learning process is carried out using a combination of synchronous and asynchronous means, maintaining flexibility, convenience and ensuring quality and efficiency in learning English. But remote methods of teaching English to students at higher education institutions under the “International Economics” educational program remain unexamined and require detailed study. The purpose of the study is to substantiate the role, importance, and necessity of distance learning in English at higher education on the characteristics of modern technologies. The object of the research is the distance educational process of a foreign language. The subject of the study is distance learning methods of a foreign language for students at higher education institutions in Ukraine. Research methods: analysis of the literature on the research topic, systematization and comparison of information about the learning process and application of the distance learning system, descriptive, functional, constructive and translation methods.

The use of distance learning at institutions of higher education today has both advantages and disadvantages. Advantages: access to knowledge, regardless of the participants' location; reduction of expenses at the educational institutions for rent of premises and communal services; the possibility of simultaneous training of a large number of students; increasing time for independent work; increasing the level of knowledge with the help of modern means in information and communication technologies. Disadvantages: constant cooperation via the Internet will not fully replace direct communication; the lack of an opportunity to objectively assess the knowledge of students of higher education; lack of self-regulation, self-discipline, concentration, attention, perseverance, patience, organization, responsibility and motivation for a long time each day; lack of high-quality Internet connection services for all participants at the same time. Foreign language teachers should find the most effective and efficient ways to teach students of higher education, introduce new teaching methods, and improve the quality of the distance learning process. The perspective of further research involves studying the role of interactive platforms as an effective tool for distance learning English by students in higher education.

Key words: distance education, foreign language, English, institution of higher education, student.

УДК 378.147:5:159.955-053.67

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.2>

Г. М. ДАВИДЮК

викладач природничо-математичних дисциплін,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: hdavydyuk@ipc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0001-9910-7673>

Н. В. КАРДАШУК

викладач природничо-математичних дисциплін,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: nkardashuk@ipc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0003-2410-4122>

М. А. ОСИП

викладач природничо-математичних дисциплін,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: mosyp@ipc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0002-3832-4276>

БІОАДЕКВАТНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЦІЛІСНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті розкриваються передумови розвитку цілісного мислення, вплив біоадекватної методики на синхронну роботу обох півкуль мозку та переваги природовідповідного навчання над традиційним. Статтю присвячено розкриттю важливості та можливостей формування гуманістично-орієнтованих якостей на основі реалізації нових підходів в освіті, а саме з погляду ноосферної концепції – формування в людини цілісної ноосферної свідомості (цілісного мислення, етичного біоадекватного методу поведінки та екологічного світогляду) у майбутніх педагогів. Біоадекватна (ноосферна) методика навчання дозволяє створити особистісно орієнтовану систему мислеобразів будь-якої навчальної дисципліни. Така методика мотивує, формує цілісне мислення, а правильне мислення дає інструмент для вирішення не тільки навчальних, але і життєвих завдань.

Заняття з використанням біоадекватної теорії більше насичені творчими образами. Це дає можливість спрацювати принципу інтелектуальної безпеки, що передбачає захист від перевантажень, чужорідної непотрібної інформації.

Релаксація дозволяє кожному студенту розслабитись, що знімає стрес, втому, психологічне навантаження. Створені в цей момент власні мисле-образи приводять до власних найцінніших відкриттів.

Кожний студент відчуває єдність з природою, розкриває свій таланти, формує цілісне мислення. А на цій базі сформується висока духовність, моральність, якості гармонійної людини із собою, суспільством, природою.

Таким чином, БАТ підвищує творчий потенціал педагога і вихованця, а результативність заняття покращує і береже здоров'я студентів і стимулює інтерес до навчання. Педагог ноосферної школи має бути фахівцем, який володіє екологічним здоровим, цілісним, гармонійним мисленням, як першою і головною сходинкою на шляху до ноосферної свідомості. Мета методики біоадекватного (ноосферного) мислення полягає в формуванні психологічного здоров'я, мотивації екологічно здорового типу мислення, заснованого на свідомому сукупному володінні логічним (лівопівкульним) і образним (правопівкульним) мисленням.

Ключові слова: ноосферна освіта, біоадекватність сприйняття, цілісне мислення.

Поставлення проблеми. Сучасну освіту суспільство орієнтує на якісні людські ресурси та передові інноваційні технології. Змінюється світ, змінюються діти. Тому мають змінюватися й підходи до освіти. Для педагога завжди були важливим питання:

- як викликати інтерес до навчання;
- як досягти активності школярів і студентів;
- як одночасно забезпечити високий рівень засвоєння навчального матеріалу;
- як забезпечити успіх кожного студента;

– як ефективно використовувати у своїй роботі нові технології і методи;

– як навчити всіх і одночасно навчити кожного.

Освіта – це інструмент майбутньої реалізації молодої людини. Тому успіх у навчанні повинен бути досягнутий кожним студентом. Основне завдання викладача полягає в допомозі студенту ефективно засвоювати інформацію, навчити застосовувати її на практиці. Для цього потрібний персональний підхід до кожного, адже жодна технологія чи метод не підходять абсолютно до всіх. Студенти різні і навчати їх потрібно по-різному. Для цього в умовах навчання було введено поняття «стиль учіння».

Стиль учіння – це індивідуальні способи засвоєння інформації під час навчання або притаманні конкретному студенту стійкі способи взаємодії зі своїм освітнім середовищем. Цей термін з'явився в західній педагогіці у 70-х роках минулого століття і означав індивідуально-своєрідний спосіб засвоєння інформації у навчальній діяльності.

Індивідуальні відмінності у стилях учіння зумовлені існуванням фундаментальної асиметрії півкуль головного мозку, які відрізняються способом сприйняття та обробки інформації. Тобто, є дві півкулі, які мають різні типи мислення, а, отже, два різні типи навчання. Права півкуля – це відмінний конструктор. Вона впевнено виявляє абсолютно однакові малюнки.

Лівопівкульні люди, навпаки, легше виконують завдання з пошуку відмінностей у малюнках. Правопівкульні люди володіють прекрасною просторовою орієнтацією, високою координацією рухів. Лівопівкульні мають хорошу м'язову витривалість, почуття часу.

Отже, права півкуля – це база образного мислення, а ліва – база абстрактного мислення. Тобто образне мислення – це багатство і різноманіття світу, а абстрактне мислення – це гармонія причин і наслідків у цьому світі. А цілісне мислення – це сукупна робота двох півкуль мозку при опорі на всі 5 каналів сприйняття інформації (зір, слух, нюх, смак, дотик).

Сьогодні на планеті 90% лівопівкульних людей. Це розрахунок, аналіз, дослідження матеріального світу, які вони використовують. Але таке мислення нездорове, негармонійне, однобічне. Розвиток однієї півкулі, коли іншій не додається природного навантаження, може привести до порушень психічних функцій. Стрибаючи на одній нозі, ми не можемо далеко і довго

йти. Але чомусь гадаємо, що можемо все життя «стрибати» на одній півкулі мозку і досягти успіху.

У методику біологічно адекватної теорії викладання (БАТ) або ноосферної теорії у зв'язку з існуючою біологічною ситуацією закладений саме розвиток образного мислення.

Метою статті є розкриття важливості та можливостей формування гуманістично-орієнтованих якостей на основі реалізації нових підходів в освіті, а саме з погляду ноосферної концепції – формування в людини цілісної ноосферної свідомості (цілісного мислення, етичного біоадекватного методу поведінки та екологічного світогляду) у майбутніх педагогів.

Результати та дискусії. Історія розвитку науки про свідомість Людини, її образне мислення дає підстави стверджувати, що головним пріоритетом розвитку суспільства в сучасних умовах повинна бути Людина, як єдина гармонійна складова Природи. Цією проблемою пояснюється концепція нової школи і освіти зокрема на основі синтезу біосферного і культуротворчого життя.

Ще на початку ХХ ст. В. Вернадський відзначав, що вплив людини на природу зростає так швидко, що людина повинна взяти на себе відповідальність за майбутнє природи. Тому біосферну методику ще називають ноосферою, адже ноосфера за В. Вернадським – це сфера «одухотвореного розуму».

Автор методики біоадекватної або ноосферної методики – проф. психології, академік Н. Маслово пропонує метод налаштування частот біосистеми «людина» на ритми, закладені в ній природою.

Ноосферна освіта, за Н. Масловою, полягає в «актуалізації еволюційного вектора епохи у вихованні духовної творчої особистості. Вона ґрунтується на принципі природо відповідності, що сприяє формуванню ключових компетентностей. Біоадекватність полягає у непорушенні в освітньому процесі притаманого людині природного типу мислення, яке має залишатися цілісним (двопівкульним-образним і логічним) [Гончаренко].

Біоадекватна ноосферна методика викладання розглядається як всепланетарна ідея, яка сприяє духовному розвитку людства. Тому суть теорії Н. Маслової можна сформулювати як «людина + суспільство + природа».

Серед учених, які активно зверталися до образного мислення ще раніше були Я. Каменський, Ж. Руссо, К. Ушинський. На думку К. Ушинського,

діти мислять формами, фарбами, звуками, відчуттями взагалі.

Питання становлення і розвитку ноосферної освіти досліджували українські вчені В. Андрущенко, А. Буровський В. Надурак, В. Огнев'юк, С. Смірнова.

Так, В. Огнев'юк виокремлює такі завдання української освіти: орієнтування на пізнання людини в єдності природного, суспільного, індивідуального і духовного, «адже осмислення ролі і місця людини в космосі і природі, що, як і людина, є також самоорганізованими системами, сприятиме пізнанню сутнісних основ їх буття у Всесвіті» [Огнев'юк].

Психологічні аспекти ноосферної освіти розглядають Л. Іванов, Г. Шванева. І. Соколова, І. Мардер, І. Зайко розглядають ноосферну освіту в контексті природничо-наукової освіти.

Усі зазначені науковці зосереджені на впровадженні ноосферної технології в шкільну практику. Що ж до проблем підготовки і діяльності педагога ноосферної школи, то це питання в педагогічній теорії і практиці вивчене недостатньо. Хоча світогляд педагога, який повинен не лише знати, але і бути переконливим прихильником і носієм ноосферних знань, переконань, у цьому процесі вирішальний. Адже педагог ноосферної школи має бути фахівцем, який володіє екологічним здоровим, цілісним, гармонійним мисленням, як першою і головною сходинкою на шляху до ноосферної свідомості

Мета методики біоадекватного (ноосферного) мислення полягає в формуванні психологічного здоров'я, мотивації екологічно здорового типу мислення, заснованого на свідомому сукупному володінні логічним (лівопівкульним) і образним (правопівкульним) мислення. Адже тільки двопівкульний тип мислення дає людині цілісну картину світу [Богосвятська].

Ефективність методики Н. Маслової полягає в тому, що:

- забезпечує роботу двопівкульного мислення;
- дозволяє занести інформацію у довгочасну (тривалу) пам'ять;
- створює системне природовідповідне мислення;
- за допомогою релаксації знімає стрес, втому, перевантаження інформації;
- залучає до освітнього процесу всі канали сприйняття.

Ця методика ґрунтується на принципах гармонізації, гуманізації, інноваційності, інтелектуальної безпеки, екологізації. Вона допомагає людині підняти свої можливості, свій психологічний стан.

Більшу частину часу під час навчального процесу навантаження отримує ліва півкуля – логічна. Теоретичні знання, схеми, таблиці, формули – це все її робота. Такі тривалі вправи викликають дратівливість, психічне напруження, тривожність. При застосуванні ноосферної технології завдання полягає в гармонізації мислення, а вона полягає в активізації правої – творчої півкулі.

Перш ніж активізувати образне мислення правої півкулі, потрібно дати студентам розслабитись, відпочити, заспокоїтись. Для цього достатньо ввімкнути приємну спокійну музику, дати завдання малювати.

Сприяють гармонізації роботи обох півкуль спеціальні вправи:

- спочатку малюємо вісімку однією рукою, а потім обома руками водночас;
- лівою рукою тягнемо вгору, а права в кулаці по ній, потім поміняти руки;
- права рука – на носі, ліва – на правому вусі, потім поміняли і так кілька разів;
- вправа «Гребінка» – розчесати волосся руками;
- вправа «Цвях» – подушечками пальців постукати по всьому черепу.

Мозок стає ясний, енергоємний, наповнений творчою енергією. Це і буде біоадекватне заняття, яке викликати в слухачів і радість, і задоволення. Така взаємодія приведе до того, що тіло, мозок і душа досягнуть гармонії.

Біоадекватна теорія (БАТ) легко використовується при викладанні будь-якої дисципліни. У ній враховані етапи послідовного сприйняття інформації. БАТ заняття є більш яскраві, цікаві, оригінальні, стимулюють до творчості.

За формою ця методика релакційно-активна. Релаксація – це зменшення напруження, розслаблення.

Етапами релаксації є:

- нагромадження інформації (робота правої півкулі);
- активність, логіка, аналіз (робота лівої півкулі) – тобто чергування режимів роботи правої і лівої півкуль.

Такий двопівкульний тип мислення дає студенту цілісну картину. У такому навчальному процесі активно беруть участь почуття. Інфор-

мація стає знанням тільки тоді, коли вона переживається і стає частиною особистого досвіду. Все це можливо зробити в системі біоадекватної освіти.

Біоадекватна методика навчання складається з таких етапів:

1. Підготовчий етап.

Основне завдання педагога – це викликати інтерес до обговорюваної теми, активізувати розумову діяльність

На першому підготовчому етапі інформація поступає в праву півкулю слухача, а саме в почуттєву, де студент перебуває в стані розслаблення. В той же час відпочиває ліва логічна півкуля.

II. Сенсорно-моторний етап.

На знайомий позитивний образ наноситься голо- сом викладача інформація нового матеріалу, коли розвивається образне природовідповідне мислення.

На цьому етапі студент малює образ на папері (схеми, карти пам'яті, малюнки). Тут буде задіяна активна фаза, коли ліва півкуля обробляє почуттєву.

III. Символьний етап.

Активність і осмислення інформації. Індивідуальне запам'ятовування. Розвиток творчих здібностей. Цей прийом відпрацьований методично давно. Це вправи, розв'язування логічних завдань, запам'ятовування інформації через замальовування образу.

IV. Логічний етап.

Представлення образу педагогом і порівняння із студентськими образами. Розвиток теми. Акцент на головному.

V. Лінгвістичний етап.

Архівування інформації. Практична робота направлена на закріплення знань, створення власних мисле образів (образонів), використовуючи малюнки, оповідання, ментальні карти, вірші, кросворди та інші завдання. Мета дій викладача – сформувати, закріпити і дати студенту навички роботи з навчальним мислеобразом. Поняття мислеобразу (образону) Н. Масло- ва започаткувала як опорний образ, на якому подається структурована інформація в алгоритмічному порядку.

Мислеобраз – це індивідуальне сприйняття навчального матеріалу всіма органами почуттів (колір, смак, звук, запах) цілісний образ предмета або явища. Створення мислеобразів забезпечить роботу екологічного (двопівкульного) мислення людини [Гончаренко]. Цей мислеобраз потрібно закласти в довготривалу пам'ять слухача, навчити

користуватись новим образом в подальшому навчанні і житті.

Отже, методичні прийоми роботи за біоадекватною методикою повинні відповідати таким етапам сприйняття інформації:

I етап – презентація інформації.

II етап – сприйняття інформації.

III етап – обробка (домислення).

IV етап – представлення в слові.

V етап – архівування інформації.

Для презентації нової навчальної інформації важливо підібрати опорний образ, в якості якого можна використовувати різні природні та соціокультурні образи, природні явища або міфологічних образів.

Образи можуть бути простими і складними, але важливо, щоб образ був приємним і зрозумілим, а також давав можливість провести аналогію, яку можна виявити логічно. Викладач знаходить основу аналогії образу із змістом або структурою навчальної інформації. При поясненні асоціативного зв'язку із змістом навчального матеріалу важливо оцінювати творчий пошук студентами своїх власних образів і асоціацій для структурування навчальної інформації у своєму символічному просторі.

Біоадекватна методика заснована на принципах багатоканального викладання, причому що більше каналів сприйняття задіяні в момент знайомства з предметом або явищем, то сильніші образи і легше їх викликати.

Таким чином, при біоадекватному викладанні студенти не отримують наочний посібник в готовому вигляді, а самі його створюють в своїй уяві, відображаючи потім побачену мислеформу на папері і маючи в ній навчальну інформацію, отриману від викладача в строгій алгоритмічній послідовності.

Висновки. Біоадекватна (ноосферна) методика навчання дозволяє створити особистісно орієнтовану систему мислеобразів будь-якої навчальної дисципліни. Така методика мотивує, формує цілісне мислення, а правильне мислення дає інструмент для вирішення не тільки навчальних, але і життєвих завдань.

Заняття з використанням біоадекватної теорії більше насичені творчими образами. Це дає можливість спрацювати принципу інтелектуальної безпеки, що передбачає захист від перевантажень, чужорідної непотрібної інформації.

Релаксація дозволяє кожному студенту розслабитись, що знімає стрес, втому, психологічне

навантаження. Створені в цей момент власні мисле- образи приводять до власних найцінніших відкриттів.

Кожний студент відчуває єдність з природою, розкриває свій талант, формує цілісне мислення. А на цій базі сформується висока духовність,

моральність, якості гармонійної людини із собою, суспільством, природою.

Таким чином, БАТ підвищує творчий потенціал педагога і вихованця, а результативність заняття покращує і береже здоров'я студентів і стимулює інтерес до навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакало Л. Біоадекватні технології навчання як один із показників модернізації методики викладання літератури. Опис досвіду. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2008. №11-12.
2. Богосвятська А. Сучасні педагогічні технології у практиці вчителя світової літератури *Зарубіжна література в школах України. Методичний журнал*. 2013. №1. С. 34–41.
3. Гончаренко М., Маслова Н., Куликова Н. Ноосферне навчання – ключ до здоров'я. Харків 2011. С. 124.
4. Кашуба Є. Біоадекватна технологія розвитку творчого мислення *Відеоурок*, 2016, №6, С. 23–26.
5. Ноосферна освіта в Україні. Методичний посібник. /за ред. Г. Курлишева, Т. Олійник. Харків, 2009, 335 с.
6. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. К.: Знання, 3003, 447 с.
7. Огнев'юк В. Опис досвіду *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*, 2008, № 11-12.

REFERENSES

1. Bakalo L. (2008) Bioadekvatni tekhnolohii navchannia yak odyn iz pokaznykiv modernizatsii metodyky vykladannia literatury. Opys dosvidu. [Bioadequate learning technologies as one of the indicators of modernization of literature teaching methods. Description of experience] *Vsesvitnia literatura v serednikh navchalnykh zakladakh Ukrainy* [World literature in secondary educational institutions of Ukraine]. № 11-12 [in Ukrainian].
2. Bohosviatska A. (2013) Suchasni pedahohichni tekhnolohii u praktytsi vchytelia svitovoi literatury *Zarubizhna literatura v shkolakh Ukrainy. Metodychnyi zhurnal*. [Modern pedagogical technologies in the practice of a teacher of world literature Foreign literature in schools of Ukraine. Methodical journal.] № 1. S. 34–41 [in Ukrainian].
3. Honcharenko M., Maslova N., Kulykova N. (2011) *Noosferne navchannia – kliuch do zdorovia* [Noospheric education is the key to health] Kharkiv. S. 124 [in Ukrainian].
4. Kashuba Ye. (2016) Bioadekvatna tekhnolohiia rozvytku tvorchoho myslennia [Bioadequate technology for the development of creative thinking] *Videourok* [Video lesson], № 6, S. 23-26 [in Ukrainian].
5. Kurlysheva H., Oliinyk T. (ed.) (2009) *Noosferna osvita v Ukraini. Metodychnyi posibnyk* [Noosphere education in Ukraine. Methodical manual]. Kharkiv, 335 s. [in Ukrainian].
6. Ohneviuk V.O. *Osvita v systemi tsinnostei staloho liudskoho rozvytku* [Education in the value system of sustainable human development]. Kyiv: Znannia, 3003, 447 s. [in Ukrainian].
7. Ohneviuk V. (2008) Opys dosvidu *Vsesvitnia literatura v serednikh navchalnykh zakladakh Ukrainy* [Description of experience World literature in secondary educational institutions of Ukraine], № 11-12.

H. M. DAVIDYUK

Senior Lecturer,

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: hdavyuk@lpc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0001-9910-7673>

N. V. KARDASHUK

Senior Lecturer,

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: nkardashuk@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0003-2410-4122>

M. A. OSYP

Senior Lecturer,

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”

of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: mosyp@lpc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0002-3832-4276>

BIOADEQUATE TEACHING METHOD AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF HOLISTIC THINKING AMONG FUTURE TEACHERS

The article reveals the prerequisites for the development of holistic thinking, the influence of bioadequate methods on the synchronous work of both hemispheres of the brain, and the advantages of nature-based learning over traditional learning. The article is devoted to the disclosure of the importance and possibilities of the formation of humanistic-oriented qualities based on the implementation of new approaches in education, namely from the point of view of the noospheric concept – the formation of a person’s integral noospheric consciousness (holistic thinking, ethical bioadequate method of behavior and ecological worldview) in future teachers. The bioadequate (noospheric) teaching method allows you to create a personally oriented system of mindsets for any educational discipline. Such a technique motivates, forms a holistic thinking, and correct thinking provides a tool for solving not only educational, but also life tasks.

Classes using bioadequate theory are more saturated with creative images. This makes it possible to operate the principle of intellectual security, which provides protection against overloads, extraneous unnecessary information.

Relaxation allows every student to relax, which relieves stress, fatigue, and psychological stress. Own thoughts-images created at this moment lead to own most valuable discoveries.

Each student feels unity with nature, reveals his talent, forms a holistic thinking. And on this basis, high spirituality, morality, qualities of a person in harmony with himself, society, and nature will be formed.

Thus, BAT increases the creative potential of the teacher and pupil, and the effectiveness of the lesson improves and protects the health of students and stimulates interest in learning. A noospheric school teacher must be a specialist who possesses ecologically healthy, holistic, harmonious thinking, as the first and main step on the way to noospheric consciousness. The goal of the bioadequate (noospheric) thinking method is the formation of psychological health, the motivation of an ecologically healthy type of thinking, based on the conscious combined possession of logical (left-hemisphere) and imaginative (right-hemisphere) thinking.

Key words: noospheric education, bioadequacy of perception, holistic thinking.

УДК [78.071:008]:378.016

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.3>

Ж. Ю. ДАЮК

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна
Електронна пошта: Zhannadayuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1395-093X>*

Н. Л. ЦЮЛЮПА

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна
Електронна пошта: Ntsiulyupa@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1555-0836>*

О. В. ЗАХОДЯКІН

*доцент кафедри естрадної музики,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна
Електронна пошта: zahodakin1965@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-85522-3164>*

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

В статті розглядається проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва, особлива роль в якій приділяється розвитку професійно-педагогічної культури. Розкриваються та зіставляються поняття педагогічна культура та професійна культура. Вивчено структуру професійно-педагогічної культури. Професійна культура фахівця музичного мистецтва представлена як багатогранне поняття, своєрідність якого обумовлює набір професійних якостей, які гармонійно інтегрують психолого-педагогічну та специфічну музичну підготовленість до майбутньої професії.

Описано напрями підготовки майбутнього фахівця музичного мистецтва. В результаті доведено, що основою розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва є формування естетичного досвіду, створення особливого творчого середовища та творчо-емоційного режиму роботи, розвиток співтворчості педагога-музиканта і студентів. Зроблені висновки про необхідність продовження досліджень у площині з'ясування теоретико-методологічних основ розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва в процесі фортепіанної підготовки.

Доведено, що професійна культура є особистісною характеристикою педагога, що вміщує: сукупність професійних знань, умінь, навичок і досвід їх реалізації в професійній діяльності; здатність до творчого мислення та постійного самовдосконалення; професійно значущі якості. Саме від рівня сформованості професійної культури особистості як фахівця, її здатності до розвитку і вдосконалення своїх творчих можливостей у розв'язанні нестандартних завдань залежить якість виконання професійних обов'язків.

Ключові слова: професійна культура, педагогічна культура, розвиток професійної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Сучасна соціокультурна ситуація характеризується низкою новацій не лише в структурі та змісті системи освіти в цілому, але й в самому підході до освіти. Пріоритетом стає розвиток культури особистості та її творчих засад. Це зумовлює зміну поглядів на особистість майбутнього викладача, який покликаний позитивно впливати на духовне відновлення суспільства, підтримувати культурні традиції, формувати морально-етичні

ідеали зростаючого покоління. Наразі проходить трансформація ідеї «освіченої людини» в «людину професійної культури», що значить створення внутрішніх передумов для розвитку творчої індивідуальності. Відтак орієнтиром вищої мистецької освіти стає особистість майбутнього фахівця, який тяжіє до продукування інновацій, до саморозвитку та самореалізації.

Не слід забувати й про те, що під впливом соціокультурних тенденцій змінюється також

внутрішня сторона професійного світу. Зараз виникає попит більшою мірою не на молодих учених-теоретиків, які можуть розмірковувати про актуальні проблеми, а на спеціалістів, які вміють на основі глибоких теоретичних знань і практичних навичок діяти в умовах реального життя. На місце усталеної ієрархії приходять новітні актуальні системи, чільне місце в яких посідає професійно-педагогічна культура.

На тлі означених тенденцій виникає потреба в оновленні змісту вищої мистецької освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі професійно-педагогічної культури фахівців присвячений науковий доробок: філософів (К. Клаксон, А. Кребер, О. Пономарьов та інші), педагогів (О. Аніщенко, С. Гончаренко, Н. Гузій, І. Попович, А. Мудрик, С. Ніколаєнко, О. Попенко, О. Траверсе, А. Харченко та інші), психологів (Г. Балл, М. Боришевський, О. Газман, Л. Коваленко, С. Пухно, М. Савчин, В. Семиченко, Г. Улунова та інші).

Вивченням різних аспектів формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців, зокрема музичного мистецтва, займалися дослідники С. Гончаренко, Н. Гузій, М. Євтух, І. Зязюн, В. Огнев'юк, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Попенко, О. Рудницька, Т. Тарасова, Т. Ткаченко, І. Шевченко, О. Шимова та інші.

У своїх розвідках автори зосереджують увагу на концептуальних положеннях феномену професійної культури, визначенні її складників, обґрунтуванні педагогічних умов та особливостей розвитку професійної культури в майбутніх фахівців у системі вищої освіти тощо.

Однак недостатньо вивченими залишаються питання розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва, які мають бути готовими не лише транслювати знання, а й створювати гуманне розвивальне середовище в освітньому процесі.

Мета статті – розкрити сутність і зміст феноменів «професійна культура», «професійно-педагогічна культура фахівця музичного мистецтва»; дослідити структуру професійної культури; провести порівняльний аналіз понять «педагогічна культура» та «професійна культура»; розглянути напрями підготовки майбутнього фахівця музичного мистецтва; обґрунтувати деякі аспекти розвитку про-

фесійно-педагогічної культури майбутнього фахівця музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній теорії та практиці професійної педагогічної освіти багато авторів звертаються до культурологічного підходу, за якого професійна діяльність людини розглядається в контексті філософського розуміння культури, а важливою складовою освітнього процесу виступає оволодіння майбутнім фахівцем музичного мистецтва професійною культурою. В цьому сенсі професійну культуру визначають як атрибутивну властивість професійної групи людей, що є результатом поділу праці та викликає виокремлення видів спеціальної діяльності.

Останнім часом професійно-педагогічне формування майбутнього викладача розглядається через поняття «професійна» або «професійно-педагогічна культура». У теорії педагогічної освіти дані поняття означають сукупність професійно обумовлених вимог до вчителя і використовуються поруч з такими термінами як «професійна готовність», «професіоналізм», «педагогічна культура». В цілому характеризуючи одну й ту ж проблему, ці педагогічні категорії мають різні смислові відтінки і використовуються в різних контекстах.

Саме професійність, як освіченість, ерудованість педагога-музиканта, що досягаються головним чином спеціальною академічною підготовкою, відрізняє професійно-трудова педагогічну діяльність від непрофесійної, так званої «аматорської», якою широко і досить спільно можуть займатися дорослі люди на основі емпіричних знань та власного досвіду без спеціальної підготовки і систематизованих знань. Тому значний інтерес дослідників до проблеми педагогічної культури як важливої складової професійно-педагогічної діяльності є цілком закономірним. Увага вчених спрямована на вивчення сутності і змісту професійно-педагогічної культури, розробки шляхів і способів її формування у майбутніх педагогів.

У Короткому енциклопедичному словнику з культури наголошується, що професійна культура характеризує рівень і якість професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності в оволодінні певними знаннями, навичками

конкретної професії та їх практичного використання (М. Корінний, В. Шевченко, 2003. с. 173).

Український педагогічний енциклопедичний словник професійну культуру трактує як соціально-професійну якість суб'єкта праці, яка включає сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють професійну діяльність людини. Основу професійної культури складають знання та цінності, вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях її життєдіяльності (С. Гончаренко, 2011. С. 383).

На думку Г. Улунової (Г. Улунова, 2016. С. 17), професійна культура є універсальною для певної професійної галузі системою знаків (професійних знань і технологій) та символів (норм і цінностей), поява яких виступає як результат діалогу між різними ланками професійного буття.

Закономірно, що професійну культуру можна інтерпретувати як тип життєдіяльності, який притаманний суб'єкту професійної практики і постає як комплекс інноваційних ідей, забезпечує неперервний процес історичної наступності, професійного розвитку особистості, а також збереження культурного спадку за постійного продукування творчих процесів, які суттєво впливають на стійкість сфери його професійної життєдіяльності.

Структура професійної культури фахівців включає сукупність історично сформованих принципів, норм, правил і методів, які регулюють професійну діяльність людини. За С. Гончаренком, у її структурі можна виділити два блоки: професійно-організаційний (знання, вміння, досвід, майстерність) та соціально-моральний (ціннісні орієнтації, морально-вольові якості, котрі визначають ставлення до предмета, процесу, суб'єктів діяльності, засобів і результатів праці) (С. Гончаренко, 2011. С. 383–384).

З позицій критерія суб'єкта культури Г. Улунова підходить до розгляду професійної культури як макросистеми, мікросистеми та особистості. Дослідниця в професійній культурі вбачає комплексне динамічне особистісне утворення професіонала, що зумовлює високі якісні показники професійно-особистісного зростання та самореалізації суб'єкта професійної діяльності (Г. Улунова, 2016. С. 21).

Підґрунтям професійної культури спеціаліста є духовність і духовна культура, що віддзеркалюється у професійній діяльності. Натомість професійна культура розглядається як певний ступінь оволодіння професією, тобто способами і прийомами вирішення професійних завдань на основі сформованості духовної культури особистості (В. Гладуш, Г. Лисенко, 2014. С. 202–203).

Натомість Г. Балл (Г. Балл, 2003. С. 58) акцентує на таких важливих складниках професійної культури, як-от: творче здійснення праці (володіння стратегіями творчої діяльності, не лише зафіксованими у посібниках і довідниках, а й неформалізованими, трансльованими у спілкуванні професіоналів особистісними знаннями; розвиненість професійної інтуїції); розвиненість професійно значущих компонентів мотивації та самосвідомості на рівні, який дозволяє говорити про оволодіння духовністю професіонала.

Значимо, що високий рівень професійної культури визначається розвинутою здатністю до вирішення професійних завдань, тобто розвиненим професійним мисленням і свідомістю. Водночас професійна культура не лише виявляє пізнавальні інтереси особистості, а й визначає світоглядні установки, ціннісні орієнтації, загальні життєві принципи.

О. Олексюк встановив набір якостей в структурі особистості фахівця музичного мистецтва, які дозволяють йому реалізовуватись у професійній сфері. З-поміж них: теоретико-пізнавальна та вольова активність, знання музично-естетичного тезаурусу, оцінно-критична здатність, музично-мовна здібність, здатність до творчої самореалізації в процесі естетичного аналізу, інтерпретування та імпровізації, сталий інтерес до художньо-творчої діяльності, прагнення до самовдосконалення, здатність до самоорганізації, саморегуляції дій, сформованість ціннісних орієнтацій, комунікативні здібності, емпатійність, високий ступінь сформованості дослідницької культури, розвинені музично-творчі здібності, творча спрямованість особистості (О. Олексюк, 2006. С. 165–171).

У сфері професійної освіти важливе місце посідає підготовка фахівця музичного мистецтва, яка має виражену специфіку та поєднує

педагогічну та музичну складові його майбутньої діяльності.

Завдяки діяльності фахівця музичного мистецтва відбувається проникнення в освітній процес «живого» музичного мистецтва як специфічної предметності, чим вирізняється діяльність педагога-музиканта від діяльності педагогів інших спеціальностей.

У межах нашого наукового пошуку професійну культуру фахівця музичного мистецтва розглядаємо як складне особистісне новоутворення, своєрідність якого визначає набір професійних якостей, які гармонійно інтегрують психолого-педагогічну та специфічну музичну підготовленість до майбутньої професії.

Розвиток професійної культури майбутнього фахівця музичного мистецтва відбувається в процесі цілеспрямованого навчання в закладі вищої мистецької освіти, метою якого є підготовка професійно компетентної, творчої особистості, в якій превалюють духовно моральні якості, яка здатна успішно вирішувати поставлені завдання. Це передбачає високий рівень дисципліни та самоконтролю, відповідальності та прагнення до самовдосконалення. Фахівцю музичного мистецтва важливо бути теоретиком, музичним істориком, виконавцем, який досконало володіє інструментом, щоб завжди спрямовувати увагу своїх учнів у потрібне русло.

Зважаючи на різнобічність діяльності фахівця музичного мистецтва, його підготовка здійснюється у кількох напрямках. З одного боку, майбутні педагоги-музиканти отримують загальнопрофесійну підготовку, вивчаючи такі навчальні дисципліни, як: педагогіка, психологія, історія України, філософія, правознавство, іноземна мова, інформаційно-комунікаційні технології тощо. А з іншого боку, вони опановують професію на заняттях з різних музичних дисциплін як практичного, так і теоретичного плану: спеціалізований інструмент, диригування, історія музики (історія української музики), фортепіано, музична педагогіка, музична психологія, музична теорія і практика (поліфонія), оркестрово-ансамблевий клас (камерний ансамбль), концертмейстерський клас, фортепіанний дует, принципи модульно-цифрової організації музичної тканини, інтерактивні технології навчання музичного мистецтва, музична критика, українські фортепіанні школи, мето-

дологія професійної музичної освіти, методика мистецтвознавчих досліджень, історія українського фортепіанного мистецтва тощо.

Для успішного професійного становлення фахівця музичного мистецтва неабияке значення має неперервність освіти. Задля реалізації цього процесу необхідна здібність до рефлексії, адекватне ставлення до себе та своїх досягнень. Так формується мотивація педагога-музиканта до самовдосконалення. Велике значення має також накопичення естетичного досвіду, який трансформується в потребу. Відтак у молодого фахівця виникає стабільне бажання естетично самовдосконалюватись.

Помітну роль у процесі накопичення естетичного досвіду відіграє середовище, його об'єктивні характеристики чуттєвого сприймання, та ступінь художності, яка визначає об'єм та якість естетичного досвіду. Саме педагогічно організоване творче середовище є найбільш досконалим видом культурного музичного середовища, його вищим шаблоном.

У період навчання в Інституті мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету студенти отримують можливість не лише оволодіти спеціальними знаннями та вміннями, але й накопичити досвід соціальних і професійних відносин, сформувати світогляд творчої особистості, життєві установки та професійно-ціннісні орієнтації. В такому середовищі майбутній педагог-музикант, долучаючись до відповідної культури, стає її носієм.

Особлива увага в Інституті мистецтв звертається також на творчу взаємодію викладача зі студентами як результат спільної продуктивної діяльності, що передбачає продуктивне спілкування викладача і студента та спільне перетворення дійсності, більш того, створення нової педагогічної реальності, в результаті якої відбувається творче взаємозбагачення.

По суті формування особистості відбувається упродовж усього життя, однак у закладі вищої мистецької освіти закладаються основи тих якостей спеціаліста, з якими він згодом увійде в нову для нього атмосферу професійної діяльності.

Висновки. Отже, ми дійшли висновку про те, що однією з значущих складових духовної культури особистості є професійно-педагогічна культура, яка тлумачиться як найбільш доскона-

лий прояв соціокультурної діяльності людини. При цьому вона концентрує і відображає найкращі особистісно-професійні якості та розвиток творчого потенціалу людини.

В Інституті мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету забезпечується музична, загальнокультурна, педагогічна та виконавська підготовка педагогів-музикантів.

Багатовекторний характер професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця музичного мистецтва реалізується в процесі цілеспрямованого навчання в закладі вищої

музичної освіти, що передбачає системне взаємопроникнення найбільш актуальних в сучасному світі напрямів освіти, а саме: забезпечення неперервності освіти, розвиток естетичного досвіду, створення особливого творчого середовища та творчо-емоційного режиму роботи, розвиток співтворчості педагога і студентів.

Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на поглиблення та розширення аналізу теоретико-методологічних засад розвитку професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців музичного мистецтва в процесі навчання гри на інструменті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корінний М. М., Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. Київ: Україна, 2003. 384 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-е вид., доп. і перероб. Рівне: Волинські береги, 2011. 552 с.
3. Улунова Г. С. Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток: колективна монографія / кол. авт.; відп. ред. Г. С. Улунова. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 300 с.
4. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
5. Балл Г. О. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти. Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ, 2003. С. 51–61.
6. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКиМ, 2006. 188 с.

REFERENCES

1. Korinnyi M. M., Shevchenko V. F. (2003) Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk z kultury [Short encyclopedic dictionary of culture]. Kyiv: Ukraina. 384 s.
2. Honcharenko S. U. (2011) Ukrainyskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. 2-e vyd., dop. i pererob. Rivne: Volynski oberehy. 552 s.
3. Ulunova H. Ye. (2016) Profesiina kultura: sutnist, fakhovi osoblyvosti, rozvytok [Professional culture: essence, professional features, development]: kolektyvna monohrafiia / kol. avt.; vidp. red. H. Ye. Ulunova. Sumy: Vyd-vo Sum-DPU imeni A.S. Makarenka. 300 s.
4. Hladush V. A., Lysenko H. I. (2014) Pedahohika vyshchoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia [Higher school pedagogy: theory, practice, history]: navch. posib. Dnipropetrovsk. 416 s.
5. Ball H. O. (2003) Katehoriia «kultura osobystosti» v analizi humanizatsii zahalnoi ta profesiinoi osvity [The category “personality culture” in the analysis of humanization of general and professional education]. Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity: rezultaty doslidzhen i perspektyvy / za red. I. A. Ziaziuna, N. H. Nychkalo. Kyiv. S. 51–61.
6. Oleksiuk O.M. (2006) Muzychna pedahohika: navch. Posib [Music pedagogy: teaching. Manual]. Kyiv: KNUKiM. 188 s.

ZH. YU. DAIUK

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Popular Music,
Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine
E-mail: Zhannadayuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1395-093X>*

N. L. TSIULIUPA

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Popular Music,
Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine
E-mail: Ntsiuluypa @ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1555-0836>*

O. V. ZAHODAKIN

*Associate Professor at the Department of Popular Music,
Rivne State Humanitarian University, Rivne, Ukraine
E-mail: zahodakin1965@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-85522-3164>*

**PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT
OF TRAINING THE FUTURE SPECIALIST IN MUSICAL ART**

The article deals with the problem of improving the professional training of future specialists in musical art, a special role in which is given to the development of professional culture. The concepts of pedagogical culture and professional culture are revealed and compared. The structure of professional culture is studied. The professional culture of a music specialist is presented as a multifaceted concept, the originality of which determines a set of professional qualities that harmoniously integrate psychological, pedagogical and specific musical preparedness for the future profession.

The directions of training a future specialist in musical art are described. As a result, it is proved that the basis for the development of professional training of future specialists in musical art is the formation of aesthetic experience, the creation of a special creative environment and creative and emotional mode of work, the development of co-creation of a music teacher and students. The conclusions are drawn about the need to continue research in the field of clarifying the theoretical and methodological foundations for the development of professional culture of future music specialists in the process of piano training.

We should not forget that under the influence of socio-cultural trends, the inner side of the professional world is also changing. Now there is a greater demand not for young theoreticians who can think about actual problems, but for specialists who are able to act in the conditions of real life on the basis of deep theoretical knowledge and practical skills. The established hierarchy is being replaced by the newest and most relevant systems, in which professional culture occupies a prominent place.

It has been proven that professional culture is a personal characteristic of a teacher, which includes: a set of professional knowledge, abilities, skills and experience of their implementation in professional activities; ability to creative thinking and constant self-improvement; professionally significant qualities. The quality of the performance of professional duties depends on the level of formation of the professional culture of an individual as a specialist, his ability to develop and improve his creative abilities in solving non-standard tasks.

Key words: professional culture, pedagogical culture, development of the professional culture of future music specialists.

УДК 159.922-047.22:378.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.4>

Є. А. ДУРМАНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: yedurmanenko@ipc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0003-1993-5028>

ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНОСТІ ПСИХО-ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Важливими професійними вміннями сучасного вихователя закладу дошкільної освіти є вміння управляти своїми емоціями, любити та розуміти всіх дітей, незалежно від їх розумового та фізично-психологічного розвитку; адекватно реагувати на різні прояви конфліктної поведінки, забезпечуючи толерантну міжособистісну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу на основі партнерства, емпатії, творчості та розвитку. Звідси логічним є необхідність формування в майбутніх вихователів психо-емоційної компетентності як однієї з важливих складових фахової компетентності.

Мета статті – на основі уточнення змісту та структури психо-емоційної компетентності дослідити специфіку визначення її сформованості в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Для реалізації мети вирішено завдання: 1) уточнено зміст та структуру психо-емоційної компетентності майбутнього вихователя; 2) визначено методичні засади діагностування стану сформованості психо-емоційної компетентності в здобувачів вищої освіти ОПП 012 Дошкільна освіта. Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення.

У статті на основі узагальнення різних тлумачень поняття психо-емоційну компетентність вихователя закладу дошкільної освіти визначено як інтегральну особистісну здатність об'єктивно сприймати, адекватно реагувати на різні конфліктні ситуації, зміни, емоційну інформацію; контролювати та регулювати власні емоції та емоції інших людей; володіти гнучкістю, адаптивністю та стресостійкістю; організовувати та регулювати конструктивну толерантну міжособистісну взаємодію; осмислювати мотиви різних проявів поведінки, рефлексувати; виявляти емпатію, бути здатним до самоконтролю та саморегуляції. З урахуванням специфіки діяльності вихователя закладу дошкільної освіти у структурі досліджуваного поняття виділено, крім традиційних складових: саморегуляції, рефлексії, емпатії, самомотивації, комунікації й самоконтролю, ще низку компонентів: ціннісні орієнтації, стресостійкість, відсутність емоційних бар'єрів у спілкуванні, комунікативні та організаторські здібності, потреба у спілкуванні, стиль поведінки у конфліктній взаємодії, психологічна адаптивність, соціальна гнучкість, здатність до саморегуляції.

Наголошено, що визначення реального стану сформованості психо-емоційної компетентності в майбутніх вихователів є складним системним, неперервним діагностичним (самодіагностичним) процесом, який вимагає врахування особистісних якостей і передбачає застосування різних психодіагностичних методик. Запропоновано методики для визначення мотиваційно-ціннісної складової готовності до професійної діяльності майбутнього вихователя (шкала морально-ціннісних якостей); діяльнісно-комунікативної (шкала пріоритетної діяльності); рефлексивно-саморегулятивної складової (шкала життєвих переваг і самовдосконалення).

Подальшого дослідження потребує розробка алгоритму формування психо-емоційної компетентності в майбутніх вихователів у процесі навчання та виховання.

Ключові слова: емоційна компетентність, психо-емоційна компетентність, визначення сформованості психо-емоційної компетентності, структура психо-емоційної компетентності, майбутній вихователь.

Поставлення проблеми. Професійна діяльність вихователя закладу дошкільної освіти передбачає подолання багатьох бар'єрів, труднощів, пов'язаних з міжособистісною взаємодією з людьми різного віку та різного професійного статусу, в тому числі й насамперед з дітьми раннього та дошкільного віку, які не мають досвіду як в організації такої взаємодії, так і в цілому – у спілкуванні. Звідси важливими професійними

вміннями є вміння вихователя управляти своїми емоціями, любити, розуміти й толерантно ставитись до всіх дітей, незалежно від їх розумового та фізично-психологічного розвитку, адекватно реагувати на їх непослух, вередування та капризування.

Аналіз практичної професійної діяльності сучасного вихователя переконливо свідчить про те, що її характерною ознакою є психологічне

перевантаження, емоційна напруженість, які часто ведуть до професійного емоційного вигорання. Відтак, логічним є формування в майбутніх вихователів психо-емоційної компетентності як однієї з важливих складових фахової компетентності, що й задекларовано у Професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» [Професійний стандарт]. Об'єктивне визначення сформованості психо-емоційної компетентності є одним із важливих завдань в організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників дошкільної освіти.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема аналізу сутності, структури, форм і методів формування емоційної компетентності студентів, майбутніх фахівців різних спеціальностей не є новою й певною мірою досліджена вченими. Так, Н. Кордунова, Н. Дмитріюк, В. Мілінчук у своїх працях розкривають роль феномену емоційної компетентності студента як майбутнього фахівця. Питання розвитку поняття емоційної компетентності в психології досліджує О. Лазуренко, визначаючи емоційну компетентність як інтегральну особистісну якість, що є системою знань, умінь та навичок, які забезпечують адекватну діяльність на основі аналізу одержаної інформації [Лазуренко]. У свою чергу, Г. Васильєва визначає емоційну компетентність як фактор, який впливає на рівень соматизації, тлумачачи соматизацію як психологічний захист, що проявляється у перетворенні емоційного напруження в соматичні прояви. О. Жизномірська емоційну компетентність аналізує як важливу умову в професійному становленні фахівця соціальної сфери. Специфіку емоційного розвитку студентської молоді досліджує Н. Кримова. В наукових пошуках О. Льошенко відображено співвідношення понять емоційного інтелекту та емоційної компетентності. Вченими С. Січкарь та І. Денисюк запропоновано алгоритм формування емоційної компетентності та емоційного інтелекту засобами української мови. Особливо цікавими в контексті досліджуваної проблеми є наукові доробки О. Кононко, присвячені розкриттю суті та умов формування емоційної компетентності майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Отже, очевидно, що проблема формування емоційної компетентності здобувачів вищої освіти, майбутніх фахівців є актуальною й різні її аспекти аналізуються та вивчаються вченими. На нашу думку, недостатньо вивченим є діагностичний аспект сформованості емоційної компетентності майбутніх фахівців у цілому й зокрема педагогічних працівників дошкільної освіти.

тентності майбутніх фахівців у цілому й зокрема педагогічних працівників дошкільної освіти.

Мета статті – на основі уточнення змісту та структури психо-емоційної компетентності дослідити специфіку визначення її сформованості в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Для реалізації визначеної мети важливим є вирішення таких завдань: 1) уточнення змісту та структури психо-емоційної компетентності майбутнього вихователя; 2) визначення методичних засад діагностування стану сформованості психо-емоційної компетентності в здобувачів вищої освіти ОПП 012 Дошкільна освіта. Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» психо-емоційна компетентність забезпечує реалізацію трудової функції вихователя – його партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу, і трактується як здатність до самоконтролю, саморегуляції та толерантної взаємодії; здатність до швидкого реагування на зміни, гнучкість, адаптивність і стресостійкість [Професійний стандарт]. Згідно професійного стандарту здобувачі освіти – майбутні вихователі мусять володіти системою ґрунтовних знань з теорії емоційного інтелекту; знати причини та ознаки професійного вигорання, а також глибоко розуміти зміст поняття толерантності та її сутнісних характеристик. На основі усвідомлених, системних, ґрунтованих знань у майбутніх вихователів мають бути сформовані відповідно професійні вміння та навички: керувати власними емоціями у професійній діяльності чи/або під час спілкування з іншими учасниками освітнього процесу; запобігати професійному вигоранню та коригувати власну професійну діяльність; з урахуванням власного психо-емоційного стану усвідомлювати та конструктивно реагувати на прояви емоцій, толерантно взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу [Професійний стандарт].

У сучасному вимірі освіти, як зауважує О. Жизномірська, важливими є питання емоційного навчання дітей і дорослих, що уможливорює конструктивну міжособистісну взаємодію та вміння володіти собою в будь-яких ситуаціях [Жизномірська]. Зокрема, І. Матійків поняття «емоційна компетентність» особистості визначає як «готовність і здатність людини гнучко управляти емоційними реакціями: власними та інших людей, адекватно до ситуацій та умов, що змінюються» [Матійків]. У контексті емоційної компетентності як важливої складової професійної

компетентності В. Калошин і Д. Гоменюк виділяють емоційну стійкість [Калошин, Гоменюк]; М. Орап – навички адекватного емоційного реагування, стійкий емоційний стан, психологічне здоров'я [Орап].

О.Лазуренко, розкриваючи роль і значення емоційної компетентності як інтегральної властивості особистості, наголошує на тому, що саме ця компетентність «збагачує досвід особистості, сприяє швидкому аналізу емоціогенних ситуацій, виступає умовою успішності людини у всіх сферах життя» [Лазуренко]. Авторка наголошує, що рівень емоційної компетентності проявляється в емоційних властивостях особистості і одночасно детермінується ними; «емоційна компетентність може і повинна виступати аспектом спеціального тренування, адже орієнтація у власному емоційному світі, а відтак, і адекватна поведінка дозволяє гармонійно взаємодіяти з навколишнім світом» [Лазуренко].

О. Кононко емоційну компетентність майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти визначає як «особистісний інтеграл, важливу складову його професійної компетентності, яка засвідчується здатністю студента: сприймати, диференціювати та адекватно реагувати на емоційну інформацію; контролювати та регулювати емоції (власні та інших людей), блокувати негативні; регулювати взаємини з оточуючими людьми; осмислювати мотиви поведінки, рефлексувати; виявляти емпатію, здатність до децентрації [Кононко]. Далі науковиця, характеризуючи емоційну компетентність майбутнього педагога, наголошує на його «емоційній спрямованості, важливості для нього тих чи інших видів діяльності, готовності надати перевагу або відмовити у прихильності комусь-чому конкретному» [Кононко].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що єдиного визначення емоційної компетентності особистості немає. У Професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» вживається поняття психоемоційної компетентності. Нами на основі узагальнення різних тлумачень досліджуваного поняття психоемоційну компетентність вихователя закладу дошкільної освіти визначено як інтегральну особистісну здатність об'єктивно сприймати, адекватно реагувати на різні конфліктні ситуації, зміни, емоційну інформацію; контролювати та регулювати власні емоції та емоції інших людей; володіти гнучкістю, адаптивністю та стресостійкістю; організовувати та регулю-

вати конструктивну толерантну міжособистісну взаємодію; осмислювати мотиви різних проявів поведінки, рефлексувати; виявляти емпатію, бути здатним до самоконтролю та саморегуляції.

Поняття емоційної компетентності особистості є складним. Традиційно, складовими емоційної компетентності вченими виділено: саморегуляцію, рефлексію, емпатію, самомотивацію, комунікацію і самоконтроль [García Sancho E., Salguero J.M., Fernández-Bercofcal P.] Ураховуючи специфіку професійної діяльності педагогічних працівників у закладах дошкільної освіти та сучасні реалії повсякденного життя (насамперед війна в Україні), нами цей перелік складових психо-емоційної компетентності майбутнього вихователя доповнено ще низкою компонентів, як-от: ціннісні орієнтації, стресостійкість, відсутність емоційних бар'єрів у спілкуванні, комунікативні та організаторські здібності, потреба у спілкуванні, стиль поведінки у конфліктній взаємодії, психологічна адаптивність, соціальна гнучкість, здатність до саморегуляції.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що важливим чинником оптимізації результативності освітньої діяльності в закладі вищої освіти є систематичне й неперервне оцінювання її якості в цілому (сформованість професійної компетентності) й зокрема сформованості психо-емоційної компетентності здобувачів освіти. З цією метою в КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР під час вивчення вибіркового освітніх компонентів «Основи гувернерства з методикою» (другий, третій курс навчання), «Соціальна педагогіка» (другий курс навчання), нормативного освітнього компоненту «Тьюторський супровід обдарованих дітей дошкільного віку» (перший курс) здобувачам вищої освіти ОПП 012 Дошкільна освіта запропоновано різні методики для визначення сформованості їх психо-емоційної компетентності. Насамперед студентам наголошено, що психоемоційна компетентність є важливою складовою їх професійної компетентності й саме від рівня її сформованості залежить успішність професійної діяльності.

Для оцінки сформованості психо-емоційної компетентності нами застосовано шкали: пріоритетної діяльності, моральних цінностей, життєвих переваг, розроблені О.Кононко [Кононко] (рис. 1).

Однак, урахувавши специфіку професійної діяльності сучасних вихователів закладів дошкільної освіти та реальні умови сього-

Рис. 1. Шкали визначення емоційної компетентності особистості

дення й розширивши відповідно структуру психо-емоційної компетентності, ми здобувачам освіти пропонуємо діагностувати (самодіагностувати) сформованість психо-емоційної компетентності за визначеними складовими їх готовності до професійної діяльності: мотиваційно-ціннісної, діяльнісно-комунікативної, рефлексивно-саморегулятивної з відповідним набором психодіагностичних методик. Так, для визначення мотиваційно-ціннісної складової готовності до професійної діяльності майбутнього вихователя (шкала морально-ціннісних якостей) здобувачі освіти використовують психодіагностичну методiku К. Земфір в модифікації А. Реана (дослідження мотивації професійної діяльності), експрес-діагностику соціальних цінностей особистості, дослідження цінностей особистості (за методикою М.Рокича) та ін.

У свою чергу, для дослідження діяльнісно-комунікативної готовності (шкала пріоритетної діяльності) здобувачі освіти застосовують методiku виявлення творчого потенціалу особистості студента (Н. Кіршевої, Н. Рябчикової), діагностику емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (за В. Бойко), методiku на виявлення комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ-1), діагностику комунікативної толерантності (за В. Бойко), діагностику потреби у спілкуванні (за Ю. Орловим), діагностику рівня полікомунікативної емпатії (І. Юсупов), тест «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації», методiku «Вибір учинку», діагностику лідерських здібностей (методика Є. Жарикова, Є. Крушельницького), діагностику соціального інтелекту (Дж. Гіл-

форда та М. Саллівена), тест на визначення стресостійкості тощо.

Для дослідження сформованості рефлексивно-саморегулятивної складової готовності до професійної діяльності (шкала життєвих переваг і самовдосконалення) студентам запропоновано: методiku вивчення рівня самооцінки та самооцінки психологічної адаптивності, визначення самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії, самооцінки комунікативного контролю (соціальна гнучкість); діагностику індивідуальних особливостей саморегуляції, методiku оцінки рівня самоактуалізації (за опитувальником А. Шострома) та ін. [Дурманенко].

Висновки. Психо-емоційна компетентність особистості майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти є однією із провідних спеціальних компетентностей у системі професійної компетентності, яка забезпечує успішність виконання трудових функцій у цілому й зокрема партнерську взаємодію всіх учасників освітнього процесу. Досліджувана компетентність є складним особистісним новоутворенням, яке формується під час освітнього процесу шляхом оволодіння ґрунтовними професійними знаннями, формуванням професійних умінь і навичок у ході практичної підготовки, а також у процесі професійного самовдосконалення. Результатом готовності до професійної діяльності майбутніх вихователів є належний рівень сформованості професійної компетентності в цілому й зокрема їх психо-емоційної компетентності. Об'єктивний аналіз стану сформованості психо-емоційної компетентності

здобувачів освіти слугує одним із визначників якості професійної підготовки. Важливу роль у визначенні сформованості психо-емоційної компетентності майбутніх вихователів відіграє самодіагностування, тобто здатність студентів самостійно визначати власний рівень сформованості психо-емоційної компетент-

ності за допомогою різних, запропонованих викладачем, методик.

Подальшого наукового дослідження потребує розробка алгоритму формування психо-емоційної компетентності в майбутніх вихователів під час вивчення нормативних та вибіркового освітніх компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дурманенко Є. А. Тьюторський супровід обдарованих дітей дошкільного віку: навчальна програма ОК підготовки студентів за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта»: <https://lpc.org.ua/wp-content/uploads/2023.pdf>
2. Жизномірська О. Я. Емоційна компетентність як важлива умова в професійному становленні фахівця соціальної сфери. Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів: матеріали доповідей та повідомлень міжнародної науково-практичної конференції. Ужгород 27.9.2019 р. / за ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2019. С. 31–32.
3. Калошин В. Ф., Гоменюк Д. В. Як учителю зберегти емоційну стійкість. Харків: Основа, 2018. 128 с.
4. Кононко О. Л. Емоційна компетентність майбутнього фахівця дошкільної освіти: суть та умови формування. Психолого-педагогічні науки. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2019. № 2. С. 28.
5. Лазуренко О. О. До питання щодо розвитку поняття «емоційна компетентність» у психології. Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд». Т.1. № 11. 2015. <https://www.naukajournal.org/index.php/naukajournal/issue/view/22>
6. Матійків І. М. Тренінг емоційної компетентності: навч.-метод. посібник. Київ: «Педагогічна думка», 2012. 112 с.
7. Орап М. Тест на психологічне здоров'я. <https://www.0352.ua/news/2438015/test-na-psihologicne-zdorovya-proponuut-projtiternopolanam> (дата звернення: 20.03.2023).
8. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»: Наказ Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijni-standarti-kerivnika-ta-vihovatelya-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 27.03.2023)
9. García Sancho E., Salguero J.M., Fernández-Berrocal P. Ability emotional intelligence and its relation to aggression across time and age groups. Scandinavian journal of psychology. 2017. № 58 (1). P. 43–51. DOI: 10.1111/sjop.12331

REFERENCES

1. Durmanenko YE. A. (2023) Tyutors'kyu suprovid obdarovanyykh ditey doshkil'noho viku: navchal'na prohrama OK pidhotovky studentiv za spetsial'nistyu 012 «Doshkil'na osvita» [Tutor support for gifted preschool children: curriculum of the OK training of students in specialty 012 «Preschool education»]. <https://lpc.org.ua/wp-content/uploads/.pdf>
2. Zhyznomirs'ka O. YA. (2019) Emotsiyna kompetentnist' yak vazhlyva umova v profesijnomu stanovlenni fakhivtsya sotsial'noyi sfery. Sotsiolohiya ta sotsial'na robota v umovakh natsional'nykh ta rehional'nykh vyklykiv: materialy dopovidey ta povidomlen' mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. [Emotional competence as an important condition in the professional formation of a specialist in the social sphere. Sociology and social work in conditions of national and regional challenges]. Uzhhorod 27.9.2019 r. / za red. I. V. Kozubovskoyi, F. F. Shandora. Uzhhorod: TOV «RIK-U». Pp. 31–32.
3. Kaloshyn V. F., Homenyuk D. V. (2018) Yak uchytylyu zberehty emotsiynu stiykist'. [How to maintain emotional stability as a teacher] Kharkiv: Osнова. 128 P.
4. Kononko O.L. (2019) Emotsiyna kompetentnist' maybutn'oho fakhivtsya doshkil'noyi osvity: sut' ta umovy formuvannya. [Emotional competence of the future preschool education specialist: essence and conditions of formation]. Psykholoho-pedahohichni nauky. Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholya. № 2. P. 28.
5. Lazurenko O.O. (2015) Do pytannya shchodo rozvytku ponyattya «emotsiyna kompetentnist'» u psykholohiyi. [Regarding the development of the concept of «emotional competence» in psychology.] Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Naukovyy ohlyad». T.1. № 11. <https://www.naukajournal.org/index.php/naukajournal/issue/view/22>
6. Matiykiv I.M. (2012) Treninh emotsiynoyi kompetentnosti: navch.-metod. posibnyk. [Emotional competence training]. Kyiv: «Pedahohichna dumka». 112 P.
7. Orap M. (2023) Test na psykholohichne zdorov'ya. [Psychological health test] <https://www.0352.ua/news/2438015/test-na-psihologicne-zdorova-proponuut-projtiternopolanam>
8. Pro zatverdzhennya profesijnogo standartu «Vykhovatel' zakladu doshkil'noyi osvity». (2021) [About the approval of the professional standard «Preschool teacher»] Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrayiny № 755-21 / Ministerstvo

osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijni-standarti-kerivnika-ta-vihovatelya-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

9. García Sancho E., Salguero J.M., Fernández-Berrocal P. (2017) Emotsiynny intelekt zdatnosti ta yoho zv'yazok z ahresiyeyu v riznykh chasakh i vikovykh hrupakh. [Ability emotional intelligence and its relation to aggression across time and age groups]. *Skandynavs'kyi psykholohichnyy zhurnal*. № 58 (1). Pp. 43–51. DOI: 10.1111/sjop.12331

E. A. DURMANENKO

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Preschool Education,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: yedurmanenko@lpc.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0003-1993-5028>*

RESEARCH OF THE FORMATION OF PSYCHO-EMOTIONAL COMPETENCE IN FUTURE EDUCATORS

Important professional skills of a modern preschool teacher are the ability to manage one's emotions, to love and understand all children, regardless of their mental and physical-psychological development; respond adequately to various manifestations of conflict behavior, ensuring tolerant interpersonal interaction with all participants of the educational process based on partnership, empathy, creativity and development. Hence, the need to develop psycho-emotional competence in future educators as one of the important components of professional competence is logical.

The purpose of the article is to investigate the specifics of determining its formation in future educators of preschool education institutions, based on clarification of the content and structure of psycho-emotional competence. To realize the goal, the following tasks were solved: 1) the content and structure of the psycho-emotional competence of the future educator were specified; 2) the methodical principles of diagnosing the state of formation of psycho-emotional competence in students of higher education OPP 012 Preschool education are defined. Research methods: analysis, synthesis, generalization.

In the article, based on the generalization of various interpretations, the concept of psycho-emotional competence of a preschool teacher is defined as an integral personal ability to objectively perceive and adequately respond to various conflict situations, changes, emotional information; control and regulate one's own and other people's emotions; have flexibility, adaptability and stress resistance; organize and regulate constructive tolerant interpersonal interaction; to understand the motives of various manifestations of behavior, to reflect; show empathy, be capable of self-control and self-regulation. Taking into account the specifics of the activity of a preschool teacher, in the structure of the studied concept, in addition to the traditional components: self-regulation, reflection, empathy, self-motivation, communication and self-control, a number of other components are highlighted: value orientations, stress resistance, lack of emotional barriers in communication, communicative and organizational abilities, the need for communication, the style of behavior in conflict interaction, psychological adaptability, social flexibility, the ability to self-regulate.

It is emphasized that determining the real state of formation of psycho-emotional competence in future educators is a complex systematic, continuous diagnostic (self-diagnostic) process that requires consideration of personal qualities and involves the use of various psychodiagnostic techniques. Techniques for determining the motivational and value component of readiness for professional activity of the future educator (scale of moral and value qualities) are proposed; activity-communicative (priority activity scale); reflective and self-regulatory component (scale of life benefits and self-improvement).

The development of an algorithm for the formation of psycho-emotional competence in future educators in the process of education and training requires further research.

Key words: emotional competence, psycho-emotional competence, determination of the formation of psycho-emotional competence, structure of psycho-emotional competence, future educator.

УДК 376.091:364.62-053.5(045)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.5>

Н. А. ЗОБЕНЬКО

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри початкової освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Електронна пошта: nsagarda07@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-3833-958X>

Т. С. ЗОРОЧКІНА

докторка педагогічних наук, професорка,

в. о. завідувача кафедри початкової освіти,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,

м. Черкаси, Україна

Електронна пошта: zvezdochcina@yu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-6321-0852>

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовано особливості здійснення психологічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти.

Проаналізовано, що інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами є технологічно складним процесом, який вимагає комплексної роботи команди фахівців, зокрема, і роботи практичного психолога навчального закладу, сфера діяльності якого є надзвичайно широкою. Окреслені основні напрями роботи практичного психолога, який здійснює супровід інклюзивного навчання: психологічна діагностика; корекція; консультування; реабілітація; підтримка.

Акцентовано, що психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами сприяє високій ефективності навчання, забезпечує його варіативність, дає змогу врахувати вікові та індивідуальні особливості учнів. Психологічний супровід – комплексна система психологічних умов, підтримки, допомоги, що забезпечує успішне перебування кожної дитини в конкретному освітньому середовищі. Питання психологічного супроводу в освіті розглядається з точки зору підходу розвитку особистості, реалізації її індивідуального потенціалу.

Зазначено, що здійснення психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та врахування психологічних аспектів їх розвитку, підтримання сприятливої атмосфери в дитячому та педагогічному колективах, визначення психологом реальних перспектив в особистісному зростанні та розкриття потенціалу кожного школяра – все це і багато іншого в гармонійному поєднанні впливають на результативність освітнього процесу, реалізації особистісно-орієнтованої моделі освіти, реалізації принципу дитиноцентризму.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами; психологічний супровід; комплексна робота команди фахівців; організація освітнього процесу; напрями психологічного супроводу; психологічна діагностика; методи діагностики; психологічна корекція; умови проведення корекційної роботи; методи корекційної роботи; психологічне консультування; форми консультативно-просвітницької роботи; психологічна реабілітація; психологічна підтримка.

Поставлення проблеми. Сучасні реформацийні процеси в освітній галузі визначають актуальність проблеми місця та ролі працівників психологічної служби в освітньому просторі, допомоги дітям з особливими освітніми потребами. Залучення дітей з особливими освітніми потребами до будь-якого навчального закладу передбачає здійснення психологічного супроводження, яке визначено пріоритетним напрямом розвитку психологічної служби системи освіти.

Мета статті – здійснити аналіз науково-педагогічної літератури з метою розкриття особливостей здійснення психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сучасних форм організації освіти дітей з особливими освітніми потребами, зокрема здійснення супроводу, вивчали вітчизняні науковці (М. Бітянова; Л. Гречко; З. Гуріна,

Т. Докучина, В. Засенко, А. Колупаєва, З. Ленів, М. Міщенко, Ю. Найда, А. Обухівська, Л. Прохоренко, І. Родигіна, Г. Руда, Л. Туріщева, М. Швед тощо).

Результати та дискусії. Аналізуючи позиції багатьох вітчизняних вчених, узагальнено сутність поняття «супровід», який розглядається фахівцями як синонім підтримки, співчуття, співпраці, створення специфічних умов для навчальної діяльності. Психологічне супроводження дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти є необхідною умовою успішності інклюзивного навчання.

Базуючись на результатах наукового пошуку, з'ясовано, що психолого-педагогічний супровід – це: один із видів цілісної й комплексної системи соціальної підтримки та психолого-педагогічної допомоги; інтегративна технологія, змістом якої є створення умов для відновлення потенціалу розвитку та саморозвитку особистості; процес особливого виду стосунків між особами, які надають супровід, та тими, хто потребує допомоги [Колупаєва, 2007]; – пролонгований динамічний процес, цілісна діяльність психологічної служби освітнього закладу, яка складається з таких взаємопов'язаних компонентів: систематична психологічна допомога дітям з особливими потребами у вигляді консультування, психокорекції, психологічної підтримки; психологічна допомога батькам, які виховують таких дітей; моніторинг психолого-педагогічного та соціального статусу дитини в динаміці її психічного розвитку; організація життєдіяльності дітей із особливими потребами у соціумі з урахуванням їх психічних і фізичних можливостей [Прохоренко та ін.; Гречко]; – система професійної діяльності психолога, яка спрямована на створення психолого-педагогічних умов, що сприяють успішному навчанню й психологічному розвитку кожної дитини в ситуаціях взаємодії у конкретному освітньому середовищі; на створення соціально-психологічних умов для емоційного благополуччя, успішного розвитку, виховання і навчання дітей у рамках освітнього процесу [Бітянова].

Вважаємо, що психологічний супровід – комплексна система психологічних умов, підтримки, допомоги, що забезпечує успішне

перебування кожної дитини в конкретному освітньому середовищі; комплексна технологія; особлива культура підтримки та допомоги дитині у вирішенні завдань розвитку, навчання, виховання й соціалізації. Питання психологічного супроводу в освіті розглядається з точки зору підходу розвитку особистості, реалізації її індивідуального потенціалу.

Необхідно підкреслити, що психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання визначений низкою нормативних документів, зокрема основні напрями психологічного супроводу визначені листом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 26.07.2012 р. № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання». Зазначеним нормативним документом визначено завдання психологічного супроводу: актуалізація особистісного потенціалу розвитку дитини; формування позитивних міжособистісних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішньо шкільної інтеграції; консультування батьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини тощо [Лист МОН України, 2012].

В умовах інклюзивного навчання в закладі загальної середньої та дошкільної освіти психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами здійснює команда фахівців, до складу якої входять: вчитель початкових класів (класний керівник), вчителі-предметники, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог, медичний працівник закладу освіти, батьки дитини тощо [Наказ МОН України, 2018].

Зважаючи на те, що інклюзивна форма навчання дає необмежені можливості для експериментування і творчості кожного залученого до співпраці спеціаліста, якісний психолого-педагогічний супровід є важливою складовою цього процесу. Саме від координованості дій усіх фахівців команди супроводу, їх компетентності, професіоналізму, мобільності, відповідальності кожного залежить успіх навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами.

Зокрема, при здійсненні психолого-педагогічного супроводу особлива роль належить практичному психологу освітнього закладу, його професійним знанням, умінням формувати необхідні педагогічні компетентності.

Пріоритетними завданнями практичного психолога, який здійснює психологічний супровід інтегрованого (інклюзивного) навчання дітей з особливими потребами, є: профілактика психопатологічних рис під впливом особливих умов її розвитку; корегування емоційно-вольової сфери; корекційно-компенсаторна спрямованість діяльності; просвітницька робота з іншими дітьми та педагогами школи щодо особливостей контингенту; оптимізація спілкування дитини з однолітками, батьками, педагогами; допомога дітям в опануванні системи стосунків зі світом і самим собою; розробка і впровадження відповідних форм і методів роботи як умови успішного навчання дітей з особливими потребами; розвиток здібностей та нахилів дітей з особливими освітніми потребами.

Окреслені завдання реалізуються через такі основні напрями роботи практичного психолога, який здійснює супровід інклюзивного навчання: психологічна діагностика; психологічна корекція; психологічне консультування; психологічна реабілітація; психологічна підтримка. Вагома роль у якісному втіленні в життя зазначених складових залежить від співпраці практичного психолога з учителем, класним керівником, корекційним педагогом, інклюзивно-ресурсним центром, батьками, громадськістю тощо.

Підкреслимо, що важливим у роботі психолога є своєчасне здійснення психодіагностичної роботи, а саме: вивчення особливостей пізнавальної та особистісної сфери дитини з метою виявлення структури дефекту, спектра психолого-педагогічних проблем її розвитку, а також встановлення збережених компонентів психічної діяльності, на які можна опиратися в роботі з дитиною. Виокремлюють наступні методи діагностики: вивчення документації, метод бесіди, аналіз результатів діяльності дитини, методи спостереження, експерименту, тестування, профдіагностики, соціометрії тощо.

Так, врахування учителем результатів психодіагностичної роботи допоможе провести психологічний аналіз різноманітних ситуацій реального освітнього процесу, забезпечить варіативність його побудови з метою розвитку навчально-пізнавальної активності, уяви та інтуїції учнів, їх когнітивної і емоційно-вольової сфери. Зокрема, вчитель у змісті освітнього процесу зможе грамотно якомога повніше забезпечити взаємодію розумових, емоційних і мотиваційних аспектів психічної діяльності учня. Зрештою, шкільна психодіагностика необхідна у зв'язку з завданнями психолого-педагогічного всеобучу батьків, які не менше, якщо не більше, відповідальні за збереження психічного здоров'я дітей, а для цього потрібне глибоке адекватне відчуття психології дітей з особливими освітніми потребами з врахуванням вікових особливостей розвитку психіки молодшого школяра.

Отже, психологічна діагностика – основа ефективного проектування вчителем індивідуального підходу, побудови стратегій виховних впливів з урахуванням динаміки психологічних якостей, а отже реалізації принципу диференційованого підходу до навчання. Слід визначити переваги та позитивні сторони розвитку дитини, розробити стратегію щодо їх розвитку.

Базуючись на результатах проведеної діагностичної роботи, психолог координує діяльність всіх учасників інклюзивного навчання, а саме здійснює психологічну підтримку учнів з особливими освітніми потребами, педагогів, батьків; визначає напрями, коригує хід виконання плану; допомагає педагогічному колективу пристосувати освітнє середовище до потреб дитини шляхом надання їй додаткових послуг, налагоджує системність спостереження за динамікою її розвитку, проводить вивчення особливостей пізнавальної діяльності, з'ясовує індивідуальні сильні і слабкі сторони, планує способи їх врахування в освітньому процесі, у взаємодії з оточуючими; формує психологічну готовність учасників освітнього процесу (учнів, батьків, учителів, представників адміністрації) до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами [Луценко; Обухівська; Швед].

Щоб забезпечити успішність навчання дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчанні, необхідно насамперед подбати про його індивідуалізацію і врахування різноманіття особливостей розвитку дітей з різними видами порушень [Обухівська; Інклюзивне навчання (Миронова)].

У разі потреби, психолог здійснює переадресацію фахівцям, а також надає своєчасну корекційно-розвивальну допомогу дітям з особливими освітніми потребами.

Відповідно до особливостей розвитку дитини визначають напрями та засоби корекційно-розвивальної роботи, періодичність і тривалість циклу корекційних занять. У корекційній роботі найбільш важливим завданням є розроблення індивідуальної програми розвитку дитини згідно з індивідуальними особливостями її психічного розвитку [Прохоренко та ін.].

Становлять інтерес дослідження О. Матвєєвої [Матвєєва], яка зазначає на необхідності дотримання умов, які сприяють здійсненню успішної корекційної роботи: підготовки учасників освітнього процесу (учителів, батьків, учнів без відхилень у психофізичному розвитку) до інтеграції; забезпечення тісної взаємодії психолога з учителями та логопедом щодо оптимізації психічного розвитку дітей з психофізичними порушеннями; створення доброзичливої психологічної атмосфери; встановлення особистого контакту психолога з кожною дитиною; підтримки психічної активності дітей під час заняття; урахування динаміки втомлюваності; поєднання різних методів психокорекції на одному занятті; додержання принципу системності в корекційній роботі за рахунок гармонійного поєднання усіх напрямів психокорекції на кожному занятті; створення ситуації успіху для кожної дитини.

Так, для проведення психокорекційної роботи доцільними будуть такі методи: вправи розвивального характеру (корекція та розвиток мислення; формування довільної уваги, підвищення її стійкості; розвиток логічної пам'яті, довільного запам'ятовування та відтворення, формування раціональних прийомів запам'ятовування; корекція зв'язного мовлення); сюжетно-рольові ігри; арт-терапія (відреагування емоцій, зниження тривож-

ності, агресивності, імпульсивності учнів, подолання страхів, підвищення самооцінки); психогімнастика (психологічне налаштування учнів на заняття, розслаблення, розвиток їх емоційної сфери та саморегуляції [Матвєєва; Колупаєва, 2003]).

Зауважимо, що системність, цілісність та цілеспрямованість – головні умови для досягнення ефективного супроводу осіб з особливими потребами.

Психолог разом з командою фахівців психолого-педагогічного супроводу розробляє, реалізує індивідуальний план розвитку дитини (ІПР) з особливими освітніми потребами, який передбачає етапи розробки завдань і змісту програми, мультидисциплінарне вивчення можливостей дитини, визначення її потреб, окреслення необхідних адаптацій, модифікацій відповідно до можливостей та з урахуванням потреб дитини.

Зазначимо, що основними індикаторами, які беруться до уваги при розробці індивідуального плану розвитку дитини з особливими освітніми потребами є: врахування в освітньому процесі психофізіологічних особливостей дитини, рівень її розвитку; виявлення чинників, що зумовлюють труднощі пізнавальної діяльності дитини, її спілкування та соціальної адаптації; виокремлення резервів, на які можна базуватися у корекційно-розвивальній роботі; акцентування на потенційних можливостях щодо опанування знаннями; визначення інтересів та схильностей дитини, з метою розкриття та розвитку її потенціалу.

Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами сприяє високій ефективності навчання, забезпечує його варіативність, дає змогу врахувати вікові та індивідуальні особливості учнів, сприяє активному залученню у процесі навчальної діяльності таких психічних процесів особистості, як зорове, слухове, тактильне сприймання, різні види уваги, пам'яті, мислення та ін. Це сприятиме системному формуванню психічних новоутворень учня у процесі оволодіння ним інтелектуальними надбаннями, а не лише накопиченню відокремлених інформаційних даних. Досягти цього можна стимулюванням на уроках дослідницької діяльності, самостійного пошуку способів і засобів виконання

навчального завдання, реалізацією інтерактивних методів.

Слід також акцентувати увагу на важливості реалізації консультативної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, яка спрямована на те, щоб за допомогою спеціально організованого процесу спілкування актуалізувати в дитині додаткові психологічні сили і здібності, що можуть забезпечити вихід із складної життєвої ситуації. За такого типу допомоги увага зосереджується не стільки на вадах розвитку, скільки на ресурсах особистості дитини, її можливостях [Рачова].

Спеціаліст, що надає психологічну допомогу дитині, повинен, в першу чергу, сприяти розвитку віри учня у свої сили та можливості, а також підвищувати стійкість особистості до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів.

Практичний психолог тісно співпрацює з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру, основними завданням яких залишається консультативна допомога всім учасникам освітнього процесу з питань специфічних особливостей розвитку дітей з різними видами порушень, надання необхідної науково-методичної літератури та комплексна оцінка розвитку дітей [Постанова КМУ, 2017].

Варто зазначити, що результатом такої оцінки має бути визначення освітніх потреб дитини, навчальної програми та необхідних додаткових заходів, розумних пристосувань (адаптацій чи модифікацій), складання індивідуальної програми розвитку дитини з урахуванням її актуального та потенційного розвитку, створення адекватного корекційного та розвивального середовища.

Основні форми консультативно-просвітницької роботи: лекції (виступи) для педагогів та батьків; семінари (психолого-педагогічні, семінари-практикуми); складання пам'яток для батьків і педагогів з актуальних проблем дітей з особливими потребами; розробка рекомендацій учителям щодо здійснення особистісно зорієнтованого підходу в навчанні та вихованні дітей; бесіди з дітьми; індивідуальні та групові консультації з батьками та вчителями.

Відтак, при здійсненні психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами ефективним і дієвим є проведення психологічної реабілітації.

Психологічну реабілітацію слід розуміти як відновлення частково втрачених або ослаблених особливостей і функцій організму чи особистості дитини з метою повноцінного розвитку її індивідуальних можливостей [Колупаєва, 2009].

А. Колупаєва (2009) зазначає, що психологічна реабілітація дитини з особливими потребами спрямована на розвиток її здатності до самостійного просування в житті, уміння жити в нових соціальних умовах, долаючи або компенсуючи особистісні обмеження. Стосовно школи, реабілітаційна діяльність передбачає внесення пропозицій в організацію навчально-виховного процесу з метою визначення оптимального навантаження дітей з особливими потребами, щоб уникнути неврозів, збільшити адаптаційний потенціал дитини.

Отже, здійснення психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами та врахування психологічних аспектів їх розвитку, підтримання сприятливої атмосфери в дитячому та педагогічному колективах, визначення психологом реальних перспектив в особистісному зростанні та розкриття потенціалу кожного школяра – все це і багато іншого в гармонійному поєднанні впливають на результативність освітнього процесу, реалізації особистісно-орієнтованої моделі освіти, реалізації принципу дитиноцентризму.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами є технологічно складним процесом, який вимагає комплексної роботи команди фахівців, зокрема, і роботи практичного психолога навчального закладу, сфера діяльності якого є надзвичайно широкою. Здійснення психологічного супроводу під час організації освітнього процесу для зазначеної категорії дітей дозволяє створити оптимальні умови для успішного їх навчання, розвитку, соціалізації, підготовки до самостійного життя, професійної підготовки, можливості працевлаштування у майбутньому; дозволяє забезпечити позитивні зміни особистості, які стануть можливими саме завдяки формуванню толерантного середовища закладу освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні моделей організації психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2007. 458 с.
2. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Баташева Н.І. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: стратегія реалізації. *Вісник НАПН України*. 2020. 2(1). С. 1–6.
3. Гречко Л. М. Психологічний супровід дітей з вадами психофізіологічного розвитку в загальноосвітній школі. Серія педагогічна: Вип.6. Кам'янець – Подільський: Кам'янець – Подільський державний університет, 2006. С. 247–250.
4. Бітянова М. Р. Психолог у школі: зміст діяльності і технології. Київ: Главник, 2007. 160 с.
5. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 26.07.2012 року № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання». URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-psihologichnogo-i-socialnogo-suprovodu-v-um-doc106554.html> (дата звернення: 17.06.2023).
6. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ МОН України від 08 червн. 2018 р. № 609. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandupsihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladizagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 17.06.2023).
7. Луценко І. В. Організація та нормативно-правові аспекти діяльності різнопрофільних фахівців у інклюзивному навчальному закладі. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2015. № 2 (74). С. 35–45.
8. Психологічний супровід інклюзивної освіти : метод. рек. / ред. А. Г. Обухівська. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
9. Швед М. *Основи інклюзивної освіти*: підручник. Львів: Український католицький університет, 2015. 360 с.
10. *Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення*: навчально-методичний посібник/кол.авторів; за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.
11. Обухівська А. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі. Київ: Редакція загальнопед. газет, 2012. 128 с.
12. Матвєєва О. Напрями психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти. *ROČENKA UKRAJINSKO-SLOVENSÁ. Zborník vedeckých prác*, 2020. P. 71–80.
13. Колупаєва А. А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір. *Дефектологія*, № 4, 2003. С. 19–23.
14. Рачова Н. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими потребами. *Дефектолог*. №10, 2009. С. 4–8.
15. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 545 // Кабінет Міністрів України: [сайт]. Київ, 2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF> (дата звернення: 17.06.2023).
16. Колупаєва А. А. Засадничі понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти. *Дефектологія*, №2, 2009. С. 3–8.
17. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.

REFERENCES

1. Kolupaieva, A. A. (2007). *Pedagogical bases of integration of schoolchildren with special needs into general education institutions: a monograph*. Kyiv: Pedagogical Thought (in Ukr.).
2. Prokhorenko, L.I., Babiak, O.O., & Batasheva, N.I. (2020). Psychological support of children with special educational needs: implementation strategy. *Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 2(1), 1–6.
3. Hrechko, L. M. (2006). Psychological support of children with psychophysiological developmental disorders in a comprehensive school. *Kamianets-Podilskyi State University, Pedagogical series. Issue 6*, 247–250.
4. Bitianova, M. R. (2007). *Psychologist at school: content of activity and technologies*. Kyiv: Glavnuk (in Ukr.).
5. Letter of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of 26.07.2012 No. 1/9-529 “On the organisation of psychological and social support in inclusive education” Retrieved 17.06.2023 from <http://document.ua/pro-organizaciyu-psihologichnogo-i-socialnogo-suprovodu-v-um-doc106554.html>
6. On approval of the Model Regulation on the team of psychological and pedagogical support for a child with special educational needs in general secondary and preschool education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine of 08 June 2018, No. 609. Retrieved 17.06.2023 from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandupsihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladizagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>
7. Lutsenko, I. V. (2015). Organisation and regulatory aspects of the activities of multidisciplinary specialists in an inclusive educational institution. *Special child: education and upbringing*, 2 (74), 35–45.

8. Obukhivska, A.H. (Ed.). (2017). *Psychological support of inclusive education: methodological recommendations*. Kyiv: UNMC of Practical Psychology and Social Work (in Ukr.).
9. Shved, M. (2015). *Fundamentals of inclusive education: a textbook*. Lviv: Ukrainian Catholic University (in Ukr.).
10. Myronova, S.P. (2015). *Inclusive education: organisational, content and methodological support: a study guide*. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (in Ukr.).
11. Obukhivska, A. (2012). *To the psychologist about children with special needs in secondary school*. Kyiv: Editorial office of general pedagogical newspapers (in Ukr.).
12. Matvieieva, O. (2020). Directions of psychological support for children with special educational needs in general secondary education. *ROČENKA UKRAJINSKO-SLOVENSKA. Zbornik vedeckých prác*, 71–80.
13. Kolupaieva, A.A. (2003). Organisational and pedagogical conditions for the integration of children with special needs into the general education space. *Defectology, No. 4*, 19–23.
14. Rachova, N. (2009). Social and pedagogical support of children with special needs. *Defectologist, No. 10*, 4–8.
15. On Approval of the Regulation on the Inclusive Resource Centre: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 12 July 2017 No. 545 // Cabinet of Ministers of Ukraine: [website]. Kyiv, 2017. Retrieved 17.06.2023 from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>
16. Kolupaieva, A.A. (2009). Fundamental conceptual and terminological definitions of inclusive education. *Defectology, No. 2*, 3–8.
17. Kolupaieva, A.A. (2009). *Inclusive education: realities and prospects: a monograph*. Kyiv: Summit Book (in Ukr.).

N. A. ZOBENKO

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

E-mail: nsagarda07@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-3833-958X>

T. S. ZOROCHKINA

Doctor Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the Department of Primary Education,

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi, Cherkasy, Ukraine

E-mail: zvezdochcina@vu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-6321-0852>

THE PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN TERMS OF INCLUSIVE EDUCATION

The article substantiates the peculiarities of providing psychological support to students with special educational needs in general secondary education institutions.

It is analysed that inclusive education of children with special educational needs is a technologically complex process that requires a comprehensive work of a team of specialists, including the work of a practical psychologist of an educational institution, whose field of activity is extremely wide. The main areas of work of a practical psychologist who provides support for inclusive education are outlined: psychological diagnostics, correction, counselling, rehabilitation, and support.

It is emphasised that psychological support for children with special educational needs contributes to the high efficiency of learning, ensures its variability, and allows taking into account the age and individual characteristics of students. It is noted that the implementation of psychological support for children with special educational needs and taking into account the psychological aspects of their development, maintaining a favourable atmosphere in children's and teaching staff, determining by a psychologist the real prospects for personal growth and unlocking the potential of each student - all this and much more in a harmonious combination affect the effectiveness of the educational process, the implementation of a personality-oriented model of education, the implementation of the principle of child-centredness.

Key words: children with special educational needs; psychological support; integrated work of a team of specialists; organisation of the educational process; areas of psychological support; psychological diagnostics; diagnostic methods; psychological correction; conditions for conducting correctional work; methods of correctional work; psychological counselling; forms of counselling and educational work; psychological rehabilitation; psychological support.

УДК 81'42:616-053.6(043.3)+378.147.324.4:81'243.3.01

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.6>

Л. В. ЛИМАР

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент Навчально-наукового центру неперервної професійної освіти,

Інститут післядипломної освіти Національного медичного університету імені О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна

Електронна пошта: Lesyalyumar@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9407-1066>

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СХИЛЬНОСТЕЙ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ – МЕДИКІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню процесу формування комунікативних та організаційних навичок у докторів філософії-медиків під час викладання англійської мови. Дослідження проводилося з метою виявлення та аналізу чинників, які впливають на ефективність формування таких навичок у процесі навчання, та розроблення рекомендацій щодо покращення цього процесу. За допомогою проведеного аналізу літератури встановлено, що організаційні та комунікативні схильності представляють особистий компонент англомовної комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії та потребують розвитку. В результаті експерименту показано, що навчання за запропонованою авторською інтерактивною дистанційною програмою «Академічна та медична англійська мова для докторів філософії-медиків», сприяло підвищенню результатів експериментальної групи за показником комунікативних схильностей, для яких на кінцевому етапі був притаманний добрий та відмінний рівень комунікативних схильностей. Зміни за цим показником в контрольній групі виявились більш стриманими, ніж в експериментальній, де покращення рівня спостерігалось лише у декількох респондентів. На прикінцевому етапі експерименту, в експериментальній групі (247 респондентів) спостерігалось помірне покращення рівня організаційних схильностей, з притаманним добрим та відмінним рівнями розвитку організаційних схильностей. Показано, що характеристики організаційних схильностей в контрольній групі на прикінцевому етапі дослідження майже не змінились, і залишились на середньо-доброму рівні. У контрольній групі різниця не була проявлена. На думку автора, це свідчить про результативність авторського курсу щодо формування організаційних та комунікативних схильностей респондентів при застосуванні інтерактивних вправ, тренінгових завдань, тощо. Тема потребує подальшого дослідження, з метою визначення інших складових індивідуального компонента англомовної комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії-медиків, з метою оптимізації навчального процесу.

Ключові слова: доктори філософії, медики, англомовна комунікативна компетентність, комунікація, організація.

Вступ. У сучасному світі професійна мовна компетенція є необхідною складовою успіху в будь-якій галузі, особливо у галузі охорони здоров'я. Майбутні доктори філософії у галузі охорони здоров'я повинні мати не тільки професійну медичну освіту, але й бути компетентними в галузі міжнародної комунікації та організації роботи в міжнародному середовищі. Одним зі способів формування таких схильностей є викладання курсу «Академічна англійська та медична мова».

Мета статті – дослідження впливу викладання курсу «Академічна англійська та медична мова» на формування комунікативних та організаційних схильностей майбутніх докторів філософії у галузі охорони здоров'я. Для досягнення цієї мети було проведено аналіз наукової літератури, організовано фокус-групові дискусії та дослідження організаційних та комунікативних схильностей докторів філософії, які вивчали курс «Академічна англійська та медична мова» у медичних ЗВО.

дження організаційних та комунікативних схильностей докторів філософії, які вивчали курс «Академічна англійська та медична мова» у медичних ЗВО.

Методи дослідження – аналіз та синтез літературних джерел, узагальнення власного досвіду автора, методика «Комунікативні та організаційні схильності КОС».

Аналіз джерел. Дослідження з питань формування комунікативних та організаційних навичок майбутніх докторів філософії-медиків при викладанні курсу англійської мови були проведені в різних аспектах. З одного боку, спостерігаємо численні дослідження навчання англійської мови та шляхів підвищення їх ефективності. У монографії Арістової Н.О. «Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів» розглянуто питання

мотивації вивчення іноземної мови студентами вищих навчальних закладів. Авторка зазначає, що для успішного вивчення іноземної мови необхідна мотивація та позитивне ставлення до процесу вивчення мови [Арістова : 125], відтак, вважає організаційні здібності запорукою успішного навчання. Враховуючи специфіку професійної діяльності майбутніх докторів філософії-медиків, можна стверджувати, що вивчення англійської мови вважається важливою складовою їх професійної підготовки. Щодо навчання докторів філософії, дана тема є відносно новою, проте багато науковців шукають шляхи оптимізації процесу. Автори Бреус Ю., Колісник Л., Меньяло В., Николаєв Є. у своєму аналітичному звіті «Здобутки і виклики експерименту з присудження наукового ступеня доктора філософії» досліджували стан присудження ступеня доктора філософії в Україні, проблеми, з якими зіштовхуються аспіранти під час проходження атестаційних етапів, та запропонували шляхи вдосконалення системи, наголошуючи на коректній організації процесу, а також напрямках підготовки та формуванні комунікативних навичок слухачів [Бреус та ін.]. У роботі Гладких досліджено систему підготовки докторів філософії в галузі ОЗ України, зокрема аналізовано результати акредитаційних експертиз структурованих освітньо-наукових програм. Це дослідження важливе для розуміння того, які освітні програми найбільш ефективні для навчання докторів філософії в галузі ОЗ України [Гладких : 4020], відтак, велике різноманіття пропозицій обумовлює необхідність оптимізації навчання через високу конкурентність, що робить очевидним пріоритетне вивчення англійської мови та формування комунікативних навичок у здобувачів. Дольнікова та Стечкєвич досліджували формування готовності майбутніх докторів філософії до інноваційної педагогічної діяльності. Це дослідження важливе для розуміння того, як важливість інноваційних підходів у педагогічній діяльності може вплинути на формування готовності майбутніх докторів філософії до інноваційного навчання англійської мови, що потребуватиме від них високого рівня розвитку як комунікативних так і організаційних навичок та схильностей [Дольнікова та Стечкєвич : 167]. Власне, Л. Лимар пропонує модель формування англомовної комунікативної академічної компетентності майбутніх докторів філософії медичного профілю в умовах дистанційного навчання. Це дослідження важливе для розуміння того, які підходи можна використовувати для навчання

англійської мови медичним фахівцям, причому в межах індивідуального компонента англомовної комунікативної компетентності докторів філософії-медиків вирізняють комунікативні та організаційні схильності останніх [Лимар: 49–53]. У дисертації Ж.М. Рагіної розглянуто питання підготовки іноземних студентів-медиків до професійного спілкування. Авторка проводить аналіз теоретичних підходів до вивчення професійної комунікативної компетентності, описує особливості міжкультурної комунікації, а також досліджує вплив різних факторів на процес підготовки іноземних студентів-медиків до комунікативної діяльності [Рагіна : 89]. У роботі висвітлено педагогічні аспекти підготовки майбутніх медиків до професійного спілкування, зокрема, розглянуто особливості використання інтерактивних методів і прийомів, а також впровадження інформаційних технологій у навчальний процес. дисертації дозволяє зрозуміти, що професійне спілкування є важливою складовою професійної компетентності майбутніх медиків. Підкреслено необхідність врахування міжкультурних аспектів комунікації, а також використання сучасних методів і технологій навчання для забезпечення ефективної підготовки іноземних студентів-медиків до професійного спілкування. Отже, аналіз літературних джерел показав недостатню вивченість питання через його новизну, а також зростаючу зацікавленість авторів у формуванні комунікативних та організаційних навичок здобувачів- докторів філософії медичного профілю.

Результати. Дослідження рівня сформованості комунікативних та організаційних схильностей обох груп вибірки на прикінцевому етапі було проведено за методикою «КОС» за авторством В.В. Синявського, Б.А. Федоришина [Синявський та Федоришин]. Вибірка була представлена групами майбутніх докторів філософії спеціальності «Охорона здоров'я» у віці від 21 до 59 років, які навчались на базі ПВНЗ «Київський медичний університет» (група в 28 осіб), Буковинського державного медичного університету (група в 39 осіб), Запорізького державного медичного університету (група в 32 осіб), Харківської медичної академії післядипломної освіти (група в 33 особи) в 2021–2022 н.р., та Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (група в 318 осіб) в 2019–2023 н.р. Участь у дослідженні була добровільною, за отримання усної згоди респондентів. Було сформовано дві групи: експериментальну (247 осіб), яка навчалась за

авторським курсом «Академічна та медична англійська мова», в інтерактивній формі, спрямований на розвиток в останніх комунікативних навичок, а також контрольну (203 особи), які навчались за не за авторським курсом, а проходили класичний курс офлайн, із застосуванням міжнародних підручників. Було досліджено особливості сформованості комунікативних та орга-

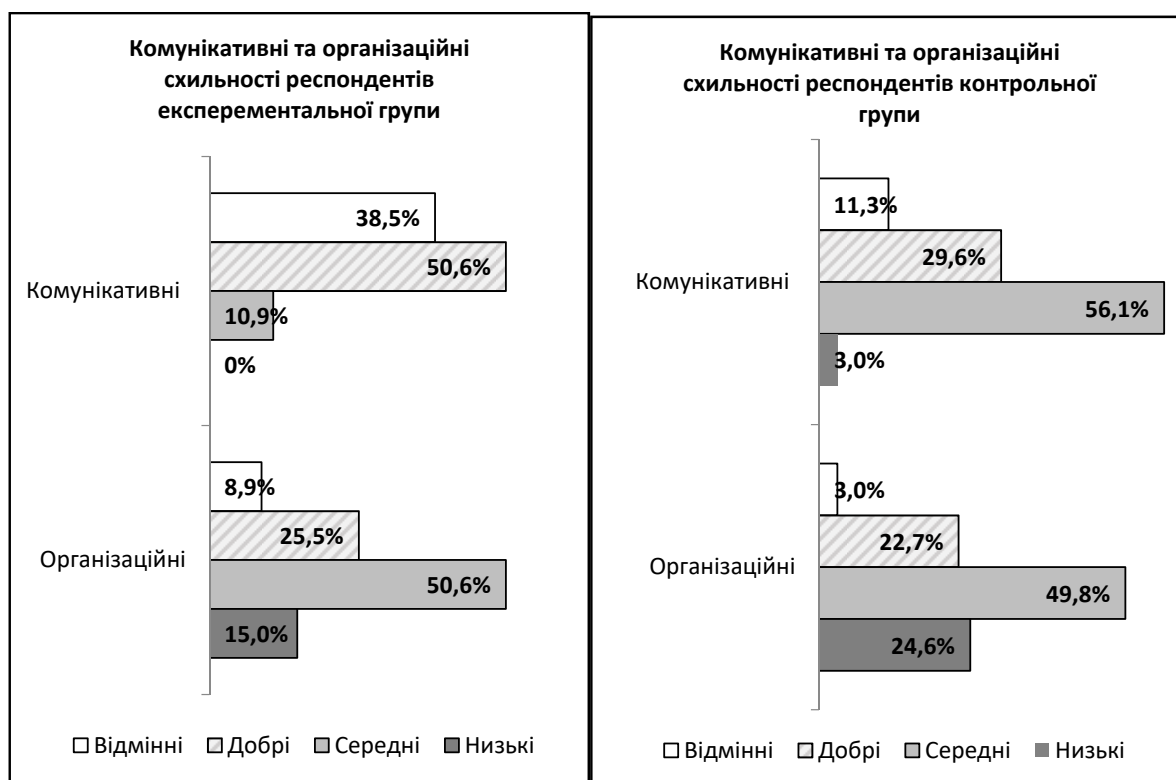
нізаційних схильностей респондентів до та після вивчення курсу, з проміжком в 10 місяців (початковий зріз – у вересні, на початку навчального року, прикінцевий етап – у червні).

Результати дослідження ефективності педагогічного впливу, та зміни за результатами застосованої методики «КОС», продемонстровані в таблиці 1, а також на рисунку 1.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця показників за результатами методики «Комунікативні та організаційні схильності» респондентів експериментальної та контрольної групи на прикінцевому етапі дослідження, зі змінами відносно попереднього етапу

№	Назва шкали	Рівень та оцінка, що відповідають рівню комунікативних та організаційних навичок							
		Відмінний 5		Добрий 4		Середній 3		Низький 1-2	
		К-ть осіб	%	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%
Експериментальна група (247)									
1	Комунікативні схильності	95 (+72)	38,5 (+29,1)	125 (-5)	50,6 (-2)	27 (-62)	10,9 (-25,1)	0 (-5)	0 (-2)
2	Організаційні схильності	22 (+8)	8,9 (+3,2)	63 (+10)	25,5 (+4)	125 (+17)	50,6 (+6,9)	37 (-35)	15 (-14,1)
Контрольна група (203)									
1	Комунікативні схильності	23 (+6)	11,3 (+2,9)	60 (+7)	29,6 (+3,4)	114 (+3)	56,1 (+1,5)	6 (-16)	3 (-7,9)
2	Організаційні схильності	6 (+0)	3 (0)	46 (+5)	22,7 (+2,5)	101 (-5)	49,8 (-2,5)	50 (+0)	24,6 (0)

Рис. 1. Графічне зображення показників комунікативних і організаційних схильностей респондентів експериментальної та контрольної групи на прикінцевому етапі дослідження

За шкалою «Комунікативні схильності», на прикінцевому етапі, в експериментальній групі 95 респондентів (38,5% експериментальної групи) показали відмінний рівень, половина групи – добрий (125 респондентів, 50,6%). Середній рівень було виявлено у 27 респондентів (10,9% експериментальної групи), і жоден з респондентів експериментальної групи не показав низький рівень.

Встановлено, що на прикінцевому етапі дослідження, кількість досліджуваних з високим рівнем за даною шкалою збільшилась на 72 респонденти (+29,1% відносно попереднього етапу), суттєво зменшилась кількість респондентів з середніми результатами (-62 респонденти або 25,1% експериментальної групи відносно констатувального етапу), та жоден з респондентів не виявив низький рівень.

У той же час, в контрольній групі на прикінцевому етапі дослідження 23 респонденти отримали високий рівень результату (11,3% контрольної групи), 60 респондентів – добрий (29,6% контрольної групи). Більшість контрольної групи (114 респондентів, тобто 56,1%) показала середній рівень за цією шкалою, а 6 респондентів (3% контрольної групи) – низький рівень.

В контрольній групі на прикінцевому етапі, високі результати отримали на 6 респондентів (3,4%) більше у порівнянні з констатувальним. На 7 осіб (3,2% контрольної групи) збільшилась кількість людей з добрими рівнем. Тенденцію до погіршення (низькі показники) показали 16 респондентів (-7,9% групи).

Таким чином, навчання за запропонованою авторською інтерактивною дистанційною програмою сприяло підвищенню результатів експериментальної групи за показником комунікативних схильностей. Для досліджуваних експериментальної групи був притаманний добрий та відмінний рівень комунікативних здібностей. Респонденти суттєво покращили свої комунікативні здібності (+29,1% високих результатів), кількість респондентів з низькими результатами було мінімізовано до 0.

У той же час, зміни за цим показником в контрольній групі виявились більш стриманими, ніж в експериментальній. Покращення рівня спостерігалось лише у декількох респондентів, в цілому, показники рівня не змінились у порівнянні з констатувальним етапом.

За результатами другої шкали методики, «Організаційні схильності», на прикінцевому етапі дослідження в експериментальній групі від-

мінний рівень було виявлено у 22 майбутніх докторів філософії (8,9% експериментальної групи), добрий – 63 респондентів (25,5% експериментальної групи). Середній результат за цією шкалою зафіксовано у половини експериментальної групи (125 респондентів, або 50,6% групи), низький – у 37 досліджуваних (15% групи).

В експериментальній групі відбулись зміни у порівнянні з попереднім констатувальним етапом дослідження. Так, 8 респондентів (3,2% групи) покращили рівень до високого, добрий рівень виявлено на 10 респондентів (4% експериментальної групи) більше у порівнянні з констатувальним етапом. Кількість респондентів з середнім рівнем також збільшилась на 17 осіб (6,9% групи), а кількість досліджуваних з низьким рівнем організаційних навичок знизилась на 14,1% (або 35 респондентів).

Характер відповідей респондентів за шкалою майже не змінився у порівнянні з констатувальним етапом дослідження. Таким чином, в експериментальній групі, ступінь сформованості показника «організаційні схильності» зростає у приблизно 14% групи, і лишилась загалом на середньо-доброму рівні.

У контрольній групі на прикінцевому етапі 6 респондентів виявили високий рівень (3% контрольної групи), 46 респондентів – добрий (22,7% групи). Майже половина контрольної групи показала середній рівень за шкалою (101 респондент, або 49,8%), і для 50 були притаманні низький результат (24,6% контрольної групи).

В контрольній групі не виявлено істотних змін за показником порівняно з попереднім етапом. 5 респондентів (2,5% експериментальної групи) покращили результати з середнього до доброго рівня.

На прикінцевому етапі експерименту, в експериментальній групі (247 респондентів) були притаманними добрий та відмінний рівень розвитку комунікативних схильностей, і рівень комунікативних схильностей покращився. Також спостерігалось помірне покращення показників організаційних схильностей в експериментальній групі.

Показники організаційних схильностей в контрольній групі на прикінцевому етапі дослідження майже не змінились, і залишились на середньо-доброму рівні. У контрольній групі різниця не була проявлена, організаційні схильності визначено як на середньо-доброму рівні.

Висновки. За допомогою проведеного аналізу літератури встановлено, що організаційні та комунікативні схильності представляють осо-

бистий компонент англomовної комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії та потребують розвитку. В результаті експерименту показано, що навчання за запропонованою авторською інтерактивною дистанційною програмою «Академічна та медична англійська мова для докторів філософії-медиків», сприяло підвищенню результатів експериментальної групи за показником комунікативних схильностей, для яких на кінцевому етапі був притаманний добрий та відмінний рівень комунікативних схильностей. Зміни за цим показником в контрольній групі виявились більш стриманими, ніж в експериментальній, де покращення рівня спостерігалось лише у декількох респон-

дентів. На прикінцевому етапі експерименту, в експериментальній групі (247 респондентів) спостерігалось помірне покращення рівня організаційних схильностей, з притаманним добрим та відмінним рівнями розвитку організаційних схильностей. Показники організаційних схильностей в контрольній групі на прикінцевому етапі дослідження майже не змінились, і залишились на середньо-доброму рівні. У контрольній групі різниця не була проявлена. Це свідчить про результативність авторського курсу щодо формування організаційних та комунікативних схильностей респондентів при застосування інтерактивних вправ, тренінгових завдань, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова, Н.О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів: монографія. К., 2015, ТОВ «ГЛІФМЕДІА».
2. Бреус Ю., Колісник Л., Меньяло В., Николаєв Є. Здобутки і виклики експерименту з присудження наукового ступеня доктора філософії: аналітичний звіт. Київ, 2021, Київський університет імені Бориса Грінченка.
3. Гладких Ф. В. Система підготовки докторів філософії в галузі ОЗ України та аналіз результатів акредитаційних експертиз структурованих освітньо-наукових програм. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*, 2021, 12, 4015–7030. DOI: <http://doi.org/10.22178/pos.77-13>
4. Дольнікова, Л., & Стечкевич, О. Формування готовності майбутніх докторів філософії до інноваційної педагогічної діяльності. *Молодь і ринок*, 2018, 12(167).
5. Лимар, Л. В. Модель формування англomовної комунікативної академічної компетентності майбутніх докторів філософії медичного профілю в умовах дистанційного навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць*, 2022, 87, 49–53. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.87.010>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. No 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF>
7. Рагіна, Ж. М. Підготовка майбутніх іноземних спеціалістів-медиків до професійного спілкування (дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти). Запорізький національний університет, 2017.
8. Снявський, В.В., & Федоришин, Б.А. Методика діагностики комунікативних та організаторських схильностей КОС [Електронний ресурс]. Отримано з http://ni.biz.ua/8/8_16/8_167670_test-metodika-otsenki-kommunikativnih-i-organizatorskih-sklonnostey-kos-.html 16.04.2023

REFERENCES

1. Aristova, N.O. (2015). *Formuvannia motyvatsii vvyvchennia inozemnoi movy u studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv: monohrafiia*[Formation of motivation for learning foreign languages in higher education institutions: monograph]. K.: TOV «HLIFMEDIA». – In Ukrainian.
2. Breus Yu., Kolisnyk L., Meniailo V., Nikolaiev Ye. (2021). *Zdobutky i vyklyky eksperymentu z prysudzhenia naukovooho stupenia doktora filosofii: analitychnyi zvit*[Achievements and challenges of the experiment with awarding a doctoral degree in philosophy: analytical report.]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. – In Ukrainian.
3. Hladkykh F.V. (2021). *Systema pidhotovky doktoriv filosofii v haluzi OZ Ukrainy ta analiz rezultativ akredytatsiinykh ekspertyz strukturovanykh osvithno-naukovykh prohram*[System of training doctors of philosophy in the field of higher education in Ukraine and analysis of the results of accreditation examinations of structured educational and scientific programs]. *Traektoriâ Nauki – Path of Science*, 12, 4015–7030. DOI: <http://doi.org/10.22178/pos.77-13>. – In Ukrainian.
4. Dolnikova, L., & Stechkevych, O. (2018). *Formuvannia hotovnosti maibutnykh doktoriv filosofii do innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti*[Formation of readiness of future doctors of philosophy for innovative pedagogical activity]. *Molod i rynek*, 12(167). – In Ukrainian. – In Ukrainian.

5. Lymar, L.V. (2022). Model formuvannya anhломovnoi komunikatyvnoi akademichnoi kompetentnosti maibutnikh doktoriv filosofii medychnoho profilu v umovakh dystantsiinoho navchannia[Model for the formation of English-language communicative academic competence of future doctors of philosophy of medical profile in conditions of distance learning]. *Naukovyi chasopys Natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 5 : Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy : zb. nauk. prats*[scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. Series 5: Pedagogical Sciences: Realities and Prospects: Collection of scientific works], 87, 49–53. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.87.010/> – In Ukrainian.

6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.01.2022 r. No44 “Pro zatverdzhennia Poriadku prysudzhennia stupenia doktora filosofii ta skasuvannia rishennia razovoi spetsializovanoi vchenoi rady zakladu vyshchoi osvity, naukovoii ustanovy pro prysudzhennia stupenia doktora filosofii”[Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 12, 2022 No.44 “On approval of the Procedure for awarding the degree of Doctor of Philosophy and cancellation of the decision of a one-time specialized academic council of a higher education institution, scientific institution on awarding the degree of Doctor of Philosophy.”] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF>. – In Ukrainian.

7. Rahrina, Zh. M. (2017). Pidhotovka maibutnikh inozemnykh spetsialistiv-medykiv do profesiinoho spilkuvannia (dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk za spetsialnistiu 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity) [Training of future international specialists in medicine for professional communication (thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education)]. Zaporizkyi natsionalnyi universytet. – In Ukrainian.

8. Syniavskiy, V.V., & Fedoryshyn, B.A. (n. d.). *Metodyka diahnostryky komunikatyvnykh ta orhanizatorskykh skhylnostei KOS* [Methodology for diagnosing communicative and organizational inclinations of COS]. Retrieved from http://ni.biz.ua/8/8_16/8_167670_test-metodika-otsenki-kommunikativnih-i-organizatorskih-sklonnostey-kos-.html/ – In Ukrainian.

L. V. LYMAR

Ph.D., Associate Professor,

Associate Professor at the Scientific Center of Continuous Postgraduate Education,

Institute of Postgraduate Education of Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

E-mail: Lesyalymar@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9407-1066>

STUDY OF ENHANCING ENGLISH LANGUAGE COMPETENCY AND ORGANIZING SKILLS FOR MEDICAL PHDS: A PEDAGOGICAL APPROACH

The article is dedicated to studying the process of forming communicative and organizational skills in philosophy-medicine doctors during teaching English language. The research was conducted to identify and analyze factors affecting the effectiveness of the formation of such skills during the learning process and to develop recommendations for improving this process. The analysis of literature has shown that organizational and communicative skills represent a personal component of future philosophy-medicine doctors' English communicative competence and require development. As a result of the experiment, it was demonstrated that teaching with the proposed author's interactive distance learning program “Academic and Medical English Language for Philosophy-Medicine Doctors” contributed to the improvement of the experimental group's communicative skills, which showed good and excellent levels of communicative skills at the final stage. Changes in this indicator in the control group were more restrained than in the experimental group, where improvement in the level was observed only in several respondents. At the final stage of the experiment, the experimental group (247 respondents) showed moderate improvement in organizational skills, with good and excellent levels of organizational skills development. It was shown that the characteristics of organizational skills in the control group did not change significantly at the final stage of the study and remained at a moderate level. The difference was not shown in the control group. In the author's opinion, this indicates the effectiveness of the author's course in developing the organizational and communicative skills of respondents when using interactive exercises, training tasks, etc. The topic requires further research to determine the most effective methods of developing the skills necessary for philosophy-medicine doctors during English language teaching.

Key words: PhDs, physicians, English language communicative competence, communication, organization.

УДК 378.018.4:81'243(045)(477.82)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.7>

А. П. МАРТИНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри української та іноземної філології,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: alla-mart@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5979-3936>

В. А. ТРИНДЮК

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри філології,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: tryndiuk_va@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-8326-3740>

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ: АДАПТАЦІЯ ТА ВИКЛИКИ

Стаття присвячена розгляду теоретичних та практичних досліджень щодо стану та проблем у викладанні іноземної мови в умовах змішаного навчання у вищій школі України. Було з'ясовано, що навчання іноземної мови у змішаному форматі – особливий виклик для науково-педагогічних працівників, оскільки зумовлений специфікою предмету, яка охоплює різні види мовленнєвої діяльності і потребує постійної практики у говорінні, читанні, письмі і аудіюванні. У статті наголошується на тому, що реалізація змішаного формату дозволяє ефективно розвивати усі види і форми роботи для формування вмінь та навичок з іноземної комунікації, надає викладачам і здобувачам освіти унікальну можливість використовувати цифрові технології та ресурси всесвітньої мережі. Тому викладач та його спосіб викладання відіграє ключову роль та впливає на досягнення програмних результатів навчання.

Викладання залежить від рівня володіння викладачем цифровими вміннями та навичками роботи із різноманітними гаджетами та ресурсами всесвітньої мережі, від володіння методиками і технологіями, які він впроваджує на заняттях, від педагогічної майстерності, гармонійного поєднання усіх форм діяльності, а також від особистісних якостей та стосунків із студентами.

Подано детальний опис та аналіз результатів власного дослідження, які показали, що, на думку здобувачів освіти, якість викладання іноземної мови на хорошому рівні, вивчати мову зручно і більшість хотіла б продовжувати навчання у змішаному форматі. Респонденти зазначають, що викладання відбувається із використанням цифрових технологій та ресурсів всесвітньої мережі для формування усіх видів мовленнєвої діяльності, так як викладачі ставлять перед студентами творчі завдання, мотивують та заохочують до вивчення іноземних мов.

Як показало дослідження, якщо ще два роки тому головним недоліком змішаного навчання і викладання вважалися проблеми із цифровою грамотністю та недостатньо швидким доступом до Інтернету, то сьогодні значно менша частка опитаних вказують такі проблеми. Очевидно, що усі учасники освітнього процесу адаптувалися до змішаного формату і нині триває період удосконалення навичок володіння сучасними цифровими технологіями. Окрім того, перед викладачами постали нові виклики у процесі викладання іноземної мови, які пов'язані із списуванням з мережі інтернет та онлайн перекладів.

Ключові слова: іноземна мова, змішане навчання, викладання, вища школа, технології, здобувачі освіти.

Вступ. Нинішня освіта всесторонньо охоплена новітніми технологіями, цифровими гаджетами та різноманітністю методів та прийомів їхнього застосування. Вища школа розвивається у напрямку формування готовності науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти до сучасних вимог. Останні кілька років у зв'язку із поширенням пандемії коронаві-

русу та із повномасштабним вторгненням росії в Україну ми звикли до змішаного освітнього процесу (Blended learning), який передбачає поєднання очного та онлайн навчання. Blended learning суттєво змінив підходи до організації та проведення занять у вищій школі. Викладання іноземної мови стало суттєво змінюватись та розвиватись, оскільки використання

аудіо та відео ресурсів та загальнодоступного контенту із всесвітньої мережі дуже урізноманітнили заняття, покращили періодичність роботи із автентичними матеріалами. Тож змінилися і підходи до методики викладання іноземної мови у змішаному форматі.

Проаналізувавши теоретичні та практичні рекомендації щодо оптимальних підходів до організації змішаного навчання, його методичної та технологічної складової, видів діяльності та різновиду вправ для самостійної роботи на заняттях іноземної мови у процесі змішаного навчання, ми дійшли висновку, що надзвичайно важливо володіти інформацією про реальний стан процесу викладання іноземної мови у змішаному форматі. Задля покращення процесу викладання та удосконалення методичної роботи при підготовці до занять ми провели власне дослідження.

Аналіз попередніх досліджень. Змішане навчання (Blended learning) сьогодні активно досліджується у працях зарубіжних науковців (I. Allen, B. Barrett, C. Christensen, M. Horn, and H. Staker, C. Bonk, J. White) та українських учених (О. Безлюдний, В. Безлюдна, І. Щербань, О. Комар, В. Баркасі та С. Баркасі, Н. Тимошук, Л. Лимар, І. Форостюк, В. Триндюк, А. Мартинюк, А. Губіна та інші. Вивченню використання освітньої моделі blended learning у процесі опанування іноземної мови присвячені праці багатьох науковців. Так, переваги і недоліки змішаної форми навчання для вивчення іноземної мови у ЗВО проаналізовані О. Щербаковою та Ж. Ніколаєвою, Н. Тимошук, Л. Лимар та інші. В. Баркасі та С. Баркасі розглянули переваги та недоліки, шляхи підвищення рівня знань іноземної мови студентів вищих навчальних закладів у разі застосування змішаної форми навчання та пропонують використання певних платформ. Н. Тимошук презентує власний електронний курс «English for Technologists», який застосовується в процесі змішаного навчання. Ставлення студентів до змішаного навчання на заняттях з іноземної мови (англійської) досліджували О. Безлюдний, В. Безлюдна, І. Щербань, О. Комар, І. Форостюк.

Метою статті є проаналізувати теоретичні аспекти та практичні дослідження науковців стосовно викладання іноземної мови у вищій

школі в умовах змішаного навчання, виявити проблеми даного процесу та оприлюднити аналіз результатів опитування.

Виклад основного матеріалу. Ми досліджували змішане навчання (Blended Learning) і вже було з'ясовано, що Blended learning це модель освітнього процесу із чітким комбінуванням очної та онлайн-форм навчання із використанням технічних засобів та Інтернет-ресурсів. Планування ефективної моделі змішаного навчання з іноземної мови – це сукупність взаємопов'язаних видів навчальної діяльності, де вагоме місце займає самостійна робота студента й цілеспрямована робота викладача. «Сьогодні саме змішане навчання є одним з найпопулярніших в корпоративній сфері підходів. Саме такий формат дозволяє використовувати всі переваги електронного навчання, не втрачаючи при цьому при сильних сторін традиційного, «живого» навчання» [Баркасі : 204].

Викладання іноземної мови є особливим процесом, оскільки поєднує у собі різні види мовленнєвої діяльності. Для формування усіх вмінь та навичок потрібна практика у говорінні, у читанні, у письмі і аудіюванні. Змішаний формат дає можливість кожному студенту практикуватись індивідуально у необмеженій кількості разів та в залежності від індивідуальних потреб. Тому надзвичайно важливу роль у змішаному форматі відіграє викладач, який може вправно організувати таку роботу. Викладання залежить від рівня володіння викладачем цифровими вміннями та навичками роботи із різноманітними гаджетами та ресурсами всесвітньої мережі, від володіння методиками і технологіями, які він впроваджує на заняттях, від педагогічної майстерності, гармонійного поєднання усіх форм діяльності, а також від особистісних якостей та стосунків із студентами.

Роль викладача у змішаному навчанні модифікується і зводиться до ролі творця, модератора, контролера. Викладач у змішаному навчанні – розробник Робочої програми з дисципліни (силабусу), керівник і виконавець свого «проекту». Змішане навчання переважно зосереджене на готовності викладача, який мотивує студентів до вивчення мови, добре володіє технічними можливостями використання навчальних платформ у режимі онлайн, чітко визначає доцільність певного виду завдання із своєї

дисципліни, розуміє основну мету кожного завдання, яке готує студента до оволодіння кінцевими компетентностями та відповідає змісту освітньої програми [Триндюк, Мартинюк, Губіна 2021 : 167].

Рекомендації МОН щодо впровадження змішаного навчання також наголошують на тому, що, якщо викладач регулярно знаходиться «на зв'язку» зі студентами, відповідає на питання, є модератором навчання, то це значно підвищує активність самих студентів [МОН України. Рекомендації 2020 : 41].

Викладачі активно працюють та практично впроваджують технології змішаного навчання з іноземної мови в Україні. Розглянемо досвід реалізації концепції Blended Learning у Вінницькому національному аграрному університеті [Тимошук 2019]. Для реалізації змішаного навчання автори обрали Rotation Model, яка передбачає чергування очного й електронного навчання в співвідношенні 50/50 усіх годин. Електронне навчання у даному закладі здійснюється із використанням системи «Сократ», яка є водночас інтегрованою клієнт-серверною навчальною системою, платформою дистанційного навчання та управління ЗВО. Для реалізації електронного навчання в рамках моделі Blended Learning ми використовували електронний курс «English for Technologists», який відповідає робочій програмі дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» і є логічним доповненням аудиторних занять. Усі завдання електронного курсу виконуються індивідуально вдома або в комп'ютерному класі. Курс має на меті насамперед розвиток навичок читання та письма, розширення вокабулярію і містить різні завдання для закріплення та перевірки набутих знань і навичок. Студентам встановлено чіткі терміни виконання того чи іншого завдання курсу. Використовуючи форум (інструмент «Сократу»), студент може поставити викладачеві будь-які запитання, пов'язані з роботою на електронній платформі, а також отримати консультацію. Контроль виконання завдань курсу здійснюється викладачем в онлайн-режимі, тести для поточного контролю також розміщено на освітній платформі університету – «Тест-майстер» [Тимошук 2019 :219].

Окрім практичної реалізації моделі змішаного навчання іноземної мови, вітчизняні науковці проводять практичні дослідження результатів своєї роботи. Для повноцінного розуміння стану та сучасних викликів проводять опитування здобувачів освіти, аби виявити проблеми та недоліки, проаналізувати види діяльності, передбачити виклики і удосконалювати процес викладання.

Так, О. Безлюдний, В. Безлюдна та інші проводили дослідження щодо ставлення студентів до використання змішаного навчання на заняттях з іноземної мови (англійської) на факультеті фізики, математики та інформатики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Авторами було з'ясовано переваги і недоліки змішаного навчання. Зокрема, результати даного опитування довели, що змішане навчання вимагає більших витрат часу, ніж традиційні курси через використання електронної пошти або дошки обговорень; повільне підключення до Інтернету, що створює багато проблем для студентів. Водночас результати проведеного дослідження показали, що змішане навчання має і свої переваги: допомагає студентам зрозуміти їх навчальні матеріали на заняттях з англійської мови шляхом перегляду онлайн відео за участі носіїв мови; використання персональних пристроїв, таких як мобільний телефон, mp3 плеєр тощо; дозволяє їм користуватися різними комп'ютерними програмами; допомагає студентам засвоїти курс (матеріал) та отримати більше інформації; надає можливість ділитися власними думками зі своїми одногрупниками на форумах. Наголошено, що використання змішаного навчання на заняттях з англійської мови сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, оскільки дозволяє вирішувати коло завдань, які важливі не тільки для викладачів, а й для студентів [Безлюдний, Безлюдна та ін. 2019 : 86].

І. Форостюк презентує результати опитування студентів (2021 р.) стосовно їх відношення до процесу викладання іноземної мови в університетах під час дистанційного періоду, до форм роботи, які були б їм цікаві і надалі у можливий період змішаного навчання. У опитуванні І. Форостюк брали участь студенти денних відділень Національного університету харчових технологій (Київ), Києво-Могилян-

ської академії, університету державної фіскальної служби (Ірпінь). Автор зазначає, що на результат навчання у дистанційній та змішаній формі впливає цифрова грамотність викладачів і студентів та робить висновки про те, що майже усі учасники освітнього процесу (і здобувачі, і викладачі) добре опанували сучасні технології і немає суттєвих проблем для проведення онлайн занять. Більшість опитаних студентів хотіли б продовжувати навчання іноземної мови у змішаному форматі. Найцікавішими завданнями для студентів у змішаному форматі стала робота із англійськими фільмами і граматичні завдання он-лайн. Результати показали, що здобувачі вказаних закладів освіти позитивно відносяться до змішаної форми навчання [Форошук 2021].

Розглядаючи дослідження сучасних українських та зарубіжних дослідників, ми провели власне опитування здобувачів освіти двох навчальних закладів: Луцького національного технічного університету та Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Було використано комплекс загальнонаукових теоретичних, емпіричних та статистичних методів, та аналіз документів і наукових розвідок з досліджуваної проблеми. Для дослідження стану реалізації навчання іноземної мови у змішаному форматі ми використали методи опитування, інтерпретації та узагальнення результатів дослідження. В опитуванні взяли участь 80 студентів денної форми навчання. Опитування проводилось серед студентів 2–4 курсів, які вже кілька років навчаються у змішаному форматі та мають можливість порівняти різні освітні формати навчання.

Як показало наше дослідження, цілком впевнено можна стверджувати, що здобувачі освіти адаптувались до навчання у змішаному форматі, оскільки на запитання «Чи зручно вам вивчати іноземну мову у змішаному форматі у Вашому закладі вищої освіти?» більшість (69,6%) відповіли, що їм зручно вивчати іноземну мову, 25,3% – дуже зручно і лише 5,1% опитаних відповіли – ні, незручно.

Очевидно, що готовність вивчати і навчати іноземну мову у змішаному форматі сформована не лише у здобувачів освіти, а також і у викладачів, оскільки студенти оцінили

якість викладання як відмінно (39,2%) та добре (46,8%), задовільно та погано – 12,7% та 1,3% відповідно (Див. рис. 1).

Аналізуючи сучасні технології, що використовуються для викладання іноземної мови у процесі реалізації змішаного формату було виявлено, що найчастіше це інтерактивні вправи та тести (69,6%), відео- та аудіо-матеріали (68,4%), інтерактивні електронні підручники та програми (59,5%), відео-конференції (49,4%). Такі технології викладачі використовують для формування усіх видів мовленнєвої діяльності: читання, аудіювання, говоріння та письма. Для того, аби це з'ясувати, ми сформулювали питання за видами завдань, які викладачі ставлять перед студентами на заняттях з іноземної мови. Так, найчастіше студенти виконують такі завдання як «опрацювати граматичні правила та виконати тестові завдання» (70,9%), «виконати тести по запропонованому тексту» (67,1%), «виконати лексичні вправи за покликанням» (62,0%), «опрацювати словниковий мінімум за допомогою онлайн словників» (55,7%), «переглянути відеоматеріали та записати відповіді на запитання» (46,7%), «послухати діалог та записати переказ» (22,8%), «прочитати знайомий текст та надіслати відеозапис короткого переказу» (22,8%).

Щодо самостійної роботи (домашніх завдань), то опитування показало, що 75,9% респондентів отримують і виконують домашні завдання, особливо на читання та переклад, вправи на прослуховування аудіо та відеоматеріалів самостійно виконують 17,7% респондентів. Дуже рідко отримують домашні завдання (самостійну роботу) лише 5,1% опитаних здобувачів освіти.

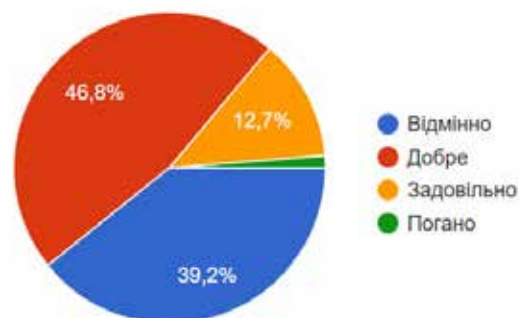

Рис. 1. «Як Ви оцінюєте якість викладання іноземної мови у вашому закладі вищої освіти у змішаному форматі?»

Проблемою навчання іноземної мови у змішаному форматі залишається списування з Інтернет мережі. 2,5% студентів відповіли, що постійно списують із мережі інтернет (49,4%) інколи вдаються до списування, 45,6 % не використовують всесвітню мережу для списування.

На запитання «Які завдання з іноземної мови в умовах змішаного навчання Ви вважаєте недоречними та неефективними для виконання і чому?» більшість відповіли, що немає таких завдань, або «На мою думку, всі завдання є доречними та ефективними, оскільки вони розвивають мовлення, мислення, пам'ять та увагу». Хоча були поодинокі негативні відгуки про завдання, наприклад: «завдання на Speaking є недоречним, тому що інколи студенти припускаються помилок, а через проблеми зі зв'язком їх не завжди можливо виявити», або «Недоречним та неефективним для виконання завданням в умовах змішаного навчання я вважаю завдання, де потрібно працювати в групах. Дуже складно комунікувати, тому що зазвичай люди не бажають працювати в групах, чи взагалі виконувати завдання» та інші.

Не зважаючи на це, навчання іноземної мови у змішаному форматі вже не є проблемним ні для здобувачів освіти ні для викладачів. Такий формат став звичайним освітнім процесом і це підтверджується відповідями наших респондентів. Значна частка (65,8%) здобувачів обох закладів хотіли б продовжувати вивчати іноземну мову у змішаному форматі (Див. рис. 2).

Викладання іноземної мови у змішаному форматі у вказаних закладах вищої освіти обґрунтовується перевагами, що були зазначені опитаними здобувачами. Зокрема, це: можливість використовувати відео та аудіо матеріали на заняттях (74,7%), можливість

повторити матеріал багато разів (79,7%), можливість використовувати усі ресурси всесвітньої мережі для якісної підготовки до занять. (Зазначимо, що на дане запитання респонденти мали можливість обрати кілька варіантів відповідей).

Отже, результати опитування показали, що: іноземну мову у змішаному форматі вивчати зручно (69,9%); якість викладання студенти оцінили як відмінно (39,2%) та добре (46,8%); 65,8% здобувачів обох закладів хотіли б продовжувати вивчати іноземну мову у змішаному форматі.

У зазначених закладах освіти викладачі активно застосовують цифрові технології та ресурси всесвітньої мережі для формування усіх видів мовленнєвої діяльності: інтерактивні вправи та тести (69,6%), відео- та аудіо-матеріали (68,4%), інтерактивні електронні підручники та програми (59,5%), відео-конференції (49,4%). Окрім того, викладачі ставлять перед студентами творчі завдання і, очевидно, мотивують та заохочують студентів до вивчення іноземних мов. 75,9% респондентів отримують і виконують домашні завдання.

Списування та онлайн переклад є основними недоліками у процесі навчання іноземної мови у змішаному форматі. Не зважаючи на те, що лише 2,5% студентів відповіли, що постійно списують із мережі інтернет, майже кожен другий (49,4%) інколи вдається до списування. Незначні труднощі спостерігаються із роботою в міні-групах.

Висновки. Викладання іноземної мови у змішаному форматі – особливий виклик для науково-педагогічних працівників, який зумовлений специфікою предмету, оскільки охоплює різні види мовленнєвої діяльності і потребує постійної практики у говорінні, читанні, письмі

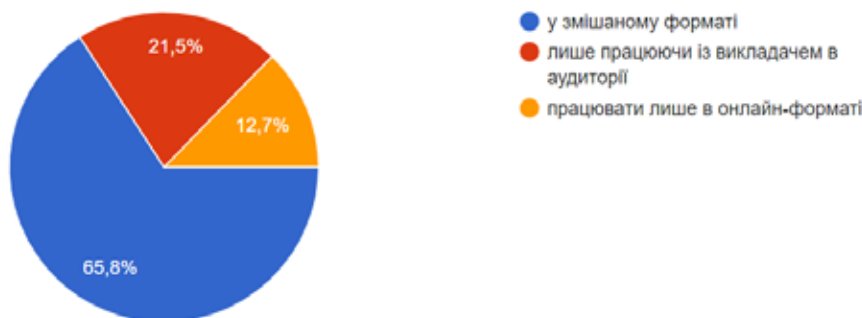

Рис. 2. «Як Ви хотіли б продовжувати вивчати іноземну мову?»

і аудіюванні. Впровадження змішаного формату дозволяє ефективно розвивати усі види і форми роботи для формування усіх вмінь та навичок з іноземної мови, надає викладачам і здобувачам освіти унікальну можливість використовувати цифрові технології та ресурси всесвітньої мережі для безперервної практики, розвитку і удосконалення. Викладач та його спосіб викладання іноземної мови в умовах змішаного навчання відіграє ключову роль та впливає на досягнення програмних результатів навчання.

Науково-практичні розвідки показали, що такий формат навчання має переваги для студентів, які полягають у тому, що вони мають можливість працювати у зручному середовищі, витратити час гнучко та у відповідності до індивідуальних потреб кожного студента. Наприклад: можуть необмежену кількість разів прослухати аудіо чи подивитися відео, прослухати чи побачити себе, перечитати чи повторити правила, виконати лексичні чи граматичні тести; перевірити правопис, граматичні кон-

струкції та звороти тощо. Окрім того, здобувачі освіти завжди можуть попросити викладача під час очного заняття в аудиторії чи онлайн (усно або в чаті) про допомогу, роз'яснення чи перевірку.

Як показало дослідження, ще два роки тому головним недоліком змішаного навчання і викладання вважалися проблеми із цифровою грамотністю та недостатньо швидким доступом до Інтернету. Сьогодні, як показує власний досвід роботи і науково-практичні розвідки, значно менша частка опитаних вказують такі недоліки. Очевидно, що усі учасники освітнього процесу адаптувалися до такого формату і нині триває період удосконалення навичок володіння сучасними цифровими технологіями. Окрім того, перед викладачами постали нові виклики у процесі викладання іноземної мови, які пов'язані із списуванням з мережі інтернет та онлайн перекладів. Проблема списування може й надалі посилюватись у зв'язку із поширенням чат-ботів із штучним інтелектом, як от чат gpt.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безлюдний, О., В. Безлюдна, В., Щербань, І., Комар, О. Досвід використання змішаного навчання на заняттях з англійської мови у закладах вищої педагогічної освіти. ISSN: 2076-8184. В: *Інформаційні технології і засоби навчання*. Том 73, №5. 2019. СС.86-100. URL: https://www.researchgate.net/publication/336951520_dosvid_vikoristanna_zmisanogo_navcanna_na_zanattah_z_anglijskoi_movi_u_zakladah_visoi_pedagogicnoi_osviti. (Дата звернення 04.04.23).
2. Лимар Л. Основні переваги та недоліки дистанційного навчання іноземних мов у немовному закладі вищої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2022.No 1. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/583/513>. (Дата звернення 24.04.23).
3. Міністерство освіти і науки України (2020). Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. 58с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletspreads-2.pdf>. (Дата звернення 14.04.23).
4. Триндюк, Мартинюк, Губіна. Особливості організації занять з іноземної мови в умовах змішаного навчання. *Інноватика у вихованні*. Випуск 13.Том 2. 2021. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/331/329>. (Дата звернення 12.04.23).
5. Тимошук Н. Застосування моделі blended learning під час викладання іноземної мови в немовному (аграрному) ЗВО. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. №62, Т. 2. 2019. СС.216-220. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/62/part_2/45.pdf. (Дата звернення 15.04.23).
6. Форостюк І. Викладання іноземної мови у вищій школі в умовах дистанційного навчання. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/35734/1/1.pdf>. (Дата звернення 24.04.23).

REFERENCES

1. Bezliudnyi, O., V. Bezliudna, V., Shcherban, I., Komar, O. (2019) Dosvid vykorystannia zmishanoho navchannia na zaniattiakh z anhliskoi movy u zakladakh vyshchoi pedahohichnoi osvity. ISSN: 2076-8184. В: *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. Том 73, № 5. SS.86-100. URL: https://www.researchgate.net/publication/336951520_dosvid_vikoristanna_zmisanogo_navcanna_na_zanattah_z_anglijskoi_movi_u_zakladah_visoi_pedagogicnoi_osviti. (Data zvernennia 04.04.23).
2. Lyamar L. (2022) Osnovni perevahy ta nedoliky dystantsiinoho navchannia inozemnykh mov u nemovnomu zakladi vyshchoi osvity. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal*. No 1. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/583/513>. (Data zvernennia 24.04.23).

3. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2020). Rekomendatsii shchodo vprovadzhennia zmishanoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity. 58 p. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchannia-bookletspreads-2.pdf>. (Data zvernennia 14.04.23)

4. Tryndiuk, Martyniuk, Hubina. (2021) Osoblyvosti orhanizatsii zaniat z inozemnoi movy v umovakh zmishanoho navchannia. Innovatyka u vykhovanni. Vypusk 13. Tom 2. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/331/329>. (Data zvernennia 12.04.23)

5. Tymoshchuk N. (2019) Zastosuvannia modeli blended learningpid chas vykladannia inozemnoi movy v nemovnomu (ahrarnomu) ZVO. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. No 62, T. 2. S. 216-220. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/62/part_2/45.pdf. (Data zvernennia 15.04.23).

6. Forostiuk I. Vykladannia inozemnoi movy u vyshchii shkoli v umovakh dystantsiinoho navchannia. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/35734/1/1.pdf>. (Data zvernennia 24.04.23).

A. P. MARTYNIUK

*Candidate of Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Philology,
Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine
E-mail: alla-mart@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5979-3936>*

V. A. TRYNDIUK

*Candidate of Pedagogy,
Senior Lecturer at the Department of Philology,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: tryndiuk_va@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8326-3740>*

TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN A HIGHER SCHOOL IN CONDITIONS OF BLENDED LEARNING: ADAPTATION AND EXPERIENCES

The article deals with the consideration of theoretical and practical research according to the state and new challenges in teaching a foreign language in conditions of blended education in higher educational establishments of Ukraine. It is stated that teaching a foreign language in a blended format is a special challenge for scientific and pedagogical staff. It is determined by the specificity of the subject, which covers various types of speech activity and requires constant practice in speaking, reading, writing and listening. The article emphasizes that the implementation of a blended format allows to develop all types and forms of work to form skills of foreign communication, provides teachers and students education with a unique opportunity to use digital technologies and resources of the World Wide Web. The teacher and his teaching methods play a significant role and affect the achievement of program learning outcomes.

Teaching depends on the level of the teacher's possession of digital skills and skills in working with various gadgets and resources of the World Wide Web, on the mastery of methods and technologies that are implemented during classes, on pedagogical skills, a harmonious combination of all forms, as well as on personal qualities and relations with students.

A detailed description and analysis of the results of their own research is presented, which shows that, according to the students, the quality of foreign language teaching is at a good level. Learning the language is convenient and the majority would like to continue studying in a blended format. Respondents note that teaching takes place with the use of digital technologies and resources of the worldwide network for the formation of all types of speech activity, teachers set creative tasks for students, motivate and encourage them to learn foreign languages.

As the research showed, if two years ago problems with digital literacy and insufficiently fast access to the Internet were considered to be the main drawback of blended learning and teaching, today only a few respondents indicate such problems. It is obvious that all participants of the educational process have adapted to this format and now the period of improving the skills of mastering modern digital technologies continues. In addition, teachers faced to new challenges in the process of teaching a foreign language, which are related to the removal of online translations from the Internet.

Key words: foreign language, blended learning, teaching, higher school, technologies, students.

УДК 378.147.016:004.4:502:51(477.82)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.8>

Н. Ю. НАРИХНІЮК

викладач математики,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: nata.narikhniuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8551-6895>

Л. І. ЛЕЙБИК

викладач фізики і астрономії,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: ludmilaleybyk@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8021-5778>

Н. Ю. КОРИНЧУК

викладач методики навчання математичної освітньої галузі,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: nkorinchuk@ipc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-7977-0654>

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ GRAN1, GRAN-2D, 3D CALCULATOR – GEOGEBRA З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ З ДИСЦИПЛІН ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ

У статті проаналізовано особливості використання різних програмних засобів на заняттях природничо-математичного циклу. З'ясовано, що використання інформаційних технологій стимулює здобувачів освіти до розвитку самостійності, сприяє самовдосконаленню, підвищенню якості знань, самоорганізації й самоконтролю.

Дослідження проведено на основі практики використання програмного забезпечення GRAN1, GRAN-2D, 3D Calculator – GeoGebra, застосування якого зменшує витрати часу на виконання завдань різного типу. Ці сервіси прості у використанні, оснащені досить зручним інтерфейсом, максимально наближеним до інтерфейсу найбільш поширених програм загального призначення. Наприклад, за допомогою програмного засобу GRAN-1 можна виконувати рисунки до задач, для розв'язування яких традиційно використовувалися циркуль і лінійка, будувати складні функції. Програма GRAN-2D призначена для графічного аналізу систем геометричних об'єктів на площині. Сервіс GeoGebra – допомагає створювати «живі креслення» для використання в геометрії, алгебрі, стереометрії, зокрема, для побудов за допомогою циркуля і лінійки.

Результати наукової розвідки засвідчують, що застосування онлайн ресурсів дозволяє значно підвищити ефективність навчального процесу, організувати взаємодію всіх суб'єктів навчання, побудувати освітню систему, в якій здобувач освіти був би активним і рівноправним учасником.

У цілому виявлено, що використання новітніх технологій у процесі навчальної діяльності дає змогу досягнути якісно вищого рівня якості занять, значно розширює можливості активізації діяльності здобувачів освіти, а безперервний зворотній зв'язок оживлює навчальний процес, що зрештою призводить до формування позитивного ставлення учнів до вивчення предметів природничо-математичного циклу.

Ключові слова: інформаційні технології, природничо-математичного циклу, дистанційна освіта, здобувач освіти, навчання, освіта, ресурс.

Поставлення проблеми. У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, природничо-математична освіта покликана підвищувати свою якість й відігравати визначальну роль у системі освіти. Адже

суспільство сьогодні наочно переконується в тому, що сучасна війна – це, насамперед, війна технологій, де надсучасне обладнання може перетворитися на звичайний бінокль, якщо не розуміти, як це працює і як ним користуватися

[Як підняти 2022]. Артилерист не розрахує траєкторію влучення снаряду без математичних розрахунків. Тому кваліфіковані працівники зі знаннями основ природничо-математичних наук будуть дуже потрібні країні й після війни для її відбудови.

Отож, ми розуміємо, наскільки важливою є математична освіта в нашій країні сьогодні та її зростання її значимості у майбутньому заради розвитку й захисту країни.

Актуальність дослідження зумовлена також тривожними тенденціями розвитку математичної освіти в недалекому минулому. Ще до війни суспільство було стурбоване результатами міжнародного дослідження PISA, в якому українські 15-річні здобувачі освіти вперше взяли участь у 2018 році та продемонстрували невтішні тенденції щодо низьких навчальних досягнень з природничо-математичних предметів. Зокрема, не досягли базового рівня з математичної грамотності 36% наших учнів (середнє по країнах ОЕСР – 23,9%), з природничо наукової грамотності – 26,4% (середнє по країнах ОЕСР – 21%). Особливі проблеми наші здобувачі освіти мають із застосуванням знань для вирішення практичних і комплексних завдань.

Не втішають і результати складання ЗНО з математики минулих років. Щоб подолати поріг склав/не склав, протрібно було розв'язати завдання, які за своєю складністю належать до програми базової школи. Але відсоток учасників, які не подолали порогові бали, з кожним роком все збільшувався та в 2021 році склав 31,11% осіб.

Окрім того, варто згадати про вплив дистанційної форми освіти, яка впродовж кількох років вимушено впроваджувалася з метою забезпечити здобувачів освіти від захворювання, яке поширювалося світом. Нині ж більше року молодь змушена практикувати дистанційну або змішану форми навчання через війну в Україні. Об'єктивно такі передумови активують використання різних інформаційних технологій навчання [Білоус : 6-8], що надають потужні й універсальні засоби отримання, обробки, зберігання, передачі різноманітної інформації здобувачами освіти під час вивчення природничо-математичних дисциплін. Відтак дистанційна освіта значною мірою стимулювала необхід-

ність розробки й впровадження нових способів та методик навчання, інструментів контролю.

Разом з тим, численні соціологічні дослідження підтверджують, що дистанційне навчання суттєво вплинуло на результати навчання здобувачів освіти й серед ряду дисциплін, які були складними для дистанційного вивчення, найчастіше називають математику, фізику і астрономію.

Про це, зокрема, свідчать результати опитування щодо якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України, яке провела Державна служба якості освіти рис. 1.

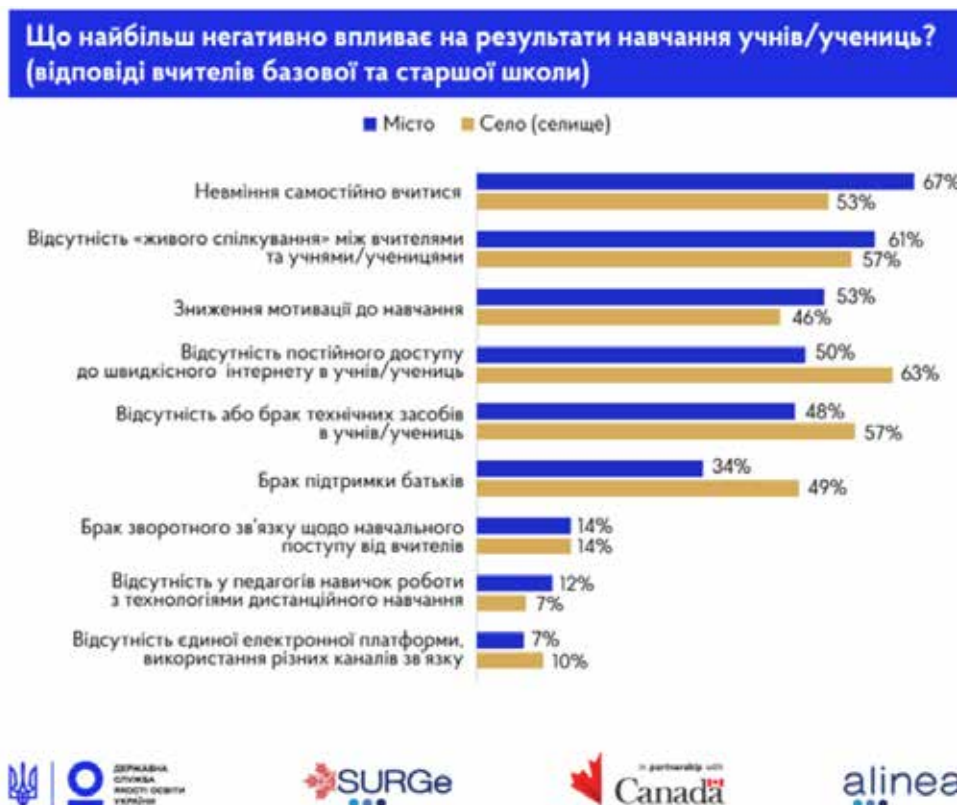
Серед чинників, які негативно впливають на результати навчання учнів в умовах дистанційного навчання, насамперед називають такі:

- відсутність «живого спілкування»;
- невміння учнів самостійно вчитися;
- відсутність у педагогів та учнів технічних засобів та швидкісного інтернету;
- зниження мотивації до навчання.

Для нас, педагогів, сьогодні важливо донести, що математика – це досить складна дисципліна, яка потребує постійної систематичної роботи. Якщо пропустити одне-два заняття, то здобувач втрачає розуміння теми, а тоді – й зацікавленість до вивчення предмета. З цією метою при вивченні природничо-математичних дисциплін ми акцентуємо увагу на використанні різноманітних ресурсів сучасного інформаційного простору.

Мета дослідження. Розкрити можливості впливу інформаційного простору як засобу збільшення навчальної мотивації здобувачів освіти у процесі навчання. Визначити особливості використання інформаційних технологій для підвищення рівня знань учнів при вивченні природничо-математичних дисциплін.

Аналіз попередніх досліджень. Впровадження інформаційних технологій в навчальному процесі та розгляд різних аспектів є досить актуальною темою. Це питання частково розкрито в працях М. Бабія, Б. Грудиніна, К. Ліневич, Л. Каменевої, Т. Поведової, В. Рибалко, І. Подорожної, В.Ю. Бикова, Н.І. Міхальченко, Л.А. Лещенко, А. Шарабурої, Л. Яременко. Особливості та підходи до реалізації перевірки знань висвітлені в роботах В.В. Олійника, В.М. Кухаренко, П.М. Таланчук, В.В. Шейко.

Рис. 1. Результати опитування щодо якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України

Значний вклад у теорію і практику застосування інформаційних технологій навчання внесли Р.С. Гуревич, М.І. Жалдак, Н.В. Морзе, Ю.С. Рамський, С.О. Семеріков, Ю.В. Триус та ін. У дослідженнях цих авторів розглянуто шляхи підвищення ефективності навчання з використанням новітніх методик і технічних засобів, проблеми комп'ютеризації викладання природничих дисциплін [Сікора].

Виклад основного матеріалу. Практичне застосування інноваційних технологій навчання, які ґрунтуються на комп'ютерному супроводі навчально-пізнавальної діяльності, відкриває новий простір розширення теоретичних і практичних знань здобувачів освіти, мотивує їх до опанування нових умінь, формує потребу розвитку комунікативної компетентності, роботи в команді, творчість й здатність вирішувати складні завдання самостійно.

Серед програм, які можуть використовуватися педагогом у практичній діяльності, найчастіше розглядають різні типи, зокрема: демонстраційні програмні комп'ютерні технології, які реалізують наочне представлення навчального матеріалу; імітаційні програмні

комп'ютерні засоби, які забезпечують наближений до реальності аспект вивчення структурних або функціональних особливостей навчального матеріалу; програми для контролю (самоконтролю), які практикуються для визначення рівня засвоєння навчального матеріалу; засоби спілкування, організації докільця (домашня бібліотека, довідники, енциклопедії, ігри тощо); електронні обчислювальні засоби обробки графічної інформації (універсальні електронні таблиці); технічне забезпечення пошуку інформації (бази та банки даних); засоби розробки програм; програмне забезпечення, яке забезпечує працездатність комп'ютера.

Для ефективного вивчення предметів природничо-математичного циклу розроблено ряд програм, різноманітних за структурою, змістом, обсягом подання навчальної інформації, основна функція яких – допомога педагогічному працівнику й здобувачу освіти.

Зокрема, вивчення природничо-математичних дисциплін з використанням ресурсів сучасного інформаційного простору передбачає використання презентацій навчального призна-

чення (Power Point, Sway, Canva, Google Презентації), електронних підручників, комп'ютерних лабораторних практикумів (Colorado, Chmnu, Znoclub), демонстраційних програм (PowToon, Camtasia Studio, Piktochart, Mindmeister, Padlet) [Буряк : 52-60], моделюючих програм, обчислювальних програм (Photomath, GeoGebra), програм розв'язування задач, електронних ров'язників, комп'ютерних тестів (НаУрок, Всеосвіта, Mathab, Matematikatests, Learning) та друкованих матеріалів.

Здобувачів освіти на заняттях математики доцільно ознайомити з програмним забезпеченням (Excel, Advanced Grapher, GRAN, GeoGebra), використання якого зменшує кількість часу на виконання різних математичних завдань. З їх допомогою доступнішим стає вивчення низки тем курсу алгебри й початків аналізу та геометрії: розв'язування рівнянь, систем рівнянь і нерівностей, побудова різних графіків функцій, знаходження площ плоских фігур, обмежених графіками функцій, побудова просторових фігур, обчислення об'ємів многогранників тощо. Оскільки математичними моделями багатьох процесів є функції, що досліджуються у біології, фізиці, хімії, економіці та інших науках, то доцільно спрямувати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти на віднайдення й опис властивостей функцій та побудову їх графіків. Багато функцій, що описують реальні процеси, мають складні формули, тому їх графіки важко побудувати.

Так, наприклад, при вивченні теми «Функції, їх властивості та графіки» зручно використати інструментальний програмний засіб GRAN-2D.

Приклад 1.

Побудуйте графік функції $y = |x|$ [Кушнірук :54].

Розв'язання. Щоб побудувати графік функції $y = |x|$ за допомогою програми GRAN-2D потрібно використати послугу «Створити» – «Графік функції» пункту «Об'єкт», увести функцію $Y(X)=Abs(X)$, вибрати потрібний тип залежності функції (явна, параметрична чи в полярних координатах), колір, тип та товщину лінії, і натиснути команду «Застосувати». Отримасмо зображення (рис. 1).

Наведемо приклади використання програми GRAN1 у процесі вивчення теми «Системи рівнянь».

Приклад 2.

Розв'яжіть графічно систему рівнянь $\begin{cases} x + 3y = 9 \\ 2x - y = 4 \end{cases}$.

Розв'язання. Для розв'язання системи рівнянь $\begin{cases} x + 3y = 9 \\ 2x - y = 4 \end{cases}$ графічним способом за допо-

могою програми GRAN1 потрібно, використовуючи послугу «Створити» пункту «Об'єкт», увести такі рівняння $X+3*Y-9=0$, $2*X-Y-4=0$, вибрати неявний тип залежності та колір лінії, і натиснути команду «ОК». Після цього з'явиться зображення (рис. 2).

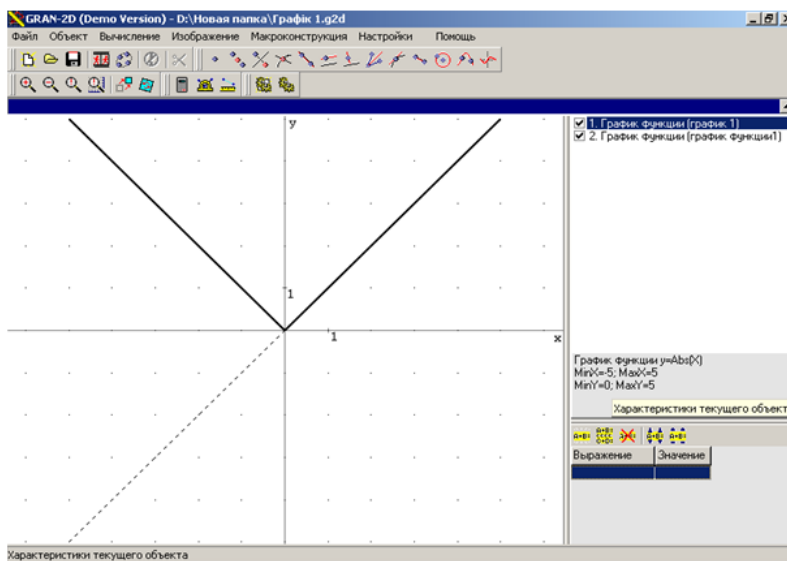

Рис. 1. Графічна побудова графіка функції $y = |x|$

Відповідь: (3; 2).

Програмний засіб GeoGebra зручний для побудови графіків функцій, розв’язування рівнянь, систем рівнянь.

Приклад 3.

Побудувати графік функції $y = \sqrt{x^4 + 5y} = \sqrt{x^4 + 5}$.

Розв’язання. Для побудови графіка функції натискаємо калькулятор, вводимо функцію $y = \sqrt{x^4 + 5}$ і отримуємо побудований графік функції.

При вивченні окремих тем із стереометрії («Многогранники, об’єми та площі просторових фігур», «Об’єми та площі тіл обертання») доречно застосовувати програмні ресурси [Вашуленко : 44-46], які допоможуть представити матеріал най-

більш доступно та наочно. Для цього в практичній діяльності використовуємо такі програмні продукти: Microsoft Mathematics 4.0, геометрія GeoGebra, 3DG лабораторія, Динамічна геометрія (DG), Жива математика, Mozaik та власні інформаційні технології (презентації навчального призначення, електронні практикуми, контролюючі програми).

Програмний засіб 3D Calculator – GeoGebra зручний у розв’язуванні стереометричних задач. За допомогою цієї програми можна будувати фігури в просторі швидко та якісно. Наприклад, розглянемо типову задачу ЗНО:

Приклад 4.

Нарисунку зображено куб $ABCD A_1 B_1 C_1 D_1$ і точку M на ребрі BB_1 . Якій із прямих належить точка перетину прямої MC із площиною $A_1 B_1 C_1$?

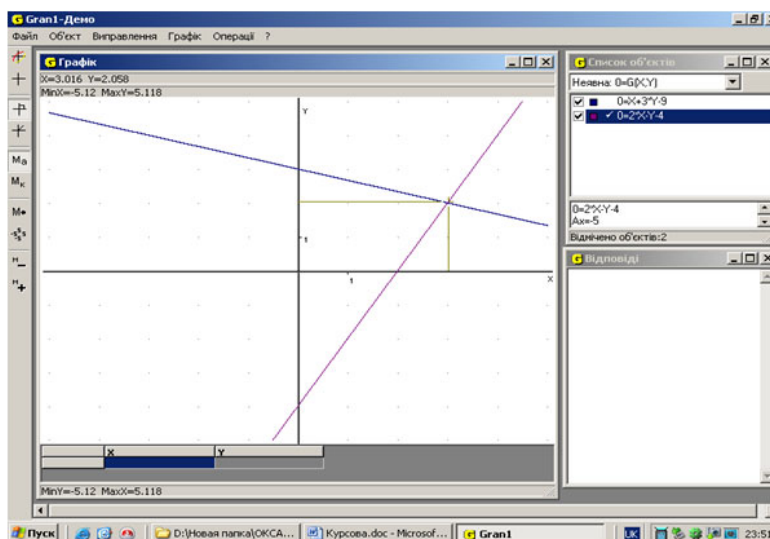

Рис. 2. Графічний розв’язок системи рівнянь

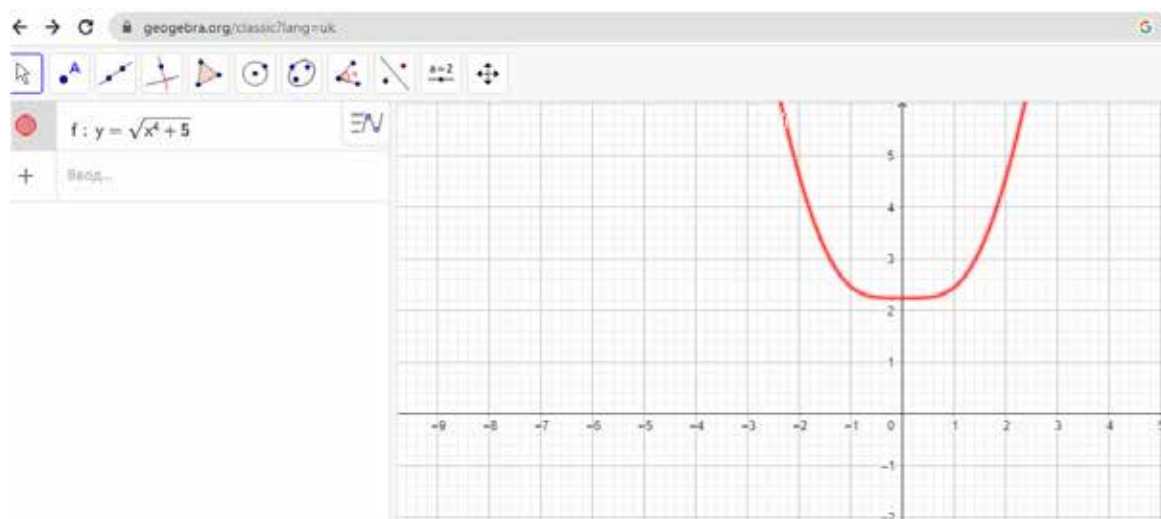
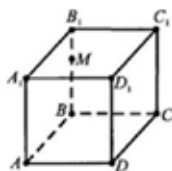

Рис. 3. Графічна побудова графіка функції $y = \sqrt{x^4 + 5}$

- А A_1B_1
- Б B_1C_1
- В C_1D_1
- Г A_1C_1
- Д B_1D_1

Розв'язання. На початку вивчення цієї теми здобувачам освіти складно уявити просторову фігуру. Але якщо візуалізувати умову та дати покрутити уявну модель, то все стає зрозумілим. Як видно на рис. 4 пряма, якій належить точка перетину прямої MC із площиною $A_1B_1C_1$, є B_1C_1 .

Для організації контролю навчальних досягнень здобувачів освіти, доцільно використовувати такі програми для створення тестів: *Test-W2*, *Google Форми*, *тести НаУрок*, *Всеосвіта* [Букач]. Ці сервіси дають змогу виконувати такі функції: здійснювати перевірку розуміння здобувачами освіти навчального матеріалу; отримувати (чи надавати) зворотній зв'язок протягом усього освітнього процесу; практикувати корекцію знань і планування навчальної роботи на підставі отриманих результатів; проводити дискусію.

Електронне навчальне середовища *Learning Apps* дозволяє створювати інтерактивні вправи, тести, пазли, картки тощо. Конструктор *Learning Apps* призначений для розробки, зберігання інтерактивних завдань з різних предметних дисциплін, за допомогою яких здобувачі освіти можуть перевірити й закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу.

В умовах російсько-української війни не всі учасники освітнього процесу мають змогу навчатись офлайн. Тому Міністерством освіти

та науки України створена безкоштовна платформа *Всеукраїнська школа онлайн* [Всеукраїнська]. Це українська національна онлайн-платформа для змішаного та дистанційного навчання учнів та методичної підтримки вчителів 5–11 класів. Платформа містить навчальні матеріали, відеоуроки, тести, конспекти занять та матеріали для самостійної роботи. Мета Всеукраїнської школи онлайн – забезпечити кожному українському здобувачеві освіти й педагогу рівний, вільний і безоплатний доступ до якісного навчального контенту.

Результати й висновки. Проаналізувавши особливості використання різних програмних засобів під час вивчення природничо-математичних дисциплін, ми дійшли ряду висновків. Супровід навчальних матеріалів новими інформаційними технологіями дає змогу викликати інтерес до опанування дисциплін природничо-математичного циклу, активізувати навчально-пізнавальну, дослідницьку, проектну діяльність здобувачів освіти, посилити самостійність в опануванні професійних компетенцій.

Використання різних інформаційних ресурсів формує у здобувача освіти сучасний світогляд, розуміння ролі інформаційних процесів у природі, суспільстві, техніці світі; дозволяє по-новому організувати взаємодію всіх суб'єктів навчання, побудувати освітню систему, в якій здобувач освіти був би активним і рівноправним учасником.

Безперервний зворотній зв'язок оживлює навчальний процес, що призводить до формування позитивного ставлення молоді до вивчення предметів природничо-математичного циклу.

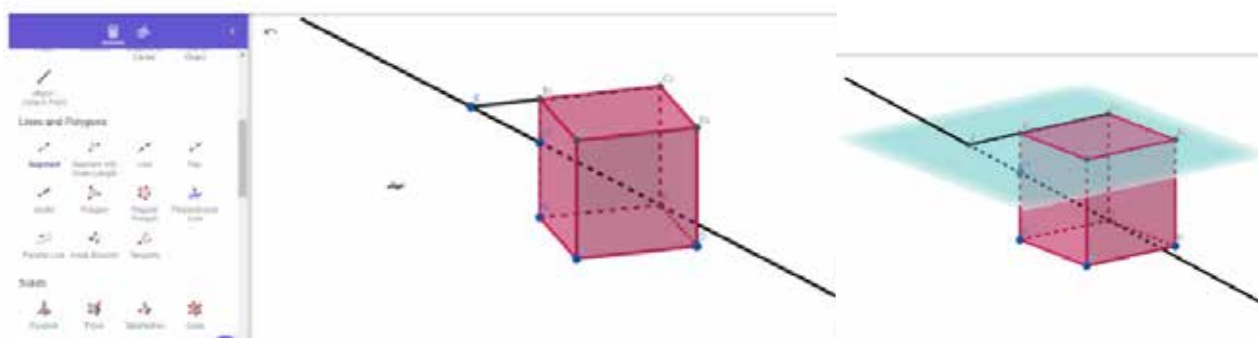

Рис. 4. Зображення точки перетину прямої MC із площиною $A_1B_1C_1$
Відповідь: Б B_1C_1

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус О. А. Дистанційний поточний контроль знань студентів при вивченні математичних дисциплін. *Актуальні питання природничо-математичної освіти: збірник наукових праць*. Суми, 2016. № 7-8. С. 6–12.
2. Букач А. Сайти Google як платформа для організації дистанційного навчання. URL: <https://sites.google.com/site/edugservis/google-sites> (дата звернення 19.03.2023).
3. Буряк О. Цифрові інструменти в управлінській діяльності закладу загальної середньої освіти. *Освітні технології. Освіта на Луганщині*. 2021. № 4 (65). С. 52–60.
4. Вашуленко О. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках геометрії за допомогою електронної наочності. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2012. № 1. С. 44–46.
5. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/> (дата звернення 10.03.2023).
6. Кушнірук А. С., Сушкова О. А. Застосування програмних засобів GRAN1 та GRAN-2D на уроках алгебри. *Математика*. 2017. № 6. С. 53–61.
7. Рябуха А. Особливості використання інформаційних технологій для розвитку креативного мислення при вивченні природничо-математичних дисциплін. *Українська професійна освіта*. 2018. С. 70–76. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/566540.pdf> (дата звернення (19.03.2023)).
8. Сікора Я. Б. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі прикладної математичної підготовки майбутніх фахівців з інформатики. *Інформаційні технології і засоби: електронне наукове фахове видання навчання*. 2011. № 1(21).
9. Як підняти математичну освіту й чому це важливо зараз та після війни. URL: <https://zn.ua/ukr/science/vijna-z-rosijeju-chomu-ukrajini-potribna-matematika.html> (дата звернення 19.03.2023).

REFERENCES

1. Bilous O. A. (2016) Dystantsiynyi potochnyi kontrol znan studentiv pry vyvchenni matematychnykh dystsyplin [Remote current control of students' knowledge in the study of mathematical disciplines]. *Aktualni pytannia pryrodnycho-matematychnoi osvity: zbirnyk naukovykh prats*. [Topical issues of science and mathematics education]. Sumy: № 7-8, pp. 6–12.
  2. Bukach A. (2017) Saity Google yak platforma dlia orhanizatsii dystantsiynoho navchannia [Google sites as a platform for organizing distance learning] URL: <https://sites.google.com/site/edugservis/google-sites> (data zvernennia: 19.03.2023). [in Ukrainian].
  3. Buriak O. (2021) Tsyfrovii instrumenty v upravlinskii diialnosti zakladu zahalnoi serednoi osvity [Digital tools in the management of a general secondary education institution]. *Osvitni tekhnolohii. Osvita na Luhanshchyni* [Educational technologies. Education in the Luhansk region]. Luhansk, № 4 (65). pp. 52–60. [in Ukrainian].
  4. Vashulenko O. (2012) Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti uchniv na urokakh heometrii za dopomohoiu elektronnoi naochnosti [Activation of students' cognitive activity in geometry lessons with the help of electronic visualization]. *Kompiuter u shkoli ta simi* [Computers at school and in the family]. Kropyvnytskyi, № 1. pp. 44–46. [in Ukrainian].
  5. Vseukrainska shkola onlain [All-Ukrainian school online] URL: <https://lms.e-school.net.ua/> (data zvernennia: 10.03.2023). [in Ukrainian].
  6. Kushniruk A. S., Sushkova O. A. (2017) Zastosuvannia prohramnykh zasobiv GRAN1 ta GRAN-2D na urokakh alhebry [Application of GRAN1 and GRAN-2D software tools in algebra lessons] *Matematyka* [Mathematics]. Kyiv, № 6. pp. 53–61. [in Ukrainian].
  7. Riabukha A. (2018). Osoblyvosti vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii dlia rozvytku kreatyvnoho myslennia pry vyvchenni pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin [Features of the use of information technologies for the development of creative thinking in the study of natural and mathematical disciplines] *Ukrainska profesiina osvita* [Ukrainian vocational education]. Kyiv: Ministry of Education and Science, pp. 70–76. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/566540.pdf> (data zvernennia: (19.03.2023)). [in Ukrainian].
  8. Sikora Ya. B. (2011) Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u systemi prykladnoi matematychnoi pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv z informatyky [The use of information and communication technologies in the system of applied mathematical training of future specialists in computer science] *Informatsiini tekhnolohii i zasoby: elektronne naukove fakhove vydannia navchannia* [Information technologies and means: an electronic scientific professional edition of training]. Kyiv: Information Technology and Learning Tools, № 1(21). [in Ukrainian].
  9. Iak pidniaty matematychnu osvitu y chomu tse vazhlyvo zaraz ta pislia viiny [How to improve math education and why it is important now and after the war]. Kyiv: ZN.UA, 2022 URL: <https://zn.ua/ukr/science/vijna-z-rosijeju-chomu-ukrajini-potribna-matematika.html> (data zvernennia: 19.03.2023). [in Ukrainian].
-

N. Y. NARYKHNIUK

Mathematics Lecturer,

*Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine*

E-mail: nata.narikhiuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8551-6895>

L. I. LEIBYK

Physics and Astronomy Lecturer,

*Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine*

E-mail: ludmilalebyk@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8021-5778>

N. Y. KORINCHUK

Lecturer Methods in the Field of Mathematical Education,

*Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine*

E-mail: nkorinchuk@ipc.ukr.education

<http://orcid.org/000-0001-7977-0654>

**USE OF THE SOFTWARE GRAN1, GRAN-2D, 3D CALCULATOR – GEOGEBRA WITH
THE PURPOSE OF IMPROVING THE QUALITY OF KNOWLEDGE
OF THE DISCIPLINES OF THE NATURAL AND MATHEMATICAL CYCLE**

The article analyzes the peculiarities of the use of various software tools in the classes of the science and mathematics cycle. It was found that the use of information technologies stimulates students to develop independence, promotes self-improvement and increases the quality of knowledge, self-organization and self-control.

The research was carried out on the basis of the practice of using the GRAN1, GRAN-2D, 3D Calculator – GeoGebra software, the use of which reduces time spent on various types of tasks. These services are easy to use and have a convenient interface that is as similar as possible to the interface of the most common general-purpose programs. For example, the GRAN-1 software tool can be used to draw drawings for tasks that were traditionally solved with a compass and ruler and to build complex functions. The GRAN-2D program is designed for the graphical analysis of systems of geometric objects on a plane. The GeoGebra service helps to create “living drawings” for use in geometry, algebra, and stereometry, in particular, for constructions using a compass and ruler.

The results of scientific research prove that the use of online resources makes it possible to significantly increase the effectiveness of the educational process, organize the interaction of all subjects of education and build an educational system in which the student would be an active and equal participant.

In general, it was found that the use of the latest technologies in the process of educational activities makes it possible to achieve a qualitatively higher level of quality of classes, significantly expands the possibilities of activating the activities of students of education, and continuous feedback enlivens the educational process, which ultimately leads to the formation of a positive attitude of students to studying subjects natural and mathematical cycle.

Key words: information technology, natural and mathematical cycle, distance education, education seeker, training, education, resource.

УДК 378.147.811

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.9>**Н. О. РОМАНЧУК***кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри вищої математики**Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,**м. Миколаїв, Україна**Електронна пошта: nataliiaromanchuk11@gmail.com**<http://orcid.org/0000-0002-3225-6428>***ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ**

У статті досліджуються педагогічні основи формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх інженерних фахівців у вищих технічних закладах освіти. На основі аналізу сучасних підходів до освіти фахівців технічного профілю визначаються особливості підготовки майбутніх інженерів зорієнтованої на формування професійно-ціннісного ставлення до професії. Ціннісний підхід до підготовки майбутніх фахівців інженерного профілю розглядається як необхідна умова формування системи їх загальнолюдських і професійних ціннісних орієнтацій. Розкриваються основні професійно-ціннісні орієнтації як стрижнева характеристика особистості майбутнього інженера. Професійна підготовка інженерних працівників у вищих технічних закладах освіти визначається як організований процес, спрямований на засвоєння професійно необхідних знань, оволодіння важливими вміннями організації технологічних процесів промислового виробництва, навичками роботи керівника колективу. Ефективна підготовка майбутніх інженерів має бути спрямована на загальнолюдські, духовні, національні цінності, їх творчу діяльність у трудовому колективі, забезпечуючи самореалізацію та саморозвиток як власний так і своїх підлеглих в процесі роботи. Обґрунтовуються професійно-ціннісні орієнтації майбутнього інженерного фахівця, які формуються в процесі гуманітарної, інженерно-теоретичної, технологічної, практичної, управлінської, науково-дослідницької, економічної, господарсько-правової та екологічної складових підготовки. Доводиться ефективність формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх інженерів з метою підготовки висококваліфікованих фахівців технічного профілю у вищих технічних закладах освіти.

Ключові слова: вищі технічні заклади освіти, професійна підготовка, майбутні фахівці інженерного профілю, особистісні цінності, професійно-ціннісні орієнтації.

Вступ. Сучасні тенденції соціально-економічного стану держави, необхідність інформатизації та модернізації промислового виробництва зумовлюють потребу посилення ролі вищих технічних закладів освіти як генераторів інноваційної діяльності у галузі підготовки майбутніх фахівців інженерного профілю. В умовах сьогодення вища технічна освіта є вагомим чинником та каталізатором розвитку інтелектуальних, духовних сил суспільства, що забезпечує економічне, культурне, соціальне відродження держави й покращення добробуту нації. З огляду на це, вищі технічні заклади освіти мають забезпечувати підготовку висококваліфікованого, компетентного, конкурентоспроможного інженерного фахівця, відповідального керівника, здатного до ефективної діяльності в трудовому колективі на рівні європейських та світових стандартів, готового до постійного професійного

самовизначення, саморозвитку, соціальної та професійної мобільності.

На часі, коли суспільство апелює до загальнолюдських цінностей, пріоритетним завданням підготовки майбутніх інженерів у вищих технічних закладах освіти є формування їх професійно-ціннісних орієнтацій, які забезпечують стійкість як особистості, так і суспільства в цілому.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців досліджується як у працях зарубіжних вчених (М. Вебер, А. Маслоу, Т. Парсонс, Е. Фром та ін.), так і вітчизняних (І. Бех, Т. Бутківська, М. Боришевський, Т. Кириленко, В. Клименко, Н. Логвінова, С. Максименко, О. Светличний, О. Сухомлинська, О. Яценко та ін.). За висновками дослідників, саме студентські роки є важливими у формуванні ціннісних орієнтацій особистості, які утворюють на ґрунті

цінностей вісь свідомості, що визначає рівень сталості й послідовності дій і вчинків, спрямованості інтересів та потреб.

Проблеми змісту інженерної освіти, теоретичні положення та особливості підготовки майбутніх фахівців технічного профілю у вищих технічних закладах освіти досліджують у своїх працях С. Артюх, О. Баранець, Н. Брюханова, П. Дарвалл, Е. Зеєр, О. Коваленко, Ж. Мартін, А. Мелецінек, А. Нізовцев, Ю. Пазиніч, Н. Тимків та ін. Сучасні педагогічні технології професійної підготовки майбутніх інженерів досліджують О. Баранець, К. Гомоюнов, О. Падалка, С. Сисоєва; організація самостійної навчальної діяльності стала предметом вивчення І. Бендери, Н. Голуб, В. Тюріної. Дослідники акцентують увагу на багатогранності професії інженера, який має не лише приймати правильні технічні рішення, конструювати та налагоджувати роботу пристроїв, а й реалізовувати на практиці власні ідеї, бути дослідником, організатором роботи колективу, керівником.

За таких умов першочерговою постає необхідність розвитку інноваційних підходів до організації освіти майбутніх інженерних працівників, що передбачає якісні зміни у системі орієнтирів щодо матеріальних і духовних цінностей, які безпосередньо впливають на рівень професійної підготовки фахівців, забезпечуючи реалізацію ідеї формування національних та загальнолюдських цінностей як пріоритетного напрямку державної політики в галузі освіти.

Мета статті. Реалії сучасної системи вищої технічної освіти, зорієнтованої на європейський та світовий простір, вимагають професійного розвитку майбутнього інженера, який є носієм соціокультурних цінностей. Тому мету нашої статті вбачаємо в осмисленні поняття професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх інженерних фахівців й дослідженні специфіки та педагогічних основ їх формування в процесі підготовки у вищих технічних закладах освіти.

Результати та дискусії. Сучасний етап розвитку вітчизняної системи вищої технічної освіти характеризується глибинними процесами, що призводять до якісних змін у підготовці майбутніх фахівців інженерного профілю на гуманістичних засадах та принципах. В умовах глобалізації, інформатизації, оновлення

технологій промислового виробництва ефективно функціонування інженерного фахівця можливе за умови сформованості загальнолюдських, національних професійно важливих ціннісних орієнтацій, які забезпечать стійкість їх особистісного та професійного розвитку, соціальну мобільність, творчу особистісну позицію у професійній діяльності, гнучкість до трансформацій у промисловій галузі. Ці фактори зумовлюють необхідність переходу від традиційної, знаннево орієнтованої парадигми освіти, до ціннісно-орієнтованої, яка відповідає актуальним запитам і потребам розвитку як суспільства, так власне і майбутніх інженерних фахівців.

Дефініція цінності як світоглядного принципу визначає способи сприйняття та оцінки особистістю явищ дійсності, концепції формування сенсу та розуміння в процесі спілкування. Цінність як світоглядний принцип означає процедуру встановлення логічного наголосу, диференціації суттєвого та важливого від мінливих та нестійких процесів чи явищ. Цінності є причиною і метою активних дій людини, тому складають мотиваційну сферу особистості [Яценко]. Уявлення про цінності як про еволюційний механізм перетворення на єдиний стандарт оцінки об'єктів і процесів, визначення критеріїв їх співвідношення між собою, з певним еталоном, об'єднують суспільство та формують суспільну думку. Феномен цінності означає також індивідуальне моральне та емоційне задоволення від дотримання ціннісно-сміслових ідеалів та принципів.

Утвердження загальнолюдських та професійних цінностей є основою реалізації ціннісного підходу, який є одним з основних методологічних принципів підготовки майбутніх фахівців інженерного профілю у вищих технічних закладах освіти. Ціннісний підхід до професійної підготовки передбачає формування у майбутніх фахівців системи ціннісних орієнтацій, які задають загальну спрямованість інтересам і прагненням особистості, ієрархію індивідуальних переваг, мотиваційну програму діяльності і в результаті визначають рівень готовності майбутнього спеціаліста до реалізації життєвих і професійних планів [Тарарак].

Ціннісні орієнтації є основою мотиваційно-ціннісної сфери особистості майбутніх

інженерів, відображають факт їх включення у соціальні зв'язки, що характеризується єдністю саморегуляції й усвідомлення особистісного, професійного саморозвитку. Професійно-ціннісні орієнтації майбутніх випускників вищих технічних закладів освіти виступають наразі індикатором їх готовності до майбутньої професійної діяльності та активної ролі у суспільному житті.

Професійну підготовку інженерних працівників у вищих технічних закладах освіти розглядаємо як спеціальним чином організований психолого-педагогічний процес, який полягає в розвитку професійно важливих якостей особистості майбутнього фахівця технічної сфери; й спрямований на засвоєння професійно необхідних знань, оволодіння важливими вміннями організації технологічних процесів промислового виробництва, навичками роботи керівника колективу працівників; і має за мету формування цілісної особистості компетентного фахівця технічної сфери. Ефективна підготовка має бути спрямована на загальнолюдські, духовні, національні цінності; творчу діяльність майбутніх інженерів у трудовому колективі, забезпечуючи самореалізацію та саморозвиток як власний, так і своїх підлеглих в процесі організації виробництва.

Сутнісною характеристикою професійної підготовки майбутнього інженера визначаємо її реалізацію на засадах загального і особистісного розвитку, цілепокладання в освіті, сформульованих в контексті гуманістичних психолого-педагогічних концепцій розвиваючої та особистісно орієнтованої освіти, в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в певному виді діяльності. За таких умов організація підготовки має враховувати досвід особистісно-ціннісного ставлення майбутнього інженерного фахівця до світу, оточуючих, професії.

Пріоритетною характеристикою ціннісно-орієнтованої особистості майбутнього фахівця технічного профілю є розвиток його діяльнісних здатностей. Тому має відбуватися не трансляція знань з предмету, а усвідомлення навчального матеріалу через відчуття потреби в ньому. Здатність до самоорганізації та рефлексії є специфікою підготовки майбутніх інженерів у вищих технічних закладах освіти.

Отже, професійно-ціннісні орієнтації визначаємо як системний компонент загальної професійної культури фахівця інженерного профілю через його готовність до майбутньої професійної діяльності відповідно до високих моральних і духовних норм та цінностей.

Необхідність розв'язання складних наукових, технічних, організаційних, управлінських завдань у ході професійної діяльності потребує, на думку Л. Товажнянського, формування у майбутніх інженерів умінь і навичок прогнозування наслідків власних рішень (соціальних, економічних, екологічних та ін.) [Товажнянський]. Професіоналізм сучасного фахівця технічної сфери визначається його підготовкою у галузевій сфері, а саме: організаційно-управлінською, проектно-конструкторською, експлуатаційно-технологічною та науково-дослідною. Іншими важливими компонентами професійної підготовки майбутніх фахівців технічної сфери, як стверджує О. Романовський, є психологічна, управлінська, економічна та правова [Романовський].

Організаційно-змістовими компонентами професійної підготовки студентів у вищих технічних закладах освіти виділяємо гуманітарну, інженерно-теоретичну, технологічну, практичну, управлінську, науково-дослідну, економічну, господарсько-правову та екологічну підготовки, що передбачає формування у майбутніх фахівців інженерного профілю відповідних професійно-ціннісних орієнтацій до майбутньої діяльності в галузі промислового виробництва.

Охарактеризовані компоненти професійної підготовки майбутнього інженера віднесені до системи цінностей загальної культури особистості – правової, психологічної, педагогічної, економічної, екологічної, естетичної. Відтак, метою гуманітарної підготовки студента вищого технічного закладу освіти є формування інтелігентного фахівця технічної сфери, який поважає права і думку оточуючих людей. Така підготовка спрямована на формування ціннісного ставлення до особистості, становлення її ролі та місця в національному, світовому культурному середовищах. Гуманітарна підготовка передбачає формування базових ціннісних орієнтацій, таких як добро, благородство, мудрість. Любов до Батьківщини, народу,

повага до національної символіки, традицій, мови є необхідними характеристиками цілісної, ціннісно-орієнтованої особистості інженерного фахівця. До інших важливих професійно-ціннісних орієнтацій відносимо повагу до прав і свобод людини, національну гідність, чесність та порядність, дотримання суспільно значущих та професійно важливих норм поведінки. Важливими також є загальна культура інженера, культура зовнішнього вигляду, культура спілкування і поведінки.

Ціннісні орієнтації безпосередньо пов'язані з діяльністю, виступають її основою і регулятором. Тому важливо в процесі інженерно-теоретичної підготовки майбутніх інженерів, яка передбачає формування професійних знань, умінь, навичок на основі пізнання закономірностей, принципів та моделей галузі виробництва, формувати ціннісне ставлення до професії інженера, сумлінність у виконанні професійних обов'язків, відповідальність за свої дії та вчинки перед собою, колегами, державою. Набуття майбутнім інженером професійно-ціннісних орієнтацій є важливим не лише для виробництва, а й для самого фахівця, так як полегшують правильність прийняття рішень.

У процесі технологічної підготовки, яка передбачає оволодіння студентами вищих технічних закладів освіти технологіями промислової обробки матеріалів і виробів, мають формуватися такі важливі професійно-ціннісні орієнтації як співробітництво, довіра, взаємодопомога, самокритичність до себе та до результатів своєї праці, вимогливість до себе, ініціативність та впевненість у собі. Практична підготовка майбутніх інженерів передбачає оволодіння навичками реалізації технологічних процесів промислового виробництва високоякісних товарів. Самостійність у прийнятті рішень та відповідальність за результати своєї роботи; працелюбність, спрямована на задоволення власних запитів і потреб, родини, держави – це ті ціннісні орієнтації, які формуються в ході практичної підготовки майбутніх інженерних фахівців.

Управлінська підготовка передбачає формування культури і навичок управління трудовим колективом; уміння формулювати та розв'язувати стратегічні й тактичні завдання промислового виробництва; навичок соціаль-

ної організації праці, яка відповідає сучасним ринковим вимогам на основі конкуренції технічних ідей, високоякісних товарів та послуг. Метою управлінської підготовки є формування таких мотивів діяльності, рис та якостей особистості, які притаманні освіченій, творчій, високоморальній людині і забезпечують індивідуальне становлення духовних цінностей інженера. Професійно-ціннісні орієнтації, які мають бути сформовані у майбутнього інженера як у співробітника та керівника колективу працівників це: людяність, шанобливе ставлення до оточуючих, доброзичливість у стосунках у трудовому колективі, розумна вимогливість, справедливість, взаєморозуміння, співчуття, вміння прийти на допомогу.

У процесі науково-дослідної підготовки майбутніх інженерних фахівців відбувається залучення їх до фундаментальних досліджень в галузі сучасного промислового виробництва, оволодіння вміннями застосовувати інновації інженерної науки в ході майбутньої професійної діяльності. Відтак, важливі професійно-ціннісні орієнтації, які формуються у студентів інженерних спеціальностей у ході їх науково-дослідницької діяльності, є наукова культура майбутнього інженера, повага до результатів праці вчених; добросовісність, порядність у застосуванні результатів наукових досліджень колег.

Економічна підготовка майбутніх інженерів забезпечує формування їх економічної культури професійної діяльності в умовах ринкової економіки, оскільки від інженерного рішення технічного працівника залежить економічна доцільність виробництва. Система цінностей, яка має бути сформована в ході реалізації економічної підготовки включає в себе економічну грамотність майбутнього інженерного фахівця, його економічну культуру, раціональну економічну поведінку. Система державних правових нормативів, законів, правил є основою господарсько-правової підготовки майбутнього інженера, в ході якої формуються юридично-правові засади його професійної діяльності. Відповідні професійно-ціннісні орієнтації включають в себе: дотримання прав приватної власності; правомірну поведінку; дотримання законності дій та вчинків як власних так і своїх підлеглих.

У процесі екологічної підготовки фахівців системи «людина-машина-середовище» відбувається опанування знаннями про вплив технологій виробництва та технічних систем на оточуючий світ й здоров'я людини. Професійно важливими цінностями, яка формується в процесі реалізації екологічної підготовки майбутніх інженерів є гармонія з природою, шанобливе ставлення до природних ресурсів держави, відповідальність за екологічні наслідки діяльності виробничого процесу.

Висновки. Отже, ціннісні орієнтації є однією з важливих характеристик особистості майбутнього інженера, а їх розвиток – одним із завдань професійної підготовки інженерів у вищих технічних закладах освіти. Ефективність професійної діяльності майбутніх фахівців технічної сфери забезпечується

грунтовною інженерною освітою, яка поєднує абстрактно-теоретичні положення і конкретні завдання промислового виробництва, що у свою чергу вимагає реалізації системного підходу до організації професійної підготовки (гуманітарної, інженерно-теоретичної, технологічної, практичної, управлінської, науково-дослідної, економічної, господарсько-правової та екологічної) майбутніх фахівців технічного профілю.

Професіоналізм та успішність майбутнього інженера, як свідчать результати нашого дослідження, визначаються рівнем його професійної освіти, досвідом, індивідуальними здібностями, вмотивованим прагненням до неперервної самоосвіти та саморозвитку, творчим і професійно-ціннісним ставленням до професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Проблеми та перспективи формування національної науково-технічної еліти*. Зб. наук. пр. / за ред. Л.Л. Товажнянського, О.Г. Романовського. Харків : НТУ «ХПІ», 2002. Вип. 3. 293 с.
2. Романовский А.Г. *Теоретические и методические основы подготовки инженера в высшем учебном заведении к будущей управленческой деятельности*. Дисс. доктора пед. наук.: 13.00.04. Київ, 1997. 490 с.
3. Тарарак Н.Г. *Еволюція аксіологічних концепцій формування «ціннісних орієнтацій» в науковій думці*. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Філософія. 2013. Вип. 41 (1). С. 151 – 160.
4. Яценко О. *Ціннісно-орієнтована освіта: філософський вимір та актуальний суспільний запит*. Вища освіта України. 2021. № 3. С. 20 – 26.

REFERENCES

1. Tovazhnyanskyi, L.L., Romanovskiy, O.G. (2002). Problemy ta perspektyvy formuvannya natsionalnoyi nauko-vo-technichnoyi elity [Problems and perspectives of the formation of the national scientific and technical elite]. Kharkiv: NTU «HPI», p. 293 [in Ukrainian].
2. Romanovskiy, A.G. (1997). Teoreticheskiye i metodicheskiye osnovy podgotovki inzhenera v vyshem uchebno-m zavedenii k budushey upravlencheskoy deyatelnosti [Theoretical and methodological basis for training an engineer in a higher education institution for prospective management activities]. *Dissertation of doctor pedagogichnykh Sciences*. Kyiv, p. 490. [in Russian].
3. Tararak N.G. (2013) Evolyutsiya aksiolohichnykh kontseptsiy formuvannya «tsinnisnykh oriyentatsiy» v naukoviy dumtsi [Evolution of axiological concepts of formation of «value orientations» in scientific thought]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnogo universytety imeni H.S. Skovorody. Filosofiya*. Vyd. 41 (1), pp. 151 – 160 [in Ukrainian].
4. Yatsenko O. (2021) Tsinnisno-orientovana osvita: filosofsk'iy vymir ta aktualniy suspil'niy zapyt [Value oriented education: philosophical dimension and current modern request]. *Vystcha osvita Ukrayiny*. № 3, pp. 20–26 [in Ukrainian].

N. O. ROMANCHUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Higher Mathematics,
National University of Shipbuilding named after admiral Makarov,
Mykolaiv, Ukraine*

E-mail: nataliiaromanchuk11@gmail.com

http://orcid.org/0000-0002-3225-6428

PEDAGOGIC BASIS OF FORMATION OF PROFESSIONAL VALUE ORIENTATIONS IN THE PROCESS OF PROSPECTIVE ENGINEERS TRAINING

The article investigates the pedagogical foundations of the formation of professional and value orientations of prospective engineering specialists in higher technical educational institutions. Based on the analysis of modern approaches to the training of technical specialists, the peculiarities of the training of prospective engineers are defined by the formation of a professional and value attitude to the profession. A value approach to the training of prospective engineering specialists is considered to be a necessary condition for the development of their system of universal and professional value orientations. The main professional and value orientations are claimed a core characteristic of the prospective engineer's personality. Professional training of engineering workers in higher technical educational institutions is defined as an organized process aimed at assimilating professionally necessary knowledge, mastering important skills in the organization of technological processes of industrial production, work skills of a team leader. Effective training of prospective engineers should be aimed at universal human, spiritual, national values, their creative activity in the work team, ensuring self-realization and self-development of both their own and their subordinates in the process of work. The professional and value orientations of the prospective engineering specialist, which are formed in the process of humanitarian, engineering-theoretical, technological, practical, managerial, scientific-research, economic, economic-legal and environmental components of training, are substantiated. The effectiveness of the formation of professional value orientations of prospective engineers for the purpose of training highly qualified specialists of a technical profile in higher technical educational institutions is proved.

Key words: higher technical educational institutions, professional training, prospective engineering profile specialists, personality values, professional values orientations.

УДК 615.1:378:615.454.1.014

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.10>

Т. Г. ЯРНИХ

*доктор фармацевтичних наук, професор,
завідувачка кафедри технології ліків,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна
Електронна пошта: tyarnykh@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8496-1578>*

О. А. РУХМАКОВА

*доктор фармацевтичних наук, професор,
професор технології ліків,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна
Електронна пошта: rukhtakovaolga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8573-8965>*

М. В. БУРЯК

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри технології ліків,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна
Електронна пошта: marinaburjak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6671-9662>*

С. В. ОЛІЙНИК

*кандидат фармацевтичних наук,
асистент кафедри технології ліків,
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна
Електронна пошта: sveta_oleinik@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6638-3564>*

**ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПОНЕНТІВ НАВЧАННЯ
НА ПРИКЛАДІ ЗАНЯТТЯ «ПРИГОТУВАННЯ МАЗЕЙ»**

Сучасний процес підвищення ефективності надання освітніх послуг передбачає цілеспрямовану систему взаємозв'язку навчальної та дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти. Навчання за допомогою активного включення здобувачів вищої освіти у науково-дослідну роботу забезпечує розвиток творчої особистості та формування саморегуляції власної діяльності. Випускники закладів вищої освіти повинні вміти аналізувати, порівнювати, кваліфікувати, узагальнювати, швидко знаходити потрібну інформацію, логічно мислити, використовувати нові наукові знання у своїй професійній діяльності, планувати, організувати та проводити дослідницьку діяльність. У зв'язку з цим актуальним стає розробка засобів, механізмів, технологій, підходів до організації ефективної дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти. Аналіз класичних та удосконалених наукових підходів до процесу формування дослідницької компетентності у здобувачів вищої освіти на кафедрі технології ліків Національного фармацевтичного університету дозволив розробити модель методики та оцінки формування навчально-дослідницької компетентності у процесі вивчення освітньої компоненти «Аптечна технологія ліків». Важливою особливістю організації дослідницької роботи здобувачів вищої освіти є впровадження елементів науково-дослідницької роботи під час лабораторних та практичних занять. У статті представлено досвід проведення заняття з приготування мазей за класичною аптечною технологією і удосконаленою (з використання сучасного обладнання). Для порівняння ефективності використання сучасного обладнання здобувачі вищої освіти на занятті виготовляли емульсійну мазь за класичною технологією виготовлення екстемпоральних лікарських форм та з використанням сучасного гомогенізатора «Silent Crusher M». Під час аналізу результатів навчально-експериментального дослідження на прикладі заняття «Приготування мазей» здобувачі вищої освіти мали змогу опрацювати порядок технологічних операцій, параметри і спосіб перемішування мазей у залежності від типу дисперсної системи,

порівняти якість мазі виготовленої за класичною й удосконаленою технологіями. Впровадження фрагментів науково-дослідницької роботи у структуру занять допоможе здобувачам вищої освіти підвищити рівень розвитку мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів навчально-дослідницької діяльності. Результати дослідження можуть бути використані при організації занять з освітньої компоненти «Аптечна технологія ліків», а також при вдосконаленні методичної підготовки викладачів.

Ключові слова: фармацевтична освіта, навчально-дослідницькі компоненти, аптечна технологія ліків, технологічний процес, мазі.

Поставлення проблеми. Використання сучасних алгоритмів організації науково-дослідницької роботи здобувачів вищої освіти під час навчання дозволяє підготувати спеціалістів, які мають здатність до безперервного саморозвитку, самоосвіти та генерації наукових ідей. Науково-дослідницька робота (НДР) здобувачів вищої освіти закладу вищої освіти є важливим чинником підготовки кваліфікованих спеціалістів. Вона охоплює різні елементи дослідницької діяльності та є одним із напрямків самостійної роботи здобувачів вищої освіти (ЗВО) [ПОЛ А2.5-25-124 2020 : 9-28]; [Закон України Про освіту 2014]; [White Sonia 2015 : 11].

Зміст НДР визначається тематикою наукових досліджень, що здійснюються на кафедрі технології ліків НФаУ у творчій співпраці із виробництвом. Структура, форми і засоби виконання НДР обираються відповідно до логіки і послідовності освітнього процесу. Так при вивченні освітньої компоненти «Аптечна технологія ліків» актуальним є впровадження елементів НДР при вивченні теми «Приготування мазей». Це обумовлено тим, що м'які лікарські форми (мазі, креми, гелі) складають вагомий частину в номенклатурі екстемпоральних препаратів. На сьогодні вони займають друге місце в структурі аптечного асортименту екстемпоральних ліків [ПОЛ А2.5-25-124 2020 : 9-28]; [Тихонов 2015 : 32-124]; [Afzal Sayed Munna 2021 : 4].

Із метою підвищення якості мазей аптечного виготовлення існує необхідність у вирішенні важливих завдань щодо оптимізації технологічного процесу, розробки технологічних інструкцій, систематизації прописів для практичного використання [Тихонов 2015 : 32-124].

Аналіз попередніх досліджень. Актуальною проблемою залишається й механізація технологічного процесу аптечного виготовлення ліків. У виробничих аптеках деяких європейських країн, Японії та інших держав для виготовлення екстемпоральних мазей використовують технологічне обладнання

«Unguator» (Gako International GmbH, Німеччина), до якого додається пакування [Настасова СТ-НМОЗУ 42-4.5:2015 : 58-90]; [Weerawardena 2020 : 191-193].

Принцип роботи полягає у завантаженні інгредієнтів безпосередньо у кінцеву тару для відпуску із подальшим їх перемішуванням шляхом автоматичного зворотно-поступального і обертального руху мішалки, вбудованої у систему [Nouri 2020 : 63].

Технологія з використанням сучасного обладнання дозволяє виключити ряд технологічних операцій (попереднє розчинення лікарської речовини у основі, відважування компонентів пропису у допоміжній тарі, фасування у кінцеву тару), що дозволяє зменшити час на виготовлення препарату [Ramírez-Montoya 2016 : 25-26]; [Ставицький 2013 : 28].

В даному аспекті актуальним є експериментальна оцінка ефективності технологічного процесу і якості мазей на підставі порівняльних досліджень зразків отриманих за класичною аптечною технологією і удосконаленою (з використання сучасного обладнання), що стало предметом НДР на кафедрі технології ліків Національного фармацевтичного університету для ЗВО [Тихонов 2015 : 32-124].

Мета та завдання. Метою роботи стало посилення мотивації процесу навчання за рахунок впровадження в освітній процес науково-дослідницької роботи; формування у здобувачів вищої освіти професійних умінь та навичок з приготування емульсійних мазей з використанням сучасного обладнання.

Для реалізації поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

- підготувати обладнання та пристрої, активні фармацевтичні інгредієнти (АФІ) і допоміжні речовини;
- визначити технологію, приготувати та провести порівняльний контроль якості мазей за запропонованою рецептурою ;
- прискорити формування вміння колективного вирішення професійних задач при

оптимізації технології мазей на емульсійних основах в умовах аптеки;

– стимулювати розвиток наукового аналізу, творче мислення, професійну активність та відповідальність при проведенні науково-дослідницької роботи.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, зіставлення, узагальнення, порівняння, систематизація для обробки літературних даних; спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент для приготування та контролю якості мазей.

Виклад основного матеріалу. Для проведення науково-дослідницької роботи ЗВО необхідно було провести моделювання технологічного процесу з використанням сучасного гомогенізатора «Silent Crusher M», на якому можливо відтворити порядок технологічних операцій, параметри і спосіб перемішування мазей у залежності від типу дисперсної системи, характерні для роботи «Unguator».

Гомогенізатор «Silent Crusher M» працює в діапазоні швидкостей від 100 до 26000 об/хв. У якості кінцевої тари було обрано мазеві контейнери за ДСТУ 4260-2003 місткістю 100,0 г [Melnik 2020 : 63-65].

В якості об'єкта досліджень використовували екстемпоральну мазь протизапальної дії на основі рослинних компонентів для використання у дерматології.

Склад екстемпоральної мазі протизапальної дії, %:

Квітки ромашки лікарської	3,0
Олійний розчин вітаміну А	1,0
Олія кукурудзяна	20,0
Цетеарил оліват	3,0
Гліцерин	10,0
Вода очищена	до 100,0

Першим етапом роботи ЗВО стало теоретичне обґрунтування та визначення технологічного процесу виготовлення мазі двома способами.

Класична технологія:

Отримують настій квіток ромашки (1:10) за загальновідомою методикою. До інфундирки поміщають 3,0 г квіток ромашки лікарської та 40,2 мл води очищеної (із урахуванням

коефіцієнту водопоглинення, який для квіток ромашки лікарської складає 3,4 мг/л). Інфундирку поміщають на водяну баню, настоюють протягом 15 хв, потім охолоджують отриманий настій протягом 45 хв і проціджують до мірного циліндру. Сировину віджимають і доводять об'єм настою до 30 мл водою очищеною.

У ємність № 1 поміщають 3,0 г цетеарил олівату та розплавляють його на водяній бані за температури $(70,0 \pm 5,0)$ °С при перемішуванні. До одержаного розплаву додають 20,0 г олії кукурудзяної, яку попередньо змішують із олійним розчином вітаміну А.

У ємність № 2 поміщають 10,0 г гліцерину та 22,8 мл води очищеної, перемішують і нагрівають отриманий розчин до температури $(70,0 \pm 5,0)$ °С.

До розплаву компонентів ємності № 1 додають розчин гліцерину (із ємності № 2), настій квіток ромашки лікарської та емульгують за допомогою гомогенізатора до отримання мазеподібної консистенції.

Готову мазь охолоджують, фасують, пакують у скляні контейнери і оформлюють до відпуску.

Удосконалена технологія:

Отримують 30 мл настою квіток ромашки лікарської як зазначено вище. У ємність № 1 поміщають 3,0 г цетеарил олівату та розплавляють його на водяній бані за температури $(70,0 \pm 5,0)$ °С при перемішуванні і додають у контейнер для відпуску.

У контейнер для відпуску відважують 20,0 г олії кукурудзяної, 1,0 г олійного розчину вітаміну А.

У ємність № 2 поміщають 10,0 г гліцерину та 22,8 мл води очищеної, перемішують, нагрівають отриманий розчин до температури $(70,0 \pm 5,0)$ °С і додають у контейнер для відпуску.

У контейнер для відпуску додають підігрітий до $(70,0 \pm 5,0)$ °С настій квіток ромашки лікарської та емульгують за допомогою гомогенізатора зі швидкістю 3000 об/хв до отримання мазеподібної консистенції.

Готову мазь оформлюють до відпуску.

Другим етапом роботи стало порівняння якості мазі виготовленої за класичною й удосконаленою технологіями. Експеримент проводили за визначенням таких показників: колір,

Результати контролю якості мазі протизапальної дії

Об'єкти дослідження	Показники				
	Колір	Запах	Однорідність	Колоїдна стабільність (візуально)	Термо-стабільність (візуально)
мазь протизапальної дії	Зразки, виготовлені за класичною технологією				
	світло-коричневий	приємний	однорідна	стабільна	стабільна
	Зразки, виготовлені за удосконаленою технологією				
	світло-коричневий	приємний	однорідна	стабільна	стабільна

запах, колоїдна стабільність, термостабільність, однорідність і розмір часток. Результати досліджень ЗВО оформлювали в зошитах у вигляді таблиці [Melnik 2020 : 304].

На підставі порівняльного аналізу даних таблиці і результатів визначення однорідності і розміру часток ЗВО зробили висновок що, мазь, виготовлена як за класичною технологією, так й за удосконаленою має світло-коричневий колір, приємний запах, є однорідною та стабільною.

Отже, із метою оптимізації технологічного процесу даної мазі та, взагалі, МЛЗ в умовах аптек доцільним є використанням сучасних засобів малої механізації технологічного процесу аптечного виготовлення ліків.

Результатом проведення заняття є отримання здобувачами вищої освіти теоретичних знань щодо правил приготування мазей (у процесі самопідготовки) та їх розширення при допомозі викладача, набуття практичних вмінь та навичок: реалізувати вимоги нормативної документації при організації приготування мазей в умовах аптек, працювати на сучасному обладнанні в умовах наукової лабораторії

кафедри, проводити науково-дослідницький експеримент, аналізувати та узагальнювати результати експериментальних досліджень з приготування і контролю якості мазей, вести відповідну документацію технологічного процесу отримання мазей.

Висновки. Проведено дослідження щодо впровадження навчально-дослідницьких компонентів навчання на прикладі заняття з аптечної технології ліків за темою «Приготування мазей».

В структуру науково-дослідницької роботи включено приготування мазей на сучасному обладнанні, проведення порівняльного контролю їх якості в залежності від технології, аналіз та узагальнення результатів дослідження, оформлення відповідної документації.

Виконання фрагментів науково-дослідницької роботи здобувачами вищої освіти дозволило посилити їх мотивацію до процесу навчання, активізувати уважність, творче мислення, виявити індивідуальні здібності, отримати навички наукового аналізу та вміння професійного вирішення задач щодо приготування мазей в умовах аптек.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вимоги до виготовлення нестерильних лікарських засобів в умовах аптек : Настанова СТ-НМОЗУ 42-4.5:2015, затверджені Наказом МОЗ України № 398 від 01.07.15. Київ, 2015. 109 с. URL: http://www.moz.gov.ua/docfiles/dn_20150701_0398_dod_1_ns.pdf (дата звернення: 12.01.2023).
2. Методологія викладання аптечної технології ліків : навч.-метод. посіб. О. І. Тихонов та ін.; за ред. О. І. Тихонова і Т. Г. Ярних. 2-ге вид., стереотип. Харків: НФаУ, 2015. 232 с.
3. Положення про навчально-методичний комплекс дисциплін у Національному фармацевтичному університеті: ПОЛ А2.5-25-124 / розроб.: Т. В. Крутських, А. Б. Ольховська. Харків, 2020. 51 с.
4. Про освіту : Закон України № 1556-VII від 01.07.2014. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 11.12.2022).
5. Ставицький А. В. Розвиток вищої освіти, заснованої на дослідженнях. *Вища освіта України*. 2013. № 3 (додаток 2). С. 27–30.
6. Afzal Sayed Munna, Md Abul Kalam. Teaching and learning process to enhance teaching effectiveness: a literature review. *International Journal of Humanities and Innovation (IJHI)*. 2021. Vol. 4, № 1. P. 1–4.

7. An introduction to education research methods: exploring the learning journey of pre-service teachers in a transnational programme. White Sonia et al. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 2015. Vol. 44(1). P. 1–14.
8. Melnik G. M., Yarnykh T. G., Rukhmakova O. A. Comparative analysis of pharmacopeial requirements to extemporaneous medicines. *Journal of Global Pharma Technology*. 2020. Vol. 12, Issue 01 (Suppl.). P. 301–306.
9. Melnik G. M., Yarnykh T. G., Rukhmakova O. A. Pharmacopaine aspects of extemporaneous technology of soft medicines and suppositories. *Journal of Advanced Pharmacy Education & Research*. 2020. Vol. 10, Issue 1. P. 60–65.
10. Nouri A. I., Hassali M. A., Hashmi F. K. Contribution of pharmacy education to pharmaceutical research and development: Critical insights from educators. *Perspectives in public health*. 2020. Vol. 140, № 1. P. 62–66.
11. Ramirez-Montoya M. S., Hernández D. C. R. Inverted learning environments with technology, innovation and flexibility: Student experiences and meanings. *Journal of Information Technology Research (JITR)*. 2016. Vol. 9, № 1. P. 18–33.
12. The learning subsystem interplay in service innovation in born global service firm internationalization. Weerawardena J. et al. *Industrial Marketing Management*. 2020. Vol. 89. P. 181–195.

REFERENCES

1. Nastanova ST-N MOZU 42-4.5:2015 (2015). Vymohy do vyhotovlennia nesteryl'nykh likarskykh zasobiv v umovakh aptek [Requirements for the manufacture of non-sterile drugs in pharmacies]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Tykhonov, O. I., Yarnykh, T. H., Tykhonova, S. O., Kotenko, O. M., Dankevych, O. S., Orlovetska, N. F., et al. (2015). Metodolohiia vykladannia aptechnoi tekhnolohii likiv [Methodology of teaching pharmacy technology of drugs]. Kharkiv: NUPH [in Ukrainian].
3. POL A2.5-25-124 (2020). Polozhennya pro navchalno-metodichnij kompleks disciplin u Nacionalnomu farmaceutychnomu universiteti [Regulations on the educational and methodological complex of disciplines at the National University of Pharmaceutical] / rozrob.: T. V. Krutskih, A. B. Olhovska. Harkiv [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy pro vyshchu osvitu 01.07.2014 № 1556-VII [Law of Ukraine «On higher education» 01.07.2014 № 1556-VII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
5. Stavickij, A. V. (2013). Rozvitok vishoyi osviti, zasnovanoi na doslidzhennyah [Development of research-based higher education]. *Visha osvita Ukrayini – Higher education of Ukraine*, 3 (dodatok 2), 27–30 [in Ukrainian].
6. Afzal Sayed Munna, Md Abul Kalam (2021). Teaching and learning process to enhance teaching effectiveness: a literature review. *International Journal of Humanities and Innovation (IJHI)*, 4 (1), 1–4 [in English].
7. White Sonia, Hepple Erika, Tangen Donna, Comelli Marlana, Alwi Amyzar, Shaari Zaira (2015). An introduction to education research methods: exploring the learning journey of pre-service teachers in a transnational programme. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 44(1), 1–14 [in English].
8. Melnik, G. M., Yarnykh, T. G., Rukhmakova, O. A. (2020). Comparative analysis of pharmacopeial requirements to extemporaneous medicines. *Journal of Global Pharma Technology*, 12 (1), 301–306 [in English].
9. Melnik, G. M., Yarnykh, T. G., Rukhmakova, O. A. (2020). Pharmacopaine aspects of extemporaneous technology of soft medicines and suppositories. *Journal of Advanced Pharmacy Education & Research*, 10 (1), 60–65 [in English].
10. Nouri, A. I., Hassali, M. A., Hashmi, F. K. (2020). Contribution of pharmacy education to pharmaceutical research and development: Critical insights from educators. *Perspectives in public health*, 140 (1), 62–66 [in English].
11. Ramirez-Montoya, M. S., Hernández, D. C. R. (2016). Inverted learning environments with technology, innovation and flexibility: Student experiences and meanings. *Journal of Information Technology Research (JITR)*, 9 (1), 18–33 [in English].
12. Weerawardena, J., Salunke, S., Knight, G., Mort, G. S., & Liesch, P. W. (2019). The learning subsystem interplay in service innovation in born global service firm internationalization. *Industrial Marketing Management*, 89, 181–195 [in English].

T. H. YARNYKH

*Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor,
Head of the Department of Drugs Technology,
National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine
E-mail: tyarnykh@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8496-1578>*

O. A. RUKHMAKOVA

*Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor,
Professor at Department of Drugs Technology,
National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine
E-mail: rukhmakovaolga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8573-8965>*

M. V. BURIK

*Candidate of Pharmaceutical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at Department of Drugs Technology,
National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine
E-mail: marinaburjak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6671-9662>*

S. V. OLIINYK

*Candidate of Pharmaceutical Sciences,
Assistant at Department of Drugs Technology,
National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine
E-mail: sveta_oleinik@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6638-3564>*

**INTRODUCTION OF LEARNING EDUCATIONAL AND RESEARCH COMPONENTS
ON THE LESSON EXAMPLE «PREPARATION OF OINTMENTS»**

The modern process of increasing the efficiency of the provision of educational services involves a purposeful system of interconnection of educational and research activities of students of higher education. Education with the help of active inclusion of students of higher education in research work ensures the development of a creative personality and the formation of self-regulation of one's own activities. Graduates of higher education institutions should be able to analyze, compare, qualify, generalize, quickly find the necessary information, think logically, use new scientific knowledge in their professional activities, plan, organize and conduct research activities. In this connection, the development of means, mechanisms, technologies, and approaches to the organization of effective research activity of higher education students becomes relevant. The analysis of classical and advanced scientific approaches to the process of formation of research competence among students of higher education at the Drugs Technology Department of the National University of Pharmacy allowed to develop a model of the methodology and assessment of the formation of educational and research competence in the process of studying the educational component «Pharmacy-based Technology of Drugs». An important feature of the organization of research work of students of higher education is the introduction of elements of research work during laboratory and practical classes. The article presents the experience of conducting classes on the preparation of ointments using classic pharmacy technology and improved (using modern equipment). In order to compare the efficiency of using modern equipment, students of higher education in the class produced emulsion ointment according to the classic technology of manufacturing extemporaneous dosage forms and using the modern homogenizer «Silent Crusher M». During the analysis of the results of the educational and experimental research using the example of the lesson «Preparation of ointments», students of higher education were able to work out the order of technological operations, parameters and method of mixing ointments depending on the type of dispersion system, compare the quality of ointments made by classical and advanced technologies. The introduction of fragments of scientific and research work into the structure of classes will help students of higher education to increase the level of development of motivational, cognitive, activity and personal components of educational and research activities. The results of the research can be used in the organization of classes on the educational component «Pharmacy-based Technology of Drugs», as well as in improving the methodical training of teachers.

Key words: pharmaceutical education, educational and research components, pharmacy-based technology of drugs, technological process, ointments.

ТЕОРІЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ

УДК 378.011.3-051:001.895 172.12-047.22

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.11>

А. О. БУБІН

кандидат педагогічних наук,

завідувачка кафедри теорії та методики дошкільної освіти,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: abubin@ipc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0002-7670-1263>

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проблема формування громадянської компетентності майбутніх вихователів є актуальною та своєчасною для теоретико-практичного її вирішення, оскільки від її сформованості залежить успішність громадянського виховання підростаючого покоління.

Метою статті є аналіз використання інноваційних методів у формуванні громадянської компетентності майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти. Для досягнення мети необхідним стало вирішення наступних завдань: 1) сутнісно-структурне уточнення поняття громадянської компетентності вихователя ЗДО; 2) аналіз використання інноваційних методів як засобу формування громадянської компетентності здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта у процесі вивчення обов'язкових освітніх компонентів «Вступ до спеціальності» та «Педагогіка дошкільна». Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення.

На основі узагальнених підходів вчених до визначення громадянської компетентності та її тлумачення у нормативних документах, а також з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності уточнено поняття громадянської компетентності майбутнього вихователя – як особистісного новоутворення здобувача освіти, в основі якого лежить громадянськість як провідна особистісна якість; є результатом системи професійної підготовки та визначником сформованості професійної компетентності й проявляється у здатності високо кваліфіковано виконувати свої професійні функції та мати активну соціальну й громадянську позицію.

Громадянськість визначено як сформовану якість особистості майбутнього вихователя, що проявляється в усвідомленому оволодінні системою громадянських знань, у глибоких почуттях любові, захисту та примноженні багатств рідної країни, у відповідальному ставленні до норм суспільного життя та власної відповідальності за дотримання своїх прав і свобод та інших осіб, а також у прагненні професійного формування цієї якості у дітей дошкільного віку.

Дієвим фактором формування громадянської компетентності у здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта визначено використання інноваційних методів навчання освітніх компонентів, зокрема вивчення «Вступу до спеціальності» та «Педагогіки дошкільної». Мова йде про використання проектного навчання, кейс-технології, дискусійних прийомів, «асоціативного куща», роботу в малих групах та ін.

Подальшого дослідження потребує науково-методична розробка рекомендацій з використання інноваційних інтерактивних технологій у процесі вивчення студентами вибіркових освітніх компонентів.

Ключові слова: громадянська компетентність, здобувач вищої освіти, формування громадянської компетентності, інтерактивні методи, освітній компонент.

Постановка проблеми. Протягом усього суспільного розвитку важливим є формування громадянської свідомості та громадянської позиції всіх членів суспільства. Для українського сьогодення формування громадянськості як провідної особистісної риси є першочерговим завданням освітньої діяльності всіх закладів освіти. Особливо актуалізується проблема громадянської освіти та громадянського вихо-

вання для дошкільної освіти, оскільки саме цей вік є сприятливим для формування почуття любові до Батьківщини та ціннісного ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших. Невипадково, в Державному стандарті дошкільної освіти (Базовому компоненті 2021) соціально-громадянська компетентність визначена як базова в освітньому напрямі «Дитина в соціумі» для збагачення та поглиблення змісту

освіти на наступних її рівнях у початковій та середній школі [Базовий компонент].

Аналіз психолого-педагогічної літератури та досвіду практичної діяльності свідчить про те, що успішність професійної діяльності, її результативність залежить насамперед від професійної компетентності фахівця. З огляду на це, сформованість громадянської компетентності майбутнього вихователя слугує одним із важливим дієвих засобів формування соціально-громадянської компетентності дитини дошкільного віку. Адже саме вихователь як носій інформації, взірець поведінки й діяльності впливає на дитину, формуючи її особистість. Звідси, проблема формування громадянської компетентності як фундаментальної в системі загальних професійних компетентностей майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти є надзвичайно актуальною й своєчасною для її теоретико-практичного вирішення.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема формування громадянської компетентності відображена в освітніх документах, як-от: Закон України «Про освіту», Концепція громадянської освіти в Україні, Державний стандарт дошкільної освіти (Базовий компонент), Концепція Нової української школи, професійний стандарт «Вихователю закладу дошкільної освіти», Рамкова програма оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя тощо.

Питання громадянської освіти та виховання, формування громадянськості особистості та громадянської компетентності достатньо висвітлені в наукових доробках соціологів, психологів, педагогів. Так, І. Жадан у монографії «Громадянська компетентність: соціальні очікування та реалії» подає соціально-психологічну концепцію розвитку громадянської компетентності, визначає структуру, показники та індикатори для оцінювання рівня її сформованості, пропонує алгоритм проектування середовища, орієнтованого на розвиток складових громадянської компетентності. В. Шахрай аналізує громадянську компетентність особистості як проблему сучасного суспільства. У свою чергу, В. Кравцов та Т. Кравцова розкривають теоретичні засади формування громадянської компетентності майбутнього соціального педагога, аналізуючи функції громадянської компетент-

ності. Т. Кравчинська досліджує теоретико-методологічні засади формування громадянської компетентності педагога нової української школи.

Конструктивним у контексті нашої проблеми є дослідження цінностей громадянської компетентності як базових у професійній підготовці майбутніх вихователів, проведене Н. Мельник. Так, зокрема, акцентовано увагу на: повагу до прав людини, визнання цінності культурного різноманіття, визнання цінності демократії, справедливості, рівності і верховенства права, знання та критичне розуміння мови і особливостей спілкування, знання самого себе та критична самооцінка, громадянська свідомість, упевненість у собі, прийняття невизначеності, аналітичне та критичне мислення, навички вирішення конфліктів [Мельник].

А. Рацул та О. Рацул тлумачать громадянську компетентність як інтегровану якість особистості майбутнього педагога та досліджують механізми її формування. Над проблемою формування громадянської компетентності майбутнього вчителя початкової школи засобами художнього слова працює М. Стахів.

Пов'язані з питаннями нашого дослідження також наукові доробки вчених Л. Козак та С. Федорової. Так, зокрема, науковиці аналізують особливості формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. О. Косенчук досліджує зміст, форми та методи формування соціально-громадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Отже, проблема формування громадянської компетентності особистості є не новою й певною мірою досліджена. Однак, на нашу думку, недостатньо вивченими є питання пошуку шляхів оптимізації процесу формування громадянської компетентності майбутніх фахівців у цілому й зокрема педагогів закладу дошкільної освіти.

Метою статті є аналіз використання інноваційних методів у формуванні громадянської компетентності майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти. Для досягнення мети необхідним стало вирішення наступних завдань: 1) сутнісно-структурне уточнення поняття громадянської компетентності вихователя ЗДО;

2) аналіз використання інноваційних методів як засобу формування громадянської компетентності здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта у процесі вивчення обов'язкових освітніх компонентів «Вступ до спеціальності» та «Педагогіка дошкільна».

Виклад основного матеріалу. Аналіз різних наукових джерел свідчить про те, що єдиного визначення громадянської компетентності особистості немає. Так, О. Пометун громадянську компетентність визначає як інтегративну характеристику особистості, що включає певний рівень психологічної готовності до активного здійснення суспільного життя – громадянськість [Пометун]. У свою чергу, М. Козій інтерпретує громадянськість як духовно-моральну-якість, яка характеризує людину як особистість, визначаючи її духовно-моральну сутність [Козій].

І. Бех, С. Рябов тлумачать громадянську компетентність як світоглядно-психологічний стан людини, що характеризується усвідомленням себе громадянином своєї держави; «комплекс особистісних якостей і рис людини, які забезпечують специфічність способу її мислення і є спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки, спрямованих на розбудову, зміцнення і збагачення своєї країни; сформованість моральних ідеалів суспільства, почуття любові до батьківщини, активної громадянської і соціальної позиції» [Бех; Рябов].

Громадянську компетентність як систему знань, умінь, навичок, переконань, емоцій і цінностей, що сприяють усвідомленню людиною власного місця в суспільстві й допомагають реалізуватися їй як громадянину своєї держави визначають Т. Магдич, Т. Шевчук та ін. [Магдич]. Науковці З. Горова, В. Косенко громадянську компетентність розглядають як здатність людини реалізувати свої права й нести відповідальність за них [Горова; Косенко].

У січні 2018 року Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу було схвалено Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя, в якій громадянську компетентність (Civic competence) визначено як здатність особистості діяти як відповідальні громадяни й повною мірою брати участь у соціальному житті [Рамкова програма оновлених ключових компетентностей].

У професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» серед загальних компетентностей провідною визначено громадянську компетентність як здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку [Професійний стандарт].

У контексті досліджуваної проблеми конструктивною нам видається інтерпретація громадянської компетентності майбутніх соціальних педагогів, запропонована В. Кравцовим та Т. Кравцовою: як певне особистісне новоутворення, формування якого відбувається в процесі реалізації сукупності навчальних і виховних систем у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця, а також – як складову його професіоналізму, оскільки готовність до здійснення громадянського виховання є однією з професійних вимог до підготовки соціального педагога [Кравцов; Кравцова].

Узагальнюючи різні підходи вчених до визначення громадянської компетентності та її тлумачення у нормативних документах, а також специфіку майбутньої професійної діяльності педагогічних працівників у сучасному закладі дошкільної освіти, нами уточнено поняття громадянської компетентності майбутнього вихователя – як особистісного новоутворення здобувача освіти, в основі якого лежить громадянськість як провідна особистісна якість; є результатом системи професійної підготовки та визначником сформованості професійної компетентності й проявляється у здатності високо кваліфіковано виконувати свої професійні функції та мати активну соціальну й громадянську позицію. Громадянськість нами визначено як сформовану якість особистості майбутнього вихователя, що проявляється в усвідомленому оволодінні системою громадянських знань, у глибоких почуттях любові, захисту та примноженні багатств рідної країни, у відповідальному ставленні до норм суспільного життя та власної відповідальності за дотримання своїх прав і свобод та інших осіб, а також у прагненні професійного формування цієї якості у дітей дошкільного віку.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури зроблено висновок, що структур-

ними компонентами громадянської компетентності є:

1) система знань, яка складається з певних фактів, концепцій, ідей та теорій, які формують, розвивають усвідомлене розуміння сутності понять громадянин, громадянське виховання, громадянська освіта, громадянськість тощо;

2) уміння та навички як здатність та спроможність майбутнього вихователя виконувати професійні функції в цілому й зокрема формувати та розвивати громадянськість у дітей дошкільного віку; використовувати наявні знання для досягнення певних результатів; формувати соціально-громадянську компетентність дітей у закладі дошкільної освіти;

3) цінності громадянської компетентності як базові у професійній підготовці майбутніх вихователів [Мельник]: емпатія, навички співпраці, навички автономного навчання, знання та критичне розуміння світу, відповідальність, відкритість до інших культур, уміння слухати та спостерігати, повага до людської гідності, гнучкість та уміння адаптуватися, лінгвістичні та комунікативні навички та багатомовність; повага до прав людини, визнання цінності культурного різноманіття, визнання цінності демократії, справедливості, рівності і верховенства права, знання та критичне розуміння мови і особливостей спілкування, знання самого себе та критична самооцінка, громадянська свідомість, упевненість у собі, прийняття невизначеності, аналітичне та критичне мислення, навички вирішення конфліктів;

4) творча практична діяльність, орієнтована на формування громадянської компетентності вихованців у закладі дошкільної освіти;

5) соціальна активність та активна життєва позиція [Antoniuk, Durmanenko].

Формування громадянської компетентності в майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти є одним із важливих завдань системи професійної підготовки і за своєю сутністю є складним неперервним процесом, орієнтованим на розвиток кожного компонента громадянської компетентності здобувача освіти як важливої складової його професійної компетентності. Важливим фактором формування громадянської компетентності майбутніх вихователів у Комунальному закладі вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волин-

ської обласної ради є вивчення здобувачами освіти обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів. З метою активізації цього процесу використовуються інноваційні методи навчання, оскільки саме вони забезпечують не лише оволодіння теоретичними знаннями, але й сприяють активній взаємодії всіх учасників освітнього процесу, розвивають професійний інтерес, мотивацію та відповідно формують цінності й активну соціально життєву позицію майбутніх фахівців. Власне, на нашу думку, саме використання інноваційних методів у професійній підготовці майбутніх вихователів слугує одним із дієвих чинників формування їхньої громадянської компетентності.

З огляду на це, проблема інноваційних інтерактивних технологій у професійній підготовці майбутніх вихователів не є новою для викладацького складу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Так, для прикладу, використання квазіпрофесійної діяльності у професійній підготовці здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта досліджували А. Бубін та Є. Дурманенко [Бубін; Дурманенко].

Зараз коротко проаналізуємо виховні можливості інтерактивних методів у формуванні громадянської компетентності майбутніх вихователів у процесі вивчення нормативних освітніх компонентів «Вступ до спеціальності» та «Педагогіка дошкільна» [Освітньо-професійна програма]. Так, для прикладу, вивчаючи тему 3. «Дошкільна освіта в Україні. Заклад дошкільної освіти як основне місце професійної діяльності майбутнього вихователя (освітній компонент «Вступ до спеціальності»), здобувачі освіти – майбутні вихователі після детального історичного огляду розвитку дошкільного виховання за кордоном (Я.-А. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, Ф. Фребель, Р. Оуен, П. Кергомар, М. Монтессорі) та в Україні (Н. Лубенець, С. Русова, О. Дорошенко, В. Сухомлинський), аналізу системи дошкільної освіти, її принципів та завдань виховання дітей дошкільного віку й національних пріоритетів розвитку і виховання дітей дошкільного віку (Базовий компонент дошкільної освіти) заповнювали «Асоціативний куш – Дошкільна освіта за кордоном». Для аналізу здобувачами освіти під керівництвом викладача самостійно

були визначені країни: Болгарія (дитячі садки, ясла, ясла-садки з денним і напівденним перебування дітей), Великобританія (муніципальні та приватні денні ясла, ясельні школи, ясельні класи, ігрові групи, клуби матері і дитини, групи «можливостей»), Данія (ігрові майданчики, цілодобові дошкільні заклади), Ізраїль (муніципальні і приватні дитячі садки), Німеччина (дитячі садки з повним або неповним днем, одноступові дошкільні заклади, пришкільні групи, підготовчі класи, цілодобові інтернати, материнські центри), Польща (цілодобові двотижневі ясла-садки, тимчасові дитячі садки типу сімейних мікросадків), Туреччина (фабричні, експериментальні дитячі садки), Фінляндія (народні дитячі садки, відкриті дитячі садки, дошкільні дитячі будинки), Франція (материнські школи, класи для малят при початкових школах, дитячі садки), Швейцарія (комплекси «дитячий садок-школа»), Японія (основа виховання – національна цінність японського народу, «система виховання таланту»).

Після змістового наповнення асоціативного куща в дискусійній формі відбулося порівняльне обговорення недоліків і переваг дошкільної виховання та освіти за кордоном і в Україні з виокремленням саме аспектів громадянського виховання.

При вивченні теми 4. «Основи педагогічної діяльності та вимоги до особистості вихователя» (освітній компонент «Вступ до спеціальності») дієвими виявились: робота в малих групах, дискусії, аналіз аргументів «за» і «проти»,

аналіз випадків і ситуацій тощо. Зокрема, на практичному заняття здобувачі освіти детально аналізували проблему «Чому я обрала професію вихователя?», розглядали всі можливі варіантів відповідей і вписували в колонки переваги та недоліки, а також коментували наслідки, до яких можуть привести визначені аргументи (таблиця 1). Орієнтовні відповіді здобувачів освіти нами подано в таблиці 1.

Після обговорення рішення проблеми здобувачам освіти пропонується проаналізувати Професійний стандарт вихователів закладу дошкільної освіти [Професійний стандарт], доповнивши його певними компетентностями (як загальними, так і фаховими), а також розробити професійний портрет сучасного вихователя ЗДО, подавши його у вигляді діаграми Ейлера Венна (рис. 1).

Як переконливо свідчить досвід практичної освітньої діяльності, продуктивним у формуванні громадянської компетентності майбутніх вихователів є підготовка та захист здобувачами освіти проєктів. Як приклад, наведемо вивчення теми 11. «Естетичне виховання дітей дошкільного віку» (освітній компонент «Педагогіка дошкільна»). Здобувачі освіти під час проблемної лекції знайомляться з поняттями естетичного розвитку та естетичного виховання; зі змістом становлення і вдосконалення естетичної свідомості та естетичної діяльності особистості; компонентами естетичної культури особистості; пізнають завдання естетичного виховання

Таблиця 1

Аналіз проблеми «Чому я обрала професію вихователя»

Проблема: Чому я обрала професію вихователя?	
Варіант 1: Це дуже цікава професія	
Переваги: постійна робота з маленькими дітьми, яких я дуже люблю; вони на очах у мене дорослішають, ідуть до школи....	Недоліки: велика відповідальність; діти не слухаються; низька заробітна плата; падає авторитет вихователя ...
Варіант 2: Це конкурентоспроможна професія	
Переваги: зараз дуже потрібні вихователі; можна працювати у приватному ЗДО; можна працювати гувернеркою у заможних сім'ях; я завжди матиму роботу; можна поїхати за кордон; це додатково буду працювати з дітьми, готуючи їх до школи ...	Недоліки: дуже низька заробітна плата; репетиторство у старших класах; гувернерство в Україні ще не є поширеним явищем ...
Варіант 3: Це професія для майбутнього кар'єрного зростання.	
Переваги: почну з дитячого садка, а потім буде можливість відкрити власний приватний заклад розвитку дитини; стану директором ЗДО...	Недоліки: багато фахових педагогічних працівників залишаються вихователями до пенсії; ніякого кар'єрного зростання вихователь зазвичай не має...
Ваше рішення проблеми: хочу і буду вихователем; мені подобається працювати з дітьми дошкільного віку; буду хорошою мамою і зможу добре виховувати своїх дітей; зможу добре заробляти; працюватиму над собою і досягну високих результатів у своїй професійній педагогічній діяльності.	

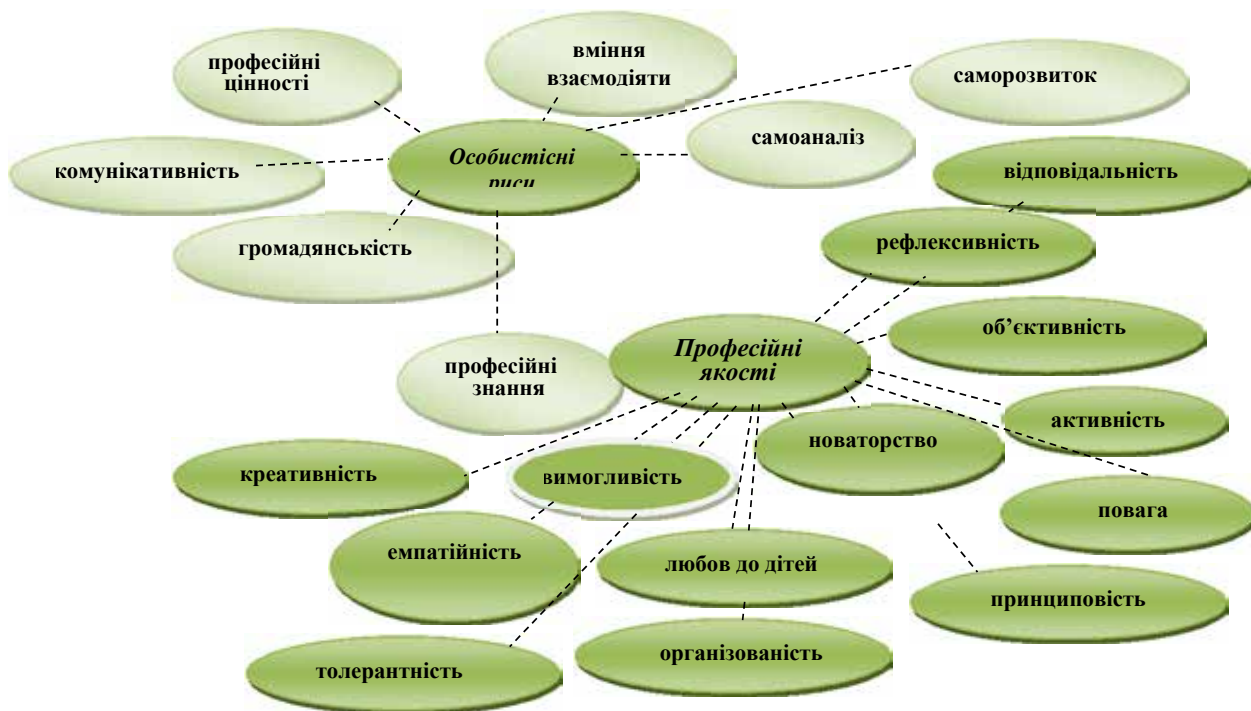

Рис. 1. Професійно-особистісний портрет сучасного вихователя ЗДО

дітей дошкільного віку, його зміст та засоби; а також теоретично знайомляться з організацією естетичного виховання в закладі дошкільної освіти.

Після цього здобувачам освіти пропонується вибрати та підготувати творче практичне завдання (самостійна робота) – проект «Організація естетичного виховання в сучасному закладі дошкільної освіти» (за вибором здобувачами конкретного ЗДО й певного наповнення, наприклад, художня діяльність дітей у закладі дошкільної освіти; форми прояву творчості дітей тощо).

Зауважимо, що ця тема взята не випадково, адже саме у процесі естетичного виховання дітей легко можна формувати й їхні громадянські якості, почуття, свідомість.

Здобувачам освіти запропоновано орієнтовну модель-схему підготовки проекту (рис. 2).

Ще однією цікавою й конструктивною у формуванні громадянської компетентності майбутніх вихователів виявилась кейс-технологія як навчальний метод у вивченні освітнього компонента «Педагогіка дошкільна» з метою задіяння творчих та комунікативних здібностей здобувачів освіти. Мова йде про використання конкретних ситуацій для спільного обговорення зі здобувачами освіти на практичному занятті. Кейси мають чітко сформульовану мету й навчально орієнтовані. При підготовці кейсів здобувачам освіти пропонувався алгоритм складання кейсу, запропонований Ю. Сурміним (рис. 3) [Сурмін].

Ця технологія використовувалась, наприклад, при вивченні змістового модуля III. Виховання дітей у грі. Тема 12. Теорія гри. Іграшка. Так, лектор спочатку знайомить здобувачів освіти з походженням гри в історії

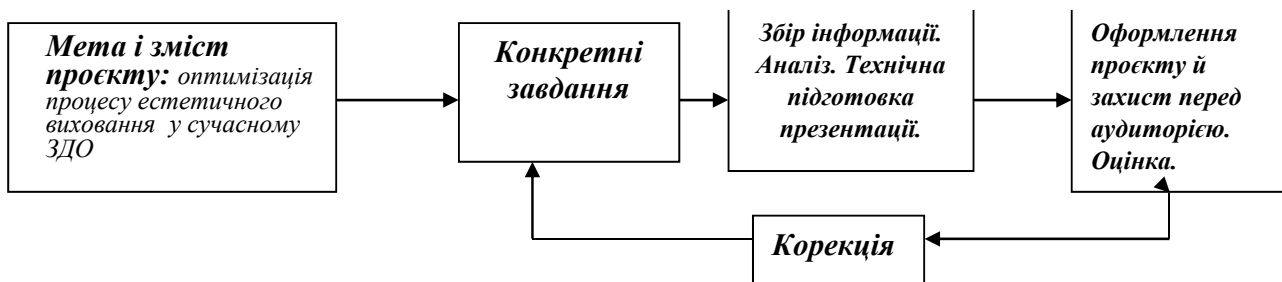

Рис. 2. Модель-схема підготовки проекту «Оптимізація естетичного виховання в ЗДО»

Рис. 3. Алгоритм розробки кейсу «Волинська народна іграшка в громадянському вихованні дітей дошкільного віку»

суспільства; аналізує зарубіжні і вітчизняні теорії гри та сучасні психолого-педагогічні дослідження (основоположник теорії гри Карл Грос; сучасні українські науковці Л. Артемова, Г. Григоренко, К. Щербакова про формування суспільної спрямованості дитини дошкільного віку у грі, розвиток моральних стосунків у творчих іграх). Пропонує для обговорення сучасну класифікацію дитячих ігор: творчі ігри, ігри за правилами, народні ігри. Спільно зі здобувачами освіти аналізуємо особливості гри як засобу всебічного розвитку дитини, а також вивчаємо структуру дитячої гри, її функції та специфіку народних ігор у формуванні особистості дитини.

Здобувачі освіти самостійно досліджують виховну й освітню цінність іграшки; історію виникнення іграшки, в тому числі й української народної іграшки. Викладач акцентує увагу здобувачів освіти на видах іграшок; сучасній класифікації дитячих іграшок; вимогах до іграшок. А також характеризує предметно-ігрове середовища, особливості його організації в різних вікових групах закладу дошкільної освіти

та специфіку його організації в інклюзивній групі. Далі логічним є постановка мети підготовки кейсу: Волинська народна іграшка в громадянському вихованні дітей дошкільного віку.

Для успішної підготовки та презентації кейсу було розроблено спільно зі здобувачами освіти вимоги до його складання (у відповідності з запропонованим алгоритмом):

- відповідність змісту кейсу меті – поглиблення знань та формування дослідницько-пошукових умінь;

- складність кейсу мусить відповідати рівню підготовки здобувачів освіти й орієнтований на їхній розвиток;

- проблема має бути актуальною, співвідносною з діяльністю вихователя сучасного ЗДО й відображати реальність (це здобувачі освіти мають аргументувати під час захисту);

- обов'язково провокувати дискусію й передбачати альтернативні міркування (наприклад, волинська народна іграшка не відіграє виховної ролі у становленні дитини-громадянина; або взагалі волинської народної іграшки не існує; і т.п.).

Висновки. Громадянська компетентність є однією із фундаментальних загальних ком-

петентностей у системі професійної компетентності майбутнього вихователя сучасного закладу дошкільної освіти, яка уможливило не лише успішне виконання своїх професійних функцій, але й забезпечує формування громадянськості у дітей дошкільного віку. Дієвим фактором формування громадянської компетентності у здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта є використання інноваційних методів навчання освітніх компонентів,

зокрема вивчення ОК «Вступ до спеціальності» та «Педагогіка дошкільна». Мова йде про використання проєктного навчання, кейс-технології, дискусійних прийомів, «асоціативного куща», роботу в малих групах та ін.

Подальшого дослідження потребує науково-методична розробка рекомендацій з використання інноваційних інтерактивних технологій у процесі вивчення здобувачами освіти вибіркового освітніх компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук, праць. Київ, 2002. С. 6–12.
2. Бубін А. О., Дурманенко Є. А. Квазіпрофесійна діяльність у формуванні в майбутніх вихователів компетентності педагогічного партнерства. *Академічні студії. Серія: Педагогіка*. 2022. Вип. 3. С. 34–41.
3. Громадянське виховання: нові виклики сучасних реалій в умовах трансформації суспільства: наук.-доп. бібліогр. показч. / уклад.: З. М. Горова, В. В. Косенко. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. 128 с.
4. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження : навчально-методичний посібник. Харків : Ранок, 2021. 240 с.
5. Козій М. Б. Громадянськість – проблема актуальна та соціально-цінна: Навч.-метод. посібник. Київ: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 276 с.
6. Кравцов В., Кравцова Т. Теоретичні засади формування громадянської компетентності майбутнього соціального педагога. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 103. С. 27–35. URL: <https://bit.ly/3AOkd3K>
7. Магдич Т. Аналіз сутності поняття «громадянська компетентність» у системі психолого-педагогічних і лінгводидактичних категорій. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 28. С. 77–82.
8. Мельник Н. І. Цінності громадянської компетентності як базові у професійній підготовці майбутніх вихователів. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2018. Випуск 2. С. 3–10. URL: <http://journals.urau.ua/appfo> (дата звернення: 08.03.2023).
9. Рамкова програма оновлених ключових компетентностей на основі життєвих навичок. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>. (дата звернення: 09.04.2023).
10. Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <http://lpc.org.ua/wp-content/uploads/2021.pdf>
11. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. №23. С.12–18.
12. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» : Наказ Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijni-standarti-kerivnika-ta-vihovatelya-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 08.03.2023).
13. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ. Київ: МАУП, 2003. 368 с.
14. Axiological Aspect of Professional Training of Future Pedagogues / V. Z. Antoniuk, N. I. Alendar, O. S. Bartkiv, O. V. Honcharuk, O. L. Durmanenko. *Journal of Higher Education Theory and Practice* Vol. 22(6). 2022. 156–165.

REFERENCES

1. Bekh I. D. (2002) Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti. [Competency approach in modern education] *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditey ta uchnivsk'oyi molodi: zb. nauk, prats'*. Kyiv. Pp. 6–12.
2. Bubin A. O., Durmanenko YE. A. (2022) Kvaziprofesiynna diyal'nist' u formuvanni v maybutnikh vykhovateliv kompetentnosti pedahohichnoho partnerstva. [Quasi-professional activity in the formation of pedagogical partnership competence in future educators]. *Akademichni studiyi. Seriya: Pedahohika*. Vyp. 3, Pp. 34–41.
3. Hromadyans'ke vykhovannya: novi vyklyky suchasnykh realiy v umovakh transformatsiyi suspil'stva: nauk.-dop. bibliohr. pokazhch. (2011) [Civic education: new challenges of modern realities in the conditions of the transformation of society: science-adp. bibliography show]. Z. M. Horova, V. V. Kosenko. Sumy. SumDPU im. A. S. Makarenka. 128 p.
4. Derzhavnyy standart doshkil'noyi osvity: osoblyvosti vprovadzhennya (2021) [State standard of preschool education: features of implementation: educational and methodological manual]. Kharkiv: Ranok, 240 p.

5. Koziy M. B. (2004) Hromadyans'kist' – problema aktual'na ta sotsial'no-tsinna. [Citizenship – an actual and socially valuable problem]. Navch.-metod. posibnyk. Kyiv. Vydavnytstvo NPU im. M. P. Drahomanova. 276 p.
6. Kravtsov V., Kravtsova T. (2012) Teoretychni zasady formuvannya hromadyans'koyi kompetentnosti maybutn'oho sotsial'noho pedahoha. [Theoretical foundations of the formation of civic competence of the future social pedagogue]. *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriya: Pedahohichni nauky*. Vyp. 103. Pp. 27–35. URL: <https://bit.ly/3AOkd3K>
7. Mahdych T. (2020) Analiz sutnosti ponyattya «hromadyans'ka kompetentnist'» u systemi psykholoho-pedahohichnykh i lnhvodydaktychnykh katehoriy. [Analysis of the essence of the concept of «civic competence» in the system of psychological-pedagogical and linguistic didactic categories]. *Innovatsiyna pedahohika*. Vypusk 28. Pp. 77–82.
8. Mel'nyk N. I. (2018) Tsinnosti hromadyans'koyi kompetentnosti yak bazovi u profesiyniy pidhotovtsi maybutnikh vykhovateliv. [Values of civic competence as basic in the professional training of future educators] *Aktual'ni problemy pedahohiky, psykholohiyi ta profesiynoyi osvity*. Vypusk 2. Pp. 3–10. URL: <http://journals.urau.ua/appfo> (data zvernennya: 08.03.2023).
9. Ramkova prohrama onovlenykh klyuchovykh kompetentnostey na osnovi zhytlyevykh navychok. [Values of civic competence as basic in the professional training of future educators]. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53> (data zvernennya: 09.04.2023).
10. Osvitn'o-profesiyna prohrama «Doshkil'na osvita» pershoho (bakalavr'skoho) rivnya vyshchoyi osvity (2021) [Educational and professional program «Preschool education» of the first (bachelor's) level of higher education] <http://lpc.org.ua/wp-content/uploads/2021.pdf>
11. Pometun O. (2005) Formuvannya hromadyans'koyi kompetentnosti: pohlyad z pozytsiyi suchasnoyi pedahohichnoyi nauky. [Formation of civic competence: a view from the standpoint of modern pedagogical science.] *Visnyk proqram shkil'nykh obminiv*. № 23. Pp. 12–18.
12. Pro zatverdzhennya profesiynoho standartu «Vykhovatel' zakladu doshkil'noyi osvity» (2021) Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 19 zhovtnya 2021 roku № 755-21. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. [On the approval of the professional standard «Teacher of a preschool education institution»] URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzhennya-profesijni-standarti-kerivnika-ta-vihovatelya-zakladu-doshkilnoyi-osvity> (data zvernennya: 08.03.2023).
13. Surmyn YU. P. (2003) Teoryya system y systemnyy analiz [Theory of systems and system analysis]. Kyiv: MAUP, 2003. 368 p.
14. Aksiolohichnyy aspekt profesiynoyi pidhotovky maybutnikh pedahohiv (2022) [Axiological Aspect of Professional Training of Future Pedagogues]. V. Z. Antoniuk, N. I. Alendar, O. S. Bartkiv, O. V. Honcharuk, O. L. Durmanenko. *Journal of Higher Education Theory and Practice* Vol. 22(6). Pp. 156–165.

A. O. BUBIN

Candidate of Pedagogical Sciences,

Head of the Department of Theory and Methodology of Preschool Education, Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”

of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: abubin@lpc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0002-7670-1263>

INNOVATIVE METHODS OF FORMING CIVIC COMPETENCE OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATORS

The problem of the formation of civic competence of future educators is relevant and timely for its theoretical and practical solution, since the success of civic education of the younger generation depends on its formation.

The purpose of the article is to analyze the use of innovative methods in the formation of civic competence of future preschool teachers. In order to achieve the goal, it became necessary to solve the following tasks: 1) essential and structural clarification of the concept of civic competence of the teacher of special education; 2) analysis of the use of innovative methods as a means of forming the civic competence of students of the specialty 012 Preschool education in the process of studying the normative educational components «Introduction to the specialty» and «Preschool pedagogy». Research methods: analysis, synthesis, generalization.

Based on the generalized approaches of scientists to the definition of civic competence and its interpretation in regulatory documents, as well as taking into account the specifics of future professional activity, the concept of civic competence of the future educator has been clarified – as a personal development of the student of education, which is

based on citizenship as a leading personal quality; is the result of the system of professional training and a determinant of the formation of professional competence and is manifested in the ability to perform one's professional functions in a highly qualified manner and to have an active social and civic position.

Citizenship is defined as the formed quality of the personality of the future educator, which manifests itself in the conscious mastery of the system of civic knowledge, in deep feelings of love, protection and increase of the wealth of the native country, in a responsible attitude to the norms of social life and one's own responsibility for observing one's rights and freedoms and that of other persons, as well as in the pursuit of professional formation of this quality in preschool children.

The use of innovative methods of teaching educational components, in particular, the study of «Introduction to the specialty» and «Preschool Pedagogy» is determined as an effective factor in the formation of civic competence among students of the specialty 012 Preschool education. We are talking about the use of project learning, case technology, discussion techniques, «associative bush», work in small groups, etc.

Scientific and methodical development of recommendations for the use of innovative interactive technologies in the process of studying selective educational components by students requires further research.

Key words: civic competence, student of higher education, formation of civic competence, interactive methods, educational component.

УДК 378.091

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.12>

М. П. ВОВК

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти,

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Електронна пошта: miravovk79@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9109-9194>

ПОСТАТЬ ОЛЕНИ СЕМЕНОГ У ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЇ

У статті схарактеризовано первні «сродної» педагогічної праці у життєтворчості доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, керівника ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури, науково-дослідної лабораторії «Академічна культура дослідника» при університеті, відомої дослідниці з теорії і методики, лінгводидактики вищої професійної освіти, профільного філологічного навчання Олени Семеног. Доведено, що з ім'ям званої дослідниці пов'язаний інноваційний поступ української педагогічної освіти, розвитку наукової школи формування і розвитку культуромовної особистості дослідника в умовах неперервної освіти, імплементації європейських цінностей в сучасному науково-освітньому просторі. Окреслено основні ідеї вченої в контексті сучасної лінгвоперсоналогії: формування культуромовної особистості майбутніх фахівців; утвердження академічної культури як європейської цінності; утвердження культури наукового наставництва; неперервності професійного розвитку вчителя української мови і літератури; створення цифрового середовища для освітньої і наукової діяльності; формування україномовної компетентності учня. Обґрунтовано, що основне досягнення Олени Миколаївни Семеног – це повага від людей, кристалізована щоденною працею, добрим серцем, професіоналізмом, наполегливістю і подвижницькою роботою на педагогічній, освітянській, науковій нині; це наукова школа, яка активно розвивається задля утвердження унікальності філологічної, педагогічної науки на українських теренах; це сотні вчителів-філологів, у професійному житті яких постать відомої дослідниці, талановитої наставниці, педагогині відіграла мотивуючу, **спонукальну роль**.

Ключові слова: Олена Семеног, лінгвоперсоналогія, неперервна педагогічна освіта, наставництво, культуромовна особистість, професійний розвиток вчителя.

...Людина – все ж істота вертикальна і її життя визначається не так уздовж – кількістю прожитих років, хліба і солі і поношеної одежі, як у височінь ціннісного сходження. Від кожного з нас залежить, чим наповнимо внутрішній простір особистості.

С. Кримський

Вступ. В умовах реформаційних змін у сфері неперервної педагогічної освіти важливим чинником її поступу є професіоналізм науковців, глибина наукового мислення, наставницька мудрість яких визначають вектори інноваційного розвитку освіти і науки, утверджують принципи «сродної» праці, добротворення, професіоналізму, інноваційності, академічної добротності. З-поміж відомих дослідниць, які розвивають сучасну педагогічну науку, визначають вектори інноваційних змін у педагогічній освіті України, вирізняється постать Семеног Олени Миколаївни, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри української мови і літератури Сумського державного педа-

гогічного університету імені А.С. Макаренка, керівника ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури, науково-дослідної лабораторії «Академічна культура дослідника» при університеті, відомої дослідниці з теорії і методики, лінгводидактики вищої професійної освіти, профільного філологічного навчання.

Утвердження національних традицій розвитку лінгвістичних, педагогічних, українознавчих студій та європейських цінностей академічної культури, добротності зумовлює потребу щодо більш широкої екстраполяції ідей, цінних практик педагогів-новаторів. Саме тому постать Олени Миколаївни Семеног заслуговує

на окрему дослідницьку увагу. З ім'ям вченої пов'язаний інноваційний поступ педагогічної освіти, розвиток наукової школи формування культуромовної особистості дослідника в умовах неперервної освіти, імплементації європейських цінностей в сучасному науково-освітньому просторі.

Аналіз останніх досліджень. У сучасному науково-освітньому дискурсі актуалізується увага дослідників до проблем лінгвоперсоналогії (І. Гурський, Т. Космеда, Г. Крохмальна, О. Семенов [Семенов 2018: 7] та ін. До аналізу ідей Олени Миколаївни Семенов у контексті розвитку філологічної освіти, неперервної педагогічної освіти зверталися М. Вовк, О. Земка, О. Кульбабська, В. Сидоренко та ін.

Мета статті – схарактеризувати первні «сродної» педагогічної праці у життєтворчості Олени Семенов; окреслити основні ідеї подвижницької української педагогічної освіти і науки в контексті сучасної лінгвоперсоналогії.

Виклад основного матеріалу.

Лінгвоперсоналогія у дискурсі сучасної науки. В основі розвитку української філології, педагогіки, українознавчих студій – подвижницька місія особистостей, чий життєвий, професійний шляху покладений на вітар національної освіти, наукової думки. Саме крізь призму концептів «мова», «людина», «культура», «освіта» варто розглядати сутність мовної особистості як ключове поняття лінгвоперсоналогії. З-поміж відомих постатей, які заклали методологічне підґрунтя визначення мовної особистості, – В. фон Гумбольдт, О. Потебня, І. Франко, І. Бодуен де Куртене, Д. Овсяннико-Куликовський, С. Єрмоленко, Т. Космеда, Л. Мацько І. Огієнко та ін. І. Гурський зауважує, що «сучасна лінгвістика демонструє зростаючий інтерес до вивчення мовної особистості»; ... мовна особистість «становить посилений дослідницький інтерес вчених соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики, лінгвокультурології, лінгвопоетики, лінгвістичної персоналогії» [Гурський 2018: 20]. Дослідник визначає ключові ідеї для поступу філологічних студій лінгвістичної портретистики, міждисциплінарних досліджень у контексті антропологічних, культурологічних психолінгвістичних, соціолінгвістичних теорій, концепцій.

Л. Мацько вважає, що ключовим поняттям лінгвоперсоналогії є мовна особистість – «людина, яка не тільки знає українську мову, а й здатна творчо самовиражатися рідною мовою, пропагувати її, захищати і розвивати, тобто ставитися до неї свідомо, з почуттям відповідальності за її долю. ... «Мовна особистість» твориться в конкретному середовищі, а наукове його дослідження проектується у багаторівневому вимірі [Мацько; Кравець 2007].

О. Семенов здійснила дефінітивний багатоаспектний аналіз мовної особистості [Семенов 2016 : 13]. Дослідниця, розвиваючи ідеї знаних вчених, доводить, що «мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства»; національна мова бере участь не лише у формуванні народного світосприйняття, а й у самому «розгортанні» думки» (за О. Потебнею); «мовець, який розширює функції мови, творить україномовне середовище в усіх сферах суспільного життя, відроджує культуру, традиції народу, подає зразки висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою» (за І. Огієнком)».

Означені характеристики доцільно спроектувати на професійний імідж самої Олени Миколаївни Семенов, завідувача кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. Професійною майстерністю, спрямованістю на глибинне дослідження фольклорного, літературного, наукового слова, власною життєвою позицією вона доводить: педагог-дослідник має виконувати унікальну соціокультурну місію в соціумі – збереження сакральності рідної мови, її унікальності, нормативності, експресивності, художньо-виражальної конотації, стилістичної диференціації.

Життєтворчість на засадах «сродної праці». Первні працелюбності Олени Миколаївни Семенов, любові до рідного слова, до людей закодовані в мудрості її батьків Миколи і Клавдії Срібних, у любові до книги дідуся Михайла, у сакральному ставленні до фольклорних джерел бабусі Марії. У 1980 р. Олена Срібна із золотою медаллю закінчила Лиманську загальноосвітню школу на Харківщині. Нині з особливим хвилюванням приїздить

у рідне село, тепло згадує всіх учителів школи, особливо директора Олександра Чепурного, Віру Савелівну, талановиту вчительку української мови і літератури та класного керівника Черкасову Зіну Степанівну. У далеких 1980–1985 рр. Олена Срібна навчалася на філологічному факультеті Харківського державного університету імені О.М. Горького. Навчалася української мови і глибоко шляхетної духовності. Викладачі, представники «старої інтелігенції» мали ґрунтовну підготовку з лінгвістики та літературознавства, володіли секретами ефективного живого слова, мовним чуттям (доценти Л. Авксентьев, І. Муромцев, В. Калашник, Л. Веневцева, Ю. Безхутрий, Н. Корж, професори З. Голубєва, Ф. Медведєв).

У 1985 р. О.М. Срібна з відзнакою закінчила Харківський державний університет, отримала кваліфікацію «Філолог. Викладач української мови та літератури» і рекомендацію до вступу в аспірантуру при кафедрі української мови. Однак сімейні обставини (переїзд молодого сім'ї до м. Глухова Сумської області за місцем проходження військової служби чоловіка) внесли деякі корективи в реалізації цих планів.

Майже двадцять років Олена Миколаївна Семенов працювала у Глухівському державному педагогічному інституті імені С.М. Сергєєва-Ценського (тепер Глухівський національний педагогічний університет імені О.П. Довженка), пройшла шлях від асистента до доцента, завідувача кафедри української літератури і методики її викладання.

У 1996 році у спеціалізованій вченій раді Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України захистила кандидатську дисертацію на тему «Родинні виховні традиції у професійній підготовці студентів педагогічних інститутів». Робота стала результатом тривалого науково-методичного пошуку, а ще – глибокою вдячністю родині, науковим керівникам і порадиникам – кандидатам педагогічних наук Ігнатенку Петру Романовичу, Люрїній Танїті Іванівні, Зінченку Володимирі Павловичу.

До подальшої наукової діяльності спонукали авторитетні вчені, доктори педагогічних наук, професори, академіки М.С. **Вашуленко**, Н.Й. Волошина, Н.Г. Ничкало, Л.І.Мацько. 2002–2005 рр. запам'ятовуються як напруженою роботою над дисертацією в докторантурі Інсти-

туту педагогіки і психології професійної освіти АПН України, так і корисним спілкуванням з ученими різних регіонів України.

15 лютого 2006 р. у спеціалізованій вченій раді Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України О.М. Семенов успішно захистила докторську дисертацію, де вперше теоретично обґрунтувала навчально-методичну систему професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури в педагогічному університеті, побудовану на основі компетентнісно-орієнтованого підходу. Цій же проблемі присвятила і монографію «Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури» (2005). Успішністю роботи О. Семенов завдячує науковому консультанту, доктору філологічних наук, професору, дійсному члену НАПН України, завідувачеві кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Любові Іванівні Мацько.

З 2005 р. О.М. Семенов працювала у відділі теорії історії та історії педагогічної майстерності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (м. Київ), виконувала обов'язки члена спеціалізованих вчених радах Інституту ПООД НАПН України та Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, здійснювала опонування, експертизу докторських і кандидатських дисертацій, рецензування. На серйозне ставлення до наукових пошуків спонукав директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН, академік Іван Андрійович Зязюн.

З 2007 р. О.М. Семенов за сумісництвом – завідувач, професор кафедри української мови Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. З 2016 р. професійне життя Олени Миколаївни пов'язане з мудрим наставництвом, керівництвом кафедрою української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. Кафедра стала справжнім об'єднуючим осередком філологічної думки, педагогічної інноватики в Україні, зорієнтованим на імплементацію кращих європейських практик підготовки вчителя.

Інновації для сучасної освіти. Олена Миколаївна Семенов – авторка понад 400 наукових,

науково-методичних праць, статей у фахових виданнях, у виданнях, які індексуються в авторитетних науково-метричних базах. З-поміж праць дослідниці – наукові, навчально-методичні розвідки фольклористичного, українознавчого, етнолінгвістичного спрямування: «Народна будівельна лексика Глухівщини» (1993); «Магія рідного слова» (1996); «Хата моя тесовая» (1993); «Родинні виховні традиції як засіб формування особистості майбутнього вчителя» (1996); «Родинопька» (1996); «Методичні рекомендації для проведення фольклорно-діалектологічної практики студентів» (1990); «Методичні рекомендації для практичних занять з курсу «Українська діалектологія» (1992); «Тепло отчого дому» (метод. рекомендації з народознавства для вчителів початкових класів, Суми, 1993), «Український фольклор» (2004) та ін. На окрему увагу заслуговують авторські і колективні праці, що сформулювали унікальний напрям педагогічної науки – розвиток культуромовної особистості («Мова наша – українська» (2011), «Українська культуромовна особистість учителя: теорія і практика» (2008), «Етнолінгводидактична культура педагога» (2006), «Мовна особистість учителя в художній літературі» (2008), «Мовно-літературна освіта в Україні: погляд крізь роки» (2008), «Фахова практика вчителя-словесника» (2011), «Культура наукової української мови» (2010), «Вступ до слов'янської філології» (2011), «Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах» (2012), «Урок української мови у вимірах педагогічної дії» (2015) та ін.

Олена Миколаївна активно реагує на інновації і виклики у сучасній освіті й науці. Про це свідчить постійне прагнення реалізувати відповідні інновації у змісті, методах і технологіях підготовки майбутніх учителів, у організації неформальних заходів для педагогів-практиків, участь у реалізації мовної складової Концепції Нової української школи. Про дієву професійну позицію свідчать праці дослідниці, підготовлені одноосібно або у співпраці з колегами з різних куточків України: «Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти» (2021), «Українська мова. 10 клас. змістова лінія: «Громадянська відповідальність» (2019), «Українська мова. 10 клас. Профільний рівень, українська філологія»

(навчально-методичний посібник / Л.І. Мацько, О.М. Семенов, Н.Б. Голуб, Ю.О. Романенко, О.М. Мацько, О.М. Сидоренко) (2020), «Українська лінгводидактика» (2018), Українська мова для державних службовців (навчальний посібник / Л. В. Пшенична, О. М. Рудь, О. М. Семенов) (2019), Електронні словники Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України в освітньому процесі (М. В. Надутенко, Н.П. Пономаренко, О.М. Семенов) (2020), «Інтегративні основи розвитку педагогічної майстерності вчителя-словесника» (2020), «Культура наукової мови. Програма навчальної дисципліни. Кваліфікаційний рівень – магістр (Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література); освітня програма Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)» (О.М. Семенов, Н.П. Пономаренко) (2020), «Методика навчання української мови у ЗОЗ. Програма навчальної дисципліни. Кваліфікаційний рівень – магістр (Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література); освітня програма Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)» (О.М. Семенов, Н.П. Пономаренко) (2020), «Фахова практика майбутнього вчителя-філолога» / О. Семенов, М. Вовк, Т. Дятленко, Н. Громова (2021), «Українська мова: посібник для 5 класу закладів загальної середньої освіти» / О. Семенов, Т. Дятленко, М. Білясник, В. Волницька (2021) та ін.

Упродовж 2018-2022 рр. О.М. Семенов брала активну участь у виконанні грантових проєктів: проєкту ЕРАЗМУС+: Жан Моне «Європеїзація докторських програм у галузі теорії освіти на засадах міждисциплінарного та інклюзивного підходів» (2018-2021, співвиконавець), проєкту ресурсного центру професійного розвитку учителя української мови і літератури (з 2019 р., виконавець; на основі стажування в «Artes Liberales» Варшавського університету та в Ягеллонському університеті (Польща) у межах міжнародного проєкту «Інноваційний університет та лідерство. Фаза IV: комунікаційні стратегії і відносини: університет – школа» (2018)); проєкту «Освітньо-дослідницький центр «МЕДІА&ВЧИТЕЛЬський кампус» у рамках гранту «Вивчай та розрізняй інфо-медійна грамотність» (керівник, 2020–2021; за підтримки IREX, посольств США та Великої Британії,

Академії Української преси, МОН України), гранту «МЕДІА&КАПСУЛІ» у рамках міжнародного проекту «Learn to Discern in Schools – National Rollout»/ «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність-національне розгортання» (за підтримки міжнародної ради наукових досліджень та обмінів IREX, посольств США та Великої Британії, Академії Української преси, МОН України) (керівник, 2021–2022), проекту IREX «Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність» (за підтримки посольств США й Великої Британії в Україні, Міністерства освіти і науки в Україні, Академії української преси) «Школа відповідального батьківства» (співвиконавець, 2020–2021, «Медіатурнір» (співвиконавець, 2021–2022).

Олена Миколаївна є науковим наставником когорти молодих дослідників. Під її керівництвом захищено 14 дисертацій (4 докторські і 10 кандидатських) з проблеми розвитку і саморозвитку культуромовної особистості фахівця-дослідника у процесі неперервної освіти. Серед них – доктори педагогічних наук В.В. Сидоренко, М.П. Вовк, Л.О. Базиль, В.І. Майковська, кандидати педагогічних наук О.І. Земка, В.П. Гордієнко, Л.А.Насіленко, І.В. Кожем'якіна, О.П. Кравченко, М.М.Ячменик, Н.П. Пономаренко, Я.І. Проскуркіна, І.С. Левенок, К.В. Діхнич та ін.

Успішний організатор науки. Олена Миколаївна є керівником колективних тем кафедри української мови і літератури «Формування культуромовної особистості фахівця в умовах неперервної освіти» (2018-2020); «Текст у сучасних дослідницьких парадигмах» (з 2021 р.), ефективним менеджером науково-дослідної лабораторії університету «Академічна культура дослідника в освітньому просторі» (з 2016 р.), ресурсного центру професійного розвитку учителя української мови і літератури (з 2019 р., за результатами діяльності яких у 2016–2022 рр. проведено 27 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій з актуальних проблем розвитку педагогічної майстерності та формування культуромовної особистості на засадах академічної культури та педагогіки партнерства. Саме завдяки професійності, здатності до ефективного партнерського діалогу викладачі, науковці, студенти, магістранти мають мож-

ливість долучитися до інтерактивних заходів, дискусій у межах проведення вебінару «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку суспільства» (спільно з Кафедрою ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» НАПН України); міжнародних науково-практичних конференцій «Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті», «Академічна культура дослідника в освітньому просторі», усеукраїнської науково-практичної конференції «Інновації в освіті і педагогічна майстерність учителя-словесника». **Мета проведення заходів** – обмін інформацією/педагогічним досвідом в аспекті формування академічної культури дослідника в освітньому просторі; популяризація результатів наукових досліджень студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, учнів-слухачів МАН, наукових співробітників; презентація науково-методичних напрацювань учителів-дослідників; заохочення молоді до виконання наукових досліджень на засадах академічної доброчесності, сприяння впровадженню стандартів академічного письма та публікаційної етики.

Професійна небайдужість Олени Миколаївни до інноваційних процесів в освіті проявляється в активній життєвій позиції, зокрема у виконанні обов'язків члена Секції 20 за фаховим напрямом «Соціально-історичні науки» Наукової ради МОН України (2016–2018), **Науково-методичної ради МОН України (НМК №15 «Науково-методична комісія з організаційно-методичного забезпечення вищої освіти», спеціальність 301, підкомісія «Освіта впродовж життя, визнання неформального та інформального навчання» (2016–2018), голови експертної комісії для проведення акредитаційної експертизи з філологічного фаху.**

У конкурсах наукових та навчально-методичних робіт викладачів Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка у 2016–2022 рр. 12 робіт, автором і співавтором яких є О.М.Семенов, входять у трійку переможців, а монографії «Академічна культура дослідника в освітньому просторі», «Формування культуромовної особистості фахівця в умовах неперервної освіти», посібники «Лінгвоперсонологія», «Мовне родинознавство», «Українська лінгводидактика», «Урок україн-

ської мови у вимірах педагогічної дії», «Українська лексикографія в школі: діалог особистостей», «Медіавчительський кампус» посіли перше місце.

Професор О.М. Семенов – член редакційних колегій міжнародного наукового фахового журналу «Порівняльна професійна педагогіка» (2014–2020), збірників фахових наукових праць: Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології (з 2020 р.); «Порівняльна професійна педагогіка» (2015–2021); Вісника Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки» (2015–2021); «Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти» (з 2019 р.); збірника Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського «Педагогічні науки» (з 2020 р.), Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки (з 2020 р.), «Академічні студії. Серія «Педагогіка» (з 2021 р.), «Академічні студії» (з 2021 р.).

Олена Миколаївна Семенов підтримує тісний зв'язок із Сумським територіальним відділенням МАН України, закладами загальної середньої освіти міста Суми і Сумської області, проводить майстер-класи з культури наукової української мови, навчання української мови в НУШ. Для формального, інформального та неформального навчання науково-педагогічних і педагогічних працівників, для студентів, учителів, учнів професор О.М. Семенов підготувала програми і посібники з академічного письма, наукової української мови, етнолінгвістики (у т. ч. 12 з грифом МОН України), якість яких успішно перевірена в межах майстер-класів, тренінгів, методологічних семінарів, семінарів-практикумів у різних закладах вищої освіти України. У 2020 р. проводила вебінари з української мови на засадах інфомедійного підходу для викладачів вищої школи та вчителів української мови і літератури від IREX.

О. М. Семенов бере участь у соціальних проєктах та різних громадських активностях. Упродовж 2011–2022 рр. успішно виконує обов'язки голови журі обласного етапу Міжнародного конкурсу імені П. Яцика серед студентів міста Суми і Сумської області, голови журі обласного конкурсу-захисту дослідницьких робіт слухачів

Сумського територіального МАН України (2017–2023). Ініціатор університетського конкурсу «Мій університет – моя гордість», університетських і обласних конкурсів з педагогічної майстерності та медіаграмотності.

Успішною і важливою є діяльність ресурсного центру професійного розвитку учителя української мови і літератури, створеного за ініціативи Олени Миколаївни Семенов у СумДПУ імені А.С. Макаренка, що спрямований на потреби майбутніх учителів і вчителів, які працюють, у формуванні і розвитку ключових компетентностей на засадах цінностей педагогіки партнерства і наставництва. Мета діяльності Центру – надавати освітньо-консультативну, інформаційно-дидактичну, дослідницьку підтримку вдосконалення ключових компетентностей учителів-словесників (майбутніх і працюючих) як наставників молоді, тьюторів, фасилітаторів; сприяти поширенню державної мови в різних сферах суспільного життя міста Суми і Сумської області. Серед напрямів центру відзначимо фахово-методичний (зорієнтований на проведення інтерактивних лекцій, міждисциплінарних тренінгів, майстер-класів з актуальних освітніх технологій у навчанні), дослідницький (спрямований на дослідження актуальних питань мовно-літературної, освітніх технологій особистісно-професійного розвитку, академічної культури) та культурно-освітній (організація і проведення фахових конкурсів, фестивалів творчих уроків, виставок учительської творчості, круглих столів, проведення інформаційно-просвітницької роботи, шкільних і студентських олімпіад, конкурсів, пізнавальних віртуальних екскурсій).

Ідеї О. Семенов у лінгвоперсоналогічному дискурсі. З-поміж ключових ідей Олени Миколаївни Семенов у контексті лінгвокультурологічних, лінгвістичних, педагогічних студій на особливу дослідницьку увагу заслуговують такі, як: формування культуромовної особистості майбутніх фахівців; утвердження академічної культури як європейської цінності в сучасному науково-освітньому просторі; неперервності професійного розвитку вчителя української мови і літератури; створення цифрового середовища для освітньої і наукової діяльності; формування україномовної

компетентності сучасного учня; реалізації культури наставництва у науці.

Реалізації ідеї *формування культуромовної особистості майбутніх фахівців* Олени Миколаївни Семенової підпорядковані наукові рефлексії і практико орієнтована викладацька діяльність дослідниці, а також наукові розвідки представників наукової школи. Професорка аргументовано доводить, що «культуромовну особистість вирізняють мовні здібності, мовна індивідуальність, виразне мовлення, гарна дикція, мовленнєва моральність; генетичну основу складають національно-культурні традиції, мовна свідомість і самосвідомість, соціальні, соціолінгвістичні, психологічні характеристики мовного колективу, національний характер» [Формування культуромовної особистості фахівця в умовах неперервної освіти 2020 : 6]. Саме тому необхідно практично впроваджувати під час формального і неформального навчання концепцію формування культуромовної особистості фахівця в умовах неперервної освіти, що становить осердя сучасної освітньої парадигми, включає положення особистісно орієнтованого, етнокультурознавчого, соціолінгвістичного підходів, дозволяє усвідомити унікальність україномовної картини світу, забезпечувати діалогову взаємодію в полікультурному інформаційному суспільстві. Означена ідея актуалізується насамперед в умовах Національної російсько-української війни, результатом якої має стати й володіння українською мовою на високому комунікативному рівні як національної цінності.

Суголосною з окресленою концептуальною ідеєю є інша важлива константа професійної діяльності О.М. Семенової – *формування україномовної компетентності сучасного учня*. Її дієва реалізація, що полягає в укладанні шкільних програм з української мови для 10–11 класів, посібників та підручників для 5, 6 класу Нової української школи спільно з авторитетними вченими та вчителями, свідчить про спрямованість на утвердження україномовності як ціннісної парадигми учнівства загалом. Йдеться про внутрішню потребу кожного учня долати «падіння авторитету рідного слова під потужним тиском суржикізації, жаргону, грубого просторіччя, американізації, беззастережного копіювання чужих для українців форм життя

і шоу-культури, культивування відчуття національної ущербності», адже «в сучасних умовах україномовності необхідна підтримка української мови як унікального засобу розвитку національної самосвідомості, визнання пріоритетності в українокомунікативній підготовці з метою самореалізації в Українській державі» [Семенової 2007 : 5-6].

Одним із пріоритетів сучасної науки й освіти у європейському просторі є академічна культура, добросовісність сучасного викладача, дослідника. Олена Миколаївна Семенова цілісно імплементує в освітній практиці Сумського державного педагогічного університету імені В.С. Макаренка якісні процедури утвердження важливих для української освіти і науки цінностей, поширює їх у співпраці з колегами різних регіонів України. У контексті *утвердження академічної культури як європейської цінності в сучасному науково-освітньому просторі* професор Олена Семенова визначає її сутнісні характеристики «як інтегративне утворення особистості, яке складається з аксіологічного, мотиваційно-етичного, нарративно-цифрового, мовнокомунікативного, праксеологічного, поведінково-інтерактивного компонентів, кожний з яких характеризується певним змістовим наповненням і проявляється в культурі розумової праці, етичній культурі, культурі академічного читання і письма, академічної комунікації, академічній інформатиці, академічному менеджменті та ін.». Екстраполюючи сутнісні характеристики поняття на університетське середовище, авторка доводить, що «формування академічної культури дослідника в умовах культурно-освітнього простору університету окреслюємо як складний, багатовимірний, поетапний процес якісних змін психологічної сфери особистості, що відбувається з урахуванням основних положень теорії діяльності, міжкультурної комунікації; ідеї гуманістичної, акмеологічної парадигми; концепції неперервної педагогічної освіти, кар'єрної концепції освіти, загальнодидактичних і специфічних принципів, і розглядаємо у лінгвокультурологічному, когнітивному, креативно-технологічному аспектах» [Семенової 2016 : 64-65].

Вагомою дієвою ідеєю Олени Миколаївни Семенової є реалізація *неперервності професійного розвитку вчителя української мови і літе-*

ратури, свідченням чого є створення і продуктивне функціонування ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури. Талановита менеджерка освіти доводить, що «суспільний запит на формування ключових компетентностей учнів та неперервний професійний розвиток вчителів української мови і літератури актуалізує потребу комунікативної взаємодії між учасниками освітнього процесу закладів загальної середньої та вищої педагогічної освіти, що може бути реалізована через ресурсний центр. Діяльність ресурсного центру професійного розвитку вчителя української мови і літератури, що функціонує в рамках українсько-польського проєкту, сприяє освітній, освітньо-консультативній, інформаційно-дидактичній, дослідницькій підтримці вдосконалення ключових компетентностей учителя-словесника в умовах міждисциплінарного освітнього середовища на освітніх рівнях: бакалаврат – магістратура закладів вищої педагогічної освіти – післядипломна освіта на засадах цінностей педагогіки партнерства і наставництва» [Семенов 2019 : 152].

Важливо зауважити, що неперервність професійного розвитку вчителів української мови і літератури забезпечується насамперед через партнерську взаємодію науковців, вчителів-практиків, громадських діячів, педагогів-новаторів, адже, – доводить Олена Миколаївна, – «сучасний учитель має професійно зростати в інноваційному освітньо-науковому середовищі, що спонукає до професійного поступу і вмотивованості бути цікавим учневі... Вагомим ресурсом забезпечення відповідного освітнього простору для професійного й особистісного зростання педагога є інновації, досягнення, згенеровані у творчій, дослідницькій співпраці науковців й освітян, які формують традиції педагогічного партнерства в українському суспільстві» [Семенов; Вовк та ін. 2021 : 1-7].

Ідея створення цифрового середовища для освітньої і наукової діяльності особливо актуальна в умовах пандемії, військового часу, а також важлива з урахуванням євроінтеграційних цінностей відкритої науки й освіти. Разом з партнерами, насамперед Українським мовно-інформаційним фондом НАН Укра-

їни, Олена Миколаївна активно долучена до створення віртуальної лабораторії, що «надає освітньому процесу більшої інтерактивності: виникає можливість вирішувати специфічні завдання за допомогою різних інтерактивних методів (мозковий штурм, проєктна робота, ситуаційні завдання тощо), підвищує рівень медіакультури, критичного мислення в умовах війни» [Надутенко; Надутенко & Семенов 2022 : 7-26]. Завдяки партнерським зусиллям створено мультимедійний словник української мови (<https://www.ulif.org.ua/>), Медіаосвітній кампус (https://www.youtube.com/channel/UCx-AL3lm3wYbt_E2dRLsLyQ), в інноваційному форматі наукові заходи проводяться, зокрема у формі кластерної технології було проведено щорічну Всеукраїнську конференцію «культуромовна особистість фахівця XXI століття» ([https://e-devel.ulif.org.ua/viewer/?sharedgraph=6383f1423169a&view=6383f1423169a&view=6383f1423169a](https://e-devel.ulif.org.ua/viewer/?sharedgraph=6383f1423169a&view=6383f1423169a&view=6383f1423169a&view=6383f1423169a)).

Олена Семенов має багато учнів – у її житті наявна когорта студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, для яких мудре наставницьке слово, професійна порада стали вагомим стимулом про професійного сходження. Саме *культура наставництва у науці* стала ключовою дієвою ідеєю її професійного життя. Власним життям, спрямованістю на утвердження якості дослідницької, викладацької діяльності Олена Миколаївна доводить, що роль наставництва варто розглядати «як соціально-педагогічний, економічний і виробничий феномен, вагомий компонент системи неперервної педагогічної освіти, одну з форм передавання педагогічного досвіду, форму / різновид корпоративної культури, що підтримує конкуренцію, життєздатність, статусність, стабільність, збереження і розвиток закладу. Розвиток ідей наставництва дозволяє глибше усвідомити роль учених як носіїв певної субкультури, яскравих особистостей, їхньої ролі у реформуванні сучасної української освіти на засадах культуровідповідності і європейськості» [Семенов 2016 : 115].

Висновки. Отже, вивчення генези «сродної» педагогічної праці у життєтворчості доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка Олени Семенов свідчать про ціннісне сходження до вершин професіоналізму

на засадах любові до рідного слова, щоденної роботи на собою, небайдужості до людського серця, душі, спільної справи. Узагальнено основні ідеї подвижницької української педагогічної освіти і науки у контексті сучасної лінгвоперсоналогії: формування культуромовної особистості майбутніх фахівців; утвердження академічної культури як європейської цінності в сучасному науково-освітньому просторі; неперервності професійного розвитку вчителя української мови і літератури; створення цифрового середовища для освітньої і наукової діяльності; формування україномовної компетентності сучасного учня» утвердження культури наставництва у науці.

Основне досягнення Олени Миколаївни Семенової – це повага від людей, кристалізована

щоденною працею, добрим серцем, професіоналізмом, наполегливістю і подвижницькою роботою на педагогічній, освітянській, науковій нині; це наукова школа, яка активно розвивається задля утвердження унікальності філологічної, педагогічної науки на українських теренах; це сотні вчителів-філологів, у професійному житті яких постать відомої дослідниці, талановитої наставниці, педагогині відіграла мотивуючу, спонукальну роль.

Перспективою подальших наукових пошуків може стати досвід професора О.М. Семенової у здійсненні проєктної діяльності, створення віртуального середовища для наукової й освітньої діяльності, реалізації процедур політики академічної доброчесності, культури в умовах університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубченко В.Ю. Семенов Олена Миколаївна. *Освіта Сумщини в іменах: науково-педагогічний довідник*. Суми: Університетська книга, 2012. С. 318–331.
2. Гурський І. Лінгвоперсоналогія як пріоритетна галузь лінгвістики. Збірник наукових праць студентів та молодих учених (За матеріалами II Всеукраїнської студентської науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації», 20 березня 2020 р.). Умань: Візаві, 2020. 318 с. URL: <https://fld.udpu.edu.ua/gurskyj-igor-yurijovych/>
3. Крохмальна Г. Деякі аспекти мовної особистості вченого. 2020. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/Ctattia_Krokhmal-na-2.pdf
4. Культура наукової мови: програма курсу / уклад. О. М. Семенової. Київ; Суми: РВВ СОППО, 2008. 54 с.
5. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. К.: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
6. Надутенко М., Надутенко М., Семенов О. та ін. Застосування цифрового методу у викладанні філологічних дисциплін (на прикладі віртуальної лексикографічної лабораторії). *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2022, № 34, с. 7-26. URL: <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/1039>
7. Семенов О. Лінгвоперсоналогія: навч. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 192 с.
8. Семенов О., Дятленко Т., Білясник М., Волницька В. Українська мова: посібник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2021. Ч. 1. 144 с.
9. Семенов О., Дятленко Т., Білясник М., Волницька В. Українська мова: посібник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2021. Ч. 2. 104 с.
10. Семенов О., Дятленко Т., Білясник М., Волницька В. Українська мова: посібник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2021. Ч. III. 256 с.
11. Семенов О.М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 216 с.
12. Семенов О.М. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): монографія / за ред. Л.І.Мацько. К., 2007. 303 с.
13. Семенов О. Концептосфера освіта в українському та польському дискурсах: міждисциплінарний підхід: монографія / наук. ред. Ю. Громик. Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 246 с.
14. Семенов О., Вовк М. Академічна культура дослідника в освітньому просторі університету: колективна монографія / Міністерство освіти і науки України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН; Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка / рец.: Л. Я. Бірюк, М. К. Дмитренко, В. І. Статівка, Л. О. Хомич. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 279 с.
15. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія; Міністерство освіти і науки України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України / наук. ред.: Л. І. Мацько; рец.: О. М. Біляєв, Н. Й. Волошина, М. П. Лещенко. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 402 с.
16. Семенов О. М., Вовк М. П. Педагогічне партнерство як пріоритет сучасної педагогічної освіти: Досвід взаємодії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України і Сумського держав-

ного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021, № 3(2), 1–7. URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-11-1>

17. Формування культуромовної особистості фахівця в умовах неперервної освіти: монографія / О. Семенов, В. Герман, Н. Громова, І. Левенок, Н. Пономаренко / за ред. О. Семенов. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 212 с.

REFERENCES

1. Golubchenko V.Yu. (2012). Semenog Olena Mykolaivna [Semenog Olena Nikolaevna]. *Osvita Sumshchyny v imenakh: naukovo-pedahohichniy dovidnyk*. Sumy: Universytetska knyha, 318-331 [in Ukrainian].
2. Gursky I. (2018). Linhvopersonolohiia yak priorytetna haluz lnhvistyky [Lingupersonology as a priority branch of linguistics]. *Zbirnyk naukovykh prats studentiv ta molodykh uchenykh (Za materialamy II Vseukrainskoi studentskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii «Suchasni filolohichni doslidzhennia: tradytsii ta innovatsii», 20 bereznia 2020 r.)*. Uman: Vizavi. 318 p. URL: <https://fld.udpu.edu.ua/gurskyj-igor-yurijovych/> [in Ukrainian].
3. Krokhmalna G. (2020). Deiaki aspekty movnoi osobystosti vchenoho [Some aspects of the linguistic personality of the scientist]. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/Ctattia_Krokhmal-na-2.pdf [in Ukrainian].
4. *Kultura naukovoï movy: prohrama kursu [Culture of scientific language: course program]* / uklad. O. M. Semenoh. (2018). Kyiv; Sumy: RVV SOIPPO, 2008. 54 s.
5. Matsko L. I., Kravets L. V. (2007). *Kultura ukrainskoi fakhovoi movy [Culture of the Ukrainian professional language]*. Kyiv: VTs «Akademii». 360 p. [in Ukrainian].
6. Nadutenko M., Nadutenko M., Semenog O. ta in. (2022). *Zastosuvannia tsyfrovoho metodu u vykladanni filolohichnykh dystsyplin (na prykladi virtualnoi leksykohrafichnoi laboratorii) [Application of the digital method in the teaching of philological disciplines (using the example of a virtual lexicographic laboratory)]*. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst*. 34, 7–26. URL: <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/1039> [in Ukrainian].
7. Semenog O. (2016). *Linhvopersonolohiia: navch. posib [Lingupersonology: teaching. manual]*. Sumy : Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. 192 p. [in Ukrainian].
8. Semenog O., Dyatlenko T., Bilyasnyk M., Volnytska V. (2021). *Ukrainska mova : posibnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Ukrainian language: a manual for the 5th grade of general secondary education institutions]*. Ternopil : Aston. Ch. 1. 144 p. [in Ukrainian].
9. Semenog O., Dyatlenko T., Bilyasnyk M., Volnytska V. (2021). *Ukrainska mova : posibnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Ukrainian language: a guide for the 5th grade of general secondary education institutions]*. Ternopil : Aston. Ch. 2. 104 p. [in Ukrainian].
10. Semenog O., Dyatlenko T., Bilyasnyk M., Volnytska V. (2021). *Ukrainska mova : posibnyk dlia 5 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Ukrainian language: a guide for the 5th grade of general secondary education institutions]*. Ternopil : Aston. Ch. III. 256 p. [in Ukrainian].
11. Semenog O.M. (2021). *Akademichna kultura doslidnyka: yevropeyskyi ta natsionalnyi konteksty: navchalnyi posibnyk [Academic culture of the researcher: European and national contexts: a study guide]*. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka. 216 p. [in Ukrainian].
12. Semenog O.M. (2007). *Ukrainska kulturomovna osobystist uchytelia (shliakhy yii formuvannia v systemi profesiinoi pidhotovky): monohrafiia [Ukrainian cultural and linguistic personality of the teacher (ways of its formation in the system of professional training): monograph]* / za red. L.I. Matsko. Kyiv, 303 p. [in Ukrainian].
13. Semenog O. (2019). *Kontseptosfera osvita v ukrainskomu ta polskomu diskursakh: mizhdystsyplinarnyi pidkhid: monohrafiia [conceptual sphere of education in Ukrainian and Polish discourses: an interdisciplinary approach: monograph]* / nauk. red. Yu. Hromyk. Sumy : Vydavnytstvo SumDPU imeni A. S. Makarenka. 246 p. [in Ukrainian].
14. Semenog O., Vovk M. (2016). *Akademichna kultura doslidnyka v osvitnomu prostori universytetu: kolektyvna monohrafiia [Academic culture of the researcher in the educational space of the university: a collective monograph]* / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN ; Sumskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A. S. Makarenka / rets.: L. Ya. Biriuk, M. K. Dmytrenko, V. I. Stativka, L. O. Khomych. Sumy : Vydavnytstvo SumDPU im. A. S. Makarenka. 279 p. [in Ukrainian].
15. Semenog O. M. (2005). *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury: monohrafiia [Professional training of future teachers of Ukrainian language and literature: monograph]*. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Instytut pedahohiky i psykhologhii profesiinoi osvity Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy / nauk. red.: L. I. Matsko ; rets.: O. M. Biliaiev, N. Y. Voloshyna, M. P. Leshchenko. Sumy : VVP «Mriia-1» TOV. 402 p. [in Ukrainian].
16. Semenog, O. M., Vovk, M. P. (2021). *Pedahohichne partnerstvo yak priorytet suchasnoi pedahohichnoi osvity: Dosvid vzaiemodii Instytutu pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy i Sums'koho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni A.S. Makarenka [Pedagogical partnership as a priority of modern pedagogical education: Experience of interaction between the Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Sciences of Ukraine and Sumy State Pedagogical University named after*

A.S. Makarenko]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 3(2), 1–7. URL: <https://doi.org/10.3747/2/2707-305X-2021-3-2-11-1> [in Ukrainian].

17. Formuvannia kulturomovnoi osobystosti fakhivtsia v umovakh neperervnoi osvity: monohrafiia [Formation of the cultural-linguistic personality of a specialist in the conditions of continuous education: monograph] / O. Semenoh, V. Herman, N. Hromova, I. Levenok, N. Ponomarenko / za red. O. Semenoh. (2020). Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. 212 p. [in Ukrainian].

M. P. VOVK

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Content and Technologies of Pedagogical Education,
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical Education and Adult Education
of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: miravovk79@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9109-9194>*

OLENA SEMENOH AS A RESEARCHER IN THE DISCOURSE OF UKRAINIAN LINGUOPERSONOLOGY

The article describes the first “kindred” pedagogical work in the life of Olena Semenoh – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Ukrainian Language and Literature of the Makarenko Sumy State Pedagogical University, Head of the Resource Center for Professional Development of Teachers of Ukrainian Language and Literature, Research Laboratory “Researcher Academic Culture” at the same university, and a well-known researcher in the theory and methodology, linguodidactics of higher professional education, specialized philological education. It is proved that the name of the famous researcher is associated with the innovative progress of Ukrainian pedagogical education, the development of the scientific school for the formation and development of a culturally and linguistically diverse personality of a researcher in the conditions of lifelong education, the implementation of European values in the modern scientific and educational environment. The main ideas of the researcher in the context of modern linguopersonology are outlined: formation of a culturally and linguistically diverse personality of future specialists; establishment of academic culture as a European value; establishment of a culture of scientific mentoring; continuity of professional development of a teacher of Ukrainian language and literature; creation of a digital environment for educational and scientific activities; formation of a student’s Ukrainian-language competence. It is substantiated that the main achievement of Olena Mykolaivna Semenoh is respect from people, crystallized by daily work, kind heart, professionalism, perseverance, and selfless service in the pedagogical, educational, and scientific field; a scientific school that is actively developing to establish the uniqueness of philological and pedagogical science in Ukraine; hundreds of philology teachers whose professional life was motivated and encouraged by this famous researcher, talented mentor, and pedagogue.

Key words: Olena Semenoh, linguopersonology, lifelong pedagogical education, mentoring, culturally and linguistically diverse personality, professional development of a teacher.

УДК 377.091.12:004

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.13>

О. В. КРИВЕНКО

*старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: v.svatko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2359-9434>*

О. В. КРИВЕНКО

*викладач кафедри загальновійськових дисциплін,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут,
м. Київ, Україна
Електронна пошта: bossyak9203@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-8730-4142>*

ЗАСОБИ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

XXI століття – століття шалених змін та постійного вдосконалення різного виду телекомунікаційних мереж. Не обійшли стороною інновації і сферу освіти: мережею Інтернет покриті майже всі заклади освіти України, існує розгалужена мережа супутникового, кабельного, ефірного аналогового або цифрового зв'язку у кожному з них. Впровадження в навчальний процес інноваційних телекомунікаційних засобів надає можливість створити найсприятливіші умови для тих, хто навчається в закладах освіти.

Мета статті – визначити особливості застосування телекомунікаційних технологій у вищій школі. Під телекомунікаціями розуміється передавання довільних повідомлень на відстань за допомогою технічних засобів (телефону, телеграфу, радіо, телебачення і т.п.) і приймання, опрацювання, зберігання повідомлень. Провідне місце серед телекомунікаційних засобів беззаперечно належить Інтернет-технологіям. Електронна форма передачі інформації є швидшою, порівняно з традиційною, і забезпечує обмін матеріалами із значно ширшим колом фахівців. Телекомунікаційні засоби у вищій школі використовуються для: – дистанційного навчання, що передбачає інтерактивність, гнучкість, індивідуалізацію, економічність, інформаційну забезпеченість; – пошуково-дослідницьких завдань; – участі у дистанційних заходах; – спільної діяльності над проектом; – міжнародних та вітчизняних конференцій. Яскравим прикладом сучасних телекомунікацій у вищій школі є використання системи Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, що дає можливість оволодіти інструментами для комп'ютеризованого самостійного навчання, в тому числі дистанційного. Телекомунікації сприяють комунікації, можливості самостійного пошуку потрібної інформації серед величезної кількості електронних джерел, використанню різних форм контролю навчальних досягнень. Вони дозволяють підвищити ефективність і якість навчання, глибину міжпредметних зв'язків, забезпечити індивідуальний підхід у навчанні та збільшити кількість самостійної роботи.

Ключові слова: телекомунікаційні засоби, цифровий зв'язок, Інтернет, MOODLE, заклад вищої освіти.

Актуальність дослідження. XXI століття – століття шалених змін та постійного вдосконалення різного виду телекомунікаційних мереж. Сьогодні важко уявити підприємство чи місцевість без стільникового зв'язку та доступу до мережі Інтернет. Майже у всіх приватних оселях та на підприємствах різної форми власності є персональні безпроводні мережі Wifi, а також з'являється все більше нових пристроїв на основі Bluetooth. Не обійшли стороною інновації і сферу освіти: мережею Інтернет покриті майже всі заклади освіти України, існує розгалужена мережа супутникового, кабельного, ефірного аналогового або цифрового зв'язку у кожному з них. Впровадження в навчальний

процес інноваційних телекомунікаційних засобів надає можливість створити найсприятливіші умови для тих, хто навчається в закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами дослідження засобів телекомунікаційного зв'язку займалися такі Т. Вахрушева, М. Загірняк, В. Кухаренко, Є. Полат, А. Хуторський, Г. Козлакова, І. Козубовська, В. Олійник, Є. Долинський, М. Бухаркіна, Я. Ваграменко, В. Вержбіцький, К. Верішко, В. Каймін, Н. Сиротенко, Н. Корсунська, Є. Полат, А. Хуторський та інші. Варті уваги дослідження І. Герасименко та М. Корнієнко. Так, І. Герасименко у своїй роботі пише про створення інформацій-

ного освітнього середовища, що забезпечить доступ до високоякісних баз даних і розширить можливості студентів у сприйнятті і засвоєнні інформації, а М. Корнієнко про телекомунікаційні технології як засіб формування пізнавальної активності. Однак, сьогодні суспільство є свідком процесу модернізації освіти, появи нових комунікацій і комп'ютерних технологій та зміни ролі телекомунікацій у закладі вищої освіти, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – визначити особливості застосування телекомунікаційних технологій у вищій школі.

Для досягнення мети було використано такі методи: порівняльний та контентний аналіз наукових публікацій, аналіз та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. На шляху еволюційного розвитку телекомунікаційних мереж прийнято виокремлювати три етапи: аналоговий, цифровий та етап телекомунікаційно-комп'ютерної інтеграції. Перший етап характеризує епоху аналогової телефонії. Зусиллями багатьох поколінь науковців і виробників було створено світову мережу телефонного зв'язку, де середовищем передавання переважно були мідні кабелі. В Україні до 1991 року також існувала аналогова мережа зв'язку, яка в основному задовольняла потреби населення, народного господарства, громадських інститутів у послугах електричного зв'язку. Зародження етапу цифрового зв'язку розпочато з моменту формулювання та доведення теореми Котельникова (1933 рік), яка оголосила принцип дискретизації аналогового сигналу та розробки основ теорії потенційної завадостійкості (1946 рік). Цифрове кодування дискретних відліків амплітуд аналогового сигналу та подальше передавання їх каналами зв'язку дали змогу реалізувати принципово інший, не аналоговий, а цифровий спосіб передавання сигналів [Воробієнко, ... : 17–18].

І коли досягнення мікро-, нано- та оптоелектроніки уможливили створення апаратури цифрового зв'язку, яка за розмірами стала набагато мініатюрнішою, ніж апаратура аналогового зв'язку, до того ж більш надійною та дешевою, розпочався етап її бурхливого впровадження. Це було яскравим прикладом того, як наука значніше випередила практику. Досягнення в цих

сферах і сьогодні залишаються дуже актуальними та необхідними [Воробієнко, ... :18].

Етап телекомунікаційно-комп'ютерної інтеграції ознаменувався успіхами як у галузі електроніки, так і комп'ютерних технологій. Створення високопродуктивних, малогабаритних і відносно недорогих комп'ютерів, інтеграція їх із телекомунікаціями у якості термінальних і комунікаційних пристроїв, а також досягнення в галузі інформаційних технологій стали підґрунтям створення інформаційних мереж. Це дало змогу накопичувати в електронному вигляді, зберігати й обробляти величезні ресурси інформації та надавати її користувачам за їх запитом у зручний для них час. Бурхливий розвиток і глобалізація інформаційних мереж дали людству Інтернет, без якого ми сьогодні не можемо уявити свого існування [Воробієнко, ... : 19].

Під телекомунікаціями в міжнародній практиці розуміється передавання довільних повідомлень на відстань за допомогою технічних засобів (телефону, телеграфу, радіо, телебачення і т.п.). Але кажучи про телекомунікації, частіше за все, мають на увазі не тільки передавання, але й приймання, опрацювання, зберігання повідомлень, причому, як правило, з використанням комп'ютерних засобів [Корнієнко].

О. Юріков пропонує визначати засоби телекомунікацій як обладнання, станційні та лінійні споруди, електричні та оптичні кабелі зв'язку, призначені для утворення телекомунікаційних мереж [Юріков : 327].

Телекомунікація – це передача знаків, сигналів, записів, слів, звуків, повідомлень і зображень за допомогою радіо, проводів, оптичних чи інших електромагнітних систем. Телекомунікація виникає, коли відбувається взаємодія інформації між учасниками за допомогою технологій. Це важливий компонент нашого суспільства, який допоміг перетворити світ на глобальне село, у якому 98 відсотків світу охоплено мережею [The Role of Telecommunication in Education].

У нашій роботі засоби телекомунікацій визначені як засоби зв'язку, що призначені для вирішення різноманітних завдань.

Провідне місце серед телекомунікаційних технологій беззаперечно належить Інтернет-

технологіям. Їх застосування дозволяє здійснити швидкий обмін професійною інформацією. Інтернет-технології дозволяють зменшити витрати часу і не виконувати ту роботу, яку вже хтось виконав до цього. Електронна форма передачі інформації є швидшою, порівняно з традиційною, і забезпечує обмін матеріалами з значно ширшим колом фахівців. Інтернет-технології є ефективним засобом забезпечення комунікації між усіма учасниками освітнього процесу, що реалізується за допомогою різноманітних чатів та телеконференцій. Використання комп'ютерних технологій забезпечує можливість здійснення неперервного консультування, що забезпечує ефективність процесу самовдосконалення [Шустова : 74].

Телекомунікаційні засоби у вищій школі використовуються для:

1. Дистанційного навчання.

І. Ахмад виокремлює такі характерні риси дистанційного навчання: а) інтерактивність (інтерактивні можливості використовуються у системі дистанційного навчання програм і систем доставки інформації, дозволяють налагодити і навіть стимулювати зворотний зв'язок, забезпечити діалог і постійну підтримку, які не можливі в більшості традиційних систем навчання); б) гнучкість (для студентів, які навчаються за умов дистанційної освіти, у виборі навчального закладу, місця і часу навчання); в) модульний принцип в основі програми (що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, яка відповідає потребам студентів); г) індивідуалізація (яка дає змогу створити для студента індивідуальну навчальну програму й індивідуальний навчальний план, а також самостійно вибирати послідовність вивчення предметів на основі індивідуального графіку); д) економічність (ефективне використання навчальних площ і технічних засобів); е) інформаційна забезпеченість дистанційного навчання (студенти отримують доступ до комплексу необхідних навчальних матеріалів у сучасному електронному вигляді безпосередньо із сервера вищого навчального закладу, де вони навчаються, інших ВНЗ та Інтернет-ресурсів); є) сучасні комп'ютерні телекомунікації (забезпечують передавання знань і доступ до різноманітної навчальної інфор-

мації на рівні, а іноді й набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання) [Ахмад].

2. Пошуково-дослідницьких завдань, що надає використовувати потужні інформаційні ресурси Інтернет для пошуку певних відомостей при виконанні творчих завдань. Організуючи пошукову роботу в мережі треба пам'ятати, що в Інтернет немає ніякого централізованого каталогу ресурсів, який би міг направити пошук. Використання кількох пошукових машин, знання основних типів ресурсів мережі та особливостей доступу до них, правильно надані запити є необхідною умовою для успішного проведення пошуку [Корнієнко].

3. Учасі у дистанційних заходах. Використання телекомунікацій для участі в різноманітних дистанційних заходах надає можливість бути присутнім без зміни місця перебування. Це поширює географію турнірів, конкурсів, змагань та стимулює до вивчення нового матеріалу.

4. Спільної діяльності над проектом.

Телекомунікаційний проект – це сумісна учбово-пізнавальна, дослідницька, творча або ігрова діяльність учнів-партнерів, що мають спільну проблему, мету, узгоджені методи і способи розв'язування проблеми, націлені на досягнення сумісного результату, та організована на основі комп'ютерної телекомунікації [Корнієнко].

Ухваливши Закон України «Про вищу освіту» у 2014 р., де визначено державну політику міжнародної співпраці, напрями та сфери зовнішньоекономічної діяльності у вищій освіті, Україна продовжила модернізацію вищої освіти, упроваджуючи ключові інструменти Болонського процесу й активно розвиваючи інтернаціоналізацію. Серед іншого, Закон визначає важливість участі у міжнародних освітніх і дослідницьких програмах, сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються, а також залученню коштів міжнародних фондів, громадських організацій тощо для виконання наукових, освітніх та інших проектів у закладах вищої освіти (ЗВО). Серед напрямів міжнародної співпраці зазначається проведення спільних досліджень, участь у міжнародних освітніх та наукових програмах співпраці, створення спільних освітніх програм з іноземними

закладами вищої освіти, науковими установами та іншими 25 організаціями, організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів [Шитікова].

5. Конференцій (міжнародних та вітчизняних).

Особливий інтерес викликають синхронні телеконференції, що підтримують спілкування у реальному часі. Системи, що використовують для синхронного спілкування Інтернет-зв'язок поділяються на системи відеозв'язку, системи голосового спілкування, системи спілкування за допомогою текстового інтерфейсу, системи обміну текстовими повідомленнями [Корнієнко].

Яскравим прикладом сучасних телекомунікацій у вищій школі є використання системи Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment (Moodle).

Moodle – модульне об'єктноорієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називається платформою для навчання. Воно дає можливість викладачам та студентам оволодіти інструментами для комп'ютеризованого самостійного навчання, в тому числі дистанційного. Студенти отримують: доступ до: 1) навчальних матеріалів (змістове наповнення лекцій, завдань до практичних/лабораторних та самостійних робіт; додаткових навчальних засобів (посібники, методичні розробки, презентації); 2) засобів для групової роботи

(Вікі, форум, чат, семінар, вебінар); 4) спілкування з викладачем через особисті повідомлення, форум, чат; завантаження файлів із виконаними завданнями [Ященко, Левандовська : 130].

Наш практичний досвід свідчить, що використання телекомунікацій в освіті передбачає різноманітні форми (рис. 1).

Нові зміни у життєдіяльності людини сприяють появі нових технологій. Подальший розвиток телекомунікаційних технологій передбачає нові форми передачі інформації та покращує їх якість.

Висновки. Сьогодні важко уявити життя людини без телекомунікаційних технологій. Освіта, як каталізатор змін, віддзеркалює трансформаційні процеси розвитку. Діяльність закладів вищої освіти реорганізується відповідно до використання сучасних технологій. Телекомунікації сприяють комунікації, можливості самостійного пошуку потрібної інформації серед величезної кількості електронних джерел, використанню різних форм контролю навчальних досягнень. Вони дозволяють підвищити ефективність і якість навчання, глибину міжпредметних зв'язків, забезпечити індивідуальний підхід у навчанні та збільшити кількість самостійної роботи. Досліджувана наукова проблема залишається актуальною, так як постійно вдосконалюються засоби телекомунікацій, тому передбачає подальші наукові розвідки.

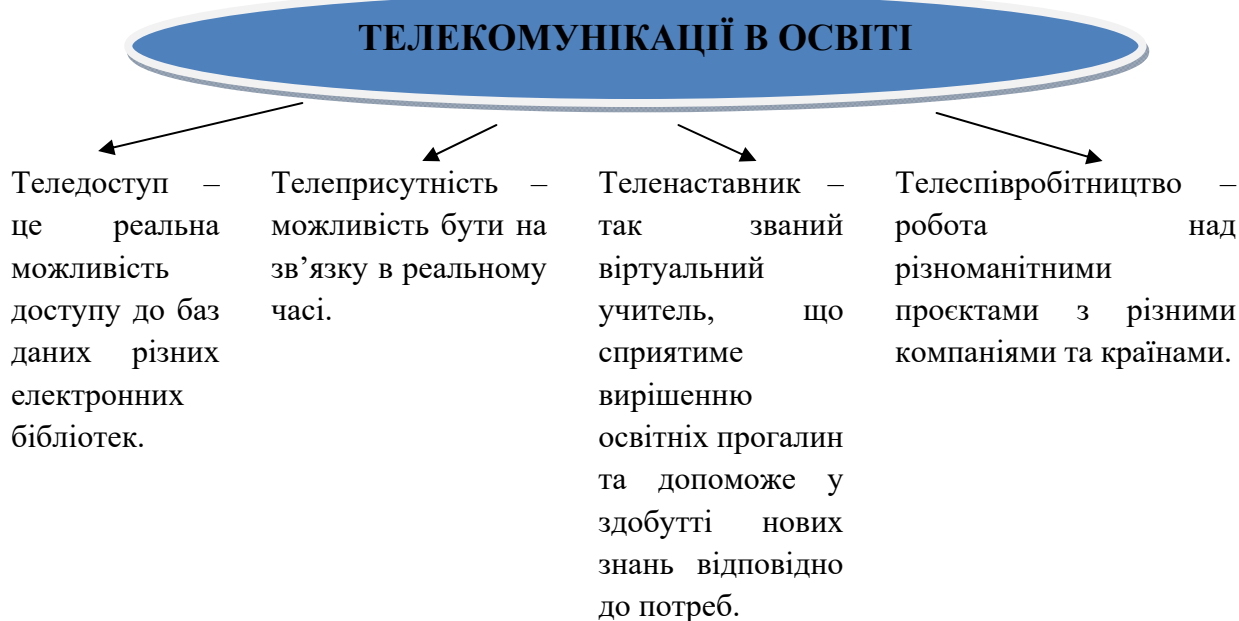

Рис. 1. Телекомунікації в освіті

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахмад І. М. Навчання в дистанційній і змішаній формі студентів ВНЗ. 2012. URL: <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1067>
2. Воробієнко П. П., Нікітюк Л. А., Резніченко П. І. Телекомунікаційні та інформаційні мережі : Підручник [для вищих навчальних закладів]. К. : САММІТ-Книга, 2010. 708 с.
3. Корнієнко М. М. Телекомунікаційні технології як засіб формування пізнавальної активності старшокласників. 2021. URL: https://fi.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/7/21.pdf
4. Шитікова С. П. Реалізація програм міжнародної співпраці європейського союзу як механізм інтернаціоналізації вищої освіти України : дис. канд. пед. наук. 13.00.06 теорія та методика управління освітою. Київ, 2019. 297 с.
5. Шустова Н. Ю. Місце і роль інтернет-технологій у системі професійного самовдосконалення вчителя початкової школи. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2016. Vol. 4, No 1. С. 72–77.
6. Юріков О. О. Технічні засоби телекомунікацій як предмет умисного пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі. 2021. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/19893>.
7. Ященко Е., Левандовська І. Дистанційна освіта в освітній діяльності вищої школи: виклики часу. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45911/1/%D0%AF%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.PDF>
8. The Role of Telecommunication in Education. URL : <https://insidetelecom.com/the-role-of-telecommunication-in-education/>

REFERENCES

1. Akhmad, I. M. (2012) Navchannia v dystantsiini i zmishanii formi studentiv [Education in the distance and mixed form of university students]. UPL : <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1067> [in Ukrainian].
2. Vorobiienko, P. P., Nikitiuk, L. A. & Reznichenko, P. I. (2010). Telekomunikatsiini ta informatsiini merezhi [Telecommunication and information networks] : pidruchnyk [dlia vyshchikh navchalnykh zakladiv]. K. : SAMMIT-Knyha, 708 p. [in Ukrainian].
3. Korniienko, M. M. (2021) Telekomunikatsiini tekhnolohii yak zasib formuvannia piznavalnoi aktyvnosti starshoklasnykiv [Telecommunication technologies as a means of forming the cognitive activity of high school students]. URL : https://fi.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/7/21.pdf. [in Ukrainian].
4. Shytikova, S. P. (2019) Realizatsiia prohram mizhnarodnoi spivpratsi yevropeiskoho soiuzu yak mekhanizm internatsionalizatsii vyshchoi osvity Ukrainy [Implementation of international cooperation programs of the European Union as a mechanism of internationalization of higher education of Ukraine] : dys. kand. ped. nauk. 13.00.06 teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu. Kyiv, 297 p. [in Ukrainian].
5. Shustova, N. Yu. (2016) Mistse i rol internet-tekhnohii u systemi profesiinoho samovdoskonalennia vchytelia pochatkovoii shkoly [The place and role of Internet technologies in the system of professional self-improvement of primary school teachers]. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, Vol. 4, No 1, 72–77 [in Ukrainian].
6. Yurikov, O. O. (2021) Tekhnichni zasoby telekomunikatsii yak predmet umysnoho poshkodzhennia abo ruinuvannia telekomunikatsiinoi merezhi [Technical means of telecommunications as a subject of intentional damage or destruction of the telecommunications network]. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/19893> [in Ukrainian].
7. Iashchenko, E. & Levandovska, I. (2021) Dystantsiina osvita v osvitnii diialnosti vyshchoi shkoly : vyklyky chasu [Distance education in the educational activity of a higher school : challenges of the time]. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45911/1/%D0%AF%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.PDF> [in Ukrainian].
8. The Role of Telecommunication in Education. URL : <https://insidetelecom.com/the-role-of-telecommunication-in-education/> [in English].

O. V. KRYVENKO

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Philology and Translation,
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine
E-mail: v.svatko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2359-9434>*

O. V. KRYVENKO

*Lecturer at the Department of General Military Disciplines,
Military Institute of Telecommunication and Information Technologies
named after the Heroes of Kruty, Kyiv, Ukraine
E-mail: bossyak9203@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-8730-4142>*

TELECOMMUNICATION MEANS IN HIGHER SCHOOL

The 21st century is a century of rapid changes and constant improvement of various types of telecommunication networks. The sphere of education has not been left behind by innovation: almost all educational institutions of Ukraine are covered by the Internet, and there is an extensive network of satellite, cable, ether analogue or digital communication in it. The introduction of innovative telecommunication tools into the educational process provides an opportunity to create the most favourable conditions for those who study in educational institutions.

The purpose of the article is to determine the peculiarities of the use of telecommunication technologies in higher education. Telecommunications refers to transfer of arbitrary messages over a distance using technical means (telephone, telegraph, radio, television, etc.) and reception, processing, and storage of messages. The most important place among telecommunications undoubtedly belongs to Internet technologies. The electronic form of information transfer is faster compared to the traditional one, and provides the exchange of materials with a wider range of specialists. Telecommunications in higher education are used for: – distance learning, which involves interactivity, flexibility, individualization, economy, information security; – search and research tasks; – participation in distance events; – joint activity on the project; – international and domestic conferences. The example of modern telecommunication tools in higher education is the Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment System (MOODLE), which makes it possible to master tools for computerized independent learning, including distance learning. Telecommunications facilitate communication, the ability to independently search for the necessary information among a huge number of electronic sources, use of various forms in monitoring educational achievements. They make it possible to increase the efficiency and quality of education, the depth of interdisciplinary connections, provide an individual approach to education, and increase the amount of independent work.

Key words: telecommunications, digital communication, Internet, MOODLE, higher education institution.

УДК 373.3.064.1/.2:37.014.3

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.14>**Є. А. ПОЧИНОК***кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри початкової освіти,**Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,**м. Полтава, Україна**Електронна пошта: zimnica@ukr.net**<http://orcid.org/0000-0002-6419-4567>***ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

У статті розглянуто сутність та основні положення педагогіки партнерства і суб'єкт-суб'єктних відносин в умовах Нової української школи. Проаналізовано різні дефініції понять «партнерська педагогіка», «діалогічне спілкування», «партнерська взаємодія». Охарактеризовано мету та ключові принципи партнерської взаємодії у контексті реалізації інновацій сучасної початкової школи, серед яких варто відзначити принципи довіри, рівності, розподіленого лідерства, поваги до особистості. Визначено позитивні фактори впливу партнерських відносин у початковій школі на розвиток особистості молодшого школяра, де, на наш погляд, найбільшу роль відіграє орієнтація на учня, моральні та сімейні цінності. Розкрито педагогічний потенціал форм та методів партнерської взаємодії, зокрема, доведено, що партнерство в освіті забезпечує підготовку конкурентноспроможної, самостійної, відповідальної та вимогливої до результатів власної діяльності особистості, здатної протистояти викликам суспільства. У процесі дослідження особливостей педагогіки партнерства в умовах нової української школи вдалося виокремити сучасні форми партнерської взаємодії, серед яких підвищеної уваги заслуговує діалогічне спілкування, яке за дистанційного навчання стає особливо актуальним, адже учням наразі найбільше не вистачає «живого» діалогу та безпосереднього контакту з іншими суб'єктами навчання. Перелік загальноприйнятих методів партнерської взаємодії доповнено актуальними методами в умовах дистанційного навчання, зокрема методами онлайн-взаємодії, прогресивного взаємовпливу, рефлексивної взаємодії та конструктивної комунікації. Доведено, що ефективна партнерська взаємодія має носити системний та цілеспрямований характер і тільки за таких умов буде здійснюватися успішна інтеграція сім'ї та школи з метою стимулювання розвитку особистості молодшого школяра. Крім зазначених, окреслено подальші шляхи реалізації партнерської педагогіки в умовах нової української школи.

Ключові слова: педагогіка партнерства, молодші школярі, партнерська взаємодія, нова українська школа, інноваційний освітній простір, гуманізація, принципи партнерства.

Поставлення проблеми. Сучасна перебудова освітньої галузі та впровадження Концепції Нової української школи передбачають гуманізацію та демократизацію суб'єктних відносин у початковій школі на засадах педагогіки партнерства як одного зі шляхів оптимізації та модернізації навчального процесу. Основною ідеєю реформування початкової освіти є ідея партнерства школи, родини та соціуму з метою максимального розвитку особистості молодшого школяра та розкриття його розумових та творчих здібностей. Гармонізація стосунків між учителем, учнями та батьками є одним із первинних завдань сучасної освітньої системи, ключова мета якої – перетворення учня на рівноправного партнера, свідомого учасника педагогічного процесу, здатного до активної та продуктивної взаємодії.

Виклики, які зараз постають перед світом, потребують переосмислення ряду проблем педагогічної науки, однією з яких є розвиток дитиноцентричної педагогіки, заснованої на взаємодії та взаємоповазі між усіма учасниками освітньо-виховного процесу [Dedusenko 2022 : 156]. Відтак Нова українська школа має будуватися на засадах об'єктивного ставлення до учня – особистості, що відзначається індивідуальними особливостями, інтересами та вподобаннями. Повага, рівність та демократична побудова спілкування – провідні принципи педагогіки партнерства, яка, особливо в умовах сучасних освітніх та суспільних реалій, є надзвичайно **актуальною** з огляду на підвищений рівень самостійності кожного суб'єкта освітнього процесу.

У зв'язку з вимушеним переходом більшості українських шкіл на дистанційну форму організації навчання, і педагоги, і учні, і батьки отримали для себе нові ролі, основна з яких – роль самостійного учасника педагогічного процесу, відповідального за результати своєї діяльності. В умовах дистанційного навчання важливо дотримуватися принципу діалогізації спілкування, що є фундаментом педагогіки партнерства та передбачає використання активних методів співпраці. Така партнерська взаємодія є не лише освітньою новацією сучасної початкової школи, що забезпечує інтенсифікацію процесу формування ключових компетентностей молодшого школяра, а й реалізує творчий та демократичний підхід до навчання. При цьому не тільки вчитель виступає фасилітатором у розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку, а й батьки є активними учасниками цього процесу. Партнерство школи та сім'ї має стати першою передумовою для отримання успішних результатів формування дитячої особистості, проте, якщо між цими двома інституціями є суперечності, це може бути причиною проблем у навчанні та поганой поведінки учня, або навіть дезадаптації до умов шкільного навчання. Натомість застосування принципів партнерської педагогіки забезпечує ефективну реалізацію особистісного-орієнтованого навчання та ідеології дитиноцентризму.

Трансформація освітніх поглядів із моделі односторонньої взаємодії «вчитель-учень» на різносторонню діалогічну співпрацю «вчитель-учень-батьки-соціум» дає можливість замінити авторитарну систему навчання на демократичну, сучасну, засновану на високих моральних та етичних цінностях, інноваційну освітню систему. Партнерська взаємодія дозволяє зробити педагогічний процес відкритим та доброзичливим і, що надзвичайно важливо, дає дитині можливість позбутися страху за помилки, а натомість навчитися аналізувати результати своєї діяльності та спільно з іншими суб'єктами партнерства досягати успіху. Така суб'єкт-суб'єктна взаємодія розкриває для її учасників широкі можливості для прояву творчості та реалізації власних ідей, а отже, слугує фундаментом для формування життєвого досвіду, необхідного для подальшої діяльності.

Аналіз попередніх досліджень. Системний аналіз науково-педагогічної літератури дає підстави стверджувати про підвищений інтерес до проблеми вивчення партнерської взаємодії в умовах Нової української школи. Основоположниками педагогіки партнерства вважаються педагоги-новатори Ш. Амонашвілі, В. Шаталов та С. Лисенкова, які одними з перших наприкінці минулого століття почали впроваджувати у свою педагогічну діяльність інноваційні на той час методи співпраці сім'ї та школи, які, безперечно, не втратили актуальності й нині. Гуманізм та індивідуальний підхід до розвитку особистості молодшого школяра стали провідними принципами педагогіки партнерства, а учень почав розглядатися як зацікавлений партнер, односторонній, рівноправний учасник педагогічного процесу. При цьому такий демократичний стиль педагогічного спілкування не означає всюдозволеність, а радше передбачає дії суб'єктів навчання, об'єднаних спільними цілями та інтересами, адже саме завдяки цьому зникає бар'єр формальності та примусу, а на зміну приходять стійкі мотиви, рівність та взаємна вимогливість.

Вивченням питання взаємозв'язку сім'ї та початкової школи у формуванні особистості молодшого школяра займалися О. Барвінський, В. Вершинін, Т. Виноградова, Г. Вороніна, О. Докукіна, А. Кондратьєва, Т. Кравченко, А. Макаренко, Л. Обухова, Л. Панфілова, Л. Пovalій, О. Савченко, В. Сухомлинський, І. Хоменко, В. Шаталов, Г. Щукіна, І. Ящук та інші. Так, особливого значення у партнерській педагогіці набуває педагогічний доробок В. Сухомлинського, який пропагував ідеї гуманності, ціннісного ставлення до дитини, забезпечення їй права на власну гідність і повагу, визнання пріоритетності суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчальному процесі.

Сутність, принципи та шляхи реалізації партнерської взаємодії в умовах Нової української школи досліджували: І. Білецька, О. Вознюк, (сутність партнерської педагогіки); Г. Вороніна, С. Довбенко, М. Єпіхіна, С. Жданенко (формування інноваційного освітнього середовища через принципи партнерської педагогіки); В. Кириченко, О. Коберник, О. Ліннік, С. Савченко, В. Хрипун (партнерська взаємодія); Т. Бабко, О. Банах, А. Вознюк, Г. Коло-

моєць, А. Кондратьєва, Л. Кудрик, О. Мельник (партнерська взаємодія у початковій школі) та інші.

Так, на думку, Т. Бабко, О. Банах, А. Вознюк, Г. Коломоєць, Л. Кудрик та О. Мельник [Нова 2020 : 5], в основу конструктивної співпраці батьків, вчителів та учнів покладено спільні цілі, завдання, прагнення й інтереси, завдяки яким реалізуються принципи рівноправності та поваги під час партнерської взаємодії. Погоджуємося з думкою науковців, що свобода творчості та позитивна вмотивованість суб'єктів освітнього процесу – основні ознаки педагогіки партнерства, які створюють передумови для успішної реалізації особистості дитини у соціумі.

Аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що партнерство в освіті базується на засадах особистісно-орієнтованого та компетентнісного навчання, демократичної співпраці, чітко визначеної діалогічної взаємодії та передбачає інтеграцію школи та сім'ї з метою максимального розвитку особистості дитини. Відтак можемо припустити, що партнерська взаємодія є інноваційним компонентом Нової української школи та володіє значним педагогічним потенціалом.

Зваживши на вищесказане, **мету статті** вбачаємо у визначенні основних положень і умов реалізації педагогіки партнерства як інноваційного компоненту Нової української школи та обґрунтуванні педагогічного потенціалу сучасних форм партнерської взаємодії в початковій освіті.

Виклад основного матеріалу. У Концепції Нової української школи [Концепція] зазначено, що під час визначення ключових проблем, які потребують термінової конкретизації для можливості оновлення освітньої системи, було виявлено, що питання впровадження партнерської взаємодії є одним із перших. Концептуальні засади реформування середньої освіти визначають дев'ять компонентів формули Нової української школи (далі – НУШ), де друге за значенням місце посідає педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнями, вчителем та батьками [Нова 2018 : 7]. У центрі освіти, відповідно до формули НУШ, має бути особистість, а не механізми освітнього процесу. І цей факт цілком закономірний, якщо зва-

жати на стрімке осучаснення освітньої системи та трансформацію суспільної думки щодо процесу навчання. Суспільство прагне рівності не тільки в праві на здобуття освіти, а й у праві на її творення. Відтак освіта має стати відкритою, демократичною та доброзичливою системою, в якій вчитель – порадник, батьки – односторонні, а учень – особистість із власними поглядами та правом на помилки. Варто зауважити, що всі ці умови виконуються завдяки партнерській взаємодії зазначених суб'єктів освітнього процесу – добровільних та рівноправних взаємин, заснованих на принципах педагогічної етики, поваги, ефективного співробітництва та свободи вибору.

Дослідження ряду науковців переконують, що основою партнерської педагогіки є система суб'єкт-суб'єктних відносин, що тримаються завдяки спільній діяльності і визначеній меті, що не обтяжені примусом до виконання, а реалізуються завдяки стійкому мотиваційному компоненту. Основним компонентом партнерської педагогіки є партнерська взаємодія, або іншими словами – діалогічне суб'єкт-суб'єктне спілкування, засноване на гуманно-особистісному підході. Такий вид взаємодії між учителем, учнями та батьками дозволяє максимально розкрити внутрішній потенціал кожного та оптимізувати педагогічний процес, адже позитивні особистісні відносини є важливим фактором, який впливає на результати цього процесу.

Під **партнерською взаємодією** ми розуміємо організовану та цілеспрямовану міжособистісну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, що відзначається інноваційністю, динамічністю, рівністю прав і поглядів, та реалізується через діалогічну співпрацю на засадах розуміння, взаємовизнання та співтворчості.

Аналіз ряду наукових досліджень дає можливість вважати **діалогічне спілкування** процесом взаємної комунікації, під час якої кожен співрозмовник (партнер) чергує ролі оповідача та слухача з метою виконання спільної діяльності та творчого пошуку шляхів вирішення проблемних ситуацій. Діалогічне спілкування є основною формою партнерської взаємодії, що відзначається рівністю співрозмовників, вільним проявом ініціативи, взаємоповагою та взаємовизнанням, а відтак – суб'єкт-суб'єктним характером співпраці.

Оскільки сучасні умови призвели до переважання відсотка дистанційної форми навчання, доцільно буде зазначити, що за такої організації педагогічного процесу важливим елементом у реалізації принципів педагогіки партнерства є різноманітні цифрові сервіси [Китиченко : 34]. Проте не варто забувати, що дистанційне навчання, попри свою ефективність, має і ряд недоліків, серед яких основний – відсутність «живого» спілкування, якого так потребують діти молодшого шкільного віку. Тут важливо правильно оцінити весь педагогічний потенціал діалогічного спілкування та визнати, що результати дистанційного навчання можуть бути високими за умови виконання ключових принципів педагогіки партнерства.

Концепція [Концепція] визначає такі *принципи педагогіки партнерства*, а відтак і партнерської взаємодії: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

До вказаних принципів вважаємо за доцільне додати *принципи*: творчої взаємодії (можливість до вільного прояву творчих ідей та дій суб'єктами партнерської взаємодії), індивідуалізації пізнавальних інтересів (право обирати різні види та форми діяльності), принцип вмотивованої співпраці (усвідомлення суб'єктами партнерської взаємодії мотивів спільної діяльності та очікуваних результатів), принцип групової динаміки (дії одного учасника партнерської взаємодії зумовлюють дії іншого), принцип аформалізму спілкування (спілкування вчителя з учнями та їх батьками передбачає перехід від формального до вільного, заснованого на взаємоповазі та взаєморозумінні, діалогу), принцип ціннісних орієнтацій (основна цінність – особистість з її інтересами, поглядами та особливостями), принцип самостійності, індивідуальності та здорової конкуренції у діяльності.

Зауважимо, що останній принцип не передбачає змагання та отримання першості, а має на увазі саме співробітництво,

що виходить з індивідуальних можливостей та здібностей дитини. За такої умови кожен матиме змогу аналізувати результати своєї діяльності, працювати над помилками та вдосконалювати особисті здобутки. Важливо, щоб суб'єкти партнерської взаємодії розуміли свою роль та усвідомлювали важливість результатів спільної діяльності. Такий формат співпраці буде, на наш погляд, найбільш плідним, адже конкретизація та узгодженість дій партнерів в умовах співробітництва дозволяє здійснювати подальшу рефлексію і забезпечує взаєморозвиток та самопізнання.

Залучення батьків до освітнього процесу, особливо початкової школи, має багато переваг, адже кожен суб'єкт усвідомлює свою роль у цьому процесі і водночас з'являється відчуття приналежності до спільного справи, об'єднання загальними інтересами та цілями. Модель партнерських відносин сучасної початкової освіти набуває нового значення у системі реформування НУШ, адже інтеграція батьків у навчальний процес за допомогою виконання спільної діяльності сприяє гармонізації та зміцненню стосунків молодшого школяра зі школою, сім'єю та соціумом загалом.

Серед *форм партнерської взаємодії* школи та сім'ї, найпоширенішою з яких є діалогічне спілкування, виділяють такі: інтерактивні форми роботи з батьками (сімейні клуби, дискусії, інтерактивні ігри, тематичні акції тощо); батьківські зустрічі; тренінги, ділові ігри та майстер-класи для учнів батьків, індивідуальні зустрічі; комунікації через електронні пристрої; застосування технології «фідбек» з батьками (зворотний зв'язок батьків на дію, подію чи взаємодію, яка дає змогу налагодити ефективну співпрацю вчителя і батьків) [Єпіхіна : 224]. До вказаних форм можемо додати також флешмоби, соціальні проекти, творчі зустрічі, конкурси, кінозал з обговоренням тощо. Досить ефективним буде впровадження власних традицій, які передбачатимуть залучення до їх спільного здійснення усіх суб'єктів педагогічного процесу.

Р. Жадан [Жадан : 123] додає до перерахованих такі *форми партнерської взаємодії* між учителем та батьками: постійна комунікація – оперативне реагування на зміни та проблеми через спілкування у чатах чи групах або

соціальних мережах і месенджерах, засобах відеозв'язку; спільна організація та проведення свят, позашкільних заходів тощо; неформальне спілкування; участь батьків у навчальному житті дітей (добровільна допомога під час створення навчальних матеріалів і формування освітнього середовища, обмін життєвим і професійним досвідом).

Проте принципи партнерської педагогіки реалізуються не лише через її принципи та форми партнерської взаємодії, а й через ресурси освітнього середовища. Сучасне освітнє середовище початкової школи має бути розвивальним, особистісно-орієнтованим, ергономічним, безпечним та прогресивним. Воно, як і сам педагогічний процес, характеризується прямою залежністю від розвитку особистості молодшого школяра та зміни його інтересів і потреб. При створенні інноваційного освітнього середовища на засадах партнерства вчитель повинен забезпечити оптимальні умови для розвитку та реалізації творчого потенціалу суб'єктів педагогічного процесу, емоційного інтелекту, моральних та особистих якостей; для готовності самостійно приймати рішення, критично мислити; здатності до самоаналізу та самоконтролю; для мотивації до здійснення спільної діяльності на добровільних умовах; для рефлексії тощо. Успішність партнерської взаємодії залежить не тільки від сформованості освітнього середовища Нової української школи, а й від ряду інших умов, зокрема: рівня довіри між суб'єктами партнерської взаємодії, ступеня гуманізації та демократизації міжособистісних відносин, всебічності та системності спільних дій, урізноманітнення форм і методів педагогічної взаємодії, стимулювання до творчих пошуків, створення безпечної та позитивної психологічної атмосфери спілкування.

Велика роль у налагодженні партнерської взаємодії відводиться вчителю, перед яким постає завдання оновлення свого професійного мислення та пошуку інноваційних шляхів організації педагогічного процесу, постійного самоаналізу педагогічної діяльності, формування довірливих взаємин із суб'єктами взаємодії [Кравчинська : 335]. Основними рисами вчителя-партнера є прогностичність та здатність до стратегічного планування, що відображаються в умінні закладати перспективу подаль-

шої взаємодії та прогнозувати майбутні результати. Завдання вчителя-партнера – сформувати таку модель партнерської взаємодії, яка насамперед буде орієнтована на усунення суперечностей між суб'єктами взаємодії та їх орієнтації на досягнення спільних цілей. З цією метою педагог може використовувати у своїй роботі такі *методи партнерської взаємодії*: аналіз конкретних ситуацій (максимальне наближення навчальної діяльності до реальної дійсності, встановлення зв'язку навчання з практичними діями); конфлікт-метод (рефлексія та виявлення труднощів і реальних проблем, які виникають у процесі навчання); бліц-гра (метод, заснований на спілкуванні, генеруванні, аргументуванні та реалізації нових ідей); ігрове проектування (активний метод, що характеризується наявністю дослідницької або методичної проблеми, розподілом учасників на невеликі групи та розробкою і презентацією пропонуваного рішення) [Ціпан : 236].

До вищевказаного переліку методів партнерської взаємодії, можемо додати також:

- методи онлайн-взаємодії (наразі особливо актуальні в умовах дистанційного навчання) – блог (передбачає обговорення, оцінку та активне коментування викладеної інформації чи запропонованого шляху вирішення певної ситуації, приміром, організації спільного свята); відеоконференція (прийняття рішень, обговорення, захист проектів відбуваються у режимі реального часу, усі суб'єкти педагогічної взаємодії мають можливість бачити один одного); чат (спілкування в групах та месенджерах в режимі реального часу, тобто онлайн);

- метод прогресивного взаємовпливу – сутність методу полягає в тому, щоб під час спілкування мотивувати партнера до внутрішніх змін та виконання спільної діяльності. Примітно, що учень на рівних правах може висловлювати свою думку щодо дій інших суб'єктів взаємодії та впливати процес спільної діяльності;

- метод рефлексивної взаємодії – емоційна регуляція спільних дій партнерів на основі налагодження зворотного зв'язку щодо інформації, отриманої під час спільної діяльності;

- метод конструктивної комунікації – обґрунтована оцінка та обговорення цілей, засобів або дій суб'єкта педагогічної взаємодії і пошук компромісних рішень.

Реалізацію партнерської взаємодії в умовах Нової української школи вбачаємо за можливе шляхом виконання вимог усіх принципів партнерської педагогіки, цілеспрямованого та організованого процесу взаємодії на засадах активізації співробітницьких стосунків між усіма учасниками педагогічного процесу, переходу від авторитарного керівництва до рівноправного соціального партнерства, побудови суб'єкт-суб'єктної моделі спілкування, неперервного та різнобічного вивчення індивідуальних особливостей учнів та їх взаємин у сім'ї, використання діалогічного спілкування на засадах гуманізації міжособистісних відносин, педагогічної просвіти батьків тощо.

Результати і висновки. На основі результатів проведеного дослідження можемо стверджувати, що партнерство в освіті є інноваційним компонентом сучасної початкової школи, що значно прискорює процес реформування останньої системи. В основу педагогіки партнерства покладено демократичний спосіб спілкування на засадах рівності, взаємоповаги та спільних інтересів – партнерську взаємодію. Такий вид співпраці є сучасною формою побудови взаємин між учителем, учнями та батьками і сприяє встановленню дружніх, заснованих на довірі та партнерстві, взаємозв'язків. Безумовна рівність, взаємна вимогливість та повага – основні принципи партнерської взаємодії, завдяки яким виконуються умови особистісно-орієнтованого та компетентнісного навчання, гуманізації та демократизації освіти.

Партнерська взаємодія передбачає реалізацію інноваційної форми педагогічної етики, де утверджуються ідеї безбар'єрного спілку-

вання, творчого співробітництва, збалансованої відповідальності за виконання покладених обов'язків задля досягнення спільної мети. Доведено, що практика партнерської взаємодії дозволяє сформувати конкурентоспроможну особистість, здатну до продуктивної діяльності, ініціативності, генерування творчих ідей, критичного мислення та оперативного реагування в нових проблемних ситуаціях. Втілення ідей партнерської педагогіки сприяє усуненню негативних станів (стресу, неприязні, тривожності), що дозволить досягти якісних результатів навчання та виховання. Надзвичайно важливо, що за умов партнерської взаємодії значно розширюються можливості для розкриття творчого потенціалу особистості, формування самостійності, ініціативності та креативності, бажання до пізнання і колективної праці.

Для того, щоб партнерська взаємодія була успішною, необхідне виконання таких умов: створення позитивного мікроклімату спілкування, використання інноваційних форм та методів взаємодії, різноманіття взаємовпливів, відкритість та демократичність спілкування, забезпечення права на автономну діяльність та захист своїх ідей, рефлексія у спілкуванні. Проте ефективність партнерської взаємодії значним чином залежить не тільки від перерахованих факторів, а, насамперед, від професійно-особистісної готовності самого педагога.

Саме тому перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо у вивченні шляхів формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до реалізації принципів педагогіки партнерства та партнерської взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єпіхіна М. Сутність принципів педагогіки партнерства в контексті реалізації концепції Нової української школи. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2018. № 6 (92). С. 213–234.
2. Жадан Р. І. Теоретичні основи «педагогіки партнерства» в освітньому процесі. *Партнерство в освіті. Практика взаємодії у контексті освітньої діяльності на шляху розбудови Нової української школи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2022. Харків: Харківська академія неперервної освіти. С. 119–126.
3. Китиченко С. Т., Китиченко С. О. Реалізація принципів педагогіки партнерства в умовах дистанційного навчання. *Партнерство в освіті. Практика взаємодії у контексті освітньої діяльності на шляху розбудови Нової української школи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2022. Харків: Харківська академія неперервної освіти. С. 32–37.
4. Концепція Нової української школи. *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 03.12.2022).
5. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: повага до особистості. *Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах гло-*

балізації». ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». 2019. Вип. 43. С. 333–335.

6. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи: Навчально-методичний посібник. / Бабко Т. М., Банах О. В., Вознюк А. В., Коломоєць Г. А., Кудрик Л. Г., Мельник О. М. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с.

7. Нова українська школа: poradnik dla vchytelia / za red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

8. Ціпан Т. Інноваційні форми та методи педагогічної взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнівської молоді. *Збірник наукових праць «Інноватика у вихованні»*. 2020. Т. 1. № 12. С. 235–241.

9. Dedusenko Z., Kopeliuk O., Kupriianenko E., Sydorenko O., & Kutluieva D. (2022). The innovative way of development of pedagogical sciences: a modern look at the study of current problems. *Revista Eduweb*, 16(2), 155–165. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.02.11>

REFERENCES

1. Iepikhina M. Sutnist pryntsyviv pedahohiky partnerstva v konteksti realizatsii kontseptsii Novoi ukrainskoi shkoly [The essence of the principles of partnership pedagogy in the context of the implementation of the concept of the New Ukrainian School]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu [Humanization of the educational process]*. 2018. № 6 (92). S. 213–234 [in Ukrainian].

2. Zhadan R. I. Teoretychni osnovy «pedahohiky partnerstva» v osvithomu protsesi [Theoretical foundations of “partnership pedagogy” in the educational process]. *Partnerstvo v osviti. Praktyka vzaiemodii u konteksti osvithoi diialnosti na shliakhu rozbudovy Novoi ukrainskoi shkoly: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Partnership in education. The practice of interaction in the context of educational activities on the way to the development of the New Ukrainian school: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference]*. 2022. Kharkiv: Kharkivska akademiia neperervnoi osvity. S. 119–126 [in Ukrainian].

3. Kytychenko S. T., Kytychenko S. O. Realizatsiia pryntsyviv pedahohiky partnerstva v umovakh dystantsiinoho navchannia [Implementation of the principles of partnership pedagogy in the conditions of distance learning.]. *Partnerstvo v osviti. Praktyka vzaiemodii u konteksti osvithoi diialnosti na shliakhu rozbudovy Novoi ukrainskoi shkoly: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Partnership in education. The practice of interaction in the context of educational activities on the way to the development of the New Ukrainian school: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference]*. 2022. Kharkiv: Kharkivska akademiia neperervnoi osvity. S. 32–37 [in Ukrainian].

4. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]*: veb-sait. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> (data zvernennia: 03.12.2022) [in Ukrainian].

5. Kravchynska T. S. Pedahohika partnerstva: povaha do osobystosti [Pedagogy of partnership: respect for the individual]. *Zbirnyk naukovykh prats Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii»*. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» [Collection of scientific works of the International scientific and practical Internet conference “Trends and prospects of the development of science and education in the conditions of globalization”. *Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University*]. 2019. Vyp. 43. S. 333–335 [in Ukrainian].

6. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи: Навчально-методичний посібник [The New Ukrainian school: organization of interaction with primary school children's parents: Educational and methodological manual]. / Бабко Т. М., Банах О. В., Вознюк А. В., Коломоєць Г. А., Кудрик Л. Г., Мельник О. М. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с. [in Ukrainian].

7. Нова українська школа: poradnik dla vchytelia [The New Ukrainian school: a teacher's guide] / za red. N. M. Bibik. Kyiv : Літера ЛТД, 2018. 160 с. [in Ukrainian].

8. Tsipan T. Innovatsiini formy ta metody pedahohichnoi vzaiemodii shkoly i simi u vykhovanni uchnivskoi molodi [Innovative forms and methods of pedagogical interaction between school and fam-

ily in the education of student youth.]. *Zbirnyk naukovykh prats «Innovatyka u vykhovanni» [Collection of scientific works “Innovation in education”]*. 2020. T. 1. № 12. S. 235–241. [in Ukrainian].

9. Dedusenko Z., Kopeliuk O., Kupriianenko E., Sydorenko O., & Kutluieva D. (2022). The innovative way of development of pedagogical sciences: a modern look at the study of current problems. *Revista Eduweb*, 16(2), 155–165. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2022.16.02.11>

YE. A. POCHYNOK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Primary Education,
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine
E-mail: zimnica@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-6419-4567>*

**PARTNERSHIP AS AN INNOVATIVE COMPONENT
OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL**

The article examines the essence and main provisions of partnership pedagogy and subject relations in the conditions of the new Ukrainian school. Different definitions of the concepts «partner pedagogy», «dialogic communication», «partner interaction» were analyzed. The purpose and key principles of partnership interaction in the context of implementing innovations in a modern elementary school are characterized, among which the principles of trust, equality, distributed leadership, and respect for the individual should be noted. The positive factors of the influence of partnerships in primary school on the development of the personality of a junior high school student have been determined, where, in our opinion, student orientation, moral and family values play the greatest role. The pedagogical potential of the forms and methods of partnership interaction has been revealed, in particular, it has been proven that partnership in education ensures the training of a competitive, independent, responsible and demanding individual who is able to face the challenges of society. In the process of researching the peculiarities of partnership pedagogy in the conditions of the new Ukrainian school, it was possible to single out modern forms of partnership interaction, among which dialogic communication deserves increased attention, which becomes especially relevant during distance learning, because students currently lack “live” dialogue and direct contact with other sub objects of study. The list of generally accepted methods of partner interaction is supplemented by actual methods in the conditions of distance learning, in particular, methods of online interaction, progressive mutual influence, reflective interaction and constructive communication. It has been proven that effective partnership interaction should be systematic and goal-oriented, and only under such conditions will successful integration of family and school be carried out in order to stimulate the personality development of the younger schoolboy. In addition to the above, further ways of implementing partnership pedagogy in the conditions of the new Ukrainian school are outlined.

Key words: partnership pedagogy, younger schoolchildren, partnership interaction, new Ukrainian school, innovative educational space, humanization, principles of partnership.

УДК 373.3.015.31:140.8]:37.091.39:004

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.15>

Л. П. ПРОЦАЙ

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри початкової освіти,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

м. Полтава, Україна

Електронна пошта: protsailp@gsuite.pnpu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5262-4630>

Н. В. ГІБАЛОВА

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри початкової освіти,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

м. Полтава, Україна

Електронна пошта: gibalowa@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7373-9859>

Я. М. МАКАРЕНКО

асистент кафедри початкової освіти,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

м. Полтава, Україна

Електронна пошта: makarenkoym@gsuite.pnpu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-6656-0823>

ОСВІТНЯ ІНФОГРАФІКА В ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»: ПРИРОДНИЧА, ІНФОРМАТИЧНА, МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНІ ГАЛУЗІ

Стаття присвячена дослідженню сутності поняття «освітня інфографіка» у контексті використання в інтегрованому навчальному курсі початкової школи «Я досліджую світ». Визначено мету та завдання освітньої інфографіки, її відмінності від візуалізації та звичайної наочності. З'ясовано, що головними ознаками цифрової інфографіки є умовність зображень, їх схематичність, структурованість інформації та естетична функціональність. Представлено різні види класифікацій освітньої інфографіки як одного із сучасних методів візуалізації навчальної інформації, зокрема виокремлено: статичну, та динамічну інфографіку (за способом подачі інформації); ненасичену та концентровану (за ступенем насиченості інформацією) тощо. Проаналізовано сервіси та інструменти створення цифрової освітньої інфографіки, серед якої найбільшою популярністю користуються сервіси Google, комп'ютерна програма Microsoft PowerPoint та онлайн-сервіс Canva.

Розкрито особливості використання інфографіки у процесі інтеграції природничої, інформатичної та математичної освітніх галузей з метою формування відповідних компетентностей особистості. Розглянуто інтелект-карти та ментальні карти як один із видів цифрової інфографіки за умов їх створення засобами інформаційно-комунікаційних технологій або за допомогою онлайн-сервісів. Доведено, що перевагою таких карт є їх дидактичний універсалізм, що полягає в можливості використання під час реалізації завдань будь-якої освітньої галузі.

Цифрову інфографіку представлено у вигляді візуальної педагогічної комунікації, що має на меті виконання завдань навчання молодших школярів. Визначено педагогічний потенціал та ефективність освітньої інфографіки з огляду на інноваційні зміни у системі початкової освіти. Окреслено перспективи подальших наукових досліджень із урахуванням переваг та недоліків використання цифрової інфографіки в інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Ключові слова: освітня інфографіка, візуалізація, інтерактивність, ментальні карти, інтелект-карти, інтегрований курс, освітні галузі.

Вступ. Завданням сучасної початкової освіти є розвиток всебічно розвиненої особистості на засадах компетентнісного під-

ходу, оптимізації, технологізації та інтеграції навчання. Формування у молодшого школяра цілісної картини світу та опанування досвідом

соціальної діяльності найбільш ефективно здійснюється через реалізацію якісної системи навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що об'єднує в собі природничу, математичну, громадянську та історичну, соціальну і здоров'язбережувальну, технологічну, інформатичну, мовно-літературну та математичні освітні галузі. Провідне місце у системі курсу обіймає природничу освітню галузь, проте не менш важливими саме в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, на наш погляд, є природничу та інформатичну галузі. Стрімке зростання обсягу інформації, її насиченості та джерел надходження зумовлює пошук інноваційних засобів об'єднання та передачі інформації, які б, відповідно до завдань навчального курсу «Я досліджую світ», забезпечували комплексність та інтеграцію навчального матеріалу.

Загальновідомо, що учні молодшого шкільного віку краще сприймають інформацію від час наочного сприйняття, тобто її візуалізації. Сучасним інструментом візуалізації інформації є інфографіка – інноваційний метод інформаційної комунікації, що передбачає синтез текстової, графічної та інших видів інформації для максимально ефективного засвоєння змісту. Особливість інфографіки полягає у найбільш оптимальному, оперативному та чіткому способі структурування навчального матеріалу з метою досягнення максимальної ефективності засвоєння даних. Нова українська школа має на меті не пасивне засвоєння учнями знань, а формування у них вміння самостійно здобувати, аналізувати та використовувати інформацію у реальних життєвих ситуаціях, тобто провідна роль відводиться не обсягу засвоєної інформації, а її якості та практичній значущості. У цьому випадку інфографіка виступає найкращим засобом формування практичних навичок школяра. Зваживши на педагогічний потенціал, інноваційність та переважання у молодших школярів наочного сприйняття інформації, можемо стверджувати про високий рівень *актуальності* проблеми використання інфографіки в інтегрованому навчальному курсі початкової школи «Я досліджую світ».

Аналіз досліджень. У сучасній педагогічній науці питання дослідження освітньої інфографіки залишається недостатньо вивче-

ним, у зв'язку з її відносною інноваційністю та відсутністю ґрунтовного практичного досвіду. Проблеми створення та систематизації інфографіки присвячені праці А. Каїро, Дж. Ланкова, В. Нестеровича, В. Санчо, М. Смікікласа, Н. Смірної, Е. Тафті, Р. Чемерського тощо. Інфографіку як ефективний засіб навчання розглядали у своїх наукових роботах В. Биков, О. Вовк, В. Заболотний, С. Кондратюк, Н. Копняк, Т. Крупська, Н. Мислицька, О. Олефіренко, А. Стрюк, В. Попель, А. Цехмістрова тощо. Так, серед переваг використання інфографіки в освітньому процесі О. Олефіренко та А. Цехмістрова [Цехмістрова, Олефіренко : 117] виокремлюють візуалізацію та структурування складної навчальної інформації, компактність інформації, організованість, зручність та технологічність, а також забезпечення високого рівня пізнавального інтересу школярів.

У науковому доробку І. Шахіної та О. Ільїної знаходимо опис процесу створення освітньої інфографіки за допомогою сучасних онлайн-сервісів таких як: сервіси Google, комп'ютерна програма Microsoft PowerPoint, онлайн-сервіси Canva, Piktochart та інші. Окремим продуктом освітньої інфографіки деякі науковці (Л. Гончаренко, Н. Копняк, Т. Крупська, О. Рибалко, М. Сакович) вважають ментальні та інтелектуальні карти, які можуть створювати учні самостійно для візуалізації навчального матеріалу, як за допомогою традиційних, так і за допомогою інформаційних технологій.

Проте особливості застосування цифрової інфографіки на уроках «Я досліджую світ», зокрема під час реалізації природничої, математичної та інформатичної освітніх галузей, не мають належного відображення у сучасній педагогічній галузі, що підсилює науковий інтерес до обраної проблематики.

Метою статті є визначення особливостей використання та створення різних видів освітньої інфографіки у процесі інтеграції природничої, інформатичної та математичної освітніх галузей навчального курсу «Я досліджую світ».

Виклад основного матеріалу. Інтенсивність розвитку інформаційного середовища та глобальні суспільні зміни зумовлюють оновлення способів та інструментів обміну інформацією. Безсумнівно, візуальне сприйняття інформації значно ефективніше, ніж інші його

види, адже більшість сучасного населення планети для передачі інформації користується інформаційно-комунікаційними технологіями, а, отже, перевагу отримує *візуалізація* як найпоширеніший спосіб візуальної комунікації, що ґрунтується на зоровому сприйнятті та засвоєнні даних. Інноваційним засобом візуалізації є інфографіка, тобто поняття «візуалізація» – ширше, ніж «інфографіка», яке є більш конкретним та полягає у комплексній візуальній презентації різних видів інформації.

У науково-педагогічній літературі термін «*інфографіка*» дефінують як:

– «просте та наочне графічне подання інформації про предмети, включаючи складні взаємозв'язки між ними»; [Шахіна, Ільїна : 59]

– «інформаційний блок, створений за допомогою зображення й типографічних елементів, що дає змогу зрозуміти або істотно полегшити розуміння подій, дій чи будь-яких важливих аспектів і супроводжує або замінює текстову інформацію»; [Вовк, Черемський : 199]

– графічне зображення, призначене для візуальної подачі комплексної інформації, даних або знань. [Кондратюк : 9]

Відтак можемо стверджувати, що *освітня інфографіка* – це інноваційний засіб візуалізації навчальної інформації в умовах нової української школи, що передбачає графічну подачу структурованої інформації з метою оптимізації та інтенсифікації навчання.

Основними характеристиками цифрової освітньої інфографіки науковці О. Вовк та Р. Черемський вважають: привернення уваги – комунікація має викликати інтерес у її суб'єктів; розуміння – ефективність комунікації у процесі передачі знань, забезпечення максимального розуміння інформації. Тобто складна інформація має стати більш простою для сприйняття; – засвоєння – комунікація має надавати знання, що запам'ятовуються. Це означає, що користувач повинен легко запам'ятати відомості, представлені у вигляді інфографіки. [Вовк, Черемський : 201]

Сучасна інфографіка робить уроки в початковій школі цікавими та змістовними. До переваг інфографіки належать також розвиток критичного та візуального мислення учнів, що сприятиме виконанню мети навчального курсу «Я досліджую світ» – формування цілісної кар-

тини світу, активізація навчально-пізнавальної діяльності, зменшення обсягів інформації шляхом її оптимального структурування без втрати інформаційної насиченості, розвиток комунікативних навичок та умінь самостійного аналізу та синтезу інформації, лаконічність та доступність. *Метою* сучасної освітньої інфографіки є спрощення процесу передачі та засвоєння інформації шляхом її структурування без втрати інформаційної насиченості.

На основі різних *класифікацій* [Вовк, Черемський : 201, Кондратюк : 13, Цехмістрова, Олєфіренко : 118] цифрової освітньої інфографіки спробуємо структурувати її різновиди за кількома критеріями (рис. 1).

Фактично будь-який вид інфографіки можна використовувати на уроках навчального курсу «Я досліджую світ». Так, приміром, для реалізації мети математичної освітньої галузі – формування математичної та інших ключових компетентностей; розвиток мислення, здатності розпізнавати і моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів [Державний стандарт : 4] – при вивченні понять кількості, довжини, ваги чи інших параметрів можемо використати візуальну демонстрацію. При порівнянні чисел можемо за допомогою зображень певних предметів наочно продемонструвати, яка кількість буде більшою. У цьому разі абстрактне число не нестиме в собі основне змістове навантаження, що значно полегшить процес сприйняття та засвоєння інформації молодшими школярами.

Аналогічно на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для реалізації завдань інформатичної освітньої галузі можна використати такий вид інфографіки як інфографіку-інструкцію. Такий вид інфографіки буде доцільним під час вивчення нового алгоритму дій чи створення певного інформаційного продукту. Не менш ефективним буде застосування відеоінфографіки, яку також можна використати під час формування природничої компетентності учнів початкової школи. Такий вид інфографіки дозволяє візуалізувати ті об'єкти природи, які неможливо спостерігати в реальному часі чи певній місцевості. Варто зауважити, що відмінною перевагою інфографіки є можливість самостійного її створення

Рис. 1. Різновиди освітньої інфографіки

учнями, що значно підвищує рівень пізнавальної мотивації.

Для створення інфографіки необхідно виконати низку етапів. Насамперед потрібно визначити тему та мету майбутнього проекту, виокремити опорні дані. Далі відбувається збір та аналіз потрібної інформації, пошук сюжету. Після цього переходимо до створення та редагування ескізу для ідеї (краще зробити ескіз на папері, щоб не витратити час на компоновку в самому редакторі інфографіки). І насамкінець варто оформити дизайн (безпосереднє створення інфографіки) та протестувати інфографіку перед демонстрацією учням. [Як вчителю навчити учнів працювати з інфографікою на уроках].

У процесі реалізації завдань інтегрованого курсу «Я досліджую світ» доцільним також буде використання інтелект-карт або ментальних

карт, створених за допомогою сервісів інфографіки, як окремих видів візуалізації інформації. Варто зауважити, що перевагою таких опорних карт є можливість їх створення як вчителем, так і учнями, що значно підвищує рівень засвоєння та розуміння навчальної інформації. За допомогою ментальних або інтелект-карт можливо оптимізувати великі обсяги складних для розуміння та запам'ятовування даних, структурувати та класифікувати їх.

Ментальні карти являють собою схеми, що візуалізують певну інформацію за допомогою структурно-логічних зв'язків при її обробці суб'єктом діяльності. Основними елементами карти є ключі (іншими словами тригери) – слова і малюнки, кожен із яких символізує конкретний спогад, сприяє виникненню нових думок та ідей, тобто активізує розумову діяльність особистості. На таких інтелект-картах тригери

розходяться від провідної ідеї, демонструючи причинно-наслідкові взаємозв'язки між властивостями об'єкта. Для створення ментальних карт засобами інформаційно-комунікаційних технологій Н. Копняк та Т. Крупська пропонують використовувати онлайн-сервіс Mindomo, що містить готові шаблони та інструменти для створення нових об'єктів. Сервіс досить простий у використанні, що дозволяє учням самостійно працювати з ним, а головною перевагою ментальних карт, розроблених в сервісі Mindomo, є повна інтерактивність та мультимедійність на всіх етапах роботи з ними [Копняк, Крупська : 149].

Проте, крім сервісу Mindomo, існує безліч не менш ефективних сервісів та програм для створення цифрової інфографіки. Так, О. Рибалко для реалізації мети математичної освітньої галузі пропонує використовувати засоби програмного середовища Adobe Flash, призначеного для продукування інтерактивного змісту і мультимедіа, векторної графіки та анімації із застосування звуку та відео. У програмі Adobe Flash можна створювати електронні навчальні посібники, до складу яких входять інтерактивні таблиці, навчальні комп'ютерні моделі, дидактичні комп'ютерні ігри та завдання тощо [Rybalko: 40].

До програмного забезпечення, за допомогою якого можна створити цифрову інфографіку також відносяться такі: Adobe Illustrator, Inkscape, CorelDraw, Corel Designer, Corel Painter, Adobe Photoshop, Gimp та інші. Якщо такі програмні засоби видаються надто складними, педагогу не варто обмежувати себе тільки стандартною та давно відомою комп'ютерною програмою Microsoft PowerPoint, адже є багато не менш простих але сучасних та ефективних онлайн-сервісів. До останніх відносимо – Pictochart.com, онлайн-сервіси Canva, Visually, Infogr.am, сервіси Google та інші. Який би сервіс не обрали, результат залежить від самого автора інфографіки та від навчальної мети, адже створення інфографіки – творчий процес, продукт якого спрямований викликати емоційні реакції через сприйняття візуальних образів та взаємозв'язків між ними.

При створенні інфографіки доцільно, на наш погляд, дотримуватися визначеної системи рекомендації:

– чітко визначити тему та мету освітньої інфографіки, щоб не перенаситити її інформаційним змістом;

– враховувати не тільки навчальні потреби, а й індивідуальні потреби та інтереси учнів;

– орієнтувати увагу на головному, виділяти ключові положення;

– дотримуватися принципу «максимум візуальної – мінімум текстової інформації»;

– обрати «правильну графіку», тобто застосувати найбільш доцільне графічне оформлення (карти, діаграми, схеми, таблиці тощо);

– дотримуватися логічності та послідовності інформації, встановити причинно-наслідкові взаємозв'язки.

Проте головна рекомендація – не забувати про доступність та зрозумілість інформації, простоту візуальних образів, адже завдання вчителя початкових класів – зменшити рівень інформаційного навантаження на учня та забезпечити сприятливі умови для формування його візуального мислення.

Результати й висновки. На основі результатів проведеного дослідження можемо підсумувати, що цифрова освітня інфографіка орієнтується на вимоги сучасної особистості та є оригінальним інноваційним засобом навчання не тільки у початковій школі, а й у системі нової української школи загалом. Доступність і різнобічність подання інформації, образність та емоційна насиченість освітньої інфографіки дає можливість зробити навчання цікавим та захопливим процесом, що сприяє підвищенню пізнавальної мотивації учнів, розвитку їх ініціативності, творчості та креативності. Цифрова інфографіка на уроках «Я досліджую світ» спрямована на формування у молодших школярів критичного мислення, пам'яті, навичок аналізу та синтезу, вміння працювати із сучасними засобами інформаційно-комунікаційних технологій, а різноманіття сервісів та інструментів її створення дозволяє обрати найбільш ефективний та оптимальний варіант.

Проте, крім переваг цифрової освітньої інфографіки, остання має суперечливі моменти, які потребують більш ґрунтовного вивчення, зокрема: скорочення часу та ресурсів на створення цифрової інфографіки, усунення технічних труднощів (недостатній рівень

інформаційної компетентності вчителя, відсутність належного обладнання тощо), адаптація під вимоги конкретного навчального курсу. Відтак вважаємо за доцільне подальше вивчення особливостей впровадження цифрової інфографіки у навчальний процес початкової школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк О. В., Черемський Р. А. Інфографіка як ефективний засіб навчання. *Системи обробки інформації*. 2017. Вип. 4 (150). С. 199–205. DOI:10.30748/soi.2017.150.41.
2. Державний стандарт початкової освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 01.02.2023).
3. Кондратюк С. Ю. Інфографіка як засіб візуалізації навчального процесу. Навчально-методичний посібник. Черкаси : КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2018. 36 с.
4. Копняк Н. Б. Крупська Т. О. Ментальні карти як засіб візуалізації навчального матеріалу у початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2). С. 148–153.
5. Rybalko O. O., The creation and use of interactive spreadsheets on lessons of mathematics in primary school. *Information Technologies and Learning Tools*. 2016. Vol. 53, No. 3, P. 38–48. <https://doi.org/10.33407/itlt.v53i3.1373>.
6. Цехмістрова А. І., Олефіренко Н. В. Інфографіка у освітньому процесі. Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя. Збірник наукових праць. Харків : Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2020. Вип. 19. С. 117–121.
7. Шахіна І. Ю., Льбіна О. І. Створення інфографіки за допомогою сучасних інтернет-сервісів. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2015. Вип. 8 (II). С. 58–64.
8. Як вчителю навчити учнів працювати з інфографікою на уроках. *Освіторія* : веб-сайт URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchyty-uchniv-pratsyuvaty-z-infografikoyu-na-urokah/> (дата звернення: 28.01.2023).

REFERENCES

1. Vovk O.V., Cheremskiy R.A. (2017) Infographics as an effective teaching tool. *Information processing systems*, 4 (150). 199–205. DOI:10.30748/soi.2017.150.41 [in Ukrainian].
2. State standard of primary education: approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018 No. 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (date application: 01.02.2023) [in Ukrainian].
3. Kondratyuk S. Yu. (2018) *Infographics as a means of visualizing the educational process. Educational and methodological manual*. Cherkasy : KZ «CHOIPOP CHOR» [in Ukrainian].
4. Kopnyak N. B., Krupskaya T. O. (2019) Mind maps as aids of visualizing educational material in the elementary school. *Young Scientist*, 5.2 (69.2), 148–153 [in Ukrainian].
5. Rybalko O. O. (2016) The creation and use of interactive spreadsheets on lessons of mathematics in primary school. *Information Technologies and Learning Tools*. 53, 3, 38–48. <https://doi.org/10.33407/itlt.v53i3.1373>.
6. Tsekhmistrova A. I., Olefirenko N. V. (2020) Infographics in the educational process. *Research work of students as a factor in improving the professional training of future teachers. Collection of scientific papers*. Kharkiv : Kharkiv. national ped. University named after H. S. Skovoroda, 19. 117–121 [in Ukrainian].
7. Shakhina, I., & Ilina, O. (2015). Creation of infographics using modern Internet services. *Proceedings. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education*, 2(8), 58–64 [in Ukrainian].
8. How a teacher can teach students to work with infographics in class. *Osvitoria*: website URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchyty-uchniv-pratsyuvaty-z-infografikoyu-na-urokah/> (date of access: 28.01.2023) [in Ukrainian].

L. P. PROTSAI

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Elementary Education,
Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko,
Poltava, Ukraine
E-mail: protsailp@gsuite.pnpu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5262-4630>*

N. V. GIBALOVA

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Elementary Education,
Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko,
Poltava, Ukraine
E-mail: gibalowa@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7373-9859>*

YA. M. MAKARENKO

*Assistant at the Department of Elementary Education,
Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko,
Poltava, Ukraine
E-mail: makarenkoyam@gsuite.pnp.u.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6656-0823>*

**EDUCATIONAL INFOGRAPHICS IN THE INTEGRATED COURSE
«I EXPLORE THE WORLD»: NATURAL, IT, MATHEMATICS EDUCATIONAL FIELDS**

The article is devoted to the study of the essence of the concept of «educational infographics» in the context of use in the integrated educational course of the primary school «I explore the world». The purpose and tasks of educational infographics, their differences from visualization and ordinary visibility are determined. It was found that the main features of digital infographics are conventionality of images, their schematicity, structured information and aesthetic functionality. Different types of classifications of educational infographics are presented as one of the modern methods of visualizing educational information, in particular: static and dynamic infographics (according to the method of information presentation) are distinguished; unsaturated and concentrated (according to the degree of information saturation), etc. The services and tools for creating digital educational infographics were analyzed, among which Google services, Microsoft PowerPoint computer program and Canva online service are the most popular.

The peculiarities of the use of infographics in the process of integration of science, informatics and mathematics educational fields with the aim of forming the relevant competencies of the individual are revealed. Intelligence maps and mental maps are considered as one of the types of digital infographics under the conditions of their creation by means of information and communication technologies or with the help of online services. It has been proven that the advantage of such maps is their pedagogical universality, which consists in the possibility of use during the implementation of tasks in any educational field.

Digital infographics are presented in the form of visual pedagogical communication, which aims to fulfill the tasks of teaching younger schoolchildren. Pedagogical potential and effectiveness of educational infographics are determined in view of innovative changes in the system of primary education. Prospects for further scientific research are outlined, taking into account the advantages and disadvantages of using digital infographics in the integrated course «I explore the world».

Key words: educational infographics, visualization, interactivity, mind maps, intelligence maps, integrated course, educational fields.

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 378.015.31:[796.012.3-047.645]

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.16>

О. П. МИТЧИК

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
завідувач кафедри фізичної культури,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: omytchuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-6775-6334>*

В. Й. ТАРАСЮК

*старший викладач кафедри фізичної культури,
заслужений працівник фізичної культури і спорту України,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: volodymyrtarasjuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-3279-0532>*

М. С. МОРОЗ

*доцент кафедри фізичної культури,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: mmoroz@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-9157-3669>*

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОБМЕЖЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

У статті розглядаються аспекти істотного погіршення психофізичного стану студентської молоді. Аналізується одна з ключових проблем – належна організація фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів у різноманітних формах в умовах вкрай обмеженої рухової активності в сучасних реаліях.

Навчання у сучасних закладах вищої освіти під час війни характеризується значною емоційною та інтелектуальною інтенсивністю, гіпокінезією, наявністю стресових ситуацій. Дефіцит рухової активності особливо негативно впливає на стан здоров'я здобувачів освіти. Протягом навчання у закладах вищої освіти у студентів відзначається погіршення рівня фізичного стану. Воєнний стан зумовив необхідність оптимізації структури та змісту фізичного виховання у закладах вищої освіти.

Слабке здоров'я і низький рівень психофізичної підготовленості майбутніх фахівців негативно впливають на професійну майстерність та спричиняють виникнення професійних захворювань. Разом з тим, міцне здоров'я, високий рівень фізичної працездатності та професійна майстерність є основними факторами успішної діяльності у будь-якій професії.

Необхідно створювати умови для підвищення ефективності, популяризації здорового способу життя та подолання суспільної байдужості до здоров'я населення; забезпечення функціонування та удосконалення мережі закладів фізичної культури і масового спорту; розбудови спортивної інфраструктури, у тому числі будівництва та модернізації спортивних споруд; надання якісних фізкультурно-спортивних послуг. Це сприятиме створенню відповідних умов для розвитку фізичної культури і масового спорту в Україні в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови країни.

Сьогодні в умовах воєнного стану, на нашу думку, варто переглянути та доопрацювати систему оцінки рівня фізичної підготовленості та нормативів виконання контрольних вправ для здобувачів освіти. Воєнний стан зумовив необхідність оптимізації структури та змісту фізичного виховання у закладах вищої освіти.

Ключові слова: фізичне виховання, студенти, здоров'я, воєнний стан, рухова активність.

Поставлення проблеми. Війна в Україні стала складним і своєрідним випробуванням як для студентської молоді, так і для сфери освіти у цілому, адже це сектор, що відіграє надважливу роль у подоланні її негативних наслідків та відновленні здоров'я молоді зокрема та суспільства у цілому.

Воєнний стан в Україні позначився на освіті сьогоdnішнього покоління, оскільки сучасні студенти зіштовхуються зі скасованими іспитами, спортивними заходами й позанавчальною діяльністю у закладах освіти. Відбулося обмеження спілкування, різко змінився стиль життя, формат навчання та зайнятості [Левків; Федорова].

Одним з нагальних питань державної політики України є організація оздоровлення студентської молоді [Ніколаєв та ін.; Шашлов]. В аспекті істотного погіршення психофізичного стану студентської молоді питання збереження її здоров'я неможливо розглядати поза контекстом фізичного виховання студентів у закладах вищої освіти. При цьому однією з ключових проблем стає належна організація фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів у самостійних формах в умовах вкрай обмеженої рухової активності в сучасних реаліях.

Навчання у сучасних закладах вищої освіти під час війни характеризується значною емоційною та інтелектуальною інтенсивністю, гіпокінезією, наявністю стресових ситуацій. Дефіцит рухової активності особливо негативно впливає на стан здоров'я здобувачів освіти. Протягом навчання у закладах вищої освіти у студентів відзначається погіршення рівня фізичного стану.

Обмеження рухової активності, пов'язаної з дистанційною формою навчання, є одним з основних чинників зниження резервів здоров'я студентів та їх фізичної підготовленості. Крім того, такі фактори ризику здоров'я, як тютюнопаління та зловживання алкоголем, призводять до зниження рівня відповідальності студентів за збереження власного здоров'я та формування навичок здорового способу життя. Отож, виникає потреба в пошуку нових дієвих засобів і методів для розв'язання проблем залучення та зацікавленості студентської молоді до академічних занять.

Результати та дискусії. Науковці відзначають, що фізична активність є найкращим способом зняття психоемоційного напруження, подолання стресу та профілактики різних захворювань. Фізичні навантаження покращують настрій, призводять до оптимального рівня функціонального стану організму [Кириченко]. Регулярні заняття фізичними вправами – це профілактичний засіб проти негативного впливу емоційного стресу [Глазирін та ін.]. Заняття різними видами фізичних навантажень позитивно впливають на стабілізацію психофізичного стану студента. Під час виконання фізичних вправ студент абстрагується від розумової діяльності, неприємних відчуттів, страху, надмірних переживань. Завдяки такому переключенню нервова система перебуває у відносному спокої, що дозволяє знизити вплив стресу на організм індивіда.

Як засвідчують дані наукових досліджень [Дідковський; Зеніна; Кириченко; Корягін; Ніколаєв та ін.], основним чинником зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя, оптимізації рухової активності студентів, а також на оволодінням системою практичних умінь і навичок підтримати належний стан здоров'я упродовж пандемії, є фізичне виховання у ЗВО. Установлено [Корягін та ін.], що зважаючи на значні проблеми щодо збереження здоров'я молоді задля протидії впливу дистанційного навчання, однією з ключових проблем стає належна організація фізкультурно-оздоровчої самостійної діяльності студентів. Зазначимо, що адаптація сучасної освіти в галузі фізичного виховання до умов дистанційного навчання зумовлює потребу розроблення нової моделі цього процесу, заснованого на міждисциплінарних інтеграційних процесах застосування самостійної фізичної активності та вимагає пошуку у визначеному керунку задля задоволення викликів сьогодення.

Згідно з даними [Глазирін; Кириченко], серед основних факторів здорового способу життя самостійна фізична активність є найменш зрозумілим фактором для студентів. Натомість, наслідком браку фізичної активності є надлишкова вага, порушення режиму дня, відсутність мотивації та потреби студентів у дотриманні здорового способу життя в умовах карантину, а протягом тривалого часу – брак руху

призводить до неадекватного фізичного розвитку та виникненню відхилень у стані здоров'я [Глазирін; Дідковський та ін.].

Упродовж навчання у закладах вищої освіти кількість студентів, зарахованих до підготовчої і спеціальної медичних груп, зростає від 5,36% на I курсі до 14,46% на IV році навчання. Близько 90% зазначеного контингенту мають відхилення у стані здоров'я [Зеніна та ін.].

Слабке здоров'я і низький рівень психофізичної підготовленості майбутніх фахівців негативно впливають на професійну майстерність та спричиняють виникнення професійних захворювань. Разом з тим, міцне здоров'я, високий рівень фізичної працездатності та професійна майстерність є основними факторами успішної діяльності у будь-якій професії. За даними М.І. Шашлова [Шашлов], основним засобом зміцнення здоров'я та забезпечення нормальної життєдіяльності студентської молоді є рухова активність. Нині на тлі інтенсифікації освітнього процесу у закладах вищої освіти спостерігається стійка тенденція до зниження обсягу рухової активності студентської молоді, що негативно впливає на їх фізичний та функціональний стан [Кириченко; Котко та ін.]. На думку Т.Г. Кириченко, збереження та зміцнення здоров'я здобувачів вищої освіти можливе лише за умов систематичних занять фізичними вправами. І.В. Степанова та співавтори [Степанова та ін.] переконані, що під час навчання у закладах вищої освіти завдання збереження і зміцнення здоров'я студентської молоді вирішується на заняттях з фізичного виховання, де здобувачі вищої освіти повинні сформувавши стійку мотивацію до систематичних занять фізичними вправами. Усе вище викладене обумовлює необхідність виявлення ефективності систематичних занять фізичними вправами здобувачами вищої освіти.

Систематичне виконання фізичних вправ сприяє удосконаленню діяльності усіх органів і систем. Крім цього, вони є найважливішим засобом профілактики захворювань та зміцнення здоров'я [Федорова].

Систематичне виконання фізичних вправ здобувачами вищої освіти сприяє зміцненню здоров'я, покращенню функціонального стану систем і фізичного розвитку, підвищенню рівня фізичної підготовленості та працездат-

ності. С.І. Присяжнюк із співавторами відмічають, що за допомогою занять фізичними вправами можна збільшити масу м'язів на 50%. Як зазначають І.Д. Глазирін, Я.І. Олексієнко, Ю.В. Петришин, позитивний вплив фізичних вправ полягає у тому, що вони сприяють розвитку та вдосконаленню всіх функцій, підвищенню стійкості до дії несприятливих факторів зовнішнього середовища. На думку науковців, під впливом систематичних занять фізичними вправами відбувається адаптація до різних стресових факторів завдяки вдосконаленню нейроендокринного апарату і, насамперед, за рахунок підвищення функцій кори надниркових залоз і гіпофіза та ретикулярної формації.

Науковці [Глазирін; Котко; Присяжнюк та ін.; Шашлов] вважають, що під впливом фізичних вправ зміцнюється здоров'я, покращується функціональний стан дихальної, серцево-судинної, нервової та травної систем, підвищується рівень фізичної працездатності. Д.М. Котко зі співавторами [Котко та ін.] відмічають, що систематичні заняття фізичними вправами сприяють поліпшенню функціонального стану серцево-судинної, дихальної, нервової, травної систем та аналізаторів; покращенню кровопостачання мозку, прискоренню активності його клітин; вдосконаленню регуляторно-адаптаційних процесів; підтриманню на високому рівні механізмів обміну речовин і енергії; зміцненню кісток та стійкості їх до навантажень і травм; посиленню кровопостачання м'язів, зростанню м'язових волокон, тобто збільшується маса мускулів; підвищенню імунітету, рівня фізичної працездатності та підготовленості. І.В. Зеніна, Н.М. Гаврилова, Н.В. Кузьменко [Зеніна та ін.] стверджують, що фізичні вправи мають суттєвий оздоровчо-профілактичний ефект. На їх думку, систематичні заняття фізичними вправами позитивно впливають на функціональний стан серцево-судинної, дихальної, травної, нервової систем. М'язова діяльність, за даними В.А. Дідковського, О. В. Кузенкова, О.Ф. Твердохліба, стимулює обмінні, окисно-відновні та регенеративні процеси. Як зазначають науковці, у працюючому м'язі відбувається розширення та збільшення кількості функціональних капілярів, посилюється приплив насиченої киснем артеріальної та відтік венозної крові, підвищується швид-

кість кровотоку, покращується лімфо обіг, що сприяє швидкому розсмоктуванню продуктів запалення, попередженню утворення спайок та розвитку атрофій [Дідковський та ін.].

Висновки. Необхідно створювати умови для підвищення ефективності, популяризації здорового способу життя та подолання суспільної байдужості до здоров'я населення; забезпечення функціонування та удосконалення мережі закладів фізичної культури і масового спорту; розбудови спортивної інфраструктури, у тому числі будівництва та модернізації спортивних споруд; надання якісних фізкультурно-спортивних послуг. Це сприятиме створенню відповідних умов для розвитку фізичної культури і масового спорту в Україні в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови країни.

Сьогодні в умовах воєнного стану, на нашу думку, варто переглянути та доопрацювати

систему оцінки рівня фізичної підготовленості та нормативів виконання контрольних вправ для здобувачів освіти. Воєнний стан зумовив необхідність оптимізації структури та змісту фізичного виховання у закладах вищої освіти.

Але, незважаючи на обставини, в яких опинилися сьогодні здобувачі вищої освіти, потрібно знаходити можливість приділяти увагу покращенню фізичного та психологічного стану в умовах війни через заняття фізичною культурою та спортом.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуках та науковому обґрунтуванні співвідношення засобів, методів, умов для оптимізації фізичного виховання в умовах війни та повоєнного відновлення країни з метою усунення негативних наслідків недостатньої рухової активності студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазирін І. Д., Олексієнко Я. І., Петришин Ю. В. Фізичне виховання. Теоретичний курс для студентів ВНЗ не профільних напрямів підготовки : навч. посіб. Черкаси : Видавець С. Г. Кандич, 2014. 204 с.
2. Дідковський В. А., Кузенков О. В., Твердохліб О. Ф. Атлетизм в аспектах професійної підготовки студентів, процесу зміцнення здоров'я, підвищення працездатності, усунення недоліків фізичного стану. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія №15. Науково- педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. Наукових праць / за ред. О. В. Тимошенка. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. Вип. 2 (146) 22. С. 31–35.*
3. Зеніна І. В., Гаврилова Н. М., Кузьменко Н. В. Вплив фізичних вправ на організм студентів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія №15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. Вип. 1 (145) 22. С. 47–50.*
4. Кириченко Т. Г. Атлетизм в системі фізичного виховання студентів закладу вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. Випуск 11 (143) 21. С. 69–74.*
5. Корягін В., Блавт О., Стадник В., Цьовх Л. (2020). Організація і методика позаакадемічних занять фізичним вихованням студентів закладів вищої освіти: навчальний посібник Л. : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 223 с.
6. Котко Д. М., Гончарук Н. Л., Путро Л. М., Шевцов С. М. Рухова активність як важливий фактор мотивації населення до здорового способу життя. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 4 (112) 19. С. 57–61.*
7. Левків, В. І. Шляхи оптимізації фізичного виховання в освітніх закладах / В. І. Левків. Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді. Львів, 2001. С. 56–58.
8. Ніколаєв В. А., Чіжаєв П. І., Костюк Ю. С. Методика впровадження засобів фітбол-аеробіки в освітній процес з фізичного виховання студентської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2022. 5(150), С. 75–78. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.5\(150\).15](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.5(150).15)*
9. Присяжнюк С. І., Краснов В. П., Третяков М. О., Раєвський Р. Т., Кійко В. Й., Панченко В. Ф. Фізичне виховання : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
10. Степанова І. В., Алфьоров О. А., Коряка С. О., Жорова О. Ю., Куслії В. М. Характеристика рухової активності студентів музичного мистецтва. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Ви. 2 (122) 20. С. 163–167.*

11. Федорова Я.В. Стрес та його роль в навчальній діяльності студента. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2013. Вип. 39(4). С. 290–294.

12. Шашлов М. І. Рухова активність студентської молоді як засіб зміцнення здоров'я. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наукових праць. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. Вип. 10 (104) 18. С. 102–104.

REFERENCES

1. Glazyrin, I. D., Oleksienko, Ya. I., Petryshyn, Yu. V. (2014). Physical education. Theoretical course for university students of non-specialized areas of training. Cherkasy: Publisher S. G. Kandych. 204 p.

2. Didkovskiy, V.A., Kuzenkov, O. V., Tverdokhlib, O. F. (2022). Athletics in the aspects of professional training of students, the process of strengthening health, increasing work capacity, eliminating deficiencies in physical condition. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series No. 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport): coll. Scientific works.* Kyiv: Publishing House of the NPU named after M. P. Drahomanov. Issue 2 (146) 22. P. 31–35.

3. Zenina, I. V., Gavrilova, N. M., Kuzmenko, N. V. (2022). The influence of physical exercises on the body of students. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport): coll. scientific works.* Kyiv: Publishing House of the NPU named after M.P. Drahomanov. Issue 1 (145) 22. P. 47–50.

4. Kyrychenko, T. G. (2021). Athletics in the system of physical education of students of a higher education institution. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport): coll. scientific works.* Kyiv: NPU Publishing House named after M. P. Dragomanov, 2021. Issue 11 (143) 21. P. 69–74.

5. Koryagin, V., Blavt, O., Stadnyk, V., Tsyovkh, L. (2020). Organization and methodology of extra-academic classes in physical education of students of higher education institutions: study guide Lviv.: Publishing House of Lviv Polytechnic. 223 p.

6. Kotko, D. M., Goncharuk, N. L., Putro, L. M., Shevtsov, S. M. (2019). Motor activity as an important factor in motivating the population towards a healthy lifestyle. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport): coll. scientific works.* Kyiv: M. P. Drahomanov Publishing House of the NPU, 2019. Issue 4 (112) 19. P. 57–61.

7. Levkiv, V. I. (2001). Ways to optimize physical education in educational institutions. Actual problems of the organization of physical education of students and schoolchildren. Lviv. P. 56–58.

8. Nikolaev, V. A., Chizhaev, P. I., Kostyuk, Yu. S. (2022). The method of introducing fitball-aerobics into the educational process of physical education of student youth. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports).* 5(150), pp. 75-78. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.5\(150\).15](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.5(150).15)

9. Prysiazhnyuk, S. I., Krasnov, V. P., Tretyakov, M. O., Raevsky, R. T., Kiyko, V. Y., Panchenko, V. F. Physical education: a textbook. Kyiv: Center for Educational Literature, 2007. 192 p.

10. Stepanova, I., V., Alfyorov, O. A., Koryaka, E. O., Zhorova, O. Yu., Kuslii, V. M. (2020). Characteristics of motor activity of students of musical art. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport): coll. scientific works.* Kyiv: Publishing House of M. P. Drahomanov NPU. Vol. 2 (122) 20. P. 163–167.

11. 11. Fedorova, Ya. V. (2013). Stress and its role in the student's educational activity. *Problems of modern pedagogical education. Pedagogy and psychology.* Issue 39(4). P. 290–294.

12. 12. Shashlov, M. I. (2020). Motor activity of student youth as a means of health promotion. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport): coll. scientific papers.* Kyiv: Publishing House of the NPU named after M.P. Drahomanov. Issue 10 (104) 18. P. 102–104.

O. P. MYTCHYK

*Ph.D. in Physical Education and Sport, Associate Professor,
Head of the Department of Physical Education,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: omytchuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-6775-6334>*

V. Y. TARASIUK

*Senior Lecturer,
Honored Worker of Physical Culture and Sports of Ukraine,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: volodymyrtarasyuk@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-3279-053>*

M. S. MOROZ

*Associate Professor at the Department of Physical Education,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: mmoroz@lpc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-9157-3669>*

**PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS UNDER CONDITIONS
OF LIMITATION OF MOVEMENT ACTIVITY**

The article discusses aspects and significant deterioration of psychophysical state of students. It is analyzed at the bottom, and among the key problems is the proper organization of physical culture and recreational activities of students in various forms in conditions of extremely limited physical activity in modern realities.

Education in modern higher education institutions during the war is characterized by significant emotional and intellectual intensity, hypokinesia, the presence of stressful situations. Lack of motor activity has a particularly negative effect on the health of students. During their studies in higher education institutions, students experience a deterioration in their level physical condition. Martial law necessitated optimization of the structure and content of physical education in higher education institutions.

Classes of various types of physical activity have a positive effect on the stabilization of the psychophysical state of the student. During the exercises, the student abstracts from mental activity, discomfort, fear, excessive experiences. Thanks to this switching, the nervous system is at relative rest, which reduces the effect of stress on the individual's body.

Today, under martial law, the system for assessing the level of physical fitness and standards for performing control exercises for students should be revised and improved. Martial law made it necessary to optimize the structure and content of physical education in higher education institutions.

But, despite the circumstances in which higher education students find themselves today, it is necessary to find an opportunity to pay attention to improving the physical and psychological condition in war conditions through physical culture and sports. Prospects for further research are the search and scientific substantiation of the ratio of means, methods, conditions for optimizing physical education in war conditions and post-war recovery of the country in order to eliminate the negative consequences of insufficient physical activity of student youth.

Key words: physical education, students, health, martial law, physical activity.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ

УДК 37.011.3-051:[378.013:351.862.2]

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.17>

О. І. БАШКІР

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна
Електронна пошта: boi83@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-5237-9778>*

М. П. БОЧАРОВА

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна
Електронна пошта: bocharovamaria750@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-9594-5534>*

Н. В. СИДОРЕНКО

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна
Електронна пошта: asenkon823@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-3054-2699>*

О. М. ТАРАСЕНКО

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна
Електронна пошта: olenkat26@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-0871-7633>*

МІСЦЕ SOFT SKILLS МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Вимоги до освіти, зумовлені спочатку пандемією, а потім воєнним станом в Україні, поставили перед закладами освіти завдання реалізації навчання спочатку дистанційно, а потім у змішаному форматі. Дистанційна форма організації навчання стала викликом для учительської спільноти в організації взаємодії учасників освітнього процесу в цілому. Вихід із зони комфорту практикуючого вчителя, котрого не готували до дистанційної взаємодії ні заклади освіти, ні інституції підвищення кваліфікації, призвів до виникнення стресу освітян, активного самонавчання поза страхом перебування в замкнутому просторі через можливість захворіти.

Воєнний стан лише загострив ситуацію стресовості українського вчительства, адже, не зважаючи на потребу працювати в змішаному форматі, вчителі мали мотивувати та підтримувати учнів та їхніх батьків, не звертаючи увагу на свій власний страх за своє життя та життя своїх рідних і близьких. Лише сформованість гнучких навичок, або, так званих, soft skills, дозволяє кожній людині, і зокрема вчителю, долати стрес, залишатися спокійним, критично оцінювати ситуації, бути стресостійким.

У статті визначено, що забезпеченню стресостійкості вчителів під час організації освітнього процесу в умовах надзвичайних ситуацій сприяють сформовані в учителів soft skills. З-поміж різних soft skills (навички спілкування, лідерські навички, уміння поцінювати різноманітність і демонструвати толерантність і поміркованість щодо різних форм самопрезентації дітей та інклюзії) розкрито сутність гнучких навичок емоційного інтелекту, емоційної саморегуляції, саморефлексії, життєстійкості.

Авторами уточнено шляхи підвищення стресостійкості вчителів: релаксація (аутотренінг, медитація, сміхотерапія, кольоротерапія, ароматерапія, йога, творчі спроби самовираження), рекреація (фізкультура, дихальні

вправи), катарсис (спілкування з близькими, домашніми тваринами, захоплення мистецтвом). Виявлено методи підвищення стресостійкості, а саме: соціально-психологічний ресурс, психологічна освіченість і психологічна культура особистості, особистісні ресурси, інформаційні та інструментальні ресурси, матеріальні ресурси, характер і способи подолання стрес-ситуацій.

Ключові слова: освіта, організація, учитель, стрес, стресостійкість, методи, шляхи.

Вступ. Через постійні зміни, нові виклики, зокрема Нової української школи, перед сучасним учителем постають нові завдання. Це створює умови для розширення ролей сучасного вчителя, якому тепер притаманні риси фасилітатора, тьютора, менеджера, наставника, консультанта, лідера, модератора, едвайзера, ментора тощо. Для виконання цих ролей і досягнення нових завдань учителю слід оволодіти актуальними навичками сьогодення – гнучкими навичками, або *soft skills*.

До питання формування *soft skills* у здобувачів загальної середньої освіти звертаються різні дослідники, що, у свою чергу, вимагає перегляду підготовки майбутніх учителів і їхньої професіограми. Зокрема О. Biljakowska наголошує, що «саме майбутні вчителі, як спеціалісти соціономічних професій, повинні мати високий рівень розвитку «*soft skills*», адже робота в системі «людина-людина» орієнтована на інших, а отже непередбачувана та пов'язана з відсутністю єдиних і жорстких алгоритмів, вимог, технологій до процесу професійної діяльності» [Soft].

Роль учителя в суспільстві важко недооцінити, його вплив на учнів, вміння знаходити індивідуальний підхід, є дуже важливим у формуванні світогляду підростаючого покоління. Особливо зараз, у непростий час для нашої країни, ця роль виростає семикратно. Кожен день, неначе лавина з новин, кожна з яких потрібно проаналізувати, визначити, якій новині можна довіряти, а яка є фейком. Ще майже на кожному уроці учні задають запитання: «А чи ви чули цю новину?», «А що ви думаєте з цього приводу?». Навантаження на нервову систему зростає, а потрібно залишатися конкурентоспроможним та не вигоряти, не дивлячись на надзвичайні ситуації в Україні, пов'язані з воєнним станом. Метою статті є виявлення та визначення місця *soft skills* майбутніх учителів у забезпеченні ефективності навчання в умовах надзвичайних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Основна ідея концепції формування *soft skills* – це створення, так званого, «емоційного інтелекту»

в майбутніх учителів, здатних не тільки засвоювати професійні компетентності, а й формувати соціально-комунікативні здібності; когнітивні навички; особисті якості і складники емоційного інтелекту [Положення].

Визначаючи перелік *soft skills*, які є значущими саме для вчителів, О. Пометун зупиняється на таких:

- навички спілкування (створення умов для опанування учнями певної інформації, залучення учнів до активної діяльності, вміння педагога чітко формулювати інструкції і рекомендації, давати завдання та ставити запитання різних рівнів, навички активного слухання і надання зворотнього зв'язку, зокрема заохочення бажаної поведінки і сумлінної роботи учнів, підтримка їх під час роботи та конструктивні критичні відгуки, забезпечення позитивної психологічної атмосфери освітнього процесу, вміння встановлювати довірливі стосунки з батьками);

- лідерські навички (вміння аналізувати поточні завдання та передбачити перспективу своїх дій і впливів, вміння ідентифікувати людські ресурси, які є в класі, створювати з учнів команду, організувати їх для розв'язання певних проблем чи завдань, мотивувати та вести їх за собою, демонструючи ентузіазм);

- вміння поцінювати різноманітність і демонструвати толерантність і поміркованість щодо різних форм самопрезентації дітей та інклюзії (вміння демонструвати повагу, знання та розуміння різних культур і поглядів, вміння створення привабливого навчального середовища й налагодження контактів з усіма дітьми, усвідомлене ставлення до своїх упереджень і стереотипів [Пометун : 149-150].

Специфіка сучасного світу, особливості його пізнання й освоєння визначають такі вимоги до людини: усвідомлення реалій і особливостей сучасної цивілізації; розуміння цінності знання для самореалізації в сучасному світі; збагачення мислення через освоєння сучасних методів наукового пізнання; пізнання світу в цілісності та єдності; творчий, інноваційний характер діяльності; особистісна самоактуалізація

в житті; гармонійне поєднання стійкого світогляду, соціальних і моральних переконань з високою психологічною мобільністю, гнучкістю, адаптивністю [Головань].

Усі ці потреби та вимоги зробили актуальним для педагогічних працівників навчитися управляти емоційним станом з метою забезпечення власного психічного благополуччя та залишати психологічно безпечним освітнє середовище. Для забезпечення цього підходить така навичка, як емоційна саморегуляція.

Суть емоційної саморегуляції полягає в системі розумових і вольових дій, спрямованих або на активізацію емоційних процесів, або на їх гальмування, стабілізацію. Це дає можливість людині більш ефективно управляти своїм емоційним станом та адекватно поводитися в умовах стресової ситуації відповідно до прийнятих у суспільстві морально-етичних норм. Емоційна регуляція включає два компоненти: внутрішню емоційну регуляцію (саморегуляція інтенсивності, тривалості прояву емоцій) та зовнішню емоційну регуляцію (контроль експресії) [Журавльова : 54].

Якщо педагогу вдається оволодіти емоційною саморегуляцією, то насамперед він стає більш приємним та доброзичливим, може стримувати емоції та змінювати їх за потреби для направлення учнів у потрібне робоче русло. Такий педагог на уроках з успіхом підтримує спокійну та доброзичливу робочу атмосферу, що забезпечує умови для виховання емоційно здорового покоління в майбутньому.

Проте однієї емоційної саморегуляції замало для того, щоб залишатися конкурентоспроможним в сучасному світі. Для цього ще й потрібно вміти самостійно й творчо працювати. Це демонструє професійність педагога як фахівця, але для успішної творчої та самостійної праці потрібно вміти об'єктивно аналізувати свої успіхи, тобто, займатися само-рефлексією.

Саморефлексія означає відображення людиною за допомогою своєї психіки самої себе в різних аспектах [Кгарівчук]. Іншими словами – це здатність відображати свою сутність та сутність своїх дій. Вона включає в себе здатність усвідомлювати реальний світ і себе в цьому світі – свої бажання, цілі, почуття, ситуації, в яких знаходимося; уміння розу-

міти самого себе – свої думки, емоції, звички, поведінку. Завдяки розвиненій саморефлексії людина усвідомлює, що її життя, навколишній світ – це зокрема результат її дій. Як наслідок, розвивається відповідальність за власне життя й всі інші soft skills.

Саморефлексія відкриває перед людиною нові можливості: з'являється можливість контролювати своє мислення і людина намагається мислити в правильному напрямку, позбавляється токсичних думок; з'являється самокритика, що дозволяє бачити й об'єктивно оцінювати свої позитивні й негативні сторони, аналізувати їх і проводити роботу над помилками. У процесі саморефлексії відбувається особистісний ріст. Людина змінюється і вчиться на своїх помилках, не повторюючи їх у подальшому [Носовець : 34].

Зазначимо, що метою навчального процесу є його ефективність. Відповідальність за це безпосередньо лежить на вчителі та часто виходить за межі академічних знань, особливо під час надзвичайних ситуацій, під час яких дуже важливою є психологічна обстановка та взаємозв'язки в колективі. Підтримувати доброзичливі стосунки в колективі дуже складно, проте цим і займається вчитель. Для цього потрібен величезний внутрішньо особистісний ресурс, який називається життєстійкістю.

Структурні компоненти життєстійкості можуть проявлятися суто в професійному контексті, зокрема залученість постає відчуттям спорідненості, почуттям причетності до школи, бажанням виявити турботу про учнів. Вона сприяє розвитку комунікативної компетентності вчителя, його вмінню розвивати дружній, позитивний і демократичний клімат у класі. Життєстійкість також забезпечує вчителя лідерськими якостями, які проявляються в організаторських уміннях, зокрема можливості залучити шкільний колектив до спілкування і діяльності поза навчанням, а саме у формі неформальних заходів, наприклад, під час спортивних чи культурних заходів. Учителі з розвиненим компонентом життєстійкості залученості використовують *стратегії відкритого спілкування*, які зменшують фізичну та емоційну дистанцію в класі [Науково-методичні : 71].

Життєстійкість, сьогодні, є не просто провідною, а ще й необхідною навичкою. На сьогоднішній день важко знайти людину, яку не заділа б війна так чи інакше. У когось проблема є житлом, у когось рідні на фронті або загинули. Через це під час навчання в колективі постійно зростає напруга. Завдання вчителя полягає саме в тому, щоб цю напругу зняти та направити всіх у правильне русло. Найважливіше – не боятися говорити про події, які відбуваються, робити це з розумінням та уважністю до дитини. Розмовляти з дітьми на їхньому рівні, використовуючи доступні для них мову та приклади.

Розповсюдженим явищем у роботі вчителя є стрес. Основною причиною його виникнення в сучасних умовах є синдром емоційно-нервового напруження. Велика кількість стресової інформації, яку отримує вчитель у масмедійному просторі, від учнів, їхніх батьків, сприяють виникненню короточасних емоцій, які переважно не є шкідливими, але їхня кількість і масштабність сприяють суттєвому нервовому напруженню.

З огляду на внутрішньо-професійні виклики, професія вчителя передбачає значне інтелектуальне напруження, пов'язане з процесом викладання освітнього матеріалу, яке також, у свою чергу, може спричинити стресову ситуацію. Щоденне використання свого розумового та інтелектуального потенціалу, організація роботи всього учнівського колективу, створення умов для формування позитивної мотивації учнівства до навчання та саморозвитку, а також організація свого власного розвитку, формування власних умінь оцінювати критично інформацію та щоденні виклики в умо-

вах надзвичайних ситуацій є стресовим для вчителя, що вимагає формування у вчителів такого поняття, як стресостійкість.

Підвищити рівень стресостійкості, зберегти психологічний стан і зберегти власне здоров'я, як зазначає В. Харченко, можливо за допомогою «*релаксації* (аутотренінг, медитація, сміхотерапія, кольоротерапія, ароматерапія, йога, творчі спроби самовираження), *рекреації* (фізкультура, дихальні вправи), *катарсису* (спілкування з близькими, домашніми тваринами, захоплення мистецтвом)» [Харченко : 226]. До методів підвищення стресостійкості В. Харченко відносить «*соціально-психологічний ресурс* (позитивне соціальне оточення), *психологічну освіченість і психологічну культуру особистості, особистісні ресурси* (активна мотивація подолання стресу, сила Я-концепції, самоповага, емоційно-вольові якості, позитивність і раціональність мислення, стан здоров'я та ставлення до нього як до самоцінності тощо), *інформаційні та інструментальні ресурси* (здатність контролювати ситуацію, здатність до адаптації, інтерактивні техніки змінювання себе та навколишньої ситуації тощо), *матеріальні ресурси* (стабільність оплати праці, рівень матеріального доходу, безпека життя), *характер і способи подолання стрес-ситуацій*» [Харченко : 226]

Результати й висновки. Отже, на підставі проведеного аналізу науково-педагогічної літератури авторами визначено сутність гнучких навичок емоційного інтелекту, емоційної саморегуляції, саморефлексії, життєстійкості; уточнено шляхи та методи підвищення стресостійкості вчителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башкір О.І. Формування soft skills засобами активних та інтерактивних методів рефлексії. *Перспективи та інновації науки. Серія: «Педагогіка»*. 2022. № 1(6). С. 26–33. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)-26-33](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-26-33)
2. Головань М.С. Аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в умовах глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: педагогіка і психологія : збірник статей*. Ялта : РВВ КГУ, 2011. Вип. 31. Ч. 1. С. 203–211.
3. Журавльова М., Шпак М. Саморегуляція в структурі емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Психологія*. 2016. № 3(54). С. 52–57.
4. Науково-методичні основи психологічного супроводу діяльності вчителя в умовах реформування освіти (діагностика і корекція) : Практичний посібник. / авт. кол.: В.Г. Панок, І.В. Марухина, В.В. Рибалка, В.М. Горленко, Д.Д. Романовська, В.В. Предко, С.К. Шандрюк, М.В. Саврасов, Н.В. Сосновенко; за наук. ред. В. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи НАПН України, 2022. 192с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/733538/1/Nauk_metod_osnovy_psyhol_suprovodu_diialnosti_vchytelia_v_umovakh_reform_osvity_%28diagnostyka_korektsiia%29.pdf

5. Носовець Н., Пискун О., Рекун О. Теоретичне дослідження поняття «self skills» учителя. *Тенденції розвитку вищої освіти та педагогічної науки: СЕРІЯ: Педагогічні науки*. 2021. *Вісник* №14-15 (170-171). DOI: 10.5281/zenodo.5938997
6. Положення про формування soft skills в учасників освітнього процесу Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. 2021. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Formuvanya_soft_skills.pdf
7. Пометун О.І. М'які навички вчителя для міцної школи. *Стан освітнього процесу в умовах викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Дніпро, 12 лютого 2021 р). Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 148–150.
8. Харченко В.Є. Соціально-психологічні особливості стресостійкості особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2015. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2009_20_2/sb20_ch2_54.pdf
9. Krapivnyk G., Tuchyna N., Bashkir O., Borysov V., Gonchar O., Plakhteyeva V. Modelling the Process of Reflection with Pre-Service Student Teachers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. №13(3). P.116-133. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/443>
10. «Soft skills» як необхідна складова якісної професійної підготовки майбутнього вчителя. *Rocznik Polsko-Ukraiński 2018*, t. XX, s. 175–185. URL: http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/5918/14_Biljakowska_Rocznik_20.pdf

REFERENCES

1. Bashkir, O.I. (2022). Formuvannia soft skills zasobamy aktyvnykh ta interaktyvnykh metodiv refleksii [Formation of soft skills by means of active and interactive methods of reflection]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seria: «Pedagogika»*. № 1(6). S.26-33. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)-26-33](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-26-33)
2. Holovan, M.S. (2011). Analiz tendentsii rozvytku vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsii, intehtatsii ta informatyzatsii suspilstva [Analysis of trends in the development of higher education in the conditions of globalization, integration and informatization of society]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Seria: pedahohika i psykholohiia : zbirnyk statei*. Yalta : RVV KHU. Vyp. 31. Ch. 1. S. 203–211.
3. Zhuravlova, M., Shpak, M. (2016). Samorehuliatytsiia v strukturi emotsiinoho intelektu molodshykh shkoliariv [Self-regulation in the structure of emotional intelligence of younger schoolchildren]. *Pedahohichni protses: teoriia i praktyka. Seria: Psykholohiia*. № 3 (54). S. 52–57
4. Naukovo-metodychni osnovy psykholohichnogo suprovodu diialnosti vchytelia v umovakh reformuvannia osvity (diahnostyka i korektsiia) [Scientific and methodological bases of psychological support of teacher activity in conditions of education reform (diagnosis and correction)] (2022). : *Praktychni posibnyk. / avt. kol.: V.H. Panok, I.V. Marukhyna, V.V. Rybalka, V.M. Horlenko, D.D. Romanovska, V.V. Predko, S.K. Shandruk, M.V. Savrasov, N.V. Sosnoenko; za nauk. red. V. Panka*. Kyiv: UNMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty NAPN Ukrainy. 192s. URL: https://lib.iitta.gov.ua/733538/1/Nauk_metod_osnovy_psykhol_suprovodu_diialnosti_vchytelia_v_umovakh_reform_osvity_%28diahnostyka_korektsiia%29.pdf
5. Nosovets, N., Pyskun, O., Rekun, O. (2021). Teoretychne doslidzhennia poniattia «self skills» uchytelia [Theoretical study of the concept of “self skills” of a teacher]. *Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity ta pedahohichnoi nauky: SERIIA: Pedahohichni nauky. Visnyk* № 14–15 (170–171). DOI: 10.5281/zenodo.5938997
6. Polozhennia pro formuvannia soft skills v uchasnykiv osvitnoho protsesu Kharkivskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni H.S. Skovorody. (2021). URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Formuvanya_soft_skills.pdf
7. Pometun, O.I. (2021). Miaki navychky vchytelia dlia mitsnoi shkoly [Soft teacher skills for a strong school]. *Stan osvitnoho protsesu v umovakh vyklykiv sohodennia : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Dnipro, 12 liutoho 2021 r). Dnipro : Mizhnarodnyi humanitarnyi doslidnytskyi tsentr. S. 148–150.
8. Kharchenko, V.I. (2015). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti stresostiikosti osobystosti. *Aktualni problemy psykholohii*. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2009_20_2/sb20_ch2_54.pdf
9. Krapivnyk, G., Tuchyna, N., Bashkir, O., Borysov, V., Gonchar, O., Plakhteyeva, V. (2021). Modelling the Process of Reflection with Pre-Service Student Teachers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. №13(3). P.116-133. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/443>
10. «Soft skills» yak neobkhidna skladova yakisnoi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [“Soft skills” as a necessary component of quality professional training of the future teacher.]. (2018). *Rocznik Polsko-Ukraiński*. t. XX, s. 175–185. URL: http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/5918/14_Biljakowska_Rocznik_20.pdf

O. I. BASHKIR

*Doctor of Pedagogic Sciences, Professor,
Professor at the Department of Educology and Innovative Pedagogy,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine
E-mail: boi83@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-5237-9778>*

M. P. BOCHAROVA

*Student of the Second (Master's) Level of Higher Education
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine
E-mail: bocharovamaria750@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-9594-5534>*

N. V. SYDORENKO

*Student of the Second (Master's) Level of Higher Education
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine
E-mail: acenkon823@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-3054-2699>*

O. M. TARASENKO

*Student of the Second (Master's) Level of Higher Education
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine
E-mail: olenkat26@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-0871-7633>*

**FUTURE TEACHERS' SOFT SKILLS AND THEIR PLACE IN ENSURING
THE EFFECTIVENESS OF LEARNING IN THE CONDITIONS OF EMERGENCIES**

The requirements for education that were first due to the pandemic and then by martial law in Ukraine, have set educational institutions the task of implementing the learning process initially online and then in a blended format. Online learning has become a challenge for the teaching community in organizing the interaction of participants in the educational process as a whole. Leaving the comfort zone of a practicing teacher, who wasn't prepared for online interaction, nor by educational institutions nor by the Institutes for Professional Development, led to stress among educators, active self-study without the fear of being in a confined space due to the possibility of getting ill.

Martial law only escalated the stress situation of Ukrainian teachers, because, despite the need to work in a blended format, teachers had to motivate and support learners and their parents, putting aside their own fear for their lives and the lives of their families and friends. It is only the development of flexible skills, or so-called soft skills, that allows every person, and teachers in particular, to overcome stress, remain calm, critically assess situations, and be stress-resistant.

The article defines that developed teachers' soft skills advance teachers' stress resistance ensuring during the organization of the educational process in the conditions of emergencies. Among the various soft skills (communication skills, leadership skills, the ability to appreciate diversity and demonstrate tolerance and moderation to various forms of self-representation of children and inclusion), the essence of flexible skills of emotional intelligence, emotional self-regulation, self-reflection, and resilience are revealed.

The authors specify ways to increase teachers' stress resistance: relaxation (auto training, meditation, laughter therapy, color therapy, aromatherapy, yoga, creative attempts at self-expression), recreation (physical education, breathing exercises), catharsis (communication with loved ones, pets, acquiring art hobby). The methods of increasing stress resistance are identified, namely: socio-psychological resources, psychological education and psychological culture of the individual, personal resources, information and instrumental resources, material resources, nature, and ways of overcoming stressful situations.

Key words: education, organization, teacher, stress, stress resistance, methods, ways.

УДК 378.015311:78:159.9(477.82)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.18>

С. П. ЯБКОВСЬКА

*викладач-методист циклової комісії народних інструментів,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: syabkovsjka@ipc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-8456-5812>*

В. Й. РОКОШ

*викладач-методист циклової комісії народних інструментів,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: vrokosh@ipc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0002-0453-454x>*

І. В. МАЗУРОК

*старший викладач циклової фортепіано,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: imazurok@ipc.ukr.education
<https://orcid.org/0000-0003-1089-424x>*

ВПЛИВ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН НА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті окреслено сучасні напрями досліджень індивідуально – психологічних особливостей та міжособистісних взаємин як складного психологічного феномена та вплив педагогічного процесу на формування творчого розвитку учнівської молоді. Зроблено акцент на науковому підході, що розробляється в сучасній вітчизняній педагогіці, згідно з яким було визначено цілеспрямоване використання потенціалу музичного мистецтва як важливого чинника формування особистості у навчально – виховному процесі. Показано важливість вивчення міжособистісних взаємин у шкільному колективі та визначення соціального статусу особистості. Обґрунтовано необхідність створення сприятливих умов для творчої самореалізації дітей, навчання взаємодії та взаємовпливу у колективі. Показано, що роботу з формування творчого розвитку необхідно поєднувати з вихованням впевненої у собі та оптимістичної особистості. Успішність дитини закладена у самій природі феномена обдарованості, бажання досягти успіху є однією з екзистенційних потреб особистості. Доведено, що розвиток позитивних міжособистісних взаємин при виконанні спільних творчих завдань в кожного учня, виявляє творчі здібності та нахили, впливає на їх творчу самореалізацію та особистісне зростання. Необхідно забезпечувати можливості розвитку творчого потенціалу кожної особистості в художньо-естетичній діяльності, зокрема музичній. Залучення дітей до спільної творчої діяльності, а згодом і до прояву індивідуальних творчих особливостей кожного, створює для них можливість проявити себе, набути комунікативного досвіду, продемонструвати весь потенціал своїх творчих можливостей. Опора на творчий потенціал особистості сприяє підвищенню рівня соціального статусу та формуванню творчого розвитку особистості.

Ключові слова: творчий розвиток, самореалізація, індивідуально-психологічні особливості, педагогічний процес, естетичний досвід.

Поставлення проблеми. В умовах реформування освіти України спостерігається перегляд концептуальних підходів, ціннісний перехід від авторитарної до дитиноцентрованої педагогіки, гуманізація всіх аспектів освітнього процесу. У контексті

таких парадигмальних змін визнається цінність, унікальність і неповторність кожної дитини. Відтак, змінюється і мета освіти – виховання компетентних, впевнених у собі, конкурентноздатних, тобто успішних особистостей.

Спрямування педагогічного процесу на творчий розвиток особистості, здатної до швидкого реагування на можливі зміни навчального середовища, значною мірою сприяє розв'язанню проблеми адаптації молодшої людини в соціумі. Ця проблема – одна з актуальних у сучасній педагогіці, для її розв'язання важливим є визначення шляхів цілеспрямованого творчого розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі професійної підготовки. Особливої уваги потребують обдаровані діти, для розвитку здібностей і творчої самореалізації яких потрібно створювати сприятливі психологічно комфортні та розвивальні умови.

Наша концептуальна ідея ґрунтується на положенні, що в сучасних умовах розвитку освіти, її реформування, впровадження Державного стандарту загальної освіти необхідно забезпечити якісну професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва. Одним з аспектів розв'язання цієї проблеми є цілеспрямоване використання у навчально – виховному процесі вищої школи потенціалу музичного мистецтва як важливого чинника формування творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Мета статті – на основі аналізу наукових праць обґрунтувати необхідність переосмислення та модернізації змісту і технологій підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва розвитком творчості та обдарованості школярів.

Аналіз попередніх досліджень. Здійснений аналіз підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до творчого розвитку молодших школярів дав змогу виявити особливості їхнього естетичного досвіду як основи професійного керівництва процесом творчого розвитку учнів. Розробка проблеми творчого розвитку особистості суттєво активізувалася та розглядається на якісно новому рівні. Інтерес становлять дослідження, в яких розкривається співвідношення когнітивних і некогнітивних чинників у досягненні успіху і творчій самореалізації обдарованої особистості (Г. Айзенк, Д. Гоулман, Р. Пономарева-Семенова, Є. Худобіна та інші); вивчаються соціально-психологічні аспекти (Ю. Бабаєва, Ю. Гільбух, О. Лосієвська, О. Савенков, О. Фокіна та інші); труднощі соціалізації обдарованих дітей (Н. Завгородня,

А. Мудрик, А. Петровський, Л. Токарева та інші).

Одним із сучасних, проте ще не досить розроблених наукових напрямів, є психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивно-освітньому просторі. У контексті інклюзивного підходу І. Нінков [Ninkov: 202] аналізує роботу з обдарованими дітьми, стверджуючи, що саме інклюзія як альтернативна основа є потенційно найкращою системою освіти. З метою діагностики творчих здібностей та творчого мислення використовували стандартні методики, а також проводилась діагностика міжособистісних стосунків та їх вплив на творчі здібності школярів.

Результати та дискусії. Як зазначає С. Сисоєва, головною ознакою творчої особистості вважаються її творчі якості, тобто індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають вимогам творчої діяльності. Зазначена проблема є комплексною, що включає в себе не тільки організацію зовнішньої діяльності, але й стимуляцію перетворення внутрішнього світу людини, створення умов для розкриття і реалізації її прихованих потенцій у процесі розвитку її відносин із зовнішнім світом [Сисоєва: 6]. Аналіз структури психологічного механізму творчості дозволив встановити її зв'язки з розвитком психологічних якостей особистості та визначити творчість як «механізм розвитку» [Пономарьов: 5]. У процесі творчості не тільки реалізуються творчі можливості особистості, а й здійснюються прогресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині.

У педагогічній науці усталеним є трактування поняття *формування творчої особистості* як її розвиток у результаті цілеспрямованих педагогічних впливів. Одним із найскладніших актуальних питань психолого-педагогічної науки та освітньої практики залишається пошук ефективних шляхів для творчої самореалізації особистості (О. Лукашевич, О. Музика, О. Шевчишена та інші). За результатами опитування батьків та експертів Ю. Єременко виділяє такі причини нереалізованості у дітей: скромність, невпевненість у власних здібностях, небажання їх розвивати [Єременко: 2].

У контексті сучасних викликів слушною є позиція О. Цибулько щодо орієнтованості сучасної освіти не лише на інтелектуалізацію, але й на духовні координати, властиві розвитку людини загалом і тому необхідні для її цілісного виховання. Дослідниця вважає, що «освітній політиці необхідно визнати духовний вимір навчання у сучасному світі, що може допомогти відновити добробут, активізувати більш глибокий потенціал молодих поколінь» [Цибулько: 7].

У даному дослідженні з метою діагностики творчих здібностей та творчого мислення було використано стандартизовані методики, а також проводилась діагностика міжособистісних стосунків та їх вплив на творчі здібності школярів. Рівні творчості в процесі міжособистісних взаємин оцінювались за показниками: швидкість творчого мислення школярів, його гнучкість, оригінальність розв'язання творчого завдання та рівень розробленості творчої ідеї. Як показали результати дослідження, в міжособистісних взаєминах при виконанні спільних творчих робіт учням властиво: швидкості мислення – 20% низького рівня, середнього рівня – 50%, високого – 30%; гнучкості творчого мислення: низького рівня – 16%, середнього – 44% і високого рівня – 40%; оригінальності у виконанні творчих спільних робіт: низького рівня – 24%, середнього рівня – 24%; розробленості ідеї у виконанні спільних творчих робіт – низького рівня – 16%, середнього – 64% і високого рівня – 20%.

С.Л. Рубінштейн стверджував, що «серце людини зіткано із її людських ставлень до інших людей: те, чого він вартий у цілому визначається тим, до яких людських стосунків людина прагне, які стосунки з іншими людьми вона здатна встановити» [Якименко, Луценко 2012]. За А.С. Макаренком, у педагогічній роботі ми маємо справу насамперед зі стосунками, саме стосунки є об'єктом педагогічної роботи.

Дитина вступає у взаємодію зі середовищем, з окремими людьми, і тут починається моральне виховання, стрижнем якого є формування гуманних взаємин дітей. У суспільстві ці відносини характеризуються відносинами дружнього співробітництва, піклуванням про людину.

В.А. Киричок виділяє такі етапи розвитку гуманних відносин у дітей молодшого шкільного віку:

- розширення і вдосконалення почуття відповідальності у відносинах;
- формування внутрішніх регуляторів гуманних відносин (потреби, моральні знання, ідеали, мотиви, самооцінка);
- формування гуманних почуттів;
- зростання психологічної змістовності відносин дітей, прояв теплоти, сердечності, люб'язності;
- оволодіння досвіду моральних відносин;
- зростання здатності до спонтанного прояву гуманних відносин в різних сферах діяльності і спілкування дітей [Киричок].

За результатами дослідження було виявлено кореляційні зв'язки між рівнем творчості і характером взаємин школярів, їх соціальним статусом. Так, високий соціальний статус в учнів з високим рівнем творчості продемонструвало 20% респондентів, середній статус – 74% і 6% – низький. Середній рівень творчого мислення мали учні з середнім соціальним статусом і лише незначна частина учнів з низьким соціальним статусом мали низький рівень творчого мислення. В основі проведення психокорекційної роботи лежала розроблена нами соціальна модель розвитку творчих здібностей в процесі міжособистісної взаємодії, яка полягала в тому, що покращення міжособистісних взаємин позитивно взаємокорелює із проявами творчості у процесі виконання спільних творчих робіт і в процесі виконання індивідуальних творчих завдань.

Діагностичні зрізи дозволили також виявити домінуючі типи взаємин школярів. Позитивний ефект психокорекційної роботи проявився у переважанні доброзичливого, альтруїстичного характеру спілкування школярів, домінуванні адаптованої стосовно інших поведінки з позитивною спрямованістю і майже відсутніми випадками дезадаптованої, егоїстичної поведінки у взаєминах з іншими при виконанні спільних творчих робіт, яка була пов'язана з суперництвом, негативізмом до інших.

Таким чином, підтвердилось припущення про те, що розвиток позитивних міжособистісних взаємин у процесі виконання спільних творчих робіт і завдань знімає проблему супер-

ництва і сприяє підвищенню рівня соціального статусу школярів, гуманізації ровесницьких стосунків.

Висновки. Із зазначеного вище можна зробити висновок, що сумарні показники творчого мислення достовірно збільшилися і найсильніші відмінності було виявлено за показником оригінальності та розробленості ідеї у виконанні спільних творчих робіт і завдань. Систематичне позитивне підкріплення соціального статусу учня в колективі, опора на творчий потенціал особистості сприяє покращенню психологічного мікроклімату ровесницьких стосунків, розвиває творчий потенціал кожної особистості. Високий рівень творчого мислення співвідноситься з високим соціометричним статусом, розширяється сфера свідомості, розвиваються здатності критичного самоаналізу, самооцінки учнями своїх потенційних можливостей. Так поступово розвивається «Я» – образ» учня, зміцнюється взаємодія емоційного і когнітивного компонентів в оцінці один одного, усвідомлення себе як суб'єкта спільної творчої діяльності, а згодом і індивідуальних творчих особливос-

тей кожного школяра. Навіть незначний успіх може суттєво вплинути на різні аспекти життя і особистісного зростання дитини, розвитку впевненості у собі та у власних силах, виховання морально-вольових якостей: сміливості, рішучості, підвищення ініціативності, соціометричного статусу в колективі з відкриттям нових резервів до спілкування, гармонізацію стосунків дитини з однолітками, мотивування та активізацію участі у наступних видах творчої діяльності.

Проведене дослідження націлює на поглиблення наукових пошуків та урізноманітнення освітніх практик музично-мистецької педагогіки щодо ефективної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до цілеспрямованого розвитку творчих здібностей учнів в інноваційних освітніх середовищах, зокрема у парадигмі поступального руху до освіти 4.0. Важливим аспектом розв'язання піднятої проблеми є створення у закладі вищої освіти розвивального, рефлексивно-емпатійного середовища, яке стимулювало б розвиток творчості майбутніх учителів музичного мистецтва в освітньо-педагогічній і музичній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єременко Ю. В. Самореалізація обдарованих учнів у сучасній Україні: основні чинники та ризики: *дис. канд. соціологічних наук*: 22.00.04. Харків, 2018. С. 279.
2. Киричок В. А. Формування гуманних взаємин молодших школярів у позакласній діяльності. Київ, 1993.
3. Музика О. Л. Екзистенційні потреби і розвиток обдарованої особистості. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VI. Психологія обдарованості*. Випуск 10. Житомир, 2015. С. 63–77.
4. Ninkov I. Education Policies for Gifted Children Within a Human Rights Paradigm: a Comparative Analysis. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2020. Vol. 5. P. 80-89. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs41134-020-00133-1> (дата звернення: 24.02.2023).
5. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Поліграф книга. Київ, 1996. 406 с.
6. Цибулько О. С. Духовні виміри сучасної освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. Северодонецьк, 2019. Вип. 6 (93). С. 290–300. URL: <http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp/article/view/103/96> (дата звернення: 25.02.2023).
7. Якименко Л. Ю., Луценко В. О. Особливості міжособистісних відносин у дитячому колективі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Збірник наукових праць. 2012. Вип. 16. Книга 1. С. 389–396.

REFERENCES

1. Yeremenko, Yu. V. (2018). Samorealizatsiia obdarovanykh uchniv u suchasniy Ukraini: osnovni chynnyky ta ryzyky [Self-realization of gifted students in modern Ukraine: main factors and risks] *thesis. of Sociological Sciences*: 22.00.04. Kharkiv. P. 279 [in Ukrainian].
2. Kyrychok, V. A. Formation of humane relationships of junior high school students in extracurricular activities. Kyiv. 1993. [in Ukrainian].
3. Muzyka, O. L. Ekzystentsiini potreby i rozvytok obdarovanoi osobystosti [Existential needs and the development of a gifted personality]. *Actual problems of psychology: a collection of scientific works of the H.S. Kostyuk Institute*

of Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. T. VI. Psychology of giftedness. Issue 10. Zhytomyr, 2015. P. 63–77 [in Ukrainian].

4. Ninkov I. Education Policies for Gifted Children Within a Human Rights Paradigm: a Comparative Analysis. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2020. Vol. 5. P. 80–89. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs41134-020-00133-1>

5. Sysoeva, S. O. *Pidhotovka vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia [Teacher preparation for the formation of a student's creative personality]*. Polygraph book. Kyiv, 1996. P. 406 [in Ukrainian].

6. Tsibulko O. S. Spiritual dimensions of modern education [Dukhovni vymiry suchasnoi osvity]. *Personal spirituality: methodology, theory and practice*. Severodonetsk, 2019. Issue 6 (93). P. 290–300. URL: <http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp/article/view/103/96> [in Ukrainian].

7. Yakymenko L. Yu., Lutsenko V. O. Peculiarities of interpersonal relations in a children's team. *Theoretical and methodological problems of raising children and school youth*. Collection of scientific papers. 2012. Issue 16. Book 1. P. 389–396. [in Ukrainian].

S. P. YABKOVSKA

Senior Music Lecturer,

*Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine*

E-mail: syabkovsjka@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0002-8456-5812>

V. Y. ROKOSH

Senior Music Lecturer,

*Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine*

E-mail: vrokosh@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0002-0453-454x>

I. V. MAZUROK

Senior Music Lecturer,

*Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine*

E-mail: imazurok@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0003-1089-424x>

THE INFLUENCE OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS ON THE DEVELOPMENT OF THE CREATIVE POTENTIAL OF PERSONALITY IN THE CONTEXT OF PRE-SERVICE MUSIC TEACHERS VOCATIONAL TRAINING

The article outlines modern research directions of individual psychological features and interpersonal relationships as a complex psychological phenomenon and the influence of the pedagogical process on the formation of the creative development of student youth. Emphasis is placed on the scientific approach developed in modern domestic pedagogy, according to which purposeful use of the potential of musical art was determined as an important factor in personality formation in the educational process. The importance of studying interpersonal relationships in the school team and determining the social status of an individual is shown. The need to create favorable conditions for children's creative self-realization, learning interaction and mutual influence in the team is justified. It is shown that the work on the formation of creative development must be combined with the education of a self-confident and optimistic personality. The essence of the concept of "self-esteem" and "abilities" for certain creative activities in the process of purposeful training and practical solving of creative tasks is clarified. A child's success is embedded in the very nature of the phenomenon of giftedness, the desire to succeed is one of the existential needs of an individual. It has been proven that the development

of positive interpersonal relations during the performance of joint creative tasks in each student reveals creative abilities and inclinations, affects their creative self-realization and personal growth. It is necessary to provide opportunities for the development of the creative potential of each individual in artistic and aesthetic activities, in particular musical ones. Involvement of children in joint creative activities, and later in the manifestation of individual creative features of everyone, creates an opportunity for them to express themselves, gain communicative experience, and demonstrate the full potential of their creative abilities. Relying on the creative potential of the individual helps to increase the level of social status and the formation of the creative development of the individual.

Key words: creative development, self-realization, individual – psychological features, pedagogical process, aesthetic experience.

МЕТОДИКА ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

УДК 811.11-112

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.19>

Г. М. КАРПЕНКО

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна

Електронна пошта: ganna.karpenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1034-4424>

РОЛЬ ФІЛЬМІВ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена розгляду кіно як ефективного засобу вивчення англійської мови. Окреслено поняття іншомовної компетентності. Простежено вплив відеоматеріалів на формування цієї компетентності. Акцентовано, що відео, зокрема, фільми є необхідною складовою сучасного уроку. Завдяки фільмам учні чують вимову слів та інтонацію, спостерігають за поведінкою людей під час спілкування, запам'ятовують нові слова та вирази. Кіно допомагає учням розширити світогляд, сприяє розвитку уяви, фантазії, уваги. Фільми підвищують зацікавленість школярів до навчання та мотивацію. Вони успішно вивчають нову лексику, фрази чи закріплюють набуті знання. Перегляд позитивних відео покращує емоційний стан школярів, що важливо під час війни.

У статті звернено увагу, що при виборі фільмів до уроку слід звертати увагу на рівень знань учнів, відповідність відео темі уроку, складність матеріалу, актуальність теми, тривалість відео, наявність субтитрів. Розглянуто три етапи роботи з фільмами на уроці: переддемонстраційний, демонстраційний, післядемонстраційний. Переддемонстраційний етап передбачає роботу з фонетикою та фонематичного слуху. Він також допомагає вдосконалити лексику та граматику. Демонстраційний етап передбачає перегляд фільму. Післядемонстраційний етап стосується розвитку усного та писемного мовлення.

Звернено увагу, що під час навчання можна використовувати художні, науково-популярні, документальні, навчальні фільми. Можна вибирати фрагменти тривалістю від декількох хвилин і більше або ж показувати цілі.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, покращити, фільм, засіб, навички.

Постановка проблеми. Методика викладання іноземної мови розвивається, як і підходить до викладання цього предмету. Використання інноваційних технологій є обов'язковою умовою навчального процесу, оскільки школярі одразу підхоплюють усе нове. Під час війни важливо створити для дітей комфортні умови навчання, мотивувати їх удосконалюватися, демонструвати, що навчання важливе. Саме відео та, зокрема, кінофільми допоможуть дітям зосередитися на вивченні теми (адже після перегляду їм треба буде виконати завдання). Школярі мають уважно слухати та дивитися матеріал, тож це допоможе їм заспокоїтися. Під час завдань, а ми пропонуємо інтерактивний метод, діти спілкуються, що сприяє їхньому емоційному стану. Окрім цього, фільми виконують ще й розважальну функцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування іншомовної компетентності досліджували Н. Бідюк, Ю. Деркач,

С. Козак, Н. Колотій, Т. Кравчина, О. Леонтєва, Л. Макар, В. Редько, І. Свириденко, Ю. Федоренко та інші вчені. В опції їхніх досліджень ця компетентність постає як здатність спілкуватися іноземною мовою з правильним використанням мовних норм та реалізація комунікативної поведінки відповідно до умов.

Тему аудіовізуальних засобів, використання відеоматеріалів під час формування іншомовної комунікативної компетентності вивчали М. Аллан, М. Бранті, Д. Вілліс, Ю. Комаров, М. Руденко. Вчені дослідили, які аудіовізуальні засоби слід застосовувати на практиці – під час вивчення іноземної мови. Однак питання ефективності перегляду фільмів на уроках англійської мови задля формування іншомовної компетентності залишається актуальним.

Методику використання кіно-, теле- та відеофільмів досліджували Н. Бичкова, Л. Іванова, М. Ляховицький, В. Прокоф'єва та інші.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити, при яких умовах кінофільми стануть актуальним та ефективним засобом формування іншомовної компетентності школярів. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання – дати визначення поняттю «іншомовна компетентність школяра», розглянути роль відеоматеріалів у процесі формування цієї компетентності, проаналізувати, як за допомогою кінофільмів формується комунікативна компетентність.

Виклад основного матеріалу. Компетентність – інтегрована здатність учня, що набута у процесі навчання, до її складу знання, досвід, цінності і ставлення [Державний]. «Компетентнісний підхід» за визначенням О. Пометун – «спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток базових компетентностей особистості» [Пометун : 64].

Іншомовна комунікативна компетентність за С. Ніколаєвою – «здатність успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, яка вивчається, у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого спілкування» [Методика : 91].

Ця компетентність передбачає і подолання психологічних і соціальних бар'єрів, а не лише мовних. С. Ніколаєва узагальнює, що повинен знати і вміння учень, аби оволодіти лінгвосоціокультурною компетентністю: з національно-культурними особливостями розуміти, застосовувати мовні засоби іншої мови; володіти культурологічними, краєзнавчими знаннями, користуватися ними під час комунікативного акту; комунікувати з іноземцями під час необхідних ситуацій [Методика : 94].

До її складу входять гностична (знання про спілкування загалом, стилі іншомовного спілкування), емоційна (розвиток емпатії, готовність вступати у взаємини з іншою людиною) та комунікативна (комунікативні вміння та навички). На це акцентують увагу Л. Лозинська, Н. Курах, І. Депчинська. За визначенням вчених іншомовна комунікативна компетентність – це «багатоаспектний феномен, що включає: сукупність соціокультурних, лінгвістичних знань, вмінь та навичок з використанням засобів іноземної мови в залежності від соціально-рольових ситуацій професійної діяльності; когнітивний та діяльнісний компоненти; піз-

навальну, комунікативну, інтегративну функції спілкування» [Лозинська : 248].

Також вчені, зокрема, Н. Бідюк, виділяють дискурсивну (з'єднання речень у повідомлення, дискурс), стратегічну (вибір стратегії дискурсу під час іншомовної комунікації), лінгвістичну (створювати і розуміти висловлювання), соціолінгвістична (реалізовувати мовленнєвий акт і дискурс, які належать певному соціолінгвістичному контексту) [Бідюк : 160].

Серед засобів формування іншомовної компетентності ефективними ми вважаємо аудіовізуальні. «Доцільність їхнього використання в навчальному процесі зумовлюється тим, що вони сприяють реалізації всіх загальнодидактичних принципів навчання – активності, свідомості, послідовності, а також наочності. Аудіо- та відеоматеріали спрямовані на підвищення ефективності сприйняття програмового матеріалу, перевірку рівня його засвоєння, оволодіння вміннями та практичними навичками застосування отриманих знань» [Зозуля : 12], – стверджують вчені І. Зозуля, С. Стадній та А. Слободянюк.

Аудіовізуальні засоби можна поділити на три типи: зорові, слухові, зорово-слухові засоби. Вважаємо, що успішним під час вивчення англійської мови є поєднання обох компонентів. Власне, сюди і відносимо фільми – бо їх треба і дивитися, і слухати.

Як стверджує Н. Бичкова, при систематичному прослуховуванні аудіо розвиватиметься фонематичний слух, учні чути будуть правильну вимову і наголоси [Бичкова : 67].

А щодо відеоматеріалів, то перевагами у їх використанні є насиченість лексикою та повтор певних одиниць, показ типової ситуації, наявність соціокультурної та інформації [Леонтьєва : 61–74]. При виборі фільмів до уроку слід звертати увагу на рівень знань учнів, відповідність відео темі уроку, складність матеріалу, актуальність теми з огляду на потреби школярів, тривалість відео, наявність субтитрів. Ми використовуємо мультфільми, фрагменти фільмів, відео на різні теми, документальні фільми, відеоекскурсії. Школярі успішно вивчають нові слова, вирази чи закріплюють набуті знання. Окрім того, перегляд позитивних відео покращує емоційний стан дітей, що важливо під час війни.

Кінофільм – синтетичний аудіовізуальний засіб з динамічним зображенням, інформативністю зорово-слухового ряду. У навчанні можна використовувати художні, науково-популярні, документальні, навчальні фільми. «Показ кінофільмів передбачає активну роль глядача, що під час навчального процесу прискорює формування мовленнєвих навичок і умінь, активізує пізнавальну діяльність студентів, розширює їх кругозір. Переглядаючи кінофільм, глядач є учасником специфічного виду діяльності, який синтезує в собі мимовільне засвоєння мовних явищ та соціокультурної інформації під час опосередкованої комунікації з учасниками створення художнього фільму: кінорежисером, кіносценаристом, акторами, костюмерами, кінооператорами тощо», – стверджують Л. Контюк та Т. Онопрієнко [Онопрієнко].

Можна вибирати фрагменти тривалістю від декількох хвилин і більше або ж показувати цілі. Критерії відбору – відповідність теми уроку, врахування виховної складової, захопливість і відповідність інтересам, віковим особливостям, потребам учнів.

Вчені виокремлюють такі етапи в роботі з відеоматеріалами, зокрема, і фільмами: переддемонстраційний, демонстраційний, післядемонстраційний [Рябокучма : 92]. Зупинимося на їхній короткій характеристиці.

Підготовчий (переддемонстраційний) передбачає роботу з фонетикою, правильною артикуляцією та фонематичного слуху. Можна застосувати такі вправи:

- назвати слово, де немає звука, що повторюється в двох інших словах;
- називати слова з певними звуками;
- плескати в долоні при звучанні якогось звука.

Також цей етап передбачає вдосконалення лексики і граматики із розгадування ребусів та кросвордів, вправи та підбір синонімів та антонімів, вибір правильної граматичної форми слова, редагування речень, доповнення тексту тощо. Перед показом фільму варто здійснити підготовчу роботу, наприклад, запитати про очікування, спрогнозувати зміст, розглянувши назву, подискутувати над проблематикою сюжету чи теми.

Наступний етап – це безпосередньо перегляд фільму. Його можна показувати один раз чи

двічі залежно від поставлених завдань. Серед вправ – придумати назву до відео, додумати початок чи кінцівку.

Завдання для цього етапу, як пишуть вчені І. Зозуля, С. Стадній та А. Слободянюк, повинні бути лаконічними. Цей тип вправ і завдань орієнтований на виокремлення і трансформацію фонетики, лексики, граматики.

Останній – післяпереглядний етап – стосується розвитку усного та писемного мовлення. Наприклад, повторити репліки персонажа, взяти один в одного інтерв'ю, відповісти на запитання про герої чи зміст, дати поради режисерові, написати твір щодо змісту відео тощо.

Як стверджує І. Свидиренко та О. Кравець, відеоматеріали можуть стати підґрунтям до інших завдань, які розвивають іншомовну комунікативну компетентність: «На основі відео можна створювати нові вправи, ситуативні діалоги, рольові ігри. Усе це забезпечить учням ілюзію живого спілкування та позитивно сприятиме їх навчання адаптації до життєвих ситуацій» [Свидиренко].

Слід виокремити кілька причин, чому фільми актуальні для сучасних школярів. По-перше, їх легше сприймати, ніж просто читати чи слухати тексти. Учні бачать картинку, слухають те, що говорять персонажі. По-друге, фільми зацікавлюють сюжетом, грою акторів, декораціями. Якщо події розгортаються цікаво, це стимулює додивитися фільм до кінця, а отже, сприйняти новий мовний матеріал. Діти дивляться фільм мовою оригіналу, тож чують вимову та інтонацію, а ще фіксують нові слова та контексти, де їх краще вжити. Порушуючи актуальні теми, стрічки виконують ще й виховну функцію, допомагають учням зрозуміти життєві ситуації.

Для рівнів володіння англійською A1-A2 (Beginner, Elementary) пропонуємо дивитися фільми «Living English», «Forrest Gump», мультфільм «Lion King». B1-B2 (Pre-Intermediate, Intermediate, Upper-Intermediate): «Friends», «La La Land», «Charlie and the Chocolate Factory». C1-C2 (Advanced, Proficient): «Gravity», «Collateral Beauty», «The Theory of Everything».

Висновки. Як демонструють результати дослідження, кінофільми – ефективний та актуальний засіб, за допомогою якого можна покращити іншомовну компетентність.

Завдяки перегляду та роботі з фільмами формуються навички мовленнєвої діяльності, підвищуються складові іншомовної комунікативної компетентності. Відео корисні для учнів у тому плані, що поєднують слуховий та зоровий компоненти, таким чином допомагають розвивати навички сприймання мови на слух і слідкувати за мімікою, жестами, структурою

комунікативного акту, знайомитися з культурою країни.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у поглибленні вивчення впливу кінофільмів на формування іншомовної компетентності дітей різного віку та студентів. Актуально також досліджувати цю тему з акцентом на сучасні реалії в Україні – війну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук*. К. : “К.І.С.”, 2004. 112 с.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практикум: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів Під заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Лозинська Л. Ф., Курах Н. П., Дєпчинська І. А.: Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови. URL: <http://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/283/269> (дата звернення: 25.03.2023).
5. Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя-філолога: зміст та структура. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць Третьої Міжнар. наук.-практ. конф., (12–14 листоп. 2012 р.). Львів, 2012. С. 158–160.
6. Зозуля, І. Е. Стадній, А. С. Слободянюк, А. А. Аудіовізуальні засоби навчання в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. 2022. Вип. 40. С. 12–28.
7. Бичкова Н.І. Типологія відеофонограм для навчання усного іншомовного спілкування. *Методика викладання іноземних мов*. К. : Освіта, 1992. Вип. 21. С. 68–71.
8. Леонтєва Т.П. Досвід і перспективи застосування відео в навчанні іноземних мов. *Нетрадиційні методи навчання іноземних мов у вузі: матеріали респ. конференції*. Мінськ, 1995. С. 61–74.
9. Онопрієнко, Т. М., Когнюк, Л. Г. Використання автентичних художніх фільмів як засобу формування комунікативної компетенції студентів URL: <http://eprints.zu.edu.ua/7711/1/11klgvah.pdf> (дата звернення: 23.03.2023).
10. Рябокучма Т.О., Горбаченко А. Л. Застосування автентичних відеоматеріалів у процесі вивчення іноземної мови для забезпечення ефективного опанування навичок слухання здобувачами вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 79. Том 2. С. 90–94.
11. Свириденко І., Кравець О. Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів середньої школи засобами відеоматеріалів. URL: <http://isp.poipro.pl.ua/article/view/252289/250413> (дата звернення: 27.03.2023).

REFERENCES

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї zahalnoi osvity. [State standard of primary general education] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Pometun O. I. (2004) Diskusiia ukrainskykh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhotu v ukrainskii osviti. [The discussion of Ukrainian teachers on the issue of implementation of the competence approach in Ukrainian education] Kompetentnisnyi pidkhdid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvitnoi polityky / Pid zah. red. O.V. Ovcharuk. K. : “K.I.S.”, 112 p.
3. Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktykum: pidruchnyk dlia studentiv klasychnykh, pedahohichnykh i lnhvistychnykh univertsytetiv (2013) [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: a textbook for students of classical, pedagogical and linguistic universities]. Pid zah. red. S.Y. Nikolayeva. K.: Lenvit. 590 p.
4. Lozynska L. F., Kurakh N. P., Depchynska I. A.: Formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy. [The formation of students' foreign language communicative competence in the process of learning a foreign language] URL: <http://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/283/269> (accessed: 25.03.2023).
5. Biduik N. M. (2012) Komunikatyvna kompetentnist maibutnoho vchytelia-filoloha: zmist ta struktura. [The communicative competence of the future philology teacher: content and structure] Informatsiyno-komunkatsiini tekhnolohii v suchasni osviti: dosvid, problemy, perspektyvy: zb. nauk. prats Tretoi Mizhнародnoi nauk.-prakt. konf. (12–14 lystopada) Lviv. P. 158–160.

6. Zozulia I. Y., Stadnii A. S., Slobodianuk A.A. (2022) Audiovizualni zasoby navchannia v protsesi formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti. [*The audiovisual means of teaching in the process of the formation of foreign language communicative competence*] Vykladannia mov u vyshchych navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky. Vyp. 40. P. 12–28.
7. Bychkova N. I. (1992) Typolohiia videofonohram dlia navchannia usnogo inshomovnoho spilkuvannia. [*The typology of video phonograms for teaching oral foreign language communication*] Metodyka vykladannia inozemnykh mov. K.: Osvita. Vyp. 21. P. 68–71.
8. Leontieva T. P. (1995) Dosvid i perspektyvy zastosuvannia video v navchanni inozemnykh mov. [*The experience and prospects of using video in teaching foreign languages*] Netradytsiini metody navchannia inozemnykh mov u vuzi: materialy resp. konferentsii. Minsk. P. 61–74.
9. Onopriyenko T. M., Kotniuk L. H. Vykorystannia avtentychnykh khudozhnykh filmiv yak zasobu formuvannia komunikativnoi kompetentsii studentiv. [*The use of authentic feature films as a means of forming students' communicative competence*] URL: <http://eprints.zu.edu.ua/7711/1/11klgvah.pdf> (accessed: 23.03.2023).
10. Riabokuchma T. O., Horbachenko A. L. (2021) Zastosuvannia avtentychnykh videomaterialiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy dlia zabezpechennia efektyvnoho opanuvannia navychok slukhannia zdobuvachamy vyshchoi osvity. [*The use of authentic video materials in the process of learning a foreign language to ensure effective mastery of listening skills by students of higher education*] Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy. Vyp. 79. Tom 2. P. 90–94.
11. Svyrydenko I., Kravets O. Formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti uchniv serednoi shkoly zasobamy videomaterialiv. [*The formation of foreign language communicative competence of secondary school students by means of video materials*] URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/252289/250413> (accessed: 27.03.2023).

H. M. KARPENKO

*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine
E-mail: ganna.karpenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1034-4424>*

THE ROLE OF FILMS IN THE FORMATION OF STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE

The article is devoted to the consideration of cinema as an effective means of studying the English language. The concept of foreign language competence has been outlined. The influence of video materials on the formation of this competence has been traced. It has been emphasized that videos, in particular, films are necessary components of a modern lesson. Thanks to films, students hear the intonation and pronunciation of words, observe people's behavior during communication, learn new words and expressions. Cinema helps students to expand their worldview, promotes their development of imagination, fantasy, and attention. Movies increase students' interest and motivation to studying. They successfully learn new vocabulary, phrases or consolidate acquired knowledge. Watching positive videos improves the emotional state of students, that is important during the wartime.

The article draws our attention to the fact that when choosing films for the lesson, some attention should be paid to the level of students' knowledge, the relevance of the video to the topic of the lesson, the complexity of the material, the actuality of the topic, the duration of the video and the presence of subtitles. Three stages of working with films at the lesson such as pre-demonstration, demonstration, post-demonstration have been considered. The pre-demonstration stage involves working with phonetics and phonemic hearing. It also helps to improve vocabulary and grammar. The demonstration stage involves watching the film. The post-demonstration stage refers to the development of oral and written speech.

Some attention has been paid to the fact that you can use feature, popular science, documentary, educational films during the learning process. You can choose fragments with a duration of several minutes or more or show the whole ones.

Key words: foreign language communicative competence, to improve, film, means, skills.

УДК 372.857

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.1.20>**В. Й. МЕЛЬНИК**

*кандидат географічних наук, професор,
професор кафедри природничих наук з методиками навчання,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна
Електронна пошта: vugmel@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-7301-8266>*

**ШКІЛЬНІ ЕКСПЕРИМЕНТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ
ТЕМИ «ЕКОЛОГІЯ» ДЛЯ УЧНІВ 11 КЛАСУ**

Робота присвячена дослідженню проблеми формування і розвитку дослідницьких умінь і навичок проведення експериментів при вивченні і оцінці екологічного стану навколишнього середовища та засвоєння основних санітарно-гігієнічних норм. Схарактеризовані основні завдання та наведені приклади практичного застосування природничого експерименту в 11 класі Малоглушанського ліцею. Для вивчення ефективності впровадження експерименту проведено діагностування абсолютної та якісної успішності школярів за пройденим програмним навантаженням теми «Екологія», проведено ранжування навчальних предметів за рівнем інтересу до них до і після виконання дослідницької роботи. Аналіз отриманих результатів свідчить, що учні, на жаль, ще не зробили свій вибір щодо майбутньої професії. Деякі завдання, особливо існування санітарно-гігієнічних норм та вимог до шкільних приміщень, пришкольної території тощо, для них були абсолютно невідомими новими поняттями. З'ясовано, що після експерименту в учнів з'явився підвищений інтерес до природничих предметів, їх зацікавленість виросла з 9,5% до 23,8%; в 2 рази підвищився інтерес до вивчення біології та екології. Доведено, що виконання учнями дослідницької роботи дає кращий результат у сприйнятті нового матеріалу та розвитку дослідницьких умінь. Підвищився рівень абсолютної і якісної успішності учнів з природничих дисциплін. Так, абсолютна успішність учнів після проведення шкільного експерименту становить 100% (проти 95,2% до експерименту). Рівень якісної успішності зріс на 38% (з 43% до 81%). Запропоновано та апробовано методику впровадження природничого дослідження в закладах загальної середньої освіти в позакласній роботі при вивченні теми «Екологія». Надані пропозиції вирішення проблеми впровадження природничих експериментів в загальноосвітній процес шкільної освіти.

Ключові слова: учні, тема «Екологія», природничий експеримент, санітарно-гігієнічні норми, ефективність впровадження.

Актуальність дослідження. Проведення експерименту – одна з больових точок викладання природничих предметів у сучасних українських школах. У процесі вивчення кожного предмету експеримент є своєрідним об'єктом навчання, методом дослідження, джерелом нового знання. На сьогоднішній день треба розуміти, що традиційна освіта не може задовольнити вимоги стандартів освіти, де вказано, що учні досліджують природу, роблять спостереження та експерименти, аналізують проблеми, не забувають про охорону довкілля. Теперішній стан освітнього процесу свідчить, що є запит на вчителя, який вміє залучати школярів до експериментальних робіт та пропагувати учням активну дослідницьку діяльність [Грицай 2018].

Природничо-наукова база у профільній школі згідно проекту «Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр.» перед-

бачає підготовку вчителів, які володіють найсучаснішими методами досліджень та здійснюють експериментальні дослідження.

Зовсім неможливо уявити вивчення біології як природничо-наукової дисципліни без використання експерименту під час навчального процесу. Стала очевидною необхідність розвитку і вдосконалення природничого експерименту при реформуванні освіти, впровадженні нових методик природничого дослідження на уроках і в позакласній роботі.

Аналіз попередніх досліджень. Вивчення природничих предметів у шкільному процесі є дуже важливим для розвитку НУШ. На уроках з природничих предметів все більше приділяється увага не тільки теоретичній частині, а й дослідницькій роботі учнів [Бровко 1998; Ващенко 2017].

Специфіка методики викладання природничих наук визначає зміст основ науки

та елементарні методи досліджень та відрізняє її від методики інших шкільних предметів [Артемчук 2000; Грицай 2018]. Шкільні експерименти з застосуванням лабораторних робіт дозволяють реалізувати швидкість у викладанні предмету та наочні дослідницькі методи навчання.

Впровадження природничого експерименту вимагає як здібності і вміння вчителя раціонально і своєчасно організовувати експериментальну роботу учнів під час уроків, так і хорошої матеріальної бази від школи [Артемчук 2000; Дослідна 2008].

Предмети природничого напрямку мають свої особливості організації експерименту під час навчального процесу, які необхідно враховувати у зв'язку з розумовими особливостями учнів.

Залежно від об'єктів досліджень, відповідного устаткування, змісту, тривалості проведення досліду можна використовувати групові лабораторні роботи із класом, або демонстрацію певних процесів на уроці, на заняттях природничого гуртка, у позакласній роботі. Саме тому актуальним є дослідження методики проведення шкільних експериментів на уроках біології при вивченні екологічних тем.

Використовувати на уроках експериментальні дослідження, методи та прийоми, які пробуджують в учнів внутрішню мотивацію до навчання, інтерес до знань, а також сприяють розвитку логічного мислення та формуванню власного світогляду є актуальним питанням.

Метою дослідження є формування і розвиток дослідницьких умінь і навичок проведення експериментів при вивченні і оцінці екологічного стану навколишнього середовища та засвоєння основних санітарно-гігієнічних норм на уроках біології під час вивчення теми «Екологія».

Результати та обговорення. Природничий експеримент був проведений в закладі загаль-

ної середньої освіти «Малоглушанський ліцей». Нами запропоновано учням 11 класу під час вивчення теми «Екологія» виконати домашню дослідницьку роботу на тему «Оцінка екологічного стану приміщень моєї школи і пришкольної території», яка містила 6 завдань, де кожне наступне завдання було складнішим за попереднє.

Перед проведенням експерименту для визначення рівня успішності учнів нами було проведено діагностування успішності школярів за результатами вивчених тем програми з використанням анкети, що складалася з 15 запитань. Крім цього, для виявлення пізнавального інтересу учнів до викладання конкретних дисциплін, проведено ранжування навчальних предметів за рівнем інтересу до них за методикою Н.Л. Білопольської.

Завдання 1. Визначити та оцінити екологічну комфортність шкільних приміщень шляхом емоційного їх сприйняття

За результатами досліджень учні дають позитивну, або негативну оцінку естетичному вигляду кабінетів їх школи. При оцінці враховується колір стін, підлоги, дошки, їх стан та як вони поєднуються з кольором меблів і оформленням класу. Всі запитання повинні бути направлені на емоційну оцінку того, чи іншого приміщення. Задовільний стан приміщень оцінюється знаком (+), незадовільний стан (-), тобто учень виражає тільки позитивне, або негативне відношення до стану приміщення. Оцінку естетичного стану приміщень проводили за 5-ти бальною шкалою (табл. 1).

Учні оформляють звіт про дослідження, порівнюючи стан приміщень і визначають саме комфортне приміщення в школі. Для порівняння результатів надані **санітарно-гігієнічні норми:**

Для шкільних приміщень використовуються фарби слабкої насиченості, бажано не використовувати яскраві кольори. Якщо приміщення знаходиться з південної сторони вибира-

Таблиця 1

№ з/п	Назва приміщення школи	Задовільний стан (+)	Незадовільний стан (-)	Оцінка, бали
1	Кабінет біології			
2	Кабінет хімії			
3	Кабінет фізики			
4	Бібліотека			
5	Столова			
6	Санвузол			

ють холодні тони – світло сірий, зеленуватий, світло-блакитний, при північній стороні більш теплі – жовті, світло-рожеві тощо.

Рекомендовано, щоб класна дошка мала темно-зелений колір, а не коричневий, недопустимий чорний колір. Колір стіни, де розміщена дошка, повинен бути світлішим за колір інших стін в класі.

Завдання 2. Визначити санітарно-гігієнічний стан приміщень школи та відповідність їх нормативним показникам.

Рулеткою учні вимірюють довжину, ширину і висоту кабінету (класу), визначають його площу і кубатуру. Підраховують, яка площа і кубатура припадає на одного учня, дані порівнюють з санітарно-гігієнічними нормами для шкільних приміщень (табл. 2).

Завдання 3. Визначити температуру повітря в приміщеннях школи

Учням пропонують визначити температуру в досліджуваних приміщеннях. Для цього встановлюють термометр на дерев'яну поверхню на висоті 1,5 м від підлоги і 1,2 м від стіни на 20 хвилин. Показники температури порівнюють з нормами і записують в табл. 3.

Учням пропонують визначити температуру в досліджуваних приміщеннях. Для цього встановлюють термометр на дерев'яну поверхню на висоті 1,5 м від підлоги і 1,2 м від стіни на 20 хвилин. Показники температури порівнюють з нормами і записують в табл. 3.

Завдання 4. Визначити відповідність розміщення школи і її пришкольної території санітарно-гігієнічним нормам (табл. 4).

Таблиця 2

№ з/п	Назва приміщень школи	Санітарно-гігієнічні норми при кабінетній системі навчання	Відповідає / не відповідає санітарно-гігієнічним нормам, (+) / (-)			
			Площа		Кубатура	
			кв.м	(+) / (-)	куб.м	(+) / (-)
1	Кабінет біології	1,5–2 кв.м на 1 учня				
	Клас-лабораторія	66–70 кв.м; на 35 учнів				
	Лаборантська	18 кв.м				
2	Кабінет хімії	1,5–2 кв.м на 1 учня				
	Клас-лабораторія	66–70 кв.м на 35 учнів				
	Лаборантська	18 кв.м				
3	Кабінет фізики	1,5–2 кв.м на 1 учня				
	Клас-лабораторія	66–70 кв.м на 35 учнів				
	Лаборантська	18 кв.м				
4	Гардеробна і вестибюль	0,25 кв.м на 1 учня				
5	Їдальня	0,65–0,75 кв.м на 1 учня				
6	Санвузол	0,2 кв.м на 1 учня				

На 35 учнів площа навчального кабінету не менше 55кв.м і 4–5 куб.м на кожного учня

Таблиця 3

№ з/п	Назва приміщень школи	Температура, °С	Відповідає/не відповідає санітарно-гігієнічним нормам (+) / (-)	Нормативні показники, °С
1	Кабінет біології			17–20
2	Кабінет хімії			17–20
3	Кабінет фізики			17–20
4	Спортивний зал, майстерні			15–18
5	Їдальня, коридори			16–19

Таблиця 4

№ з/п	Розміщення шкільної території та інфраструктури міста	Відстань, м	Відповідає / не відповідає санітарно-гігієнічним нормам (+) / (-)	Нормативні показники, м
1	Житлові будинки			> 10
2	Дороги			> 25
3	Магазини, підприємства, ательє тощо			> 50
4	Церква			> 50

Завдання 5. Визначити забрудненість атмосферного повітря автотранспортом на території пришкольньої ділянки.

Учням необхідно визначити кількість автотранспорту, який проїжджає біля школи по дорозі за 1 годину при максимальному русі транспорту, тобто у 8–9 годин; 12–13 годин; 18–19 годин. Підрахунок автомашин проводять впродовж 1 години, або 30 хвилин, а результат $\times 2$. Дослідження проводять в такій послідовності:

- підраховують кількість машин, які проїжджають біля школи за 1 годину;
- для кожного періоду дослідження обчислюють загальну кількість вихлопних газів, які поступають в атмосферне повітря від автомобілів, коли відомо, що один автомобіль за 4 години руху продукує 0,17 кг вихлопних газів;
- розраховують викиди в атмосферне повітря вуглекислого газу (CO_2) і діоксидів азоту (NO_x), якщо один автомобіль за добу викидає в атмосферне повітря 30г CO_2 і 6 г NO_x . Розрахунки викидів проводять за 12 годин (0,5 доби). Дані занести в табл. 5. Зробити висновки.

Завдання 6. Проаналізувати роль зелених насаджень в покращенні мікроклімату та здоров'я школярів на території школи. Учням необхідно:

- визначити площу та описати ділянку пришкольньої території, схематично зобразити її на папері. Визначити, яка ділянка, на їх погляд, є самою корисною і привабливою, що учні можуть запропонувати для покращення екологічного стану пришкольньої території;
- визначити площу газонів, описати їх стан і догляд, надати пропозиції щодо покращення привабливості стану газонів;
- вивчити деревну рослинність пришкольньої території. Підрахувати кількість дерев і визначити площу чагарників (по периметру крони), описати видовий склад дерев і кущів;
- визначити, на якій відстані від школи розташовані дерева і чагарники, результати порівняти з вимогами до озеленення шкіл;

- визначити на якій відстані ростуть дерева один від одного, результати порівняти з нормативними показниками озеленення;

- визначити, яку кількість пилу можуть затримувати зелені насадження вашої пришкольньої ділянки;

- зробити висновок про роль зелених насаджень вашої школи в покращенні мікроклімату.

Нормативні показники: Захисна сторона пришкольньої території повинна складатися із дерев і чагарників шириною не менше 1,5 м, а зі сторони вулиці – не менше 6м. Відстань між деревами і будівлею школи повинна бути не менше 10 м, а між кущами і школою – 5 м. Відстань між широколистяними формами дерев повинна бути 8–10 м, між вузьколистяними – 5–6 м. В міському середовищі на 1 га площі повинно рости 90–150 дерев.

Дані для порівняння (аналізу):

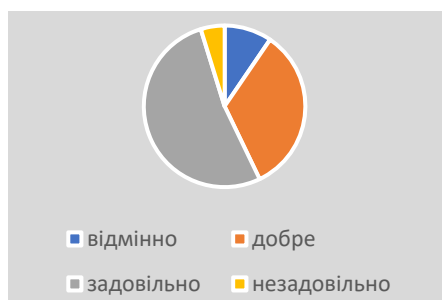
- запиленість озелених ділянок на 40% нижча, ніж на відкритих майданах;
- зелені масиви уловлюють від 70 до 80% пилу і аерозолей;
- за 24 години дерево середньої величини відновлює стільки кисню, який необхідний для дихання 3чоловік;
- до 200 мл води випаровується за одну годину з 1 кв.м. трави газонів, зволожуючи атмосферне повітря;
- температура повітря літом на висоті 1,5–2 м на 2,5 °С нижча на газонній поверхні, ніж на асфальтовій;
- газон затримує пилуку, яка піднімається під час вітру та полегшує дихання;
- за літній період осідає на листову поверхню дерева: тополі – до 34 кг, верби до 28 кг, клену – до 33 кг, акації – до 0,2 кг, бузку – до 16 кг пилуки.

Для аналізу ефективності запровадженого природничого експерименту нами було проведено діагностування рівня успішності учнів 11 класу з предмету «Біологія» за вивченим програмним навантаженням теми «Екологія» до проведення експерименту, рис. 1.

Таблиця 5

Час дослідження, год	Кількість автомобілів шт.	Загальний викид вихлопних газів ($\text{CO}_2 + \text{NO}_x$), г	Викид CO_2 , г		Викид NO_x , г	
			за годину	за 0,5 доби	за годину	за 0,5 доби
8–9						
12–13						
18–19						

Рис. 1. Рівень успішності учнів до проведення експерименту

Результати рівня успішності учнів свідчать, що якісна успішність учнів класу становить 42,9%, так як оцінку «відмінно» отримали тільки 2 учні, що становить 9,5%, а оцінку «добре» отримали 7 учнів (33,3%). Абсолютна успішність учнів класу визначена в 95,2%.

Крім цього ми запропонували учням визначити пріоритет кожної з 10 запропонованих навчальних дисциплін. Аналіз отриманих результатів свідчить, що учні, на жаль, ще не зробили свій вибір щодо майбутньої професії. Найбільш цікавими для учнів були фізична культура та інформатика, що становить 33,4% і які вибрали хлопці класу (табл. 6).

При виконанні домашньої дослідницької роботи в учнів виникали запитання, які вони вирішували, як шляхом самостійного пошуку відповідей в інтернет-джерелах, так і безпосередньо консультувались з вчителем біології.

Деякі завдання, особливо існування санітарно-гігієнічних норм та вимог до шкільних приміщень, пришкільної території тощо, для них були абсолютно невідомими новими понят-

тями. Учні працювали групами, вирішуючи те, чи інше завдання разом, а потім обговорювали їх і в класі, і в позашкільний час.

Спостерігаючи за їх роботою зауважимо, що їх захоплював саме процес

проведення експерименту, пошуку інформації і його аналізу. Отже, дослідницька діяльність є дієвою формою самонавчання школярів, різновидом їх навчально-пізнавальної діяльності, яка стимулює розвиток творчої активності, дає можливість відчувати себе самостійним дослідником, навчитися проводити спостереження і за отриманими результатами самостійно робити висновки та усвідомлювати саму проблему. Слід відмітити і розвиток ряду комунікативних умінь і навичок, а саме: групова робота по розробці способів вирішення проблеми, виконання дослідження, оформлення звіту про виконане дослідження та колективна презентація роботи.

При виконанні досліджень учні отримали нові знання, набули навичок спостереження, фіксації, обробки і оформлення отриманих результатів, сформували уміння наукового характеру.

Після проведення дослідницького експерименту нами повторно була використана методика «Ранжування навчальних предметів за рівнем інтересу до них» (табл. 6).

Зауважимо, що в учнів з'явився підвищений інтерес до природничих предметів, які стали для них цікавими. Так, щоб вивчати природничі науки зацікавленість учнів виросла з 9,5% до 23,8%, в 2 рази підвищився інтерес і до біології та екології, що свідчить про ефективне

Таблиця 6

Ранжування навчальних дисциплін за рівнем інтересу до них

№ з/п	Назви навчальних дисциплін	Кількість учнів (n), що визначили пріоритет дисципліни до експерименту		Кількість учнів (n), що визначили пріоритет дисципліни після експерименту	
		n	%	n	%
1	Біологія і екологія	2	9,5	4	19,0
2	Математика	2	9,5	1	4,8
3	Фізика і астрономія	1	4,8	1	4,8
4	Хімія	2	9,5	1	4,8
5	Географія	2	9,5	2	9,5
6	Природничі науки	2	9,5	5	23,8
7	Українська література	2	9,5	2	9,5
8	Іноземна мова	1	4,8	1	4,8
9	Фізична культура	4	19,1	2	9,5
10	Інформатика	3	14,3	2	9,5
Всього		21	100	21	100

Рис. 2. Рівень успішності учнів після проведення експерименту

застосування шкільного експерименту не тільки при виконанні домашніх дослідницьких робіт, а й при проведенні їх на уроках біології та екології.

Експериментальні дослідження вплинули на підвищення успішності учнів 11 класу з предмету «Біологія» при вивченні теми «Екологія», рис. 2.

Рівень як абсолютної, так і якісної успішності учнів 11 класу після проведення шкільного експерименту значно зріс. Оцінку відмінно з теми «Екологія» отримали 5 учнів, що на 14,3% вище, ніж до проведення експерименту. На 23,7% покращили успішність учні з оцінкою «добре». Оцінку «задовільно» отримали всього 4 учні, що становить 19%, проти 52%. Абсолютна успішність учнів становила 100%, а якісна – 81%, що на 38,1% вище, ніж до проведення експерименту. Отримані дані засвідчують підвищений інтерес учнів до можливості самостійно брати участь в покращенні стану навколишнього середовища, набувати нових знань тощо.

Підведення підсумків дослідницької роботи було проведено на уроці біології. Учні критично оцінили упорядкування деяких шкільних приміщень та пришкольної території, надали своє бачення і пропозиції по оформленню кабінетів і озелененню пришкольної території. Обговорення експерименту мали дискусійний

характер, де результатом дискусій була пропозиція винесення цього питання на загальні збори школи. Самим цікавим моментом виявилась пропозиція учнів частіше проводити природничі дослідження.

Висновки. Аналіз дослідження свідчить, що нестандартні природничі завдання в закладі середньої освіти діти сприймають як виклик власним знанням, адже в школі переважно використовують традиційні форми і методи навчання, які не відповідають вимогам сучасної НУШ. Участь школярів старших класів при вивченні і оцінці екологічного стану як шкільних приміщень, так і пришкольної території є, на наш погляд, наглядним моментом для формування позитивного відношення до природи.

У результаті дослідження проведено теоретичне обґрунтування запропонованої методики, з'ясований розвиток дослідницьких умінь на уроках біології під час вивчення теми «Екологія» і доведено, що важливим методичним завданням освітнього процесу є залучення у процес навчання саме природничого експерименту.

З'ясовано, що в учнів з'явився підвищений інтерес до природничих предметів, зацікавленість учнів виросла з 9,5 % до 23,8%; в 2 рази підвищився інтерес до вивчення біології та екології.

Доведено, що виконання дослідницької роботи дає кращий результат у

сприйнятті нового матеріалу та сприяє кращому запам'ятовуванню. Підвищився рівень успішності учнів. Абсолютна успішність учнів після шкільного експерименту становила 100%, рівень якісної успішності зріс з 43% до 81%.

Для подальшого вирішення проблеми пропонуємо підвищувати кваліфікацію працюючих вчителів «Природничих наук». При підготовці кадрів у закладах вищої освіти рекомендувати введення елективних практичних занять з природничих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемчук Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідної роботи: навч. посіб. для студ. та викл. ВНЗКиїв. держ. лінгв. ун-т. К.: Форум, 2000. 270 с.
2. Бровко С. Розвиток дослідницького інтересу учнів на уроках біології. Рідна школа. 1998. № 7-8.
3. Ващенко Л. С. Розвиток дослідницьких умінь старшокласників в умовах профільної школи. Біологія і хімія у рідній школі. 2017. № 3. С. 23–27.
4. Галегова О.В., Нікітіна І.П., Шелехова В.В. Виховуємо юного дослідника. Харків: Країна мрій, 2007. 240 с.
5. Дослідна і проектна діяльність під час вивчення біології. Укладач К.М. Задорожний. Харків: Основа, 2008. 143 с.

6. Hrytsai N. Formation Training Of Value Attitude To Nature In Children For Future Teachers. The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS. 2018. Volume XLIII. P. 364–373. (Web of Science). DOI: 10.15405/epsbs.2018.07.48.

REFERENCES

1. Artemchuk G.I., Kurylo V.M., Kochergan M.P. (2000). Methodology of organization of research work: teaching manual for students and teachers. Kyiv State University of Linguistics. K.: Forum, 270 p.
2. Brovko S. (1998). Development of students' research interest in biology lessons. *Ridna shkola*. № 7-8.
3. Vashchenko L.S. (2017). Development of research skills of high school students in the conditions of a specialized school. *Biology and chemistry at native school*. №. 3. P. 23–27.
4. Galegova O.V., Nikitina I.P., Shelekhova V.V. (2007). We educate a young researcher. Kharkiv: Krayina mriy, 240 p.
5. Research and design activities during the study of biology. Compiled by K.M. Zadorozhny (2008). Kharkiv: Osnova, 143 p.
6. Hrytsai, N. (2018). Formation Training Of Value Attitude To Nature In Children For Future Teachers. The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS, Volume XLIII, 364–373. (Web of Science). DOI: 10.15405/epsbs.2018.07.48.

V. Y. MELNYK

*Candidate of Geographical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Natural Sciences and Teaching Methods,
Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine
E-mail: vugmel@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-7301-8266>*

SCHOOL EXPERIMENTS DURING THE STUDY OF THE THEME «ECOLOGY» FOR THE 11TH GRADE STUDENTS

The research work is devoted to the study of the problem of the formation and development of research skills and conducting experiments skills while studying and assessment of the ecological state of the environment and the assimilation of basic sanitary and hygienic norms. The main tasks are characterized and examples of practical application of the natural experiment in the 11th grade of the Maloglushansky Lyceum are given. In order to investigate the effectiveness of the implementation of the experiment, the diagnosis of the absolute and qualitative success of students was carried out according to the completed program loading on the theme «Ecology», the ranking of educational subjects was carried out according to the level of interest in them, before and after the research work. Unfortunately, the analysis of the obtained results shows that the students have not made their choice regarding the future profession yet. Some tasks, especially the existence of sanitary and hygienic standards and requirements for school premises and territories were completely unknown and new concepts for them. It was found that after the experiment, the students became more interested in science subjects, their interest increased from 9.5% to 23.8%; their interest in studying biology and ecology increased in 2 times. It has been proven that the performance of research work by students gave a better result in the new material perception and it promoted to the research skills development. The level of absolute and qualitative success of students in natural sciences has increased. Thus, the absolute success rate of students after the school experiment is 100% (against 95.2% before the experiment). The level of qualitative success has increased by 38.1% (from 43% to 81%). The method of introducing science experiments into the institutions of general secondary education in extracurricular work when studying the theme «Ecology» was proposed and tested. Suggestions for the problem solving of introducing science experiments into the general educational process of school education are provided.

Key words: students, the theme «Ecology», science experiment, sanitary and hygienic standards, efficiency of implementation.

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЩОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

А. О. Ворначев

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ОСВІТНЬОЮ ПРОГРАМОЮ «МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА».....3

Г. М. Давидюк, Н. В. Кардашук, М. А. Осип

БІОАДЕКВАТНА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЦІЛІСНОГО
МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....10

Ж. Ю. Даюк, Н. Л. Цюлюпа, О. В. Заходякін

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....16

Є. А. Дурманенко

ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ПСИХО-ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ.....22

Н. А. Зобенько, Т. С. Зорочкіна

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....28

Л. В. Лимар

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СХИЛЬНОСТЕЙ
ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ – МЕДИКІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....35

А. П. Мартинюк, В. А. Триндюк

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ:
АДАПТАЦІЯ ТА ВИКЛИКИ.....41

Н. Ю. Нарихнюк, Л. І. Лейбик, Н. Ю. Корінчук

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ *GRAN1, GRAN-2D, 3D CALCULATOR –
GEOGEBRA* З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ З ДИСЦИПЛІН
ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ.....48

Н. О. Романчук

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ 56

Т. Г. Ярних, О. А. Рухмакова, М. В. Буряк, С. В. Олійник

ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПОНЕНТІВ НАВЧАННЯ
НА ПРИКЛАДІ ЗАНЯТТЯ «ПРИГОТУВАННЯ МАЗЕЙ».....62

ТЕОРІЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ

А. О. Бубін

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....68

М. П. Вовк

ПОСТАТЬ ОЛЕНИ СЕМЕНОГ У ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЇ.....78

О. В. Кривенко, О. В. Кривенко

ЗАСОБИ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО ЗВ'ЯЗКУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....89

Є. А. Починок

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....95

Л. П. Процай, Н. В. Гібалова, Я. М. Макаренко

ОСВІТНЯ ІНФОГРАФІКА В ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»:
ПРИРОДНИЧА, ІНФОРМАТИЧНА, МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНІ ГАЛУЗІ.....103

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

О. П. Митчик, В. Й. Тарасюк, М. С. Мороз

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ОБМЕЖЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ.....110

ЯКІСТЬ ОСВІТИ

О. І. Башкір, М. П. Бочарова, Н. В. Сидоренко, О. М. Тарасенко

МІСЦЕ SOFT SKILLS МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ
В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.....116

С. П. Ябковська, В. Й. Рокош, І. В. Мазурок

ВПЛИВ МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН НА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ
У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....122

МЕТОДИКА ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Г. М. Карпенко

РОЛЬ ФІЛЬМІВ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....128

В. Й. Мельник

ШКІЛЬНІ ЕКСПЕРИМЕНТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЕКОЛОГІЯ» ДЛЯ УЧНІВ 11 КЛАСУ.....133

CONTENTS

THEORETICAL-METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF HIGHER AND GENERAL SECONDARY EDUCATION

A. V. Vornachev PECULIARITIES IN ENGLISH DISTANCE LEARNING OF HIGHER EDUCATION UNDER THE “INTERNATIONAL ECONOMY” EDUCATIONAL PROGRAM.....	3
H. M. Davidiuk, N. V. Kardashuk, M. A. Osyp BIOADEQUATE TEACHING METHOD AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF HOLISTIC THINKING AMONG FUTURE TEACHERS.....	10
Zh. Yu. Daiuk, N. L. Tsiuliupa, O. V. Zahodakin PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF TRAINING THE FUTURE SPECIALIST IN MUSICAL ART.....	16
E. A. Durmanenko RESEARCH OF THE FORMATION OF PSYCHO-EMOTIONAL COMPETENCE IN FUTURE EDUCATORS.....	22
N. A. Zobenko, T. S. Zorochkina STUDY OF ENHANCING ENGLISH LANGUAGE COMPETENCY AND ORGANIZING SKILLS FOR MEDICAL PHDS: A PEDAGOGICAL APPROACH.....	28
L. V. Lymar THE PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN TERMS OF INCLUSIVE EDUCATION.....	35
A. P. Martyniuk, V. A. Tryndiuk TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN A HIGHER SCHOOL IN CONDITIONS OF BLENDED LEARNING: ADAPTATION AND EXPERIENCES.....	41
N. Y. Narykhniuk, L. I. Leibyk, N. Y. Korinchuk USE OF THE SOFTWARE GRAN1, GRAN-2D, 3D CALCULATOR – GEOGEBRA WITH THE PURPOSE OF IMPROVING THE QUALITY OF KNOWLEDGE OF THE DISCIPLINES OF THE NATURAL AND MATHEMATICAL CYCLE.....	48
N. O. Romanchuk PEDAGOGIC BASIS OF FORMATION OF PROFESSIONAL VALUE ORIENTATIONS IN THE PROCESS OF PROSPECTIVE ENGINEERS TRAINING.....	56
T. H. Yarnykh, O. A. Rukhmakova, M. V. Buriak, S. V. Oliinyk INTRODUCTION OF LEARNING EDUCATIONAL AND RESEARCH COMPONENTS ON THE LESSON EXAMPLE «PREPARATION OF OINTMENTS».....	62

THEORY OF EDUCATION AND TRAINING

A. O. Bubin INNOVATIVE METHODS OF FORMING CIVIC COMPETENCE OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATORS.....	68
M. P. Vovk OLENA SEMENOH AS A RESEARCHER IN THE DISCOURSE OF UKRAINIAN LINGUOPERSONOLOGY.....	78
O. V. Kryvenko, O. V. Kryvenko TELECOMMUNICATION MEANS IN HIGHER SCHOOL.....	89
Ye. A. Pochynok PARTNERSHIP AS AN INNOVATIVE COMPONENT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....	95
L. P. Protsai, N. V. Gibalova, Ya. M. Makarenko EDUCATIONAL INFOGRAPHICS IN THE INTEGRATED COURSE «I EXPLORE THE WORLD»: NATURAL, IT, MATHEMATICS EDUCATIONAL FIELDS.....	103

THEORY AND METHODS OF EDUCATION

O. P. Mytchyk, V. Y. Tarasiuk, M. S. Moroz

PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS UNDER CONDITIONS OF LIMITATION
OF MOVEMENT ACTIVITY.....110

QUALITY OF EDUCATION

O. I. Bashkir, M. P. Bocharova, N. V. Sydorenko, O. M. Tarasenko

FUTURE TEACHERS' SOFT SKILLS AND THEIR PLACE IN ENSURING
THE EFFECTIVENESS OF LEARNING IN THE CONDITIONS OF EMERGENCIES 116

S. P. Yabkovska, V. Y. Rokosh, I. V. Mazurok

THE INFLUENCE OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS ON THE DEVELOPMENT
OF THE CREATIVE POTENTIAL OF PERSONALITY IN THE CONTEXT
OF PRE-SERVICE MUSIC TEACHERS VOCATIONAL TRAINING 122

METHODS OF SCHOOL TEACHING

H. M. Karpenko

THE ROLE OF FILMS IN THE FORMATION OF STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE
COMMUNICATIVE COMPETENCE.....128

V. Y. Melnyk

SCHOOL EXPERIMENTS DURING THE STUDY OF THE THEME «ECOLOGY»
FOR THE 11TH GRADE STUDENTS.....133

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ПЕДАГОГІКА»

Випуск 1

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Оксана Іванівна Молодецька

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 16,74. Замов. № 0723/454. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.